નમો તસ્સ ભગવતો અરહતો સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ.

સીમવિસોધની

વરદં વરદં અગ્ગં, દિચ્ચં દિચ્ચંવ વનજં;
બોધકં બોધકં પાણં, દેવ'દેવં નમામ'હં.

સન્તં સન્તં સદા વટ્ટં, પજં'ભવે સુતં;
નિબ્બુદં નિબ્બુદં તારં, ધમ્મવરં નમામ'હં.

સુતં સુતં ભવને યં, નતનં નતના'રહં;
નરા'નરા સદા'કંસુ, સઙ્ઘવરં નમામ'હં.

ઇચ્ચેવ'મચ્ચન્તનતસ્સનેય્યં, નતય્યમાનો રતનત્તયં યં;
પુઞ્ઞાભિવડ્ઢં મહગ્ઘં અલત્થં, તસ્સાનુભાવેન હતન્તરાયો.

વિનયે સતિ ઠિતે યં, સાસનં સણ્ઠિતં ભવે;
વિનયે સતિ નટ્ઠે યં, વિનટ્ઠં સાસનં ભવે.

તસ્મા દિત્તં મમે'દાનિ, જોતયિત્વાન સાસને;
ભિન્દિત્વા દ્વેળ્હકં વાદં, એકીભાવં કરોમ'હં.

અત્તુક્કંસન-ભાવઞ્ચ, પરવમ્ભનકમ્પિચ;
તેસુ ચિત્તં અપેસેત્વા, સાસનસ્સ સુવુડ્ઢિયા.

યદિ મે ઈદિસં ચિત્તં, ભવેય્યું પાપસઙ્કપ્પા;
પચ્ચિસ્સં નિરયે ભયં, હીન'જ્ઝાસયકારણા.

સાસનસ્સ સુલભં'વ પત્થયન્તો સતા'ચારો;
સંસન્દિસ્સમહં દાનિ, ચિરં સદ્ધમ્મ'સુદ્ધિયા.

સુદુલ્લભં લભિત્વાન, પબ્બજ્જં જિનસાસને;
સમ્બુદ્ધસ્સ વરં વાદં, કત્વા દ્વેળ્હક'મેકિકં.

સીમવિસોધનિં નામ, નાનાગન્થસમાહટં;
કરિસ્સં મે નિસામેન્તુ, સાધવો કવિપુઙ્ગવા.

પાળિં અટ્ઠકથઞ્ચેવ, માતિકં પદભાજનિં;
ઓગાહેત્વાન તં સબ્બં, પુનપ્પુનં અસેસતો.

અત્તનોમતિગન્થેસુ, ટીકાગણ્ઠિપદેસુચ;
વિનિચ્છયવિમતીસુ, માતિકા’ટ્ઠકથાસુપિ.

સબ્બં અસેસકં કત્વા, સંસન્દિત્વાન એકતો;
પવત્તા વણ્ણના એસા, તોસયન્તી વિચક્ખણેતિ.

બુદ્ધુપ્પાદો હિ દુલ્લભો, તતો પબ્બજ્જા ચ ઉપસમ્પદા ચ, વુત્તઞ્હેતં

બુદ્ધો ચ દુલ્લભો લોકે, સદ્ધમ્મસવનમ્પિ ચ;
સઙ્ઘો ચ દુલ્લભો લોકે, સપ્પુરિસા’તિદુલ્લભા.

દુલ્લભઞ્ચ મનુસ્સત્તં, બુદ્ધુપ્પાદો ચ દુલ્લભો;
દુલ્લભા ખણસમ્પત્તિ, સદ્ધમ્મો પરમદુલ્લભો’તિ.

૧. ઉપસમ્પદાકણ્ડો

ઇમસ્મિઞ્હિ ઠાને ઠત્વા બુદ્ધગુણપટિસંયુત્તાય કથાય વુચ્ચમાનાય સાધૂનં ચિત્તસમ્પહંસનઞ્ચેવ, ઇમસ્સેવ પકરણસ્સ અનુમ્મત્તવચનભાવો ચ ભવેય્ય, અનુમ્મત્તવચનત્તે ચ સિદ્ધે સોતબ્બં મઞ્ઞિસ્સન્તિ, તસ્મા બુદ્ધગુણં વણ્ણયિસ્સામ. અમ્હાકં કિર ભગવા બ્રહ્મદેવબુદ્ધમાદિં કત્વા યાવ પોરાણસક્યગોતમા મનોપણિધિવસેન, કટ્ઠવાહનજાતકંઆદિંકત્વા યાવ મજ્ઝિમદીપઙ્કરા વાચઙ્ગવસેન મજ્ઝિમદીપઙ્કરપાદમૂલતો પટ્ઠાય કાયવાચઙ્ગવસેન સબ્બં સમ્પિણ્ડેત્વા યાવ વેસ્સન્તરત્તભાવા વીસતિ અસઙ્ખ્યેય્યાનિ પારમિયો પૂરેન્તસ્સ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણત્થાય યેવ અલઙ્કતં સીસં છિન્દિત્વા દેન્તસ્સ સબ્બઞ્ઞુબોધિસત્તસ્સ સીસં જમ્બુદીપવાસીનં ઉદ્ધનતોપિ બહુતરં, અઞ્જિતનયનં ઉપ્પાટેત્વા દેન્તસ્સ નયનં અજટાકાસે ગગનતલે તારાગણતોપિ બહુતરં, હદયમંસં વા દક્ખિણબાહું વા છિન્દિત્વા દેન્તસ્સ મંસં છનહુત અટ્ઠસ હસ્સાધિકસતસહસ્સપમાણસિનેરુરાજતોપિ બહુતરં, લોહિતં ઉપ્પાટેત્વા દેન્તસ્સ રુહિરં ચતૂસુ મહાસમુદ્દેસુ ઉદકતોપિ બહુતરં, મદ્દીસદિસે ચ ભરિયે જાલીકણ્હાજિનસદિસે ચ પુત્તે પરેસં દાસત્થાય દેન્તસ્સ ગણનપથં વીતિવત્તા. એવં પારમિયો પૂરેન્તસ્સેવ.

ચિન્તિતં સત્તસઙ્ખ્યેય્યં, નવસઙ્ખ્યેય્ય’વાચકં;
કાયવાચા ચતુખ્યાતં, બુદ્ધત્તં સમુપાગમીતિ.

જાતત્તકીસોતત્તકિયા વુત્તનયેન અસૂરો હુત્વા બુદ્ધત્તં ચિન્તેન્તસ્સેવ સત્તઅસઙ્ખ્યેય્યાનિ વીતિવત્તાનિ. અતિસૂરો અહુત્વા વાચામત્તમેવ નવ અસઙ્ખ્યેય્યાનિ વીતિવત્તાનિ. અતિસૂરો હુત્વા કાયઙ્ગવાચઙ્ગવસેન પૂરેન્તસ્સ ચત્તારિ અસઙ્ખ્યેય્યાનિ વીતિવત્તાનિ. ઇમાનિ ચત્તારિ અસઙ્ખ્યેય્યાનિ દીપઙ્કરપાદમૂલતો પટ્ઠાય વેદિતબ્બાનિ. સતસહસ્સકપ્પમત્થકે પન અજ્ઝત્તપારમી પૂરિતાતિ વેદિતબ્બા. વેસ્સન્તરત્તભાવેન ચ સત્તકમહાદાનં દત્વા સત્તક્ખત્તું પથવિં કમ્પેત્વા વઙ્કપબ્બતં ગન્ત્વા નયનસદિસે દ્વે પુત્તે બ્રાહ્મણસ્સ દાસત્થાય દત્વા દુતિયદિવસે બ્રાહ્મણવણ્ણેન આગતસ્સ સક્કસ્સ દેવરઞ્ઞો અત્તસમં મદ્દિં નામ ભરિયં દત્વા તસ્મિં ભવે અપરિમેય્યાનિ પુઞ્ઞાનિ કત્વા તતો તુસિતપુરં ગન્ત્વા તત્થ યાવતાયુકં ઠત્વા દસહિ ચક્કવાળસહસ્સેહિ આગન્ત્વા દેવતાવિસેસેહિ.

કાલો દેવ મહાવીર, ઉપ્પજ્જ માતુકુચ્છિયં;
સદેવકં તારયન્તો, બુજ્ઝસ્સુ અમતં પદન્તિ.

યાચિયમાનો કાલં દીપઞ્ચ દેસઞ્ચ કુલં માતરમેવચાતિ ઇમાનિ પઞ્ચ મહાવિલોકનાનિ વિલોકેત્વા તુસિતપુરતો ચવિત્વા મહાસમ્મતવંસજસ્સ ઓક્કાકરઞ્ઞો પુત્તાનં કુસલમ્ભેદભયેન ભગિનીહિયેવ સદ્ધિં આવાહકરણં સુત્વા સક્યા વત ભો રાજકુમારાતિ ઓક્કાકમહારાજેન વુત્તવચનં પવત્તનિમિત્તં કત્વા સક્યાતિ લદ્ધનામાનં રાજૂનમબ્ભન્તરે પવત્તસ્સ સુદ્ધોદનમહારાજસ્સ જેટ્ઠમહેસિયા સિરિમહામાયાય કુચ્છિમ્હિ નિબ્બત્તિત્વા દસમાસચ્ચયેન દેવદહનગરસ્સ કપિલવત્થુસ્સ ચ મજ્ઝે લુમ્બિનીવને માતુકુચ્છિતો નિક્ખમિત્વા જાતક્ખણેયેવ ઉત્તરાભિમુખં સત્તપદવીતિહારેન ગન્ત્વા અછમ્ભિવાચં નિચ્છારેત્વા પિતરં વન્દાપેત્વા અનુક્કમેન સોળસવસ્સુદ્દેસિકકાલે રજ્જસિરિં અનુભવિત્વા રાહુલભદ્દસ્સ જાતદિવસે નિક્ખમિત્વા છબ્બસ્સાનિ દુક્કરચરિયં ચરિત્વા વેસાખપુણ્ણમદિવસે અનુત્તરં સમ્માસમ્બોધિં અભિસમ્બુજ્ઝિત્વા પઞ્ચચત્તાલીસ વસ્સાનિ દેવમનુસ્સાનં રતનદામં ગન્થેન્તો વિય ધમ્મરતનવસ્સં વસ્સાપેત્વા યાવ સુભદ્દપરિબ્બાજકવિનયના કતબુદ્ધકિચ્ચે

કુસિનારાયઉપવટ્ટને મલ્લાનં સાલવને વેસાખપુણ્ણમદિવસે પચ્ચૂસસમયે અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બુતે ભગવતિલોકનાથે સુભદ્દેન વુડ્ઢપબ્બજિતેન ''અલં આવુસો મા સોચિત્થ મા પરિદેવિત્થ, સુમુત્તા મયં તેન મહાસમણેન, ઉપદ્દુતા ચ હોમ'ઇદં વો કપ્પતિ ઇદં વો ન કપ્પતી'તિ. ઇદાનિ પન મયં યં ઇચ્છિસ્સામ તં કરિસ્સામ, યં ન ઇચ્છિસ્સામ ન તં કરિસ્સામા''તિ વુત્તવચનં સલ્લક્ખેત્વા ગણપામોક્ખાનં સત્તન્નં ભિક્ખુસતસહસ્સાનં સઙ્ઘત્થેરો આયસ્મા મહાકસ્સપો ધમ્મસઙ્ગીતિં કત્વા પરિસુદ્ધે ધમ્મવિનયે તતો અપરભાગે વસ્સસતસ્સ અચ્ચયેન વેસાલિયા વજ્જિપુત્તકા દસવત્થૂનિ દસ્સેત્વા સાસનવિપત્તિં કરોન્તે દિસ્વા આયસ્મતા યસત્થેરેન કાકણ્ડકપુત્તેન સમુસ્સાહિયમાનો દુતિયસઙ્ગીતિં કત્વા તતો અપરભાગે તથાગતસ્સ પરિનિબ્બાનતો દ્વિન્નં વસ્સસતાનં ઉપરિ અટ્ઠારસમે વસ્સે ધમ્માસોકોનામ રાજા સકલજમ્બુદીપતલે એકરજ્જાભિસેકં પાપુણિત્વા બુદ્ધસાસને મહન્તં લાભસક્કારં પવત્તેત્વા પરિહીનલાભસક્કારા તિત્થિયા અન્તમસો ઘાસચ્છાદનમત્તમ્પિ અલભન્તા લાભસક્કારં પત્થયમાના સાસને પબ્બજિત્વા સકાનિ સકાનિ દિટ્ઠિગતાનિ દીપેત્વા સાસને મહન્તં અબ્બુદઞ્ચ મલઞ્ચ પવત્તેસું. તદા ધમ્માસોકરઞ્ઞો પત્તાભિસેકતો સત્તરસમે વસ્સે સટ્ઠિસતસહસ્સ ભિક્ખૂસુ સહસ્સભિક્ખું ગહેત્વા મોગ્ગલિપુત્તતિસ્સો નામ સઙ્ઘત્થેરો મહાપવારણાય પરપ્પવાદં ભિન્દિત્વા કથાવત્થુપ્પકરણં દેસેત્વા તતિયધમ્મસઙ્ગીતિં કત્વા પરિસુદ્ધે ધમ્મવિનયે સાટ્ઠકથેબુદ્ધવચને ધરન્તેવ પાળિયટ્ઠકથાસુ અત્થચ્છાયં ગહેત્વા અત્તનો મતિવસેન નાનાગન્થવિસેસાનિ કરોન્તિ, તેસુ અત્તનોમતિવસેન અત્થચ્છાયં ગહેત્વા કારણપતિરૂપકં કત્વા વુત્તવચનં સારતો સલ્લક્ખેત્વા સુત્ત-સુત્તાનુલોમઆચરિયવાદે મુઞ્ચિત્વા પાળિયા અટ્ઠકથં, અટ્ઠકથાય ચ પાળિં તબ્બિવરણભૂતં સારત્થદીપનિઞ્ચ અઞ્ઞાનિ ચ ગન્થવિસેસાનિ અસંસન્દિત્વા અત્તનોમતિયાપિ પુબ્બાપરં અસમાનેત્વા વાદપ્પકાસનમત્તમેવ ઠપેત્વા ગરુકલહુકેસુ ગરુકેયેવ ઠાતબ્બેપિ ગરુકે અટ્ઠત્વા કેચિ ભિક્ખૂ નદિયા ઉદકુક્ખેપં અકત્વા કરોન્તિ. એવં સાસને દ્વિધા ભિન્ના હોન્તિ. ઇદઞ્ચ ભિન્દનં કોસમ્બકક્ખન્ધકે ભિન્નતોપિ સતગુણેન સહસ્સગુણેન બલવતરમેવ સાસનસ્સ વિપત્તિકારણત્તા, તથા હિ ન ઇદં મનુસ્સલોકે ભિક્ખૂનંયેવ હોતિ, ભિક્ખૂનં, ઉપાસકમનુસ્સાનં, આરક્ખકદેવતાનમ્પિ, તાસં સહાયકાનં ભુમ્મનિસ્સિતદેવતાનમ્પિ તાસં સહાયકાનં રુક્ખનિસ્સિતદેવતાનમ્પિ તાસંસહાયકાનં આકાસટ્ઠકદેવતાનમ્પિ, તાસં સહાયકાનં ચાતુમહારાજિકદેવતાનમ્પિ, તાસં સહાયકાનં તાવતિંસદેવતાનમ્પિ, એવં મિત્તપરમ્પરવસેન છકામાવચરદેવતાનમ્પિ તાસં મિત્તાનં બ્રહ્મપારિસજ્જાનમ્પીતિ એવં યાવઅકનિટ્ઠબ્રહ્મલોકા અરિયપુગ્ગલે ઠપેત્વા સબ્બે પુથુજ્જના દેવમનુસ્સા ભિન્ના હોન્તિ, તેસં ભિન્નત્તા બહુ ચ પાપં પસવતિ, તસ્મા પાળિયા અટ્ઠકથં, અટ્ઠકથાય ચ પાળિં સંસન્દિત્વા તાનિ તાનિ ગન્થવિસેસાનિ ચ એકતો કત્વા ગઙ્ગોદકે ન યમુનોદકં વિય મિસ્સેત્વા એકીભાવં કત્વા સીમવિસોધનિં નામ કરિસ્સામિ, તં સુણાથ સાધુકં મનસિકરોથ ધમ્મરાજસ્સ સાવકાતિ.

તત્થ બુદ્ધુપ્પાદો દુલ્લભો તિ બુદ્ધસ્સ ઉપ્પાદકાલો દુલ્લભો તથા હિ અનુપ્પન્નકાલે બુદ્ધે બુદ્ધોતિ સદ્દમ્પિ અસુત્વા વીતિવત્તાનં કપ્પાનં ગણનપથં વીતિવત્તા. બુદ્ધકારણસ્સ દુક્કરત્તં હેટ્ઠા વુત્તમેવ.

તતો પબ્બજા ચ ઉપસમ્પદાચા તિએત્થ તોપચ્ચયો લામકત્થે, પઞ્ચમ્યત્થે વા. બુદ્ધુપ્પાદો દુલ્લભો, તમનુપબ્બજ્જા ચ ઉપસમ્પદા ચ દુલ્લભાયેવાતિ અધિપ્પાયો. યથા ચ લોકે કિઞ્ચિદેવ મહગ્ઘં અલભિતબ્બં લભિત્વા વા તેન સહકારીકારણભૂતં અપ્પગ્ઘમ્પિ મહગ્ઘં મહગ્ઘં દુલ્લભં દુલ્લભન્તિ વુચ્ચતિ, એવમેવ અતિદુલ્લભં બુદ્ધુપ્પાદં આગમ્મ તમનુપબ્બજિતમ્પિ દુલ્લભન્તિ વુચ્ચતિ, યથા ચ નિદિયા ઉપરિમભાગે સત્તાહવટ્ટલિકાદિભાવેન ઉદકપૂરણે હેટ્ઠા કિસ્મિઞ્ચિ ઠાને તરિતું અવિસહન્તા ઇદમેવ ઠાનં દુક્કરન્તિ વુચ્ચતિ, એવમેવ બુદ્ધકારણસ્સ દુક્કરભાવે ન તમનુપબ્બજ્જુપસમ્પદાપિ દુક્કરં દુલ્લભન્તિ વુચ્ચતિ. અઞ્ઞથા

બુદ્ધભગવતો પિ પબ્બજ્જુપસમ્પદભાવોયેવ સેટ્ઠો ભવેય્ય. અથવા કારણૂપચારવસેનાપિ એવં વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં, યથા સેમ્હોગુળોતિ તથા હિ ગુળસ્સ પિ વનપચ્ચયા સેમ્હો ઉસ્સન્નો, તં જનો ગુળેનસેમ્હોતિ વત્તબ્બેપિ કારણસ્મિં ગુળે ફલભૂતં સેમ્હં રોપેત્વા સેમ્હો ગુળોતિ વુચ્ચતિ, એવં કારણસ્સ દુક્કરત્તા દુલ્લભે બુદ્ધુપ્પાદે તમનુક્રિયા પબ્બજ્જાપિ તં મૂલકારણભૂતે બુદ્ધુપ્પાદે રોપેત્વા દુલ્લભા પબ્બજ્જાતિ વુચ્ચતિ. બુદ્ધુપ્પાદકાલેપિ બુદ્ધદસ્સનં દુલ્લભમેવ, અનુપ્પન્નકાલે પન પગેવ, સબ્બખણેસુ નવમખણત્તા ચ તથા હિ મિલક્ખુદેસઅરૂપભૂમિઅસઞ્ઞસત્તનિરયપેતતિરચ્છાનભૂમીસુ જાયમાનેસુ વા મજ્ઝિમદેસે જાયમાનોપિ મિચ્છાદિટ્ઠિભૂતા વા, સમ્માદિટ્ઠિકુલે જાયમાનાપિ ચક્ખુસોત વિકલભાવેન અઙ્ગવિકલા વા બુદ્ધદસ્સનં ન અરહન્તિ, દસ્સનમ્પિ દસ્સનમત્તમેવ. સુપણ્ણનાગરાજાદીનં તસ્મિં ભવે મગ્ગફલભાગિનો ન હોન્તિ, હોન્તિ ચેત્થ.

‘‘પચ્ચન્તજો અરૂપિનો, વિકલઙ્ગો અસઞ્ઞજો;
મિચ્છાદિટ્ઠિ તિરચ્છાનો, પેતો નેરયિકોપિચ.

એતે અટ્ઠક્ખણા વુત્તા, બુદ્ધેનાદિચ્ચબન્ધુના;
બુદ્ધુપ્પાદો ખણો એકો, નવમોતિ પવુચ્ચતીતિ’’.

પબ્બજ્જા તિચેત્થ સામઞ્ઞેન વુત્તેપિ સામણેરાવ અધિપ્પેતા, ઉપસમ્પદા ચાતિ વિસું વુત્તત્તા. સામણેરા ચ નામ બુદ્ધં સરણં ગચ્છામિત્યાદિના તિક્ખત્તું વત્વા ઉભતોસુદ્ધિવસેનેવ સામણેરભૂમિયં તિટ્ઠન્તિ. દસસીલાનિ પન તેસં સિક્ખાપદમત્તમેવ. તાનિ પાળિવસેન અસક્કોન્તો અત્થવસેન ‘‘ઇદઞ્ચ સમાદાય વત્તેહી’’તિ આચિક્ખિતુમ્પિ વટ્ટતિયેવ. ઇધ વત્તબ્બં નત્થિ. ઉપસમ્પદા પન અટ્ઠવિધા હોન્તિ એહિભિક્ખૂપસમ્પદા, સરણગમનૂપસમ્પદા, ઓવાદ પટિગ્ગહણૂપસમ્પદા, પઞ્હાબ્યાકરણૂપસમ્પદા, અટ્ઠગરુધમ્મપટિગ્ગહણૂપસમ્પદા, દૂતેનૂપસમ્પદા, અટ્ઠવાચિકૂપસમ્પદા, ઞત્તિચતુત્થૂપસમ્પદા ચાતિ. તત્થ ભગવા એહિ ભિક્ખુભાવાય ઉપનિસ્સયસમ્પન્નં પુગ્ગલં દિસ્વા રત્તપંસુકૂલન્તરતો સુવણ્ણવણ્ણં દક્ખિણહત્થં નીહરિત્વા બ્રહ્મઘોસં નિચ્છારેન્તો ‘‘એહિ ભિક્ખુ ચર બ્રહ્મચરિયં સમ્મા દુક્ખસ્સ અન્તકિરિયાયા’’તિ વદતિ. તસ્સાનન્તરમેવ ગિહિલિઙ્ગં અન્તરધાયિત્વા.

તિચીવરઞ્ચ પત્તો ચ, વાસિ સૂચિચ બન્ધનં;
પરિસ્સાવનમટ્ઠેતે, યુત્તયોગસ્સ ભિક્ખુનોતિ.

એવં વુત્તેહિ અટ્ઠહિપરિક્ખારેહિ સરીરે પટિમુત્તોયેવ વસ્સસતિકત્થેરો વિય ઇરિયાપથસમ્પન્નો બુદ્ધાચરિયકો બુદ્ધુપજ્ઝાયકો સમ્માસમ્બુદ્ધં વન્દમાનોવ તિટ્ઠતિ. અયં એહિ ભિક્ખૂપસમ્પદા નામ. ભગવા હિ પઠમબોધિયં એતસ્મિં કાલે એહિ ભિક્ખુપસમ્પદાય એવ ઉપસમ્પાદેતિ. તાનિ પન પઞ્ચવગ્ગિયાદયો અઙ્ગુલિમાલત્થેરપરિયોસાના.

તીણિસતં સહસ્સઞ્ચ, ચત્તાલીસં પુનાપરો;
એકો ચ થેરો સપ્પઞ્ઞો; સબ્બે તે એહિ ભિક્ખુકાતિ.

એતે વિનયપિટકે નિદ્દિટ્ઠએહિભિક્ખૂ નામ વિનયપિટકે અનિદ્દિટ્ઠા પન તિસતપરિવારસેલબ્રાહ્મણાદયો.

સત્તવીસ સહસ્સાનિ, તીણિયેવ સતાનિ ચ;

એતે હિ સબ્બે સઞ્ઞાતા, સબ્બે તે એહિભિક્ખુકાતિ.

તં સબ્બં સમ્પિણ્ડેત્વા અટ્ઠવીસસહસ્સાનિ છસતાનિ એકચત્તાલીસુત્તરાનિ ચ હોન્તિ. પઠમબોધિય નામેસા વીસતિવસ્સાનિ હોન્તિ.

ભગવા હિ અનુત્તરં ધમ્મચક્કં પવત્તેત્વા અટ્ઠારસકોટિબ્રાહ્મણાનં અમતં પાયેત્વા પઠમવસ્સં વસિ. દુતિયતતિયચતુત્થવસ્સેસુ રાજગહે વેળુવનવિહારે વસ્સં વસિ, ભગવા હિ આસાળ્હિનક્ખત્તપુણ્ણમિયં બારાણસિયા ઇસિપતને મિગદાયે પઠમવસ્સં વસિત્વા ફગ્ગુણમાસે ફગ્ગુણપુણ્ણમિયં રાજગહં પત્વા બિમ્બિસારરઞ્ઞા કારિતે વેળુવન વિહારે એકમાસમત્તં વસિત્વા ચિત્રમાસે વીસતિખીણાસવસહસ્સપરિવુતો કપિલવત્થું ગન્ત્વા અસીતિયા ઞાતિસહસ્સાનં મજ્ઝે વિપ્પટિપન્નાનં રાજૂનં મત્થકે પંસુરજં ઓકિરિત્વા તે વન્દાપેત્વા પોક્ખરવસ્સઞ્ચ વસ્સાપેત્વા તમાગમ્મ અસીતિયા ઞાતિસહસ્સાનં વેસ્સન્તર જાતકં કથેત્વા રાહુલમાતરમાગમ્મ ચન્દકિન્નરીજાતકઞ્ચ કથેત્વા પિતરં અનાગામિફલે પતિટ્ઠાપેત્વા રાજગહમેવ આગન્ત્વા વાસં કપ્પેસિ, તેન વુત્તં દુતિય તતિય ચતુત્થ વસ્સેસુ રાજગહે વેળુવનવિહારે વસ્સં વસી''તિ . પઞ્ચમે પન વેસાલિયં એકવાસં વસિ. છટ્ઠે મકુળપબ્બતે એકવાસં વસિ. પુણ્ણો વા તત્થ. તત્રાયં અનુપુબ્બિકથા સુનાપરન્તરટ્ઠે કિર એકસ્મિં વાણિજકગામે દ્વે ભાતરો. તેસુ કદાચિ જેટ્ઠો પઞ્ચસકટસતાનિ ગહેત્વા જનપદં ગન્ત્વા ભણ્ડં આહરતિ, કદાચિ કનિટ્ઠો. ઇમસ્મિં પન સમયે કનિટ્ઠં ઘરે ઠપેત્વા જેટ્ઠભાતિકો પઞ્ચ સકટસતાનિ ગહેત્વા જનપદચારિકં ચરન્તો અનુપુબ્બેન સાવત્થિં પત્વા જેતવનસ્સ અવિદૂરે પઞ્ચસકટસતાનિ ઠપેત્વા ભુત્તપાતરાસો પરિજનપરિવુતો ફાસુકટ્ઠાને નિસીદિ. તેન ચ સમયેન સાવત્થિવાસિનો ભુત્તપાતરાસા ઉપોસથઙ્ગાનિ અધિટ્ઠાય સુદ્ધુત્તરાસઙ્ગા ગન્ધપુપ્ફાદિહત્થા યેનબુદ્ધો, યેનધમ્મો, યેનસઙ્ઘો, તન્નિન્ના તપ્પોણા તપ્પબ્ભારા હુત્વા દક્ખિણદ્વારેન નિક્ખમિત્વા જેતવનં ગચ્છન્તિ. સો તે દિસ્વા ''કહં ઇમે ગચ્છન્તી''તિ એકં મનુસ્સં પુચ્છિ. કિં ત્વં અય્યો ન જાનાસિ, લોકે બુદ્ધધમ્મસઙ્ઘરતનાનિ નામ ઉપ્પન્નાનિ, ઇચ્ચેવ મહાજનો સત્થુસન્તિકે ધમ્મકથં સોતું ગચ્છતીતિ. તસ્સ ''બુદ્ધો''તિ વચનં છવિચમ્માદીનિ છિન્દિત્વા અટ્ઠિમિઞ્જં આહચ્ચ અટ્ઠાસિ. અથ અત્તનો પરિજનપરિવુતો તાય પરિસાયસદ્ધિં વિહારં ગન્ત્વા સત્થામધુરસ્સરેન ધમ્મં દેસેન્તસ્સ પરિસ પરિયન્તે ઠિતો ધમ્મં સુત્વા પબ્બજ્જાય ચિત્તં ઉપ્પાદેસિ. અથ તથાગતેન કાલં વિદિત્વા પરિસાય ઉય્યોજિતાય સત્થારં ઉપસઙ્કમિત્વા વન્દિત્વા સ્વાતનાય નિમન્તેત્વા દુતિયદિવસે મણ્ડપં કરેત્વા આસનાનિ પઞ્ઞાપેત્વા બુદ્ધપ્પમુખસ્સ સઙ્ઘસ્સ મહાદાનં દત્વા ભત્તકિચ્ચાવસાને ભગવા અનુમોદનં કત્વા પક્કમિ. ભુત્તપાતરસો ઉપોસથઙ્ગાનિ અધિટ્ઠાય ભણ્ડાગારિકં પક્કોસાપેત્વા ''એત્તકં ભણ્ડં વિસ્સજ્જિતં એત્તકં પન ન વિસ્સજ્જિત''ન્તિ સબ્બં આચિક્ખિત્વા ''ઇમં સાપતેય્યં મય્હં કનિટ્ઠસ્સ દેહી''તિ સબ્બં નિય્યોતેત્વા સત્થુ સન્તિકે પબ્બજિત્વા કમ્મટ્ઠાન પરાયણો અહોસિ. અથસ્સ કમ્મટ્ઠાનં મનસિકરોન્તસ્સ કમ્મટ્ઠાનં ન ઉપટ્ઠાતિ, તતો ચિન્તેસિ ''અયં જનપદો મય્હં અસપ્પાયો, યંનૂનાહં સત્થુ સન્તિકે કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા સકટ્ઠાનમેવ ગચ્છેય્ય''ન્તિ. અથ પુબ્બણ્હસમયે પિણ્ડાય ચરિત્વા સાયન્હસમયે પટિસલ્લાના વુટ્ઠિતો ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા કમ્મટ્ઠાનં કથાપેત્વા સત્થા સીહનાદં નદિત્વા પક્કમિ. અથ ખો આયસ્મા પુણ્ણો સૂનાપરન્તરટ્ઠં પત્વા સમ્મતપબ્બતં નામ પવિસિત્વા વાણિજકગામં પિણ્ડાય પાવિસિ. અથ નં કનિટ્ઠભાતા સગેહં નેત્વા ભિક્ખં દત્વા ''ભન્તે અઞ્ઞત્થ અગન્ત્વા ઇધેવ વસથા''તિ પટિઞ્ઞં કારેત્વા વસાપેસિ. તતો સમુદ્દગિરિવિહારં નામ અગમાસિ. તત્થ સમુદ્દવીચિયો આગન્ત્વા અયકણ્ટપાસાણેસુ પહરિત્વા મહાસદ્દં કરોન્તિ. થેરો કમ્મટ્ઠાનં મનસિકરોન્તો ન ફાસુવિહારો હોતીતિ સમુદ્દં નિસદ્દં કત્વા અધિટ્ઠાસિ. તતો માતુલગિરિં નામ આગમાસિ. તત્થ સકુણસઙ્ઘો ઉસ્સન્નો રત્તિઞ્ચ દિવા ચ સદ્દો એકો બદ્ધો હોતિ. થેરો ''ઇદં ઠાનં અફાસુકન્તિ તતો મકુળકારામવિહારં નામ ગતો. સો વાણિજગામસ્સ નાતિદૂરો નાચ્ચાસન્નો

ગમનાગમનસમ્પન્નો વિવિત્તો અપ્પસદ્દો. થેરો ‘‘ઇદં ઠાનં ફાસુક’’ન્તિ તત્થ રત્તિટ્ઠાનદિવાઠાને ચઙ્કમનાદીનિ કારેત્વા વસ્સં ઉપગચ્છતિ. એવં ચતૂસુ ઠાનેસુ વિહાસિ. અથેકદિવસં તસ્મિંયેવ અન્તોવસ્સે પઞ્ચ વાણિજકસતાનિ ‘‘પરસમુદ્દં ગચ્છામા’’તિ નાવાય ભણ્ડં પક્ખિપિંસુ. નાવારોહનદિવસે થેરસ્સ કનિટ્ઠભાતા થેરં ભોજેત્વા થેરસ્સ સન્તિકે સિક્ખાપદાનિ ગહેત્વા ગચ્છન્તો ‘‘ભન્તે મહાસમુદ્દો નામ અસ્સદ્ધેય્યો ચાનેકન્તરાયો ચ, અમ્હે આવજ્જેય્યાથા’’તિ વત્વા નાવં આરુય્હિ. નાવા ઊમિજવેન ગચ્છમાના અઞ્ઞતરં દીપં પાપુણિ. મનુસ્સા ‘‘પાતરાસં કરિસ્સામા’’તિ દીપકે ઓતિણ્ણા. તસ્મિં દીપકે અઞ્ઞં કિઞ્ચિ નત્થિ, ચન્દનવનમેવ અહોસિ. અથેકો વાસિયા રુક્ખં આકોટેત્વા લોહિતચન્દનભાવં ઞત્વા ‘‘ભો મયં લાભત્થાય પરસમુદ્દં ગચ્છામ, ઇતો ચ ઉત્તરિ લાભા નામ નત્થિ, ચતુરઙ્ગુલ મત્તાપિ ઘટિકા સતસહસ્સં અગ્ઘતિ, સંહારેતબ્બકયુત્તં ભણ્ડં હારેત્વા ગચ્છામા’’તિ. તે તથા કરિંસુ ચન્દનવને અધિવત્થા અમનુસ્સા કુજ્ઝિત્વા ઇમેહિ અમ્હાકં ચન્દનવનં નાસિતં, ઘાતેસ્સામ ને’’તિ ચિન્તેત્વા ન ઇમેસુ ઘાટિતેસુ સબ્બં એકકુણપં ભવિસ્સતિ, સમુદ્દમજ્ઝે નેસં નાવં ઓસીદેસ્સામા’’તિ આહંસુ. અથ તેસં નાવં આરુય્હ મુહુત્તં ગતકાલેયેવ ઉપ્પાદિકં ઉપટ્ઠાપેત્વા સયમ્પિ તે અમનુસ્સા ભયાનકાનિ રૂપાનિ દસ્સયિંસુ. ભીતા મનુસ્સા અત્તનો દેવતા નમસ્સન્તિ. થેરસ્સ કનિટ્ઠો ચૂળપુણ્ણકુટુમ્બિકો ‘‘મય્હં ભાતા અવસ્સયો હોતૂ’’તિ થેરસ્સ નમસ્સમાનો અટ્ઠાસિ. થેરો પિ કિર તસ્મિંયેવ ખણે આવજ્જેત્વા તેસં બ્યસનપ્પત્તિં ઞત્વા વેહાસં ઉપ્પતિત્વા અભિમુખો અટ્ઠાસિ. અમનુસ્સા થેરં દિસ્વાવ ‘‘અય્યપુણ્ણત્થેરો એહી’’ તિ પક્કમિંસુ. ઉપ્પાદિકં સન્નિસીદિ. થેરો ‘‘મા ભાયથા’’તિ તેસં અસ્સાસેત્વાવ કહં ગન્તુકામત્થા’’તિ પુચ્છિ. ‘‘ભન્તે અમ્હાકં સકટ્ઠાનમેવ ગચ્છામા’’તિ થેરો નાવં ફલે અક્કમિત્વા ‘‘એતેસં ઇચ્છિતટ્ઠાનં ગચ્છતૂ’’તિ અધિટ્ઠાતિ. વાણિજા સકટ્ઠાનં ગન્ત્વા તં પવત્તિં પુત્તદારસ્સ આરોચેત્વા ‘‘એથ થેરં સરણં ગચ્છામા’’તિ પઞ્ચસતાનિ અત્તનો અત્તનો પઞ્ચમાતુગામસતેહિ સદ્ધિં તીસુ સરણેસુ પતિટ્ઠાય ઉપાસકત્તં પટિવેદેસું. તતો નાવાય ભણ્ડં ઓતારેત્વા થેરસ્સ એકં કોટ્ઠાસં કત્વા ‘‘અયં ભન્તે તુમ્હાકં કોટ્ઠાસો’’તિ આહંસુ. થેરો ‘‘મય્હં વિસું કોટ્ઠાસ કિચ્ચં નત્થિ’’. સત્થા પન તુમ્હેહિ દિટ્ઠપુબ્બો’તિ. ન દિટ્ઠપુબ્બો ભન્તે’તિ, તેનહિ ઇમિના સત્થુ મણ્ડલમાળં કરોથ. એવં સત્થારં પસ્સિસ્સથાતિ તે સાધુ ભન્તે’તિ તેન ચ કોટ્ઠાસેન અત્તનો ચ કોટ્ઠાસેન મણ્ડલમાળં કાતું આરભિંસુ. સત્થા કિરસ્સ આરદ્ધકાલતો પટ્ઠાય પરિભોગં અકાસિ. તથો મનુસ્સા રત્તિં ઓભાસં દિસ્વા ‘‘મહેસક્ખા દેવતા અત્થી’’તિ સઞ્ઞંકરિંસુ. ઉપાસકા મણ્ડલમાળઞ્ચ ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ સેનાસનાનિ ચ નિટ્ઠપેત્વા દાનસમ્ભારં સજ્જેત્વા ‘‘કતં ભન્તે અમ્હેહિ અત્તનોકિચ્ચં, સત્થારં પક્કોસથા’’તિ થેરસ્સ આરોચેસું. થેરો સાયન્હસમયે ઇદ્ધિયાસાવત્થિં પત્વા ‘‘ભન્તે વાણિજગામવાસિનો તુમ્હે દટ્ઠુકામા, તેસં અનુકમ્પં કરોથા’’તિ. ભગવા અધિવાસેસિ. થેરો ભગવતો અધિવાસનં વિદિત્વા સકટ્ઠાનમેવ પચ્ચાગતો. ભગવા આનન્દત્થેરં આમન્તેસિ ‘‘આનન્દ સ્વે સૂનાપરન્તે વાણિજગામે પિણ્ડાય ચરિસ્સામ, ત્વં એકૂનપઞ્ચસતાનં ભિક્ખૂનં સલાકં દેહી’’તિ. થેરો સાધુ ભન્તે’તિ ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ તમત્થં આરોચેત્વા ‘‘ચારિકા સલાકં ગણ્હન્તૂ’’તિ આહ. તં દિવસં કુણ્ડધાનત્થેરો પઠમં સલાકં અગ્ગહોતિ. વાણિજગામવાસિનોપિ ‘‘સ્વે કિર સત્થા આગમિસ્સતી’’તિ ગામમજ્ઝે મણ્ડપં કત્વા દાનગ્ગં સજ્જયિંસુ. ભગવા પાતોવ સરીરપટિજગ્ગનં કત્વા ગન્ધકુટિં પવિસિત્વા ફલસમાપત્તિં અપ્પેત્વા નિસીદિ. સક્કસ્સ પણ્ડુકમ્બલસિલાસનં ઉણ્હં અહોસિ. સો કિં ઇદન્તિ આવજ્જેત્વા સત્થુ સૂનાપરન્તગમનં દિસ્વા વિસુકમ્મં આમન્તેસિ ‘‘તાત અજ્જ ભગવા તીણિમત્તાનિ યોજનસતાનિ પિણ્ડાચારં ગમિસ્સતિ, પઞ્ચ કૂટાગારસતાનિ માપેત્વા જેતવનદ્વાર કોટ્ઠમત્થકે ગમનસજ્જાનિં કત્વા ઠપેહી’’તિ, સો તથા અકાસિ. ભગવતો કૂટાગારં ચતુમુખં અહોસિ, દ્વિન્નં અગ્ગસાવકાનં દ્વિમુખં, સેસાનં એકમુખં, સત્થા ગન્ધકુટિતો નિક્ખમ્મ પટિપાટિયા ઠપિત કૂટાગારેસુ ધુરકૂટાગારં પાવિસિ. દ્વે અગ્ગસાવકે આદિં કત્વા એકૂનપઞ્ચભિક્ખુસતાનિપિ કૂટાગારં ગન્ત્વા નિસિન્ના અહેસું, એકં તુચ્છકૂટાગારં અહોસિ. પઞ્ચપિ કૂટાગારસતાનિ આકાસે ઉપ્પતિંસુ. સત્થા સચ્ચબન્ધપબ્બતં નામ પત્વા કૂટાગારં આકાસે ઠપેત્વા તસ્મિં પબ્બતે સચ્ચબન્ધો નામ

મિચ્છાદિટ્ઠિ, સો મહાજનં મિચ્છાદિટ્ઠિં ઉગ્ગણ્હાપેન્તો લાભગ્ગયસગ્ગપ્પત્તો હુત્વા વસતિ. અબ્ભન્તરે ચસ્સ અન્તોચાટિયં પદીપો વિય અરહત્તસ્સ ઉપનિસ્સયો જલતિ, તં દિસ્વા "ધમ્મમસ્સ કથેસ્સામી"તિ ગન્ત્વા ધમ્મં દેસેતિ. તાપસો દેસનાપરિયોસાને અરહત્તં પાપુણિ. મગ્ગેનેવસ્સ અભિઞ્ઞા આગતા, એહિ ભિક્ખુ હુત્વા ઇદ્ધિમયપત્તચીવરો કૂટાગારં પાવિસિ. ભગવા કૂટાગારગતેહિ પઞ્ચહિ ભિક્ખુસતેહિસદ્ધિં વાણિજગામં ગન્ત્વા કૂટાગારાનિ અદિસ્સમાનાનિ કત્વા વાણિજગામં પાવિસિ. વાણિજા બુદ્ધપ્પમુખસ્સ ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ મહાદાનં દત્વા સસત્થારં મકુળકારામં નયિંસુ. સત્થા મણ્ડલમાળં પાવિસિ. મહાજનો યાવ સત્થા ભત્તદરથં પટિપ્પસ્સમ્ભેતિ, તાવ પાતરાસં કત્વા ઉપોસથઙ્ગાનિ સમાદાય ગન્ધઞ્ચ પુપ્ફઞ્ચ આદાય ધમ્મસવનત્થાય આરામં પચ્ચાગમાસિ. સત્થા ધમ્મં દેસેસિ. મહાજનસ્સ બન્ધના મોક્ખો જાતો, મહન્ત બુદ્ધકોલાહલં અહોસિ. સત્થા મહાજનસ્સ સઙ્ગહત્થં કતિપાહં તત્થેવ વસિ, અરુણં પન મહાગન્ધકુટિયંયેવ ઉટ્ઠપેસિ. તત્થ કતિપાહં વસિત્વા વાણિજગામે પિણ્ડાય ચરિત્વા "ત્વં ઇધેવ વસાહી"તિ પુણ્ણત્થેરં નિવત્તેત્વા અન્તરે નમ્મદાનદી નામ અત્થિ, તસ્સા તીરં અગમાસિ. નમ્મદાનાગરાજા સત્થુ પચ્ચુગ્ગન્ત્વા નાગભવનં પવેસેત્વા તિણ્ણં રતનાનં સક્કારં અકાસિ. સત્થા તસ્સ ધમ્મં કથેત્વા નાગભવના નિક્ખમિ. સો "મય્હં ભન્તે પરિચરિતબ્બં દેથા"તિ યાચિ. ભગવા નમ્મદાનદીતીરે પદચેતિયં દસ્સેસિ. તં વીચીસુ આગતાસુ પિધિયતિ વીચીસુ ગતાસુ વિવરતિ, મહાસક્કારપ્પત્તં અહોસિ. સત્થા તતો નિક્ખમ્મ સચ્ચબન્ધપબ્બતં ગન્ત્વા સચ્ચબન્ધં આહ "તયા મહાજનો અપાયમગ્ગે ઓતારિતો. ત્વં ઇધેવ વસિત્વા એતેસં લદ્ધિં વિસ્સજ્જાપેત્વા નિબ્બાનમગ્ગે પતિટ્ઠાપેહી"તિ. સોપિ પરિચરિતબ્બં યાચિ. સત્થા ઘનપિટ્ઠિપાસાણે અલ્લમત્તિકપિણ્ડમ્હિ લઞ્છનં વિય પદચેતિયં દસ્સેસિ. એવં સૂનાપરન્તરટ્ઠેયેવ દ્વે ચક્કરતનચેતિયાનિ યાવસાસનન્તરધાનં પતિટ્ઠાપેસિ. સત્તમે પન વસ્સે સાવત્થિયં કણ્ડમ્બરુક્ખમૂલે તિત્થિ મદ્દનં કરોન્તો યમકપાટિહારિયં કત્વા દસહિ ચક્કવાળ સહસ્સેહિ આગતાનં દેવતાનં માતરં કાયસક્ખિં કત્વા અભિધમ્મં દેસેન્તે તાવતિંસભવને પારિચ્છત્તકમૂલે પણ્ડુકમ્બલસિલાયં વસ્સં વસિ. અટ્ઠમે સંસુમારનગરે એકવસ્સં વસિ. નવમે કોસમ્બિયં એકવસ્સં વસિ. તદા ભદ્દિયો, કિમિલો, ભગુ, આનન્દો, અનુરુદ્ધો, દેવદત્તો, યાતિ છ ખત્તિયા પબ્બજિંસુ. તેસં વિત્થારો ધમ્મપદે આગતો. દસમે પન વસ્સે પાલિલેય્યાગામે દક્ખિણવનસણ્ડે ભદ્દસાલમૂલે પાલિલેય્યકેન હત્થિના ઉપટ્ઠિયમાનો ફાસુકં વસ્સાવાસં વસિ. એકાદસમે નાલન્ધબ્રાહ્મણગામે એકવાસં વસિ. દ્વાદસમે વેરઞ્જાયં એકવાસં વસિ દુચ્ચરિતસ્સ વિપાકં અનુભવમાનો, ભગવતા કિર ફુસ્સસ્સ ભગવતો કાલે સાવકાનં વચીદુચ્ચરિતવસેન કતુપચિતસ્સ અકુસલકમ્મસ્સ તદા લદ્ધોકાસવસેન ઉપટ્ઠિતત્તા વેરઞ્જબ્રાહ્મણેન નિમન્તિતોપિ સમાનો મારાવટ્ટન વસેન અસલ્લક્ખેત્વા અસ્સવાણિજકાનં નિબદ્ધવત્તસઙ્ખેપેન પઞ્ઞત્તં પત્થપત્થમૂલકં યવતણ્ડુલમેવ તેમાસં ભુઞ્જતિ, વુત્તઞ્હેતં અપદાને.

> "ફુસ્સસ્સાહં પાવચને, સાવકે પરિભાસિસ્સં;
> યવં ખાદથ ભુઞ્જથ, માચ ભુઞ્જથ સાલિનો.
>
> તેન કમ્મવિપાકેન, તેમાસં ખાદિતં યવં;
> નિમન્તિતો બ્રાહ્મણેન, વેરઞ્જાયં વસિં તદાતિ".

તેન વુત્તં "દ્વાદસમે વેરઞ્જાયં એકવાસં વસિ દુચ્ચરિતસ્સ વિપાકં અનુભવમાનો"તિ. તેરસમે જાલિયપબ્બતે એકવાસં વસિ. ચતુદ્દસમે સાવત્થિયં અનાથપિણ્ડિકસ્સ આરામે જેતવનવિહારે પઠમવાસં વસિત્વા પન્નરસમે વસ્સે ઞાતિજનસઙ્ગહત્થં કપિલવત્થું ગન્ત્વા એકમેવ વાસં કપ્પેસિ . સોળસમે વસ્સે આળવકયક્ખદમનત્થં અગ્ગાળવીનગરે એકવાસં વસિ. સત્તરસમે વસ્સે રાજગહમેવ નિવત્તિત્વા વાસં કપ્પેસિ. અટ્ઠારસમે વસ્સે

જાલિયપબ્બતમેવ નિવત્તિત્વા વસિ. એકૂનવીસતિમેપિ વસ્સે તત્થેવ જાલિયપબ્બતમેવ વસિ. વીસતિમે વસ્સે રાજગહસ્સ અવિદૂરે ભીસનકે ભેસકલવનસણ્ડે વાસં કપ્પેસી''તિ ઇમાનિ વીસતિ વસ્સાનિ પઠમબોધીતિ વેદિતબ્બાનિ. એતસ્મિં કાલે એહિભિક્ખૂપસમ્પદાયએવ ઉપસમ્પાદેસીતિ યેભુય્યેન ભગવન્તંયેવ ઉદ્દિસ્સ આચરિયુપજ્ઝાયં કત્વા એહિભિક્ખુ ભાવમાપન્ને પુઞ્ઞવન્તપુગ્ગલેયેવ સન્ધાય વુત્તં, અઞ્ઞેસમ્પિ અરિયભાવમનાપન્નાનં સુદિન્નાદીનં વા યમકપાટિહારિયે પસીદિત્વા આયસ્મતો સારિપુત્તત્થેરસ્સ સન્તિકે પબ્બજિતાનં પુબ્બે કસ્સપબુદ્ધકાલે વગ્ગુલિભૂતપુબ્બાનં પઞ્ચન્નં ભિક્ખુસતાનં થેરસ્સેવ સન્તિકે પબ્બજિતભાવસ્સ દિસ્સનતો તેન વુત્તં ''ભગવા હિ પઠમબોધિયં એતસ્મિં કાલે એહિ ભિક્ખૂપસમ્પદાય એવ ઉપસમ્પાદેસી''તિ. ઇતો પરેસુ પન પઞ્ચવીસતિવસ્સેસુ અનાથપિણ્ડિકેન કારિતે જેતવનમહાવિહારે એકૂનવીસતિવસ્સા વાસં વસિ. વિસાખાય સત્તવીસતિ કોટિધનપરિચ્ચાગેન કારિતે પુબ્બારામે છબ્બસ્સાનિ વસિ. દ્વિન્નં કુલાનં ગુણમહત્તં પટિચ્ચ સાવત્થિયં નિસ્સાય પઞ્ચવીસતિ વસ્સાનિ વાસં વસિ. અન્તિમે પન વસ્સે બેળુવગામે વસિત્વા મરણન્તિકા વેદના ઉપ્પજ્જિ, આયુસઙ્ખારોસ્સજ્જનઞ્ચ તત્થ અકાસિ. ઇમાનિ ઇધ નાધિપ્પેતાનિ, ભગવતો વસ્સક્કમજાનનત્થંયેવ વુત્તન્તિ.

સરણગમનૂપસમ્પદા નામ ''બુદ્ધં સરણં ગચ્છામિ''ત્યાદિના તિક્ખત્તું વાચં ભિન્દિત્વા વુત્તેહિ તીહિ સરણગમનેહિ ઉપસમ્પન્નો.

ઓવાદપટિગ્ગહણૂપસમ્પદા નામ ''તસ્મા તિહ તે કસ્સપ એવં સિક્ખિતબ્બં તિબ્બમેવ હિરોત્તપ્પં પચ્ચુપટ્ઠિતં ભવિસ્સતિ થેરેસુ નવેસુ મજ્ઝિમેસુ ચાતિ, એવઞ્હિ તે કસ્સપ સિક્ખિતબ્બં તસ્મા તિહ તે કસ્સપ એવં સિક્ખિતબ્બં યં કિઞ્ચિ ધમ્મં સોસ્સામિ કુસલૂપસઞ્હિતં સબ્બન્તં અટ્ઠિં કત્વા મનસિકત્વા સબ્બમેવ ચેતસો સમન્નાહરિત્વા ઓહિતસોતો ધમ્મં સોસ્સામીતિ, એવઞ્હિ તે કસ્સપ સિક્ખિતબ્બં તસ્મા તિહ તે કસ્સપ એવં સિક્ખિતબ્બં સાતસહગતં મે કાયગતા સતિં ન જહિસ્સતીતિ , એવઞ્હિ તે કસ્સપ સિક્ખિતબ્બન્તિ ઇમિના ઓવાદપટિગ્ગણેન મહાકસ્સપત્થેરસ્સ અનુઞ્ઞાતઉપસમ્પદા નામ.

પઞ્હાબ્યાકરણૂપસમ્પદા નામ સોપાકસ્સ અનુઞ્ઞાતઉપસમ્પદા, ભગવા કિર પુબ્બારામે અનુચઙ્કમન્તો સોપાકસામણેરં ''ઉદ્ધુમાતકસઞ્ઞાતિ વા સોપાક રૂપસઞ્ઞાતિ વા ઇમે ધમ્મા નાનત્થા નાનાબ્યઞ્જના, ઉદાહુ એકત્થા બ્યઞ્જનમેવ નાન''ન્તિ દસઅસુભનિસ્સિતે પઞ્હે પુચ્છિ. સો તે બ્યાકાસિ. ભગવા તસ્સ સાધુકારં દત્વા ''કતિવસ્સોસિ ત્વં સોપાકા''તિ પુચ્છિ. ''સત્તવસ્સો અહં ભગવા''તિ, ''સોપાક ત્વં મમ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણેન સદ્ધિં સંસન્દિત્વા પઞ્હે બ્યાકાસી''તિ આરદ્ધચિત્તો ઉપસમ્પદં અનુજાનાતિ, અયં પઞ્હાબ્યાકરણૂપસમ્પદા.

અટ્ઠવાચિકૂપસમ્પદા નામ ભિક્ખુનિયા ભિક્ખુનિસઙ્ઘતો ઞત્તિચતુત્થેન ભિક્ખુસઙ્ઘતો ઞત્તિચતુત્થેનાતિ ઇમેહિ દ્વીહિ કમ્મેહિ ઉપસમ્પદા. ઞત્તિચતુત્થકમ્મૂપસમ્પદા નામ ભિક્ખૂનં એતરહિ ઉપસમ્પદા, અયમેવ ઇધાધિપ્પેતા, સમ્પત્તિવિપત્તિવસેન સમ્ભવતો. કસ્મા હેસ ઉપસમ્પન્નો નામાતિ. સમગ્ગેન સઙ્ઘેન ઞત્તિચતુત્થેન કમ્મેન અકુપ્પેન ઠાનારહેન ઉપરિભાવં સમાપન્નો પત્તોતિ ઉપસમ્પન્નો, સેટ્ઠભાવં પત્તોતિઅત્થો તથા હિ ગિહિભાવતો સામણેરભાવો સેટ્ઠો નામ, તતોપિ ઉપસમ્પન્નભાવોયેવ સેટ્ઠો. તત્થ સમગ્ગેન સઙ્ઘેનાતિ સબ્બન્તિમેન પરિયાયેન પઞ્ચવગ્ગકરણીયે કમ્મે યાવતિકા ભિક્ખૂ કમ્મપ્પત્તા, તેસં આગતત્તા છન્દારહાનં છન્દસ્સ આહટત્તા, સમ્મુખીભૂતાનઞ્ચ અપ્પટિક્કોસનતો એતસ્મિં કમ્મે સમગ્ગભાવં ઉપગતેન. ઞત્તિચતુત્થેનાતિ તીહિ અનુસાવનાહિ એકાય ચ ઞત્તિયા કત્તબ્બેન. એત્થ ચ કિઞ્ચાપિ ઞત્તિ સબ્બપઠમં વુત્તા, તિસ્સન્નં પન અનુસાવનાનં અત્થબ્યઞ્જનભેદાભાવતો

અત્થબ્યઞ્જનભિન્ના ઞત્તિ તાસં ચતુત્થન્તિ કત્વા ઞત્તિચતુત્થન્તિ વુચ્ચતિ. કમ્મેના તિ ધમ્મિકેન કમ્મેન, વિનયકમ્મેનાતિઅત્થો. અકુપ્પેના તિ વત્થુ ઞત્તિ અનુસાવન સીમ પરિસસમ્પત્તિ સમ્પન્નત્તા અકોપેતબ્બતં અપ્પટિક્કોસિતબ્બતઞ્ચ ઉપગતેન. ઠાનારહેના તિ કારણારહેન, સત્થુસાસનારહેનાતિ અત્થો. એતેહિ કારણેહિ સેટ્ઠભાવમાપન્નોતિ અત્થો. તત્થ સમ્પત્તિવિપત્તિવસેન સમ્ભવતો તિ વત્થુસમ્પત્તિ ઞત્તિસમ્પત્તિ અનુસાવનસમ્પત્તિસીમસમ્પત્તિપરિસસમ્પત્તિવસેન પઞ્ચહિ સમ્પત્તીહિ ઉપસમ્પદકમ્મસ્સ સિજ્ઝનતોતિ અત્થો. તત્થ વત્થુ સમ્પત્તિનામ પરિપુણ્ણવીસતિવસ્સભાવો ઇદાનિ પુરિસત્તભાવો ચ. ઉન્નવીસતિવસ્સં, અન્તિમવત્થુઅજ્ઝાપન્નપુબ્બં, પણ્ડકો, થેય્યસંવાસકો, તિત્થિયપક્કન્તકો, તિરચ્છાનગતો, માતુઘાતકો, પિતુઘાતકો, અરહન્તઘાતકો, ભિક્ખુનિદૂસકો, સઙ્ઘભેદકો, લોહિતુપ્પાદકો, ઉભતોબ્યઞ્જનકો, તિ ઇમે તેરસ પુગ્ગલા ઉપસમ્પદાય અવત્થુ. તત્થ ઊનવીસતિવસ્સન્તિ સામઞ્ઞેન વુત્તેપિ માતુકુચ્છિતો નિક્ખમનતો પટ્ઠાય એકૂનવીસપરિપુણ્ણો પુરિસપુગ્ગલો ઉપસમ્પદાય વત્થુ, તતો ઓરં ન ઉપસમ્પદાય વત્થુ તથો હિ એકસ્મિં સંવચ્છરે હેમન્તગિમ્હવસ્સવસેન તિણ્ણં ઉતૂનં સમ્ભવત્તા તયો ઉતૂ હોન્તિ, હોન્તિ ચેત્થ.

“કત્તિકન્તિકપક્ખમ્હા, હેમં ફગ્ગુણપુણ્ણમા;
તસ્સન્તિ કપક્ખમ્હા, ગિમ્હં આસાળ્હિપુણ્ણમા;
વસ્સકાલં તતો સેસં, ચતુવીસતૂપોસથા.

ચાતુદ્દસી છ એતેસુ, પક્ખા તતિયસત્તમા;
સેસા પન્નરસી ઞેય્યા, અટ્ઠારસ ઉપોસથાતિ”.

એત્થ ચ કત્તિકસ્સ કાળપક્ખપાટિપદતો પટ્ઠાય યાવ ફગ્ગુણપુણ્ણમા ચત્તારો માસા હેમઉતુ નામ. ફગ્ગુણસ્સ કાળપક્ખપાટિપદતો પટ્ઠાય યાવ આસાળ્હીપુણ્ણમા ચત્તારો માસા ગિમ્હઉતુ નામ. અસાળ્હકાળપક્ખપાટિપદતો પટ્ઠાય યાવ અપરકત્તિકપુણ્ણમા ચત્તારો માસા વસ્સઉતુ નામ. એવં એકસ્મિં સંવચ્છરે તયો ઉતૂ હોન્તિ. તત્થ એકસ્મિં ઉતુમ્હિ પક્ખસ્સ તતિયસત્તમેસુ દ્વે દ્વે કત્વા છ ચતુદ્દસિકા, પઠમદુતિયચતુત્થપઞ્ચમછટ્ઠઅટ્ઠમેસુ છ છ કત્વા અટ્ઠારસ પન્નરસિકાતિ એવં એકસંવચ્છરે ચતુવીસતિ ઉપોસથા હોન્તિ. ઇમેસુ ચતુવીસતુપોસથેસુ ચાતુદ્દસિયા એકૂનતિંસ દિવસા હોન્તીતિ કત્વા એકસંવચ્છરે છ ઊના દિવસા હોન્તિ. ઇમિના નયેન એકૂનવીસતિમે વસ્સે છમાસાધિકાનિ અટ્ઠારસવસ્સાનિ હોન્તિ. તસ્મિં માતુકુચ્છિમ્હિ નિબ્બત્તકાલે દસમાસે પક્ખિપિત્વા ચત્તારિ માસાધિકાનિ એકૂનવીસવસ્સાનિ પરિપુણ્ણાનિ. રાજાનો પન તિણ્ણં તિણ્ણં વસ્સાનં અચ્ચયેન માસં આકડ્ઢન્તિ , દિવસેન સહ માસમ્પિ, તસ્મા અટ્ઠારસવસ્સે યેવ છ માસાધિકાનિ હોન્તિ. તં હેટ્ઠાચતુમાસાધિક એકૂનવીસતિમે વસ્સે પક્ખિપિત્વા એકમાસાધિકાનિ વીસતિવસ્સાનિ સબ્બસો પરિપુણ્ણાનિ હોન્તિ. એવં એકૂનવીસતિવસ્સતો પટ્ઠાય ગબ્ભવીસો ઉપસમ્પદાય વત્થૂતિ વેદિતબ્બો. ઇદાનિ પુરિસત્તભાવો તિ ભિક્ખુનિયા અભાવતો પુરિસપુગ્ગલોવ ઇદાનિ વટ્ટતીતિ અધિપ્પેતો તથા હિ માતુગામસ્સ પબ્બજિતત્થા પઞ્ચવસ્સસતાનિ સદ્ધમ્મો તિટ્ઠેય્ય, પઞ્ઞત્તત્તા પન અપરાનિ પઞ્ચવસ્સસતાનિ ઠસ્સતીતિ એવં વસ્સસહસ્સમેવ પટિસમ્ભિદાપ્પત્તસદ્ધમ્મસ્સ પતિટ્ઠિતભાવો વુત્તો. માતુગામા ચ નામ દુપ્પઞ્ઞા તિબ્બકિલેસા લામકા ચ. ભગવતા ચ પઠમબોધિયં આદિતો પટ્ઠાયમેવ મહાપજાપતિયા ગોતમિયા અટ્ઠગરુધમ્મપટિગ્ગહણેન ઉપસમ્પદત્તે અનુઞ્ઞાતેપિ સાસનસ્સ અચિરટ્ઠિતિકભાવો વુત્તો. દુપ્પઞ્ઞત્તા ઇત્થિયો સાસને ચિરં ન તિટ્ઠન્તિ, તિબ્બકિલેસત્તા યથા પઞ્ઞત્ત સિક્ખાપદાનુરૂપં સંવરમ્પિ રક્ખિતું ન સક્કોન્તિ. લામકત્તાપિ તા અટ્ઠસમાપત્તિં લભન્તાપિ બ્રાહ્મપારિસજ્જં નાતિક્કમન્તિ, એવં ભિક્ખુનિયા અભાવતો ઇદાનિ પુરિસપુગ્ગલોતિ વુત્તં. ઇમસ્મિં ઠાને ઠત્વા ચત્તારિ ખેત્તાનિ

વેદિતબ્બાનિ તથા હિ માતુગામસ્સ પબ્બજિતત્તા વસ્સસહસ્સમેવ ઠસ્સતીતિ ચેતં પટિસમ્ભિદાપ્પત્તખીણાસવવસેન વુત્તં, તતો પરં ઉત્તરિપિ સુક્ખવિપસ્સકખીણાસવવસેન વસ્સસહસ્સં, અનાગામિવસેન વસ્સસહસ્સં, સકદાગામિવસેન વસ્સસહસ્સં, સોતાપન્નવસેન વસ્સસહસ્સન્તિ એવં પઞ્ચવસ્સસહસ્સાનિ પટિવેધસદ્ધમ્મો તિટ્ઠતિ. પરિયત્તિસદ્ધમ્મોપિ તાનિયેવ ન હિ પરિયત્તિયા અસતિ પટિવેધો અત્થિ. નાપિ પરિયત્તિયા સતિ પટિવેધો ન હોતિ. લિઙ્ગં પન પરિયત્તિયા અન્તરહિતાય ચિરં પવત્તિસ્સતિ, ઇદં ખન્ધકભાણકાનં મતેન વુત્તન્તિ વેદિતબ્બં. દીઘનિકાયટ્ઠકથાયં પન એવં વુત્તં ''પટિસમ્ભિદાપ્પત્તેહિ વસ્સસહસ્સં અટ્ઠાસિ, છળભિઞ્ઞેહિ વસ્સસહસ્સં, તેવિજ્જેહિ વસ્સસહસ્સં, સુક્ખવિપસ્સકેહિ વસ્સસહસ્સં, પાતિમોક્ખેન વસ્સસહસ્સં અટ્ઠાસી''તિ. ઇદમ્પિ દીઘભાણકત્થેરાનં મતેન વુત્તં. અઙ્ગુત્તરનિકાયટ્ઠકથાયમ્પિ બુદ્ધાનં પરિનિબ્બાનતો વસ્સસહસ્સમેવ પટિસમ્ભિદા નિબ્બત્તેતું સક્કોન્તિ, તતો પરં છ અભિઞ્ઞા , તતો તાપિ અસક્કોન્તા તિસ્સો વિજ્જા નિબ્બત્તન્તિ. ગચ્છન્તેકાલે તાનિપિ નિબ્બત્તેતું અસક્કોન્તા સુક્ખવિપસ્સકા હોન્તિ. એતેનેવ ઉપાયેન અનાગામિનો સકદાગિમિનો, સોતાપન્નાતિ વુત્તં. ઇદમ્પિ અઙ્ગુત્તરનિકાયે વુત્તં. સંયુત્તનિકાયટ્ઠકથાયં પન પઠમબોધિયં ભિક્ખૂ પટિસમ્ભિદાપ્પત્તા. અથ કાલે ગચ્છન્તે પટિસમ્ભિદા પાપુણિતું ન સક્ખિંસુ, છળભિઞ્ઞા અહેસું. તતો છપિ અભિઞ્ઞા પત્તું અસક્કોન્તા તિસ્સો વિજ્જા પાપુણિંસુ. ઇદાનિ કાલે ગચ્છન્તે તિસ્સો વિજ્જા પાપુણિતું અસક્કોન્તા આસવક્ખયં પાપુણિસ્સન્તિ, તમ્પિ અસક્કોન્તા અનાગામિફલં, તમ્પિ અસક્કોન્તા સકદાગામિફલં, તમ્પિ અસક્કોન્તા સોતાપત્તિફલં. ગચ્છન્તેકાલે સોતાપત્તિફલમ્પિ પત્તું ન સક્ખિસ્સન્તી'તિ વુત્તં. યસ્મા ચે તે આચરિયા ભિન્નવાદા, તસ્મા તેસં આચરિયાનં ભાણકાનં મતમેવ બુદ્ધઘોસાચરિયેન તત્થ તત્થ લિખિતન્તિ ગહેતબ્બં, અઞ્ઞથા આચરિયસ્સેવ પુબ્બાપરવિરોધપ્પસઙ્ગો સિયા આચરિયબુદ્ધઘોસેનેવ હિ સીહળભાસં અપનેત્વા માગધભાસાય સાટ્ઠકથં બુદ્ધવચનં લિખિતં, ન અઞ્ઞેન આચરિયેન તસ્મા અટ્ઠકથાય વુત્તવચનમેવ પમાણન્તિ ગહેતબ્બં. નનુ ચત્તારોપિ નિકાયટ્ઠકથાસઙ્ગીતિં આરૂળ્હા, અથ કસ્મા એવં ભિન્નાતિ. સચ્ચં, તથાપિ કેસઞ્ચિ થેરાનં વાદપ્પકાસનત્થં વુત્તં. ન સઙ્ગાહકત્થેરાનં, તસ્મા અટ્ઠકથાવચનમેવ પમાણન્તિ વુત્તં.

અન્તિમવત્થુઅજ્ઝાપન્નપુબ્બન્તિ પારાજિકભિક્ખુ, સો અભબ્બો સાસને ઉપસમ્પદકમ્મસ્સ લદ્ધું.

પણ્ડકોતિચેત્ત પઞ્ચવિધો હોતિ આસિત્તપણ્ડકો, ઉસ્સૂયપણ્ડકો, ઓપક્કમિકપણ્ડકો, નપુંસકો, પક્ખપણ્ડકોતિ. તત્થ યસ્સ પરેસં અઙ્ગજાતં મુખેન ગણ્હિત્વા અસુચિના આસિત્તસ્સ પરિળાહો વૂપસમતિ, અયં આસિત્તપણ્ડકો નામ. યસ્સ પરેસં અજ્ઝાચારં પસ્સતો ઉસ્સૂયાય ઉપ્પન્નાય પરિળાહો વૂપસમતિ, અયં ઉસ્સૂયપણ્ડકો નામ. યસ્સ ઉપક્કમેન બીજાનિ અપનીતાનિ હોન્તિ, અયં ઓપક્કમિકપણ્ડકો નામ. યો પન પટિસન્ધિયં યેવ અભાવકો ઉપ્પન્નો હોતિ, અયં નપુંસકો નામ. એકચ્ચો પન અકુસલવિપાકાનુભાવેન કાળપક્ખે પણ્ડકો હોતિ, જુણ્હપક્ખે પનસ્સ પરિળાહોવૂપસમતિ , અયં પક્ખપણ્ડકો નામ, કેચિ પન યો કાળપક્ખે ઇત્થી હોતિ, જુણ્હપક્ખે પુરિસો, અયં પક્ખપણ્ડકોતિ વદન્તિ, તં તેસં મતિમત્તમેવ. એતેસુ આસિત્તપણ્ડકસ્સ ચ ઉસ્સૂયપણ્ડકસ્સ ચ પબ્બજ્જા ન વારિતા. ઓપક્કમિકનપુંસકપક્ખપણ્ડકાનં પન વારિતા. તેસુપિ પક્ખપણ્ડકસ્સ યસ્મિં પક્ખે પણ્ડકો હોતિ, તસ્મિંયેવ પબ્બજ્જા વારિતા. એત્થ ચ અપણ્ડકપક્ખે પબ્બજિત્વા પણ્ડકપક્ખે નાસેતબ્બોતિ તીસુપિ ગણ્ઠિપદેસુ વુત્તં. કેચિ પન ''અપણ્ડકપક્ખેપબ્બજિતો સતો કિલેસક્ખયં પાપુણાતિ, ન નાસેતબ્બો''તિ વદન્તિ, તં તેસં મતિમત્તમેવ, પણ્ડકસ્સ કિલેસક્ખયા સમ્ભવતો ખીણકિલેસસ્સ ચ પણ્ડકભાવાનુપપત્તિતો અહેતુક પટિસન્ધિકથાયઞ્હિ અવિસેસેન પણ્ડકસ્સ અહેતુકપટિસન્ધિ કતા વુત્તા, આસિત્ત ઉસ્સૂયપક્ખપણ્ડકાનઞ્ચ પટિસન્ધિતો પટ્ઠાયેવ પણ્ડકભાવો, ન પવત્તિયંયેવાતિ વદન્તિ. તેનેવ અહેતુકપટિસન્ધિનિદ્દેસે જચ્ચન્ધ-

જચ્ચબધિરાદયો વિય પણ્ડકો જાતિસદ્દેન વિસેસેત્વા નિદ્દિટ્ઠો. ચતુત્થપારાજિકસંવણ્ણનાયં પન અભબ્બપુગ્ગલે દસ્સેન્તેન પણ્ડકતિરચ્છાનગતઉભતો બ્યઞ્જનકા તયો વત્થુવિપન્ના અહેતુકપટિસન્ધિકા, તેસં સગ્ગો અવારિતોતિ અવિસેસેન વુત્તં, એવં પઞ્ચવિધા પણ્ડકા તે પણ્ડકસામઞ્ઞેન અવિસેસેત્વા ''પણ્ડકાતિ એવમેવ વત્વા પણ્ડકો ભિક્ખવે ન ઉપસમ્પાદેતબ્બો''તિ વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં.

થેય્યસંવાસકો તિ યો સયમેવ પબ્બજ્જાલિઙ્ગં ગહેત્વા ભિક્ખુવસ્સં ગણેત્વા ભિક્ખૂતિ પટિઞ્ઞં સમ્પટિચ્છતિ, યથાવુડ્ઢં વન્દનં સાદિયતિ, સો લિઙ્ગસ્સ સંવાસસ્સ ચ થેનત્તા ઉભયત્થેનકો નામ. યો પન યથાવુડ્ઢં વન્દનં ન સાદિયતિ, અસુદ્ધચિત્તવસેન લિઙ્ગસ્સથેનત્તાલિઙ્ગત્થેનકો નામ. યો વા પન સામણેરભૂમિયં ઠત્વા મુસાવાદેન ભિક્ખુતિ પટિઞ્ઞં ગહેત્વા ભિક્ખુવસ્સગ્ગેન વન્દનાદિં સાદિયતિ, સો ભિક્ખૂહિ દિન્નલિઙ્ગત્તા લિઙ્ગત્થેનકો ન હોતિ, સંવાસસ્સ થેનત્તા સંવાસત્થેનકો નામ. એત્થ ચ ઉભયત્થેનકોપિ અસુદ્ધચિત્તેન લિઙ્ગત્થેનકેએવ પવિટ્ઠોતિ વેદિતબ્બો. યોપિ સામણેરો વુડ્ઢસામણેરાનં વન્દનં સાદિયતિ, દહરભિક્ખૂપિ વુડ્ઢભિક્ખૂનં વન્દનં સાદિયતિ, સોપિ થેય્યસંવાસકો નાપિ હોતિ, અથેનત્તા. યો વા પન ભિક્ખુપારાજિકમાપન્નોવ ભિક્ખુલિઙ્ગે ઠિતો યાવ પટિજાનાતિ, તાવ અત્થેવ તસ્સ ભિક્ખુભાવો, ન સો અનુપસમ્પન્નસઙ્ખ્યં ગચ્છતિ, તથા હિ સો સંવાસં સાદિયન્તોપિ થેય્યસંવાસકો ન હોતિ, સો સહસેય્યાદિઆપત્તિમ્પિ ન જનેતિ, ઓમસવાદે પાચિત્તિયઞ્ચ ન જનેતિ તેનેવ ''અસુદ્ધો હોતિ પુગ્ગલો અઞ્ઞતરં પારાજિકં ધમ્મં અજ્ઝાપન્નો, તઞ્ચે સુદ્ધદિટ્ઠિ સમાનો ઓકાસં કારાપેત્વા અક્કોસાધિપ્પાયો વદતિ આપત્તિ ઓમસવાદસ્સા''તિ ઓમસવાદે પાચિત્તિયં વુત્તં. અસતિ હિ ભિક્ખુભાવે દુક્કટં વદેય્ય. યો પન સામણેરો સામણેરલિઙ્ગેનેવ પાણાતિપાતાદિપઞ્ચવિધં સિલવિપત્તિં પાપુણાતિ, સોપિ આગતો લિઙ્ગનાસનાય નાસેત્વા સરણસીલં દાતબ્બં, અથેનત્તા ઉપસમ્પદાય અવત્થુભાવમ્પિ ન પાપુણાતિ. વિકાલભોજનાદિકં કરોન્તસ્સ પન ''અચ્ચયો મં ભન્તે અચ્ચાગમા''ત્યાદિના સઙ્ઘમજ્ઝે અચ્ચયં દેસાપેત્વા વા દણ્ડકમ્મં વા કત્વા સીલં દાતબ્બમેવ. તિત્થિયપક્કન્તકો ઉત્તાનોયેવ.

તિરચ્છાનગતોતિ યોકોચિ અમનુસ્સભૂતો ચત્તારો અપાયિકાપિ ઉપસમ્પદાય અવત્થુયેવ. તે પટિસન્ધિયા લામકત્તા અભબ્બા સાસને પબ્બજિતું. યદિ ચત્તારો અપાયિકા ઉપસમ્પદાય અવત્થુ ભવેય્ય, અથ કસ્મા સેસે અનપદિસિત્વા તિરચ્છાનગતોવ અવત્થૂતિ વુત્તન્તિ. સેસાનં અપાકટવત્થુત્તા, તથા હિ સમ્બુદ્ધકાલે તિરચ્છાનયોનિયં નિબ્બત્તો એકો નાગરાજા નાગયોનિયા અટ્ટીયતિ હરાયતિ જિગુચ્છતિ. અથખો તસ્સ નાગસ્સ એતદહોસિ કેનનુખો અહં ઉપાયેન નાગયોનિયા પરિમુચ્ચેય્યં ખિપ્પઞ્ચ મનુસ્સત્તં લભેય્યન્તિ. અથખો તસ્સ નાગસ્સ એતદહોસિ ''ઇમે ખો સમણાસક્યપુત્તિયા ધમ્મચારિનો સમચારિનો બ્રહ્મચારિનો સચ્ચવાદિનો સીલવન્તો કલ્યાણધમ્મા સચે ખો અહં સમણેસુ સક્યપુત્તિયેસુ પબ્બજેય્યં, એવાહં નાગયોનિયા પરિમુચ્ચેય્યં ખિપ્પઞ્ચ મનુસ્સત્તં પટિલભેય્ય''ન્તિ. અથ ખો સો નાગો માણવકવણ્ણેન ભિક્ખૂ ઉપસઙ્કમિત્વા પબ્બજ્જં યાચિ. તં ભિક્ખૂ પબ્બાજેસું ઉપસમ્પાદેસું. તેન ખો પન સમયેન સો નાગો અઞ્ઞતરેન ભિક્ખુના સદ્ધિં પચ્ચન્તિમે વિહારે પટિવસતિ. અથ ખો સો ભિક્ખુ રત્તિયા પચ્ચૂસસમયં પચ્ચુટ્ઠાય અજ્ઝોકાસે ચઙ્કમતિ. અથ ખો સો નાગો તસ્સ ભિક્ખુનો નિક્ખન્તે વિસ્સટ્ઠો નિદ્દં ઓક્કમેસિ. સબ્બો વિહારો અહિના પુણ્ણો, વાતપાનેહિ ભોગા નિક્ખન્તા હોન્તિ. અથખો સો ભિક્ખુ ''વિહારં પવિસિસ્સામી''તિ કવાટં પણામેન્તો અદ્દસ સબ્બં વિહારં અહિનાપુણ્ણં વાતપાનેહિ ભોગે નિક્ખન્તે. દિસ્વાન ભીતો વિસ્સરમકાસિ. ભિક્ખૂ ઉપધાવિત્વા તં ભિક્ખું એતદવોચું ''કિસ્સ ત્વં આવુસો વિસ્સરમકાસી''તિ. અયં આવુસો સબ્બો વિહારો અહિના પુણ્ણો વાતપાનેહિ ભોગા નિક્ખન્તાતિ. અથ ખો સો નાગો તેન સદ્દેન પબુજ્ઝિત્વા સકે આસને નિસીદિ. ભિક્ખૂ એવમાહંસુ ''કોચિ ત્વં આવુસો''તિ. ''અહં ભન્તે

નાગો''તિ. ''કિસ્સ પન ત્વં આવુસો એવરૂપં અકાસી''તિ. અથ ખો સો નાગો ભિક્ખૂનં એતમત્થં આરોચેસી. ભિક્ખૂ ભગવતો એતમત્થં આરોચેસું. અથ ખો ભગવા એતસ્મિં નિદાને એતસ્મિં પકરણે ભિક્ખુસઙ્ઘં સન્નિપાતાપેત્વા તં નાગં એતદવોચ ''તુમ્હે ખ્વત્થ નાગા અવિરૂળ્હિધમ્મા ઇમસ્મિં ધમ્મવિનયે, ગચ્છ ત્વં નાગ, તત્થેવ ચાતુદ્દસે પન્નરસે અટ્ઠમિયા ચ પક્ખસ્સ ઉપોસથં ઉપવસ, એવં ત્વં નાગયોનિયા પરિમુચ્ચિસ્સસિ ખિપ્પઞ્ચ મનુસ્સત્તં પટિલભિસ્સસી''તિ. અથ ખો સો નાગો ''અવિરૂળ્હધમ્મો કિરાહં ઇમસ્મિં ધમ્મવિનયેતિ દુક્ખી દુમ્મનો અસ્સૂનિ પવત્તયમાનો વિસ્સરં કત્વા પક્કમિ. અથ ખો ભગવા ભિક્ખૂ આમન્તેસિ ''દ્વે મે ભિક્ખવે પચ્ચયા નાગસ્સ સભાવપાતુકમ્માય. યદા ચ સજાતિયા મેથુનં ધમ્મં પટિસેવતિ, યદા ચ વિસ્સટ્ઠો નિદ્દં ઓક્કમતિ. ઇમે ખો ભિક્ખવે દ્વે પચ્ચયા નાગસ્સ સભાવ પાતુકમ્માય. તિરચ્છાનગતો ભિક્ખવે ન ઉપસમ્પાદેતબ્બો, ઉપસમ્પન્નો નાસેતબ્બો''તિ એવં તિરચ્છાનસ્સેવ પાકટવત્તુત્તાતિ. એત્થ ચ પવત્તિયં અભિણ્હં સભાવપાતુકમ્મદસ્સનવસેન ''દ્વે પચ્ચયા''તિ વુત્તં. નાગસ્સ પન પઞ્ચસુ કાલેસુ સભાવપાતુકમ્મં હોતિ પટિસન્ધિકાલે, તચપજહનનકાલે, સજાતિયા મેથુનકાલે, વિસ્સટ્ઠ નિદ્દોક્કમનકાલે, ચુતિકાલેતિ. નનુ ચ દેવાપિ ઉપસમ્પદાય અવત્થુયેવ, અથ કસ્મા ચત્તારો અપાયિકાવ ઉપસમ્પદાય અવત્થૂતિ વુત્તન્તિ. સચ્ચં, તથાપિ દેવાનં અભબ્બત્તા પટિવેધસાસનસ્સ ઠિતત્તા તે અભબ્બતો વિસું કરણત્થાય એવં વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. વક્ખતિ હિ સમન્તપાસાદિકાય વિનયટ્ઠકથાય મહાવગ્ગે ''તિરચ્છાનગતો ભિક્ખવેતિ એત્થ નાગો વા હોતુ સુપણ્ણમાણવકાદીનં વા અઞ્ઞતરો અન્તમસો સક્કં દેવરાજાનં ઉપાદાય યો કોચિ અમનુસ્સજાતિયો સબ્બોવ ઇમસ્મિં અત્થે તિરચ્છાનગતોતિ વેદિતબ્બો''તિ, તેન ''તિરચ્છાનગતોતિ યોકોચિ અમનુસ્સભૂતો''તિ વુત્તન્તિ. એત્થ ચાહ યદિ નાગસુપણ્ણા પટિસન્ધિયા લામકા ભવેય્ય, અથ કસ્મા વિધુરજાતકે ચત્તારો જના નાગસુપણ્ણસક્કધનઞ્ચયકોરબ્યેસુ ભવનેસુ તં તદેવ ઠાનં પત્થેન્તા દાનાદીનિ પુઞ્ઞાનિ કરોન્તિ, તેસુ એકો આયુપરિયોસાને સપુત્તદારો નાગભવને નાગરાજા હુત્વા નિબ્બત્તિ, એકો સુપણ્ણભવને સિમ્બલિવિમાને સુપણ્ણરાજા હુત્વા નિબ્બત્તિ, એકો તાવતિંસભવને સક્કો હુત્વા નિબ્બત્તિ, એકો ધનઞ્ચયકોરબ્યરઞ્ઞો અગ્ગમહેસિયા કુચ્છિમ્હિ નિબ્બત્તીતિ ચતુન્નમ્પિ જનાનં પટિસન્ધિયં કુસલકમ્મેનેવ પવત્તભાવો વુત્તો યદિ કુસલકમ્મેન ભવેય્ય, ''કુસલા ચેતના વિપાકાનં ખન્ધાનં કટત્તા ચ રૂપાનં કમ્મપચ્ચયેન પચ્ચયો''તિ ઇમિસ્સાપિ પટ્ઠાનપાળિયા અહેતુકાનમ્પિ પટિસન્ધિક્ખણે કમ્મપચ્ચયભાવો વુત્તો ભવેય્ય, ન પનેવં વત્તબ્બં અથ કથઞ્ચિદં પચ્ચેતબ્બન્તિ. વુચ્ચતે, નિકન્તિયા બલવત્તા સત્તવિધમેથુનસંયોગત્તા ચ અપરિસુદ્ધા તેસં કુસલચેતના, અપરિસુદ્ધાયેવ સુગતિભૂમિયં જનેતું ન સક્કોન્તિ. દુગ્ગતિભૂમિયં પવત્તમાનાપિ કમ્મા યૂહનકાલે તં તં ભૂમિપત્થના તણ્હાસમ્પયુત્તાપુબ્બભાગચેતના બલેન તેસુ તિરચ્છાનભૂમીસુ નિબ્બત્તન્તિ, ન અઞ્ઞેન અકુસલેન. એવઞ્હિ પત્થિતપત્થના સિદ્ધાપિ ભવેય્ય. યદિ અઞ્ઞેન અકુસલકમ્મેન ભવેય્ય, ઇચ્છિતપત્થનાપિ અસિદ્ધાવ ભવેય્ય. નિકન્તિચ નામેસા બલવઝાનસમ્પયુત્તચેતનાપિ પટિબાહિતું સક્કા તથા હિ ગોપકદેવદત્તસ્સ આચરિયસમણો ઝાનબલેન બ્રહ્મભૂમીસુ અનિબ્બત્તિત્વા ઝાનં પટિબાહિત્વા અઞ્ઞકમ્મેન ગન્ધબ્બદેવેસુયેવ ઉપ્પજ્જતિ ''સીલવતો હિ ભિક્ખવે ચેતોપણિધિ સમિજ્ઝતિ વિસુદ્ધત્તા''તિ તેસં વિત્થારો દીઘનિકાયે આગતો, અત્થિકેહિ તત્થ ઓલોકેતબ્બો. સત્તવિધમેથુનસંયોગવસેનાપિ સત્તા દુક્ખતો ન મુચ્ચન્તિ વુત્તઞ્હિ ભગવતા ''ઇધ બ્રાહ્મણ એકચ્ચો સમણો વા બ્રાહ્મણો વા સમ્મા બ્રહ્મચારી પટિજાનમાનો ન હેવ ખો માતુગામેન સદ્ધિં દ્વયંદ્વય સમાપત્તિં સમાપજ્જતિ, અપિ ચ ખો માતુગામસ્સ ઉચ્છાદનં ન્હાપનં પરિમદ્દનં સમ્બાહનં સાદિયતિ, સો તદસ્સાદેતિ તં નિકામેતિ, તેનચવિત્તિં આપજ્જતિ. ઇદમ્પિખો બ્રાહ્મણબ્રહ્મચરિયસ્સ ખણ્ડમ્પિ છિદ્દમ્પિ સબલમ્પિ કમ્માસમ્પિ. અયં વુચ્ચતિ બ્રાહ્મણ અપરિસુદ્ધં બ્રહ્મચરિયં ચરતિ. સંયુત્તો મેથુનસંયોગેન ન પરિમુચ્ચતિ જાતિયા જરામરણેન...પે॰... ન પરિમુચ્ચતિ દુક્ખસ્માતિ વદામિ. પુનચ પરં બ્રાહ્મણ ઇધેકચ્ચો સમણોવા...પે॰... પટિજાનમાનો. ન હેવ ખો માતુગામેનસદ્ધિં દ્વયંદ્વયસમાપત્તિં સમાપજ્જતિ, ન પિ માતુગામસ્સ ઉચ્છાદનં...પે॰...

સાદિયતિ, અપિ ચ ખો માતુગામેન સદ્ધિં સંજગ્ઘતિ સંકીળતિ સંકેળાયતિ, સો તદસ્સાદેતિ...પે॰... દુક્ખસ્માતિ વદામિ. પુનચ પરં બ્રાહ્મણ ઇધેકચ્ચો સમણો વા...પે॰... ન હેવ ખો માતુગામેન સદ્ધિં સમાપજ્જતિ. નપિ માતુગામસ્સ ઉચ્છાદનં સાદિયતિ. નપિ માતુગામેન સદ્ધિં સંજગ્ઘતિ સંકીળતિ સંકેળાયતિ. અપિચ ખો માતુગામસ્સ ચક્ખું ઉપનિજ્ઝાયતિ પેક્ખતિ, સો તદસ્સાદેતિ...પે॰... દુક્ખસ્માતિ વદામિ. પુનચ પરં બ્રાહ્મણ ઇધેકચ્ચો સમણોવા બ્રાહ્મણો વા...પે॰... ન હેવ ખો માતુગામેન, ન માતુગામસ્સ, નપિ માતુગામેન પેક્ખતિ. અપિ ચ ખો માતુગામસ્સ સદ્દં સુણાતિ તિરોકુટ્ટંવા તિરોપાકારંવા હસન્તિયા વા ભણન્તિયા વા ગાયન્તિયા વા રોદન્તિયા વા, સો તદસ્સાદેતિ...પે॰... દુક્ખસ્માતિ વદામિ. પુનચ પરં બ્રાહ્મણ ઇધેકચ્ચો સમણો વા બ્રહ્મણો વા...પે॰... નહેવ ખો માતુગામેન, નપિ માતુગામસ્સ, નપિ માતુગામેન, નપિ માતુગામસ્સ રોદન્તિયા વા...પે॰... અપિ ચ ખો યાનિતાનિ પુબ્બે માતુગામેન સદ્ધિં હસિતલપિતકીળિતાનિ અનુસ્સરતિ. સો તદસ્સા દેતિ...પે॰... દુક્ખસ્માતિ વદામિ. પુનચ પરં બ્રાહ્મણ ઇધેકચ્ચો સમણો વા બ્રહ્મણો વા...પે॰... ન હેવ ખો માતુગામેન, નપિ માતુગામસ્સ...પે॰... ન પિ યાનિ તાનિ પુબ્બે માતુગામેન સદ્ધિં હસિતલપિતકીળિતાનિ અનુસ્સરતિ, અપિ ચ ખો ગહપતિં વા ગહપતિપુત્તં વા પઞ્ચહિ કામગુણેહિ સહિતં સમઙ્ગીભૂતં પરિચારયમાનં, સો તદસ્સાદેતિ...પે॰... દુક્ખસ્માતિ વદામિ. પુનચ પરં બ્રાહ્મણ...પે॰... ન હેવ ખો માતુગામેન...પે॰... નપિ અનુસ્સરતિ ગહપતિં વા ગહપતિપુત્તં વા પરિચારયમાનં, અપિ ચ ખો અઞ્ઞતરં દેવનિકાયં પણિધાય બ્રહ્મચરિયં ચરતિ ઇમિનાહં સીલેન વા વતેન વા તપેનવા બ્રહ્મચરિયેન વા દેવો વા ભવિસ્સામિ દેવઞ્ઞતરો વાતિ, સો તદસ્સાદેતિ , તં નિકામેતિ, તેન ચ વિત્તિં આપજ્જતિ. ઇદં ખો બ્રાહ્મણ બ્રહ્મચરિયસ્સ ખણ્ડમ્પિ છિદ્દમ્પિ સબલમ્પિ કમ્માસમ્પી''તિ એવં લાભાદિહેતુકેન ભેદેન ચ સત્તવિધમેથુનસંયોગેન ખણ્ડાદિભાવો સઙ્ગહિતોતિ વેદિતબ્બો.

માતુઘાતકે પન યેન મનુસ્સિત્થિભૂતાપિ અજનિકા પોસા વનિકા માતા વા મહામાતા વા ચૂળમાતા વા જનિકાપિ અમનુસ્સિત્થિભૂતા માતા ઘાતિતા, તસ્સ પબ્બજ્જા ન વારિતા, ન ચ અનન્તરિકો હોતિ. તિરચ્છાનિત્થિયોપિ મનુસ્સપુરિસમાગમ્મ મનુસ્સભૂતં પુત્તં વિજાયન્તિ કોન્તપુત્તા દ્વેભાતિકત્થેરા વિય તેપિ હિ અણ્ડજાયેવ, તથા હિ પેતલોકે તિરચ્છાને મનુસ્સે ચાતિ ઇમેસુ તીસુ ભૂમીસુ ચતસ્સો યોનિયો સમ્ભવન્તિ. મનુસ્સેસુ પનેત્થ કેચિદેવ ઓપપાતિકા હોન્તિ, સેય્યથાપિ મહાપદુમકુમારાદયો. અણ્ડજાપિ કોન્ત પુત્તા દ્વેભાતિકત્થેરા વિય. વિત્થારો પન સીહળવત્થુસ્મિં ઓલોકેતબ્બો. એત્થ ચ કોન્તાતિ કિન્નરી, તસ્સા પુત્તા કોન્તપુત્તા, સા હિ રઞ્ઞો અસોકધમ્મરાજસ્સ કાલે વનચરકેન લભિત્વા મનુસ્સસંવાસમાગમ્મ દ્વે પુત્તે વિજાયિત્વા ''ઇદાનિ દારકે પહાય ન ગમિસ્સતી''તિ સઞ્ઞાય વનચરકો તસ્સા પોત્થં અદાસિ, સા પોત્થં લભિત્વા પક્ખન્દિત્વા સકટ્ઠાનમેવ ગતા કિન્નરિયો હિ પોત્થં વિના પક્ખન્દિતું ન સક્કોન્તિ, તેનેવ તાપસો ''મા પોત્થં અસ્સા અદાસી''તિ આહ. કમ્મપચ્ચય ઉતુસમુટ્ઠાનઞ્હિ તાસં પોત્થં, રઞ્ઞો ચક્કવત્તિસ્સ ચક્કરતનં વિય, તથા હિ ચક્કવત્તિનો વેહાસગમનાદિ પુઞ્ઞવતો ઇદ્ધિનામ, ન તેન ચક્કરતનં વા હત્થિઅસ્સરતનં વા વિના અત્તનો સભાવેનેવ ગન્તું સક્કોન્તિ. તત્થ ચક્કરતનં રઞ્ઞો ચક્કવત્તિસ્સ કમ્મબલેન નિબ્બત્તત્તા સમુદ્દમજ્ઝે જાયમાનમ્પિ કમ્મપચ્ચયઉતુસમુટ્ઠાનં નામ. હત્થિઅસ્સરતનાનિ પન કમ્મપચ્ચયકમ્મસમુટ્ઠાનાનિ નામ. પક્ખીનં વેહાસગમનાદિકા કમ્મવિપાકજા ઇદ્ધિ. કિન્નરિયો પન પોત્થં વિના અત્તનો સભાવેન પક્ખન્દિતું ન સક્કોન્તિ, તસ્મા તાસં પોત્થં કમ્મપચ્ચયઉતુસમુટ્ઠાનન્તિ દટ્ઠબ્બં. કેચિ પન દેવાનં અલઙ્કારા વિય પટિસન્ધિયા સહ આગતોતિ વદન્તિ, ન તં પચ્ચેતબ્બં, અણ્ડજજલાબુજાનં તથા અસમ્ભવતો. કેચિપિ પવત્તિ કાલે કતન્તિ વદન્તિ, તમ્પિ અયુત્તમેવ, સંસેદજાપિ પદુમગબ્ભેવા વેળુગબ્ભે વા નિબ્બત્તા પોક્ખરસાતિબ્રાહ્મણપદુમવતીવેળુવતીદેવીઆદયો વિય. જલાબુજા પન પાકટાયેવ. યેન સયં તિરચ્છાનભૂતેન

મનુસ્સિત્થિભૂતા માતા ઘાતિતા, સોપિ આનન્તરિકો ન હોતિ તિરચ્છાનગતત્તા પનસ્સ પબ્બજ્જા પટિક્ખિત્તા, કમ્મં પનસ્સ ભારિયં હોતિ, આનન્તરિયં આહચ્ચ તિટ્ઠતિ. મનુસ્સિત્થિયોપિ તિરચ્છાનમાગમ્મ ગબ્ભં જનેન્તિ, સેય્યથાપિ ભૂરિદત્તસ્સ માતા ઇત્થિયો હિ અટ્ઠહિ કારણેહિ ગબ્ભગ્ગહણં હોતિ - અજ્ઝાચારેન, કાયસંસગ્ગેન, ચોળગ્ગહણેન, અસુચિપાનેન, નાભિપરામસનેન, રૂપદસ્સનેન, સદ્દેન ગન્ધેનાતિ. તત્થ અજ્ઝાચારેન સુદિન્નસ્સ પુરાણદુતિયિકા ગબ્ભં ગણ્હિત્વા પચ્છિમભવિકં સુવણ્ણબિમ્બસદિસં બીજકં નામ પુત્તં વિજાયિ. કદાચિ એકચ્ચા ઉતુસમયે છન્દરાગરત્તા પુરિસાનં હત્થગાહવેણિગાહઅઙ્ગપચ્ચઙ્ગપરામસનં સાદિયન્તિયોપિ ગબ્ભં ગણ્હન્તિ. એવં કાયસંસગ્ગેન ગબ્ભગ્ગહણં હોતિ. ઉદાયિત્થેરસ્સ પન પુરાણદુતિયિકા ભિક્ખુની તં અસુચિં એકદેસં મુખેન અગ્ગહેસિ, એકદેસં ચોળકેનેવ સદ્ધિં અઙ્ગજાતે પક્ખિપિ, સા તેન ગબ્ભં ગણ્હિ. એવં ચોળગ્ગહણેન ગબ્ભગ્ગહણં હોતિ. મિગસિઙ્ગતાપસસ્સ માતા મિગી ઉતુસમયે તાપસસ્સ પસ્સાવટ્ઠાનં આગન્ત્વા સસમ્ભવં પિવિ, સા તેન ગબ્ભં ગણ્હિત્વા મિગસિઙ્ગં નામ તાપસદારકં વિજાયિ. એવં અસુચિપાનેન ગબ્ભગ્ગહણં હોતિ. સામસ્સ પન બોધિસત્તસ્સ માતા ઉતુસમયે નાભિપરામસનેન ગબ્ભં ગણ્હિત્વા સામતાપસદારકં વિજાયિ, એવં મણ્ડબ્યસ્સ ચ ચણ્ડપજ્જો તસ્સ ચ માતા ઉતુસમયે નાભિપરામસનવસેન, તત્થ ચ દિટ્ઠમઙ્ગલિકાય નાભિપરામસનેન મણ્ડબ્યસ્સ નિબ્બત્તિ અહોસિ. ચણ્ડપજ્જોતસ્સ માતુ નાભિયં વિચ્છિકો ફરિત્વા ગતો, તેન ચણ્ડપજ્જોતસ્સ નિબ્બત્તિ અહોસિ. ઇધેકચ્ચા ઇત્થી ઉતુસમયે પુરિસસંસગ્ગં અલભમાના છન્દરાગવસેન અન્તોગેહેગતાવ પુરિસં ઉપનિજ્ઝાયતિ, રાજોરોધો વિય, સા તેન ગબ્ભં ગણ્હાતિ. એવં રૂપદસ્સનેન ગબ્ભગ્ગહણં હોતિ. બલાકાસુ પન પુરિસોનામ નત્થિ, તા ઉતુસમયે મેઘસદ્દં સુત્વા ગબ્ભં ગણ્હન્તિ. ગાવીએવ વા કદાચિ ઉસભગન્ધેન ગબ્ભં ગણ્હન્તિ. એવં ગન્ધેન ગબ્ભગ્ગહણં હોતિ. એવં અટ્ઠહિ કારણેહિ ઇત્થિયો ગબ્ભં ગણ્હન્તિ. એત્થ ચ પિતુસદિસાયેવ પુત્તા હોન્તિ, તસ્મા ભૂરિદત્તાદયો ધતરટ્ઠં નાગરાજાનં પટિચ્ચ નાગાયેવ હોન્તિ. ચણ્ડપજ્જોતસ્સ પન વિચ્છિકં પટિચ્ચ મનુસ્સો જાતો, સમ્ભવેન અજાતત્તા. પિતુઘાતકેપિ એસેવ નયો.

અરહન્તઘાતકો પન અમનુસ્સ અરહન્તદેવતં વા મનુસ્સજાતિયં વા અવસેસં અરિયપુગ્ગલં ઘાતેત્વા અનન્તરિયો ન હોતિ, પબ્બજ્જાપિસ્સ ન વારિતા, કમ્મં પન બલવં હોતિ. તિરચ્છાનો પન અમનુસ્સઅરહન્તમ્પિ ઘાતેત્વા આનન્તરિકો ન હોતિ, કમ્મં પન ભારિયં તિરચ્છાનગતત્તા પનસ્સ પબ્બજ્જા વારિતા. ભિક્ખુનિદૂસકસઙ્ઘભેદકાનિ પાકટાયેવ.

લોહિતુપ્પાદકો પન યો તથાગતસ્સ અભેજ્જકાયતાય પરૂપક્કમેન ચમ્મં છિન્દિત્વા લોહિતં પગ્ઘરિતું ન સક્કોતિ, સરીરસ્સ પન અન્તોયેવ એકસ્મિં ઠાને લોહિતં સમોસરતિ, આઘાતેન પતુબ્બનમાનં સઞ્ચિતં હોતિ, તસ્સ બહુ અપુઞ્ઞં પસવતિ, આનન્તરિકો ચ હોતિ, પબ્બજ્જાપિસ્સ વારિતા, સેય્યથાપિ દેવદત્તો. યો પન જીવકો વિય રોગવૂપસમનત્થં ફાલેત્વા પૂતિમંસઞ્ચ લોહિતઞ્ચ નીહરિત્વા ફાસું કરોતિ, અયં લોહિતુપ્પાદકો ન હોતિ, બહુપુઞ્ઞં પસવતિ બ્રહ્મપુઞ્ઞં પસવતિ, સેય્યથાપિ જીવકોકોમારભચ્ચો.

ઉબ્ભતોબ્યઞ્જનકો પન ઇત્થિ-પુરિસવસેન દુવિધો તત્થ ઇત્થિઉભતોબ્યઞ્જનકસ્સ ઇત્થિનિમિત્તં પાકટં, પુરિસનિમિત્તં પટિચ્છન્નં. પુરિસઉભતોબ્યઞ્જનકસ્સ પુરિસનિમિત્તં પાકટં, ઇત્થિનિમિત્તં પટિચ્છન્નં. ઇત્થિઉભતોબ્યઞ્જનકસ્સ ઇત્થીસુ પુરિસત્તં કરોન્તસ્સ ઇત્થિનિમિત્તં પટિચ્છન્નં હોતિ, પુરિસનિમિત્તં પાકટં હોતિ. પુરિસઉભતોબ્યઞ્જનકસ્સ પુરિસાનં ઇત્થિભાવં ઉપગચ્છન્તસ્સ પુરિસનિમિત્તં પટિચ્છન્નં હોતિ, ઇત્થિનિમિત્તં પાકટં. ઇત્થિઉભતોબ્યઞ્જનકો સયઞ્ચ ગબ્ભં ગણ્હાતિ, પરઞ્ચ ગણ્હાપેતિ. પુરિસ ઉભતો બ્યઞ્જનકો પન સયં ન ગણ્હાતિ, પરં ગણ્હાપેતિ. ઇદમેવ તેસં નાનાકરણં. ઉભતોબ્યઞ્જનન્તિ ચેત્થ ‘‘બ્યઞ્જનન્તિ નિમિત્તં. ઉભતો બ્યઞ્જનં અસ્સ અત્થીતિ

વિગ્ગહેન ‘‘ઉભતોબ્યઞ્જ’’ન્તિ વક્ખથ, એકસ્સ દ્વે ઇન્દ્રિયાનિ હોન્તિ, અથ એકમેવાતિ. એકમેવ ન દ્વે, ‘‘યસ્સ ઇત્થિન્દ્રિયં ઉપ્પજ્જતિ, તસ્સ પુરિસિન્દ્રિયં ઉપ્પજ્જતીતિ નો. યસ્સ વા પન પુરિસિન્દ્રિયં ઉપ્પજ્જતિ, તસ્સ ઇત્થિન્દ્રિયં ઉપ્પજ્જતીતિ નોતિ એકસ્મિં સન્તાને ઇન્દ્રિય દ્વયસ્સ પટિસેવિતત્તા. તઞ્ચ ખો ઇત્થિઉભતોબ્યઞ્જનકસ્સ ઇત્થિન્દ્રિયં, પુરિસઉભતોબ્યઞ્જનકસ્સ પુરિસિન્દ્રિયમેવાતિ. યદિ એકમેવ ઇન્દ્રિયં, એવં ઉભતોબ્યઞ્જનકભાવો કથં સિયા. ઇન્દ્રિયં બ્યઞ્જનકારણન્તિ વુત્તં, તઞ્ચ તસ્સ નત્થીતિ. વુચ્ચતે ન ઇત્થિન્દ્રિયં પુરિસબ્યઞ્જનસ્સ કારણં, તથા પુરિસિન્દ્રિયમ્પિ ઇત્થિબ્યઞ્જનકસ્સ, કસ્મા સદા અભાવતોતિ, તથા હિ ઇત્થિ ઉભતોબ્યઞ્જનકસ્સ યદા ઇત્થિયા રત્તં હોતિ, તદા પુરિસબ્યઞ્જનં પાકટં હોતિ, ઇત્થિબ્યઞ્જનં પટિચ્છન્નં તથા પુરિસઉભતોબ્યઞ્જનકસ્સપિ. યદિ તેસં ઇન્દ્રિયદ્વયં બ્યઞ્જનાનં કારણં ભવેય્ય, સદા બ્યઞ્જન દ્વયં એકતો તિટ્ઠેય્ય ન પન તિટ્ઠતિ, તસ્મા એકમેવ ઇન્દ્રિયન્તિ નિટ્ઠમેત્થાવ ગન્તબ્બં. બ્યઞ્જનકારણં ઇન્દ્રિયં પહાય રાગચિત્તમેવેત્થ બ્યઞ્જનદ્વયસ્સ કારણન્તિ દટ્ઠબ્બં, તસ્મા ઇત્થિઉભતોબ્યઞ્જનકો સયમ્પિ ગબ્ભં ગણ્હાતિ, પરમ્પિ ગણ્હાપેતિ, પુરિસઉભતોબ્યઞ્જનકો પરં ગણ્હાપેતિ, સયં પન ન ગણ્હાતિ, ઇત્થિન્દ્રિયસમઙ્ગિસ્સેવ ગબ્ભસમ્ભવતોતિ. કુરુન્દિયં પન ‘‘યદિ પટિસન્ધિયં પુરિસલિઙ્ગં, પવત્તે ઇત્થિલિઙ્ગં નિબ્બત્તતિ, યદિ પટિસન્ધિયં ઇત્થિલિઙ્ગં, પવત્તે પુરિસલિઙ્ગં નિબ્બતી’’તિ પટિસન્ધિયં લિઙ્ગસમ્ભવો વુત્તો, સો અયુત્તોવ. કસ્મા, પવત્તિયંયેવ ઇત્થિલિઙ્ગાદીનિ સમુટ્ઠહન્તિ. પટિસન્ધિયમેવ સમુટ્ઠાતિ, ન લિઙ્ગાદીનિ. ઇન્દ્રિયમેવ લિઙ્ગન્તિ ન સક્કા વત્તું, ઇન્દ્રિયલિઙ્ગાનં ભિન્નસભાવત્તા, યથા ચ બીજે સતિ રુક્ખો સમ્ભવતિ, નાસતિ, એવમેવ ઇન્દ્રિયે સતિ લિઙ્ગાદીનિ સમ્ભવન્તિ બીજસદિસઞ્હિ ઇન્દ્રિયં, રુક્ખસદિસાનિ લિઙ્ગાદીનિ એવમેવ તેસુ પુગ્ગલેસુ પણ્ડકાદયો એકાદસપુગ્ગલા તસ્મિં યેવ ભવે નિયામં ઓક્કમિતું ન અરહન્તિ, તસ્મા અભબ્બા નામ. ઊનવીસતિ અન્તિમવત્થુઅજ્ઝાપન્નપુબ્બા દ્વે ઉપસમ્પદાય અવત્થુમત્તમેવ, ઉપનિસ્સયે સતિ તસ્મિંયેવ ભવે નિયામં ઓક્કમિતું અરહન્તિ, તસ્મા ભબ્બાનામ હોન્તિ.

વત્થુસમ્પત્તિકથા નિટ્ઠિતા.

ઞત્તિસમ્પત્તિ નામ.

‘‘સિથિલં ધનિતઞ્ચ દીઘરસ્સં, ગરુકં લહુકઞ્ચ નિગ્ગહિતં;
સમ્બન્ધં વવત્થિતં વિમુત્તં, દસધા બ્યઞ્જનબુદ્ધિયા પભેદો’’તિ.

એવં વુત્તં દસવિધં બ્યઞ્જનં અપેક્ખિત્વા વા એવં અસક્કોન્તેનાપિ સિથિલધનિત વિમુત્તનિગ્ગહિતવસેન વુત્તાનિ બ્યઞ્જનાનિ અકોપેત્વા વા દુરુત્તં વા અકત્વા વુત્તં ઞત્તિસમ્પત્તિ નામ. ઞત્તિવિપત્તિ નામ સબ્બસો ઞત્તિં અટ્ઠપેત્વા વા વત્થુસઙ્ઘપુગ્ગલઞત્તીનં અપરામસનાનિ પચ્છા ઞત્તિટ્ઠપનઞ્ચાતિ ઇમે તાવ પઞ્ચ ઞત્તિદોસા. તત્થ અયં ઇત્થનામોતિ ઉપસમ્પદાપેક્ખસ્સ અપિ અકિત્તનં વત્થુઅપરામસનં નામ. સુણાતુ મે ભન્તે સઙ્ઘોતિ એત્થ સુણાતુ મે ભન્તેતિ વત્વા સઙ્ઘોતિ અભણનં સઙ્ઘઅપરામસનં નામ. ઇત્થન્નામસ્સ ઉપસમ્પદાપેક્ખોતિ ઉપજ્ઝાયસ્સ અકિત્તનં પુગ્ગલઅપરામસનં નામ. સબ્બેન સબ્બં ઞત્તિયા અનુચ્ચારણં ઞત્તિઅપરામસનં નામ. પઠમં કમ્મવાચં નિટ્ઠાપેત્વા એસા ઞત્તીતિ વત્વા ખમતિ સઙ્ઘસ્સાતિ એવં ઞત્તિ કિત્તનં પચ્છા ઞત્તિટ્ઠપનં નામ. ઇતિ ઇમે પઞ્ચ ઞત્તિદોસા ઞત્તિવિપત્તિ નામ. ઇમેહિ દોસેહિ વિમુત્તાય ઞત્તિયા સમ્પન્નં ઞત્તિસમ્પત્તિ નામ.

ઞત્તિસમ્પત્તિકથા નિટ્ઠિતા.

અનુસાવનસમ્પત્તિ નામ વત્થુ સઙ્ઘપુગ્ગલાનં અપરામસનાનિ, સાવનાય હાપનં, અકાલે સાવનન્તિ ઇમે પઞ્ચ અનુસાવનદોસે વજ્જેત્વા કથનં અનુસાવનસમ્પત્તિ નામ. તત્થ વત્થાદીનં અપરામસનાનિ ઞત્તિયં વુત્તસદિસાનેવ. તીસુ પન અનુસાવનાસુ યત્થ કત્થચિ એતેસં અપરામસનં અપરામસનમેવ. સબ્બેન સબ્બં પન કમ્મવાચં અવત્વા ચતુક્ખત્તું ઞત્તિકિત્તનમેવ વા કમ્મવાચબ્ભન્તરેપિ ચત્તારિ બ્યઞ્જનાનિ કોપેત્વા વા અક્ખરસ્સ વા પદસ્સ વા દુરુચ્ચારણં વા કત્વા સાવનં સાવનાય હાપનં નામ, તથા હિ સિથિલધનિતવિમુત્તનિગ્ગહિતવસેન ચત્તારિ બ્યઞ્જનાનિ અન્તોકમ્મવાચાય કમ્મં કોપેન્તિ. તત્થ ''સુણાતુ મે તિ સિથિલે વત્તબ્બે સુણાથુ મે''તિ વચનં સિથિલે ધનિતં નામ. ''ભન્તે''તિ વત્તબ્બે ભન્તેતિ વચનં ધનિતે સિથિલં નામ. ''સુણાતુ એસા ઞત્તી''તિ વત્તબ્બે ''સુણન્તુ એસં ઞત્તી''તિ વચનં વિમુત્તે નિગ્ગહિતં નામ. ''પત્તકલ્લ''ન્તિ વત્તબ્બે ''પત્તકલ્લા''તિ વચનં નિગ્ગહિતે વિમુત્તં નામ. એવં ઇમાનિ ચત્તારિ બ્યઞ્જનાનિ અન્તોકમ્મવાચાય કમ્મં દૂસેન્તિ. ઇમાનિ ચત્તારિ અકોપેત્વા વદન્તેનાપિ અઞ્ઞસ્મિં અક્ખરે વત્તબ્બે અઞ્ઞં અક્ખરં વદન્તો દુરુત્તં કરોતિ નામ. ઇતરેસુ દીઘરસ્સાદીસુ છસુ ઠાનેસુ દીઘટ્ઠાને દીઘં, રસ્સટ્ઠાને રસ્સમેવાતિ એવં યથાઠાને તં તદેવ અક્ખરં ભાસન્તેન અનુક્કમાગતં પવેણિં અવિનાસેત્વા કમ્મવાચા કાતબ્બા. સચે પન એવં અકત્વા દીઘે વત્તબ્બે રસ્સં, રસ્સે વત્તબ્બે દીઘં વદતિ, તથા ગરુકે વત્તબ્બે લહુકં, લહુકે વત્તબ્બે ગરુકં વદતિ. સમ્બન્ધે વા વત્તબ્બે વવત્થિતં, વવત્થિતે વા વત્તબ્બે સમ્બન્ધં વદતિ, એવમ્પિ કમ્મવાચા ન કુપ્પતિ. ઇમાનિ છ બ્યઞ્જનાનિ કમ્મં ન કોપેન્તિ. ઇદમેવ આચરિયાનં સમાનકથા. અપરે પન ઇદાનિ બ્યઞ્જનાનિ અન્તોકમ્મવાચાય કમ્મં દૂસેન્તીતિ વદન્તિ, એવં સતિ અનુપસમ્પન્નાવ બહુતરા ભવેય્યું, વીમંસિત્વા પન ગહેતબ્બં. સુટ્ઠુતરા વા કમ્મવાચા સિક્ખિતબ્બા. સાવનાય અનોકાસે પઠમં ઞત્તિં અટ્ઠપેત્વા અનુસાવનં અકાલે સાવનં નામ. ઇતિ ઇમેહિ દોસેહિ વિમુત્તાય અનુસાવનાય સમ્પન્નં અનુસાવનસમ્પત્તિસમ્પન્નં નામ. યદિ પત્તચીવરરહિતં પુગ્ગલં ઉપસમ્પાદેતિ, ''પરિપુણ્ણસ્સ પત્તચીવર''ન્તિ અનુસાવનાય કતત્તા કમ્મકોપો ન હોતિ, કારકસઙ્ઘો પન સાતિસારો તેનેવાહ વિમતિવિનોદનિયમ્પિ પત્તચીવરાનં અભાવેપિ'પરિપુણ્ણસ્સ પત્તચીવર'ન્તિ કમ્મવાચાય સાવિતત્તા કમ્મકોપં અવત્વા દુક્કટમેવ વુત્તન્તિ. સચે અનુપજ્ઝાયકો ઉપસમ્પાદેતિ, ''ઇત્થન્નામસ્સ ઉપસમ્પદાપેક્ખો, ઇત્થન્નામેન ઉપજ્ઝાયેના''તિ વા ઉપજ્ઝાયં સાવેતિ, સૂપસમ્પન્નોવ હોતિ. ઉપજ્ઝાયં ન સાવેતિ નુપસમ્પન્નો. વક્ખતિ હિ વિમતિવિનોદનિયં ''કમ્મં ન કુપ્પતીતિ ઇદં ઉપજ્ઝાયાભાવેપિ ઇત્થન્નામસ્સ ઉપસમ્પદાપેક્ખો ઇત્થન્નામેન ઉપજ્ઝાયેના''તિ મતસ્સ વા વિબ્ભમન્તસ્સ વા પુરાણઉપજ્ઝાયસ્સ વા યસ્સ કસ્સચિ અવિજ્જમાનસ્સાપિ નામેન સબ્બત્થ ઉપજ્ઝાયકિત્તનસ્સ કતત્તા વુત્તં. યદિ હિ ઉપજ્ઝાયકિત્તનં ન કરેય્ય,'પુગ્ગલં ન પરામસતી'તિ વુત્તકમ્મવિપત્તિએવ સિયા, તેનેવ પાળિયં ''અનુપજ્ઝાયકન્તિ વુત્ત''ન્તિ. સચે સઙ્ઘુપજ્ઝાયેન ગણુપજ્ઝાયેન ઉપસમ્પાદેતિ, કારકસઙ્ઘો સાતિસારો, કમ્મં પન ન કુપ્પતિ, વક્ખતિ હિ વિમતિવિનોદનિયં ''સઙ્ઘેન ઉપજ્ઝાયેના''તિ અયં ઇત્થન્નામો સઙ્ઘસ્સ ઉપસમ્પદાપેક્ખો, ઇત્થન્નામો સઙ્ઘં ઉપસમ્પદં યાચતિ. સઙ્ઘેન ઉપજ્ઝાયેના''તિ એવં કમ્મવાચાય સઙ્ઘમેવ ઉપજ્ઝાયં કિત્તેત્વાતિ અત્થો. એવં'ગણેન ઉપજ્ઝાયેના'તિ એત્થાપિ અયં ઇત્થન્નામોગણસ્સ ઉપસમ્પદાપેક્ખો'તિ આદિના યોજના વેદિતબ્બા. એવં વુત્તેપિ કમ્મં ન કુપ્પતિ એવ, દુક્કટસ્સેવ વુત્તત્તા, અઞ્ઞથા સો ચ પુગ્ગલો અનુપસમ્પન્નોતિ વદેય્યા'તિ. સચે પણ્ડકાદિના અનુપસમ્પન્નકેન ઉપજ્ઝાયેન ઉપસમ્પાદેતિ, તે વજ્જેત્વા પઞ્ચવગ્ગાદિગણો હત્થપાસં અવિજહિત્વા પૂરતિ, કમ્મં ન કુપ્પતિ, કારકસઙ્ઘો પન સાતિસારો તેન વુત્તં વિમતિવિનોદનિયં ''પણ્ડકાદીહિ ઉપજ્ઝાયેહિ કરિયમાનેસુ પણ્ડકાદિકેન વિનાવ પઞ્ચવગ્ગાદિગણો પૂરતિ, કમ્મં ન કુપ્પતિ. ઇતરથા કુપ્પતી''તિ. સચે ચત્તારો આચરિયા એકતો અનુસાવેન્તિ, એત્થ પન કથન્તિ વુચ્ચતે, સબ્બઅટ્ઠકથાસુ દ્વીહિ વા તીહિ વા આચરિયેહિ વિસું વિસું એકેન એકસ્સાતિ એકપ્પહારેનેવ દ્વે તિસ્સો વા કમ્મવાચા કાતબ્બા. સચે પન નાનાચરિયા નાનુપજ્ઝાયા હોન્તિ, તિસ્સત્થેરો સુમનત્થેરસ્સ સદ્ધિવિહારિકં,

સુમનત્થેરો તિસ્સત્થેરસ્સ સદ્ધિવિહારિકં અનુસાવેતિ, ગણપૂરકા હોન્તિ વટ્ટતિ. સચે પન નાનુપજ્ઝાયા હોન્તિ, એકો આચરિયો હોતિ, નત્વેવ’નાનુપજ્ઝાયેના’તિ પટિક્ખિત્તત્તા ન વટ્ટતીતિ એત્તકમેવ વુત્તં. ચતુન્નં પન જનાનં વિચારણકથાય નાપિ કમ્મવિપત્તિછાયા દિસ્સતિ, તથાપિ ન કત્તબ્બમેવ, સબ્બઅટ્ઠકથાસુ અવિચારિતત્તા. સચે વત્થાલઙ્કારાદિસહિતપરૂળ્હકેસમસ્સું ઉપસમ્પાદેતિ, સૂપસમ્પન્નોવ હોતિ, પચ્છા કેસમસ્સું ઓહારેત્વા કાસાયાનિ વત્થાનિ અચ્છાદેતું વટ્ટતિ તેરસવત્થુવિમુત્તત્તા સમ્પત્તિ યેવેત્થપમાણત્તા ચ.

અનુસાવનસમ્પત્તિકથા નિટ્ઠિતા.

ઇદાનિ સીમવિસોધનિં નામ, નાનાગન્થસમાહન્તિ ઇમિસ્સા ગાથાય સંવણ્ણનાક્કમો અનુપ્પત્તો.

પઞ્ઞાવ સબ્બઞેય્યેસુ, દયા યસ્સ મહેસિનો;
અનન્તેસુપિ સત્તેસુ, પવત્તિત્થ યથારુચિ.

તાય ઉસ્સાહિતો સત્થા, ભિક્ખૂનં હિતકારણં;
યં સીમં અનુજાનાતિ, તત્થ પઞ્હો પવત્તતિ.

દ્વેળ્હકા સંસયા હોન્તિ, દેસે સબ્બત્થ ભિક્ખવો;
ગન્થાપિ વિસમા હોન્તિ, અત્તનોમતિકારણા.

યદિ મે ઈદિસં વાદં, સુત્વાવુપેક્ખકો ભવે;
પબ્બજ્જા નિપ્ફલા મય્હં, વરે સમ્બુદ્ધસાસને;
ગમ્ભીરો નિપુણો અત્થો, સબ્બઞ્ઞુજિનગોચરો.

સારિપુત્તો મહાપઞ્ઞો, થેરસ્સપિ અવિસયો;
કથં ત્વં સક્કુણેય્યાસિ, સબ્બઞ્ઞુજિનગોચરે;
ઇતિ મે ઉપવદેય્યું, ધરતેવ મહામુનિ.

પાલિફુલ્લો મહાસાલો, ઉચ્ચો મેરુનગૂપમો;
પરિનિબ્બાનકાલમ્હિ, સમ્બુદ્ધો ઇચ્ચમબ્રવિ.

મા ત્વં આનન્દ રોદસિ, મા ત્વં આનન્દ સોચસિ;
અહમેકોવ નિબ્બાયિ, ધરન્તેવ બહૂ બુદ્ધા.

સમ્બુદ્ધા ચતુરાસીતિ, સહસ્સાનિ ઇમાનિ તે;
ઓવદિસ્સન્તિ ત્વં ભિક્ખુ, કતપુઞ્ઞોસિ હોહિસિ.

વરે સાટ્ઠકથે પાળિ, ઠિતે સબ્બઞ્ઞુગોચરે;
નિબ્બુતોપિ સમ્બુદ્ધો, અસુઞ્ઞોવ પજં ઇમં.

એવાહં ચિન્તયિત્વાન, રત્તિદિવં અતન્દિતો;

ધરન્તેયેવ સમ્બુદ્ધે, ભિન્નવાદો અવિસયો.

તં વાદં ભિન્દયિત્વાન, જહિત્વા વત્તનોમતિં;
વિસ્સજ્જિસ્સમહં દાનિ, ચિરં સદ્ધમ્મસુદ્ધિયાતિ.

તત્થ સીમવિસોધનિ'ન્તિ સીમવિપત્તિજહનં સીમવિપત્તિં પહાય સમ્પત્તિલક્ખણપ્પકાસકં પકરણં કરિસ્સન્તિ અત્થો. તત્થ સીમાતિ પન્નરસવિધા સીમા. કતમે પન્નરસ. ખણ્ડસીમા, ઉપચારસીમા, સમાનસંવાસસીમા, અવિપ્પવાસસીમા, લાભસીમા, ગામસીમા, નિગમસીમા, નગરસીમા, અબ્ભન્તરસીમા, ઉદકુક્ખેપસીમા, જનપદસીમા, રટ્ઠસીમા, રજ્જસીમા, દીપસીમા, ચક્કવાળસીમા'તિ. તત્થ ખણ્ડસીમા નામ પબ્બજ્જુપસમ્પદાદીનં સઙ્ઘકમ્માનં સુખકરણત્થં મહાસીમાય વા ગામખેત્તે વા ખણ્ડિત્વા પરિચ્છિન્દિત્વા સમ્મતા. તસ્સાવિત્થારો "પઠમં નિમિત્તા કિત્તેતબ્બા"તિ આદિના દ્વાસત્તતિપ્પભેદાય સમન્તપાસાદિકાય વિનયટ્ઠકથાય મહાવગ્ગે વુત્તો, ઇધ વુત્તોપિ તથેવ વુત્તો ભવેય્ય, તસ્મા ન વક્ખામ, દુવિઞ્ઞેય્યટ્ઠાનમેવ કિઞ્ચિઠાનં નીહરિત્વા પાકટં કરિસ્સામ. તત્થ સચે પન હેટ્ઠા ઉપરિમસ્સ સીમાપરિચ્છેદસ્સ પરતો અન્તો લેણં હોતિ, બહિ સીમા ન ઓતરતિ. અથાપિ ઉપરિમસ્સ સીમાપરિચ્છેદસ્સ ઓરતો બહિ લેણં હોતિ, અન્તોસીમા ન ઓતરતીતિ ઇમે દ્વે એકત્થા બ્યઞ્જનમેવ નાનં. અયઞ્હેત્થત્થોઉપરિમસ્સ સીમાપરિચ્છેદસ્સ ઓરિમભાગતો હેટ્ઠા પબ્બતપાદે ઉમઙ્ગસણ્ઠાનેન પબ્બતપસ્સે વિજ્ઝિત્વા લેણં હોતિ, સીમાપરિચ્છેદસ્સ પરતો લેણે ચ લેણસ્સ બહિભૂતે હેટ્ઠા પબ્બતે ચ ભૂમિભાગે સીમા ન ઓતરતિ, લેણસ્સ ઉપરિયેવ સીમા હોતીતિ. તસ્સ ઉપરિમસ્સ સીમાપરિચ્છેદસ્સ ઓરિમભાગતો બહિભૂતે હેટ્ઠા પબ્બતપાદે ઉમઙ્ગસણ્ઠાનેન વિજ્ઝિત્વા પબ્બતપસ્સે લેણં અથાપિ હોતિ, લેણે ચ લેણસ્સ પરભૂતે હેટ્ઠા પબ્બતે ચ ભૂમિભાગે સીમા ન ઓતરતિ, લેણસ્સ ઉપરિભાગે વ સીમા હોતીતિ. એસા ચ વિચારણા વિમતિવિનોદનિયમ્પિ કતા. અન્તો તિ પબ્બતસ્સ અન્તો, પબ્બતમૂલેતિ અત્થો. તમેવ અન્તોસદ્દં સીમાપરિચ્છેદેન વિસેસેતું ''ઉપરિમસ્સ સીમાપરિચ્છેદસ્સ પરતો''તિ વુત્તં. પબ્બતપાદં પન અપેક્ખિત્વા ''ઓરતો''તિ વત્તબ્બેપિ સીમાનિસ્સયં પબ્બતગ્ગં સન્ધાય ''પરતો''તિ વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં તેનેવ બહિલેણન્તિ એત્થ બહિસદ્દં વિસેસેન્તો ''ઉપરિમસ્સ સીમાપરિચ્છેદસ્સ ઓરતો''તિ આહ. બહિ સીમા ન ઓતરતીતિ એત્થ બહી તિ પબ્બતપાદેલેણં સન્ધાય વુત્તં. લેણસ્સ બહિભૂતે ઉપરિ સીમાપરિચ્છેદસ્સ હેટ્ઠાભાગે સીમા ન ઓતરતીતિ અત્થો. અન્તોસીમાતિ લેણસ્સ ચ પબ્બતપાદસ્સ ચ અન્તો અત્તનો ઓતરણારહટ્ઠાને ન ઓતરતીતિ અત્થો. બહિ સીમા ન ઓતરતીતિ અત્થો, સીમા ન ઓતરતી તિ ચેત્થ અત્તનો ઓતરણારહટ્ઠાને લેણભાવેન સીમા સબ્બથા ''અનોતરણમેવ દસ્સિતન્તિ ગહેતબ્બં. તત્થ પિ અનોતરણન્તિ ઉપરિએવ સીમા હોતી''તિ વિમતિવિનોદની. કેચિ પન વેળુસુસિરો વિય સુસિરમેવ લેણન્તિ વદન્તિ, તં અયુત્તં.

ઉપચારસીમા નામ ગામારઞ્ઞનિગમાદિવસા યાવ બ્રહ્મલોકા તેસં તેસં સત્તાનં નિવાસગેહસ્સ વા દેવવિમાનકપ્પરુક્ખાદીનં વા ઉપચારારહટ્ઠાનમેવ ઉપચારસીમા તે ઇધ નાધિપ્પેતા, ભિક્ખૂનં અવિસયતાય . યં પન પદેસં પરિચ્છિન્દિત્વા પરિવેણં કત્વા પાકારાદિપરિક્ખિત્તં વા કત્વા અપરિક્ખિત્તેપિ ઉપચારારહટ્ઠાનં પરિચ્છિન્દિત્વા વા યસ્મિં પદેસે ભિક્ખૂ વસન્તિ, અયમેવ ઉપચારસીમાતિ અધિપ્પેતા. ભિક્ખૂનં વસ્સૂપગમનકથિનત્થારકરણટ્ઠાનત્તા, તથા હિ ''કથિનત્થતસીમાય''ન્તિ ઉપચારસીમં સન્ધાય વુત્તં, ખન્ધસીમાય તત્રુપ્પાદાભાવતોતિ તીસુપિ ગણ્ઠિપદેસુ વુત્તં. તત્રુપ્પાદેના ભતન્તિ વિહારસન્તકેન ખેત્તવત્થુઆદિના આભતં કિઞ્ચિ સઙ્ઘિકં ચીવરં ઉપ્પજ્જતિ, તં તેસં કથિનત્થારકભિક્ખૂનં યેવ ભવિસ્સતીતિ યોજના કાતબ્બા. ખેત્તવત્થુઆદિના તિ એત્થ આદિસદ્દેન મતકચીવરં વા હોતુ સંઘં ઉદ્દિસ્સ દિન્નં વા સઙ્ઘિકેન વા તિ મહાઅટ્ઠકથાયં

વુત્તં. તસ્મિં ઉપચારસીમે પવત્તચીવરં સબ્બં સઙ્ગણ્હાતિ, તેનેવ ‘‘તેન ખો પન સમયેન અઞ્ઞતરેન ઉપાસકેન સઙ્ઘં ઉદ્દિસ્સ વિહારો કારિતો હોતિ, સો તસ્સ વિહારસ્સ કતે ઉભતોસઙ્ઘસ્સ અકાલચીવરં દાતુકામો હોતિ. તેન ખો પન સમયેન ઉભતોસઙ્ઘસ્સ કથિનં અત્થતં હોતિ. અથ ખો સો ઉપાસકો સઙ્ઘં ઉપસઙ્કમિત્વા કથિનુદ્ધારં યાચી’’તિ ઇમસ્મિં વત્થુસ્મિં આનિસંસપસમ્ભનત્થં કથિનુદ્ધારં ભગવતા પઞ્ઞત્તં, તેનેવ થુલ્લનન્દા ભિક્ખુની આનિસંસં અપ્પટિપ્પસ્સમ્ભેન્તા ચીવરં અમ્હાકં ભવિસ્સતીતિ કથિનુદ્ધારં પટિબાહિ, તસ્મા કથિનત્થતસીમાયં અનુદ્ધટે કથિને યાવ ફગ્ગુણપુણ્ણમા પઞ્ચ માસા એત્થન્તરે મતકચીવરં વા હોતુ ચાતુદ્દિસં સઙ્ઘં ઉદ્દિસ્સ મતાનં ઞાતિજનાનં વા, ભિક્ખાપઞ્ઞત્તિયા વા વિહારમહાદિકિચ્ચેન વા યેનકેનચિ આકારેન સઙ્ઘિકં ચીવરં દિન્નં હોતિ, તં સબ્બં તેસં કથિનત્થારકભિક્ખૂનંયેવ હોતિ. છિન્નવસ્સાનં વા પચ્છિમિકાય ઉપગતાનં વા તત્થ સમ્પત્તાનં સીમટ્ઠકભિક્ખૂનં વા ન હોતિ. અજાનિત્વા ચે ગણ્હન્તિ દાતબ્બમેવ. યદિ તં ચીવરં તણ્ડુલાદિખાદનીયભોજનં કરોતિ, ઇતરેસમ્પિ હોતિયેવ. કસ્માતિ ચે આનિસંસ વિગતત્તા. તેનેવ ગણપૂરણવસેન સમ્પત્તાનં છિન્નં વસ્સાનં વા પચ્છિમિકાય ઉપગતાનં વા અઞ્ઞસ્મિં વિહારે વુત્થવસ્સનં વા ખાદનીયભોજનીયાદીનિ પાપુણન્તિ. કથિનત્થતસાટકસ્સ દાનકમ્મવાચા પન ખણ્ડસીમાયમેવ વટ્ટસિ. તસ્મિં વિહારે અસતિ અઞ્ઞવિહારે બદ્ધસીમાય વા ઉદકુક્ખેપસીમાદીસુ વા કાતબ્બમેવ.

કસ્માતિ ચે , તસ્મિં વિહારે પુરિમિકાય ઉપગતા કથિનત્થારકુસલા ન હોન્તિ. અત્થારકુસલા ખન્ધકભાણકત્થેરા પરિયેસિત્વા આનેતબ્બા. કમ્મવાચં સાવેત્વા કથિનં અત્થરાપેત્વા દાનઞ્ચ ભુઞ્જિત્વા ગમિસ્સન્તિ, આનિસંસો પન ઇતરેસં વહોતી’તિ. અઞ્ઞસીમટ્ઠકભિક્ખૂનમ્પિ કમ્મવાચ સાવનસ્સ અટ્ઠકથાયં વુત્તત્તા. છિન્નવસ્સાવા પચ્છિમિકાય ઉપગતા વા અઞ્ઞસ્મિં વિહારે વુત્થવસ્સાપિ વા પુરિમિકાય ઉપગતાનં ગણપૂરણમત્તમેવ લભન્તિ, આનિસંસો ઇતરેસંયેવ હોતિ. સચેપિ તે છિન્નવસ્સાદયો અનુમોદેન્તિ, ભિન્નો કથિનત્થારો, ઇદં અટ્ઠકથાયં વિચારિતં. અપરે પન ‘‘કથિનત્થતસીમન્તિ ઉપચારસીમં સન્ધાય વુત્ત’’ન્તિ વુત્તત્તા ઉપચારસીમાયમેવ કથિનનત્થારક ઞત્તિં કરોન્તિ, તં અયુત્તં, સોધેતું દુક્કરત્તા. તથા હિ ઉપચારસીમાયમેવ પવિટ્ઠગામસીમાયં તત્થ ઓતિણ્ણે ભિક્ખૂ તત્થ પાસાનયનં વા બહિસીમકરણં વા કો સક્ખિસ્સતિ. ‘‘કથિનત્થતસીમાય’’ન્તિ ઇમિનાપિપદેન કથિનત્થતભાવોયેવ વુત્તો, ન કથિનત્થતસાટકસ્સ દાનકમ્મવાચા, સા ચ વિચારણા કમ્મચતુક્કેન દીપેતબ્બા. તત્થ અપલોકનકમ્મં ઞત્તિકમ્મં ઞત્તિદુતિયકમ્મં ઞત્તિચતુત્થકમ્મન્તિ. તત્થ અપલોકનકમ્મં નામ સીમટ્ઠકસઙ્ઘં સોધેત્વા છન્દારહાનં છન્દં આહરિત્વા સમગ્ગસ્સ સઙ્ઘસ્સ અનુમતિયા સઙ્ઘં કિત્તેત્વા ‘‘રુચ્ચતિ સઙ્ઘસ્સા’’તિ તિક્ખુત્તું અનુસાવેત્વા કત્તબ્બં વુચ્ચતિ. ઞત્તિકમ્મં નામ વુત્તનયેનેવ સમગ્ગસ્સ સઙ્ઘસ્સ અનુમતિયા એકાય ઞત્તિયા કત્તબ્બં કમ્મં. ઞત્તિદુતિયકમ્મં નામ વુત્તનયેનેવ સમગ્ગસ્સ સઙ્ઘસ્સ અનુમતિયા એકાય ઞત્તિયા એકાય ચ અનુસાવનાયાતિ એવં ઞત્તિદુતિયાય અનુસાવનાય કત્તબ્બં કમ્મં. ઞત્તિચતુત્થકમ્મં નામ વુત્તનયેનેવ સમગ્ગસ્સ સઙ્ઘસ્સ અનુમતિયા એકાય ઞત્તિયા તીહિ ચ અનુસાવનાહીતિ એવં ઞત્તિચતુત્થાહિ તીહિ અનુસાવનાહિ કત્તબ્બં કમ્મં. તત્થ અપલોકનકમ્મં ફલભાજનકાલાદીસુ લહુકકમ્મેયેવ લબ્ભતિ. કથિનત્થતસાટકદાનેપિ અનત્થતેયેવ કથિને તતો બહુઆનિસંસચીવરસાટકં લભિત્વા તેનેવ સાટકેન અત્થરિતબ્બા, પુન કમ્મવાચાય દાનકિચ્ચં નત્થિ અપલોકનકમ્મેન સઙ્ઘસ્સ અનુમતિયા દાતબ્બં. કથિનત્થતસાટકદાનકમ્મવાચા એકા ચે વટ્ટતિ. પુન કમ્મ વાચાયકિચ્ચં નત્થિ. ઞત્તિકમ્મં પન ધમ્મસઙ્ગાહકકાલે મહાકસ્સપત્થેરાદીહિ અત્તનાવ અત્તાનં સમ્મન્નનકાલે લહુકકમ્મેયેવ લબ્ભતિ. ઞત્તિદુતિયકમ્મં પન સીમાસમ્મુતિ, સીમાસમૂહનં, કથિનદાનં, કથિનુદ્ધારો, કુટિવત્થુદેસના, વિહારવત્થુદેસનાતિ ઇમાનિ છ ગરુકમ્માનિ અપલોકેત્વા કાતું ન વટ્ટતિ. ઞત્તિદુતિયકમ્મવાચં સાવેત્વાવ કાતબ્બં. ઇતો પરેસુ ચીવરવિપ્પવાસસમ્મુતિઆદીસુ

ઞત્તિદુતિયકમ્મેસુ અપલોકેત્વાપિ કાતબ્બં, લહુકકમ્મત્તા. ઞત્તિચતુત્થકમ્મં પન ઇદાનિ ઉપસમ્પદાકમ્મં ઇદાનિ ચત્તારિ કમ્માનિ બદ્ધસીમાય વા, તસ્મિં અસતિ ઉદકુક્ખેપસીમાય વા સોધેતું અસક્કોન્તે સતિ અબદ્ધસીમાય વા કાતબ્બમેવ. અપરે એવં વદન્તિ "કુટિવત્થુકારવિહારવત્થુકારકાલે તાનિ કુટિવિહારવત્થૂનિ કથં સીમટ્ઠા કાતું સક્ખિસ્સન્તિ, તસ્મા તત્થ તત્થેવ કુટિવિહારકરણટ્ઠાનેયેવ કાતબ્બ"ન્તિ, તં તેસં વચનમત્તમેવ, ન સારતો પચ્ચેતબ્બં. વત્થુપરામસનમેવેત્થ પમાણં, તથા હિ સઙ્ઘકુટિવત્થું ઓલોકેન્તં યાચતિત્યાદિના વત્થુપરામસનં કત્વા હેટ્ઠા વત્થુઞત્તિદોસે ચ વિપત્તિ લક્ખણે ચ વજ્જેત્વા ઞત્તિદુતિયકમ્મેન સમ્મતભિક્ખૂહિ તત્થ કુટિવિહારટ્ઠાનં ગન્ત્વા ઓલોકેતબ્બં તેનેવ પાળિયં "તેહિ સમ્મતેહિ ભિક્ખૂહિ તત્થ ગન્ત્વા કુટિવત્થુ ઓલોકેતબ્બ"ન્તિ વુત્તં. અઞ્ઞથા પત્તચીવરવિરહિતં પુગ્ગલં વા અનુપજ્ઝાયકં વા કત્વા ઉપસમ્પાદેન્તેહિ "પરિપુણ્ણસ્સ પત્તચીવર"ન્તિ વા "ઇત્થન્નામસ્સ ઉપસમ્પદાપેક્ખો, ઇત્થન્નામેન ઉપજ્ઝાયેના"તિ કમ્મવાચાય સાવિતેપિ કમ્મસ્સ અસિજ્ઝનં ભવેય્ય. અપરે એવં વદન્તિ "સીમાસમ્મુતિકાલે પન કતં, તથા હિ સીમાસમ્મુતિકાલે ભિક્ખૂ તસ્મિં યેવ ઠાને ઠત્વા કમ્મવાચં સાવેન્તિ, તસ્મિમ્પિ ઠાને અબદ્ધસીમાવ હોતિ. યદિ બદ્ધસીમા ભવેય્ય, સીમજ્ઝોત્થરણં વા સીમસમ્ભેદો વા સિયા"તિ. સચ્ચં, તથાપિ તં સીમાસમ્મુતિટ્ઠાનં ભુજિસ્સં કત્વા સીમસમ્મુતિકમ્મસ્સકતત્તા વિસુંગામે સમ્મતાનં ભિક્ખૂનં ગામસીમે ઠિતા ભિક્ખૂ કમ્મં કોપેતું ન સક્કોન્તિ. યદિ સીમસમ્મુતિટ્ઠાનં ભુજિસ્સં કત્વાવ સીમં સમ્મન્નેય્ય, કથં ભગવતો ધરમાનકાલે છબ્બગ્ગિયા ભિક્ખુ યથાસુખં સીમં સમ્મન્નિસ્સન્તીતિ ન પનેવં દટ્ઠબ્બં તથા હિ વાસાખા મિગારમાતાપિ નવકોટીહિ ભૂમિં ગણ્હિત્વા પુબ્બારામં નામ મહા વિહારં કારેસિ, તથા અનાથપિણ્ડિકો કહાપણસન્થતેન જેતસ્સ રાજકુમારસ્સ ઉય્યાનટ્ઠાનં કિણાપેત્વા ગણ્હિત્વા જેતવનં નામ મહાવિહારં કારેસિ એવં પુઞ્ઞકામા પરિવેણં કત્વા વિહારં કરોન્તિ તસ્મા છબ્બગ્ગિયા ભિક્ખૂ યથાસુખં સીમં બન્ધન્તીતિ દટ્ઠબ્બન્તિ. અયં ઉપચારસીમાય વિચારણા.

સમાનસંવાસસીમા નામ દિટ્ઠિસીલસામઞ્ઞસઙ્ઘાતસઙ્ઘાતેહિ ભિક્ખુગણેહિ ઉપોસથાદિસઙ્ઘકમ્મેન સમાનં એકીભાવં હુત્વા વસિતું સમ્મતા સીમા. અવિપ્પવાસસીમા નામ તિચીવરેન વિપ્પવસિતું સમ્મતા સીમા, એતા દ્વેસીમા તિયોજનપરમતાયપિ સમ્ભવતો મહાસીમા તિપિ નામં લભન્તિ, તાસં વિચારણા મહાઅટ્ઠકથાયં સબ્બસો પરિપુણ્ણં કત્વા વુત્તા, તસ્મા ઇધ ન વક્ખામ વુચ્ચમાનમ્પિ અવિસેસેત્વા વુત્તં ભવેય્ય, તસ્મા ન વક્ખામ.

લાભસીમા નામ યં ગામં વા નિગમં વા પોક્ખરણીતળાકવનાદિકં વા યં યં પદેસં સઙ્ઘસ્સ ચતુચ્ચપ્પચ્ચયત્થાય રાજરાજમહામત્તેહિ પરિચ્છિન્દિત્વા ઠપિતા, એસા લાભસીમા નામ. નેવ સમ્માસમ્બુદ્ધેન અનુઞ્ઞાતા, ન ધમ્મસઙ્ગહકત્થેરેહિ ઠપિતા, અપિ ચ ખો લાભદાયકેહિ ઠપિતાવ. માતિકાટ્ઠકથાય લીનત્થપ્પકાસનિયમ્પિ લાભસીમાતિ યં રાજરાજમહામત્તાદયો વિહારં કારેત્વા ગાવુતં વા અડ્ઢયોજનં વા યોજનં વા સમન્તા પરિચ્છિન્દિત્વા "અયં અમ્હાકં વિહારસ્સ લાભસીમા, યં એત્થન્તરે ઉપ્પજ્જતિ, તં સબ્બં અમ્હાકં વિહારસ્સ દેમા"તિ ઠપેન્તિ, અયં લાભસીમા નામા'તિ વુત્તં. ઇમસ્મિં લાભસીમાધિકારે રઞ્ઞો મહાચેતિયદાયકસ્સ દિવઙ્ગતકાલતો એકસ્મિં સંવચ્છરે અતીતે તસ્સ જેટ્ઠપુત્તસ્સ ધમ્મરઞ્ઞો કાલે ઈદિસં પુઞ્ઞં ભૂતપુબ્બં. યદિ હિ રાજરાજમહામત્તાદીસુ યો કોચિ યસ્સ વિહારસ્સ યાનિ તળાકખેત્તવત્થાદીનિ દત્વા તં સહિતવિહારં પુગ્ગલસ્સ દેતિ, એવં સતિ કિં તસ્સ પુગ્ગલસ્સ તં સહિતવિહારં પુગ્ગલિકભાવેન પટિગ્ગહેતું વટ્ટતિ, ઉદાહુ સઙ્ઘિકભાવેનેવાતિ તળાકખેત્તવત્થાદિવિરહિતો પન કેવલો પુગ્ગલિકવિહારો અઞ્ઞેસં દમ્મીતિ અદત્વા પુગ્ગલે મતે સઙ્ઘિકો હોતિ, ઉદાહુ પુગ્ગલિકોયેવાતિ. તત્રાયં વિસ્સજ્જના, યદિ હિ રાજરાજમહામત્તાદીસુ યોકોચિ વિહારસ્સ તળાકખેત્તાવત્થાદીનિ દેતિ, એવં સતિ પટિક્ખિપિતું ન વટ્ટતીતિદટ્ઠબ્બં તેન વુત્તં વિનયટ્ઠકથાયં "ઇમં તળાકં, ઇમં

ખેત્તં, ઇમં વત્થું વિહારસ્સ દેમાતિ વુત્તે પટિક્ખિપિતું ન લબ્ભતી''તિ. ''પાસાદસ્સ દાસિં, દાસં, ખેત્તં, વત્થું, ગોમહિંસં દેમાતિ વદન્તિ, પાટેક્કં ગહણકિચ્ચં નત્થિ, પાસાદે પટિગ્ગહિતે પટિગ્ગહિતમેવ હોતી''તિ ચ. વિનયવિનિચ્છયપકરણે ચ.

''ખેત્તવત્થુતળાકં વા, દેમ ગોઅજિકાદિકં;
વિહારસ્સાતિ વુત્તેપિ, નિસેધેતું ન વટ્ટતી''તિ.

ખુદ્દસિક્ખાપકરણે ચ ''ખેત્તાદીનિ વિહારસ્સ, વુત્તે દમ્મીતિ વટ્ટતી''તિ વુત્તં. ''વિહારસ્સ દેમા''તિ ચેત્થ સઙ્ઘિકવિહારસ્સેવ, ન પુગ્ગલિકવિહારસ્સાતિ દટ્ઠબ્બં, તથા હિ વુત્તં વિમતિવિનોદનિયં વિહારસ્સ દેમાતિ સઙ્ઘિકવિહારં સન્ધાય વુત્તન્તિ. ''પાસાદસ્સા''તિ ચ સામઞ્ઞેન વુત્તેપિ ''તેન ખો પન સમયેન વિસાખા મિગારમાતા સઙ્ઘસ્સ અત્થાય સાળિન્દં પાસાદં કારાપેતુકામો હોતિ હત્થિનખક''ન્તિ ઇમસ્મિં વત્થુસ્મિં પાસાદપરિભોગસ્સ અનુઞ્ઞાતત્તા સઙ્ઘિકંયેવ પાસાદં સન્ધાય વુત્તન્તિ વિઞ્ઞાયતિ તથા હિ વુત્તં વિમતિવિનોદનિયં સબ્બં પાસાદપરિભોગ'ન્તિ. પાળિયા અટ્ઠકથાય વણ્ણનાધિકારે ''સુવણ્ણરજતાદિવિચિત્રાની''તિઆદિ સઙ્ઘિકસેનાસનં સન્ધાય વુત્તં. પુગ્ગલિકં પન સુવણ્ણાદિવિચિત્રં ભિક્ખુસ્સ સમ્પટિચ્છિતુમેવ ન વટ્ટતિ, ''ન કેનચિ પરિયાયેન જાતરૂપજતં સાદિયિતબ્બ''ન્તિ વુત્તત્તા, તેનેવેત્થ અટ્ઠકથાયં સઙ્ઘિકવિહારે વા પુગ્ગલિકવિહારે વાતિ ન વુત્ત'ન્તિ. ''ભિક્ખૂનં ધમ્મવિનયવણ્ણનટ્ઠાને''તિ વુત્તત્તા સઙ્ઘિકમેવ સુવણ્ણાદિમયં સેનાસનં સેનાસનપરિક્ખારા ચ વટ્ટન્તિ, ન પુગ્ગલિકાનીતિ ગહેતબ્બન્તિ ચ, તસ્મા તળાકખેત્તવત્થાદિસહિતવિહારો સઙ્ઘિકોયેવ હોતિ, ન પુગ્ગલિકોતિ વિનયકોવિદેહિ દટ્ઠબ્બો. સચે પન રાજરાજમહામત્તાદીસુ યોકોચિ તળાકખેત્તવત્થાદિસહિતં વિહારં પુગ્ગલસ્સ તં સહિતવિહારભાવમારોચેત્વા દેતિ, એવં સતિ પુગ્ગલસ્સ સઙ્ઘિકવિહારભાવેનેવ પટિગ્ગહેતું વટ્ટતિ, ન પુગ્ગલિકવિહારભાવેનાતિ દટ્ઠબ્બં. ''કસ્મા, વિહારસ્સ દેમા''તિ વત્વા દિન્નાનં તળાકખેત્તવત્થાદીનં સઙ્ઘસ્સેવ વટ્ટમાનત્તા. તેનેવાહ વિમતિવિનોદનિયં ''વિહારસ્સ દેમાતિ વુત્તં સઙ્ઘસ્સ વટ્ટતિ, ન પુગ્ગલસ્સ, ખેત્તાદિ વિય દટ્ઠબ્બ''ન્તિ. તત્રાયં યોજના વિહારસ્સાદેમાતિ વત્વા દિન્નં ખેત્તાદિ સઙ્ઘસ્સ વટ્ટતિ, ન પુગ્ગલસ્સ, એવં વિહારસ્સ દેમાતિ વુત્તં સુવણ્ણાદિવિચિત્તં અકપ્પિયમઞ્ચં સઙ્ઘસ્સ વટ્ટતિ, ન પુગ્ગલસ્સાતિ દટ્ઠબ્બન્તિ. સઙ્ઘસ્સેવ કપ્પિયવોહારેન ખેત્તાદીનિ પટિગ્ગહેતું વટ્ટતિ, તથા હિ વુત્તં વિમતિવિનોદનિયં ''ચત્તારોપચ્ચયે પરિભુઞ્જતૂતિ દેતિ વટ્ટતીતિએત્થ ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ ચતુપચ્ચયપરિભોગત્થાય તળાકં દમ્મીતિ વા ભિક્ખુસઙ્ઘો ચત્તારો પચ્ચયે પરિભુઞ્જિતું તળાકં દમ્મીતિ વા ઇતો તળાકતો ઉપ્પન્ને ચત્તારો પચ્ચયે દમ્મીતિ વા વુત્તમ્પિ વટ્ટતિ. ઇદઞ્ચ સઙ્ઘસ્સ દિય્યમાનઞ્એવ સન્ધાય વુત્તં, પુગ્ગલસ્સ પન એવમ્પિ દિન્નં તળાકખેત્તાદિ ન વટ્ટતિ. સુદ્ધચિત્તસ્સ પન ઉદકપરિભોગત્થં કૂપપોક્ખરણીઆદયો વટ્ટન્તિ. સઙ્ઘસ્સતળાકંઅત્થિ, તંકથન્તિઆદિનાહિસબ્બત્થ સઙ્ઘસ્સવસેનેવ વુત્તન્તિ. ''ખેત્તાદયો પન સબ્બેસઙ્ઘસ્સેવ વટ્ટન્તિ, પાળિયં પુગ્ગલિકવસેન ગહેતું અનનુઞ્ઞાતત્તાતિ દટ્ઠબ્બ''ન્તિ ચ. પુગ્ગલસ્સ પન પુગ્ગલાનઞ્ચ ખેત્તવત્થાદીનિ કપ્પિયવોહારેનાપિ પટિગ્ગહેતું ન વટ્ટતિ. એવઞ્ચકત્વા વિમતિવિનોદનિયં ''ખેત્તવત્થાદીનિપિ કપ્પિયવોહારેનાપિ પુગ્ગલાનં ગહેતું ન વટ્ટતિ, તથા અનુઞ્ઞાતત્તાતિ વિઞ્ઞાયતિ ખેત્તવત્થુપટિગ્ગહણા પટિવિરતો હોતી''તિ આદિના હિ પટિક્ખિત્તાસુ એકસ્સેવ પુગ્ગલિકવસેન ગહણે અનનુઞ્ઞાતે તદિતરાનં તથાગહેતબ્બતા સિદ્ધાવ હોતી'તિ વુત્તં, તસ્મા તળાકખેત્તવત્થાદિસહિતસ્સ વિહારસ્સ સઙ્ઘિકભાવેનેવ પટિગ્ગહેતબ્બતા સિદ્ધા હોતીતિ દટ્ઠબ્બા. અયં પઠમપઞ્હે વિસ્સજ્જના.

તળાકખેત્તવત્થાદિવિરહિતં પન વિહારં પુગ્ગલિકભાવેનાપિ પટિગ્ગહેતું વટ્ટતિ. સો ચ વિહારો તસ્મિં પુગ્ગલે જીવન્તે પુગ્ગલિકો હોતિ. અઞ્ઞેસં દમ્મીતિ અદત્વા મતે અવિસ્સજ્જનીયો અવેભઙ્ગિયો, સઙ્ઘિકોયેવ હોતીતિ

દટ્ઠબ્બો. યથાહ, ભિક્ખુસ્સ ભિક્ખવે કાલઙ્કતે સઙ્ઘો સામિ પત્તચીવરે. અપિ ચ ગિલાનુપટ્ઠાકા બહૂપકારા, અનુજાનામિ ભિક્ખવે સઙ્ઘેન તિચીવરઞ્ચ ગિલાનુપટ્ઠાકાનં દાતું. યં તત્થ લહુભણ્ડં લહુપરિક્ખારં, તં સમ્મુખીભૂતેન સઙ્ઘેન ભાજેતબ્બં. યં તત્થ ગરુભણ્ડંગરુપરિક્ખારં તં આગતાનાગતસ્સ ચાતુદ્દિસસ્સ સઙ્ઘસ્સ અવિસ્સજ્જિયં અવેભઙ્ગિયન્તિ. વિનયટ્ઠકથાયઞ્ચ ''તસ્મિં જીવન્તે પુગ્ગલિકો, મતે સઙ્ઘિકોયેવાતિ અઞ્ઞેસં અદત્વા ઠપિતપરિક્ખારાપિ તત્થ સઙ્ઘસ્સેવ હોન્તિ. દ્વિન્નં સન્તકં હોતિ અવિભત્તં, એકસ્મિં કાલઙ્કતે ઇતરો સામિ. બહૂનં સન્તકેપિ એસેવ નયો, સબ્બેસુ મતેસુ સઙ્ઘિકં હોતી''તિ વુત્તં.

એત્થ ચ યં તત્થ ગરુભણ્ડ'ન્તિ આદીસુ ગરુભણ્ડં નામ રાસિવસેન પઞ્ચવિધં, સરૂપવસેન પન પઞ્ચવીસતિવિધં હોતિ, તસ્મા મતકસન્તકભૂતસ્સાપિ વિહારસ્સ ગરુભણ્ડભાવો વેદિતબ્બો, તેનાહ અટ્ઠકથાયં ''યં તત્થ લહુભણ્ડં યં તત્થ ગરુભણ્ડ''ન્તિ.

ઇતિ પઞ્ચહિ રાસીહિ, પઞ્ચનિમ્મલલોચનો;
પઞ્ચવીસવિધં નાથો, ગરુભણ્ડં પકાસયીતિ.

એત્થ વિહારસ્સ ગરુભણ્ડભાવો વેદિતબ્બો. અયં દુતિયપઞ્હે વિસ્સજ્જના.

અયં હંસાવતિયા પામોક્ખમહાથેરાનં વિસ્સજ્જના. રામઞ્ઞરટ્ઠવાસિનો પન મહાથેરા પુગ્ગલિકભાવેનાપિ પટિગ્ગહેતબ્બમેવાતિ વદન્તિ, તથા જંમાયરટ્ઠવાસિનોપિ મહાથેરા, તથા સૂનાપરન્તરટ્ઠવાસિનોપિ મહાથેરા તથા ઇસિનગરવાસિનોપિ મહાથેરા પુગ્ગલિકભાવેન પટિગ્ગહણે દોસો નત્થી'તિ વદન્તિ તેસં મહાથેરાનં અયમધિપ્પાયો લાભસીમાનામેસા નેવ સમ્માસમ્બુદ્ધેન અનુઞ્ઞાતા. ન ધમ્મસઙ્ગાહકત્થેરેહિપિ ઠપિતા. અપિ ચ ખો પુઞ્ઞત્થિકેહિ લાભદાયકેહિ ઠપિતા તસ્મા પુઞ્ઞત્થિકા રાજરાજમહામત્તાદયો વિહારં કારાપેત્વા તસ્સ વિહારસ્સ લાભત્થાય પદેસં પરિચ્છિન્દિત્વા ઠપેન્તિ ''યં એત્થન્તરે ઉપ્પજ્જતિ, તં સબ્બં અમ્હાકં વિહારસ્સ દેમા''તિ. તં પન વિહારં અત્તનો રુચિતસ્સ યસ્સકસ્સચિ પુગ્ગલસ્સ ''ઇમં વિહારં તુય્હં દમ્મિ, તવ વિહારો હોતૂ''તિવા અત્તનો રુચિયા દેતિ સોપિ પુગ્ગલો ''અનુજાનામિ ભિક્ખવે પઞ્ચલેણાનિ વિહાર''ન્તિ આદિના અનુઞ્ઞાતવિહારમેવ પટિગ્ગણ્હાતિ, ભગવતો અનુઞ્ઞાતવિહારમત્તસ્સેવ પટિગ્ગહિતત્તાતિ. તસ્મિં વિહારે ખેત્તવત્થાદીનિ અત્થીતિ ચે. ''ખેત્તવત્થુપટિગ્ગહણા પટિવિરતો હોતી''તિ આદિના યં ખેત્તાદિવત્થુપટિગ્ગહણં પટિક્ખિત્તં, તસ્સ ખેત્તાદિવત્થુસ્સ અપ્પટિગ્ગહિતત્તા વિહારમત્તમેવ હિ પટિગ્ગહિતે તપ્પટિબદ્ધા ખેત્તાદિવત્થુસ્મિં ઉપ્પન્નચીવર પિણ્ડપાતગિલાનપચ્ચયભેસજ્જપરિક્ખારાપિ તસ્સેવ પુગ્ગલસ્સ કપ્પિયભાવેનેવ પવત્તન્તિ, પુગ્ગલસ્સ પટિગ્ગહણે વા પરિભુત્તે વા દોસો નત્થિ, ભગવતા એવ અનુઞ્ઞાતસ્સ કપ્પિયપચ્ચયસ્સ પરિભુઞ્જિતત્તા. સુત્તં આહરાતિ ચે, ''અનુજાનામિ ભિક્ખવે સબ્બં પાસાદપરિભોગ''ન્તિ. નનુ ચ વિસાખા મિગારમાતા સઙ્ઘસ્સેવ અત્થાય સાળિન્દં પાસાદં હત્થિનખકન્તિ. સચ્ચં, તથાપિ પુગ્ગલો સઙ્ઘપરિયાપન્નો સઙ્ઘસ્સ પાસાદપરિભોગે અનુઞ્ઞાતે તદન્તોગધસ્સપિ પુગ્ગલસ્સ અનુઞ્ઞાતમેવ હોતિ. અઞ્ઞથા પુગ્ગલે અન્તોવિહારે નિસિન્નોયેવ સઙ્ઘો તસ્મિં યેવ વિહારસીમે કમ્મં કરોન્તોપિ કમ્મકોપો ન ભવેય્ય, અવગ્ગારહત્તાતિ વક્ખતિ ચ સારત્થદીપનિયં ''અનુજાનામિ ભિક્ખવે સબ્બં પાસાદપરિભોગ''ન્તિ વચનતો પુગ્ગલિકેપિ સેનાસને સે નાસનપરિભોગવસેન નિયમિતં સુવણ્ણઘટાદિકં પરિભુઞ્જિતું વટ્ટમાનમ્પિ કેવલં અત્તનો સન્તકં કત્વા પરિભુઞ્જિતું ન વટ્ટતી''તિ, ઇમિનાપિ વચનેન પુગ્ગલિકવિહારસ્સપિ સબ્બકપ્પિયભાવો વિઞ્ઞાયતિ ''અનુજાનામિ ભિક્ખવે સબ્બં પાસાદપરિભોગ''ન્તિ ઞાપકસ્સ દસ્સનતો. સુવણ્ણઘટાદિકન્તિ એત્થ આદિસદ્દો મરિયાદત્થો, પકારત્થો વા, તેન રજતહારકૂટ-

જાતિફલિકાદીનિ અકપ્પિયઘટાનિ સુવણ્ણરજતહારકૂટ જાતિફલિકાદિભાજનસરવાદીનિ ચ સેનાસનપરિક્ખારાનિ સઙ્ગણ્હાતિ, તાનિ ભિક્ખુસ્સ પરિક્ખારભાવેન ન વટ્ટન્તિ તથા દાસિદાસગોમહિંસાપિ, તથા ખેત્તાદિવત્થુમ્પિ ભિક્ખુસ્સ અત્તનો સન્તકભાવેન પટિગ્ગહેતું ન વટ્ટન્તિ, વિહારસ્સ પન પટિસેધેતબ્બં નત્થિ, સબ્બસદ્દસ્સ દસ્સનતો તેનેવાહ સમન્તપાસાદિકાય વિનયટ્ઠકથાય "સેનાસને પન દ્વારકવાટ વાતપાનકવાટાદીસુ સબ્બં રતનમયમ્પિ વણ્ણમટ્ઠકમ્મં વટ્ટતિ. સેનાસને કિઞ્ચિ પટિસેધેતબ્બં નત્થિ અઞ્ઞત્ર વિરુદ્ધસેનાસના"તિ, ઇમિના ઠપેત્વા'ગામઞ્ચ ગામૂપચારઞ્ચા'તિ એત્થ વિરુદ્ધસેનાસનં ઠપેત્વા સબ્બકપ્પિયાકપ્પિયં વિહારસ્સ કપ્પતિ, કિઞ્ચિઅપ્પમત્તકમ્પિ પટિસેધેતબ્બં નામ નત્થીતિ વિઞ્ઞાયતિ, તેનેવાહ વિનયવિનિચ્છયે.

"ખેત્તવત્થુ તળાકંવા, દેમ ગોઅજિકાદિકં;
વિહારસ્સાતિ વુત્તેપિ, નિસેધેતું ન વટ્ટતી"તિ.

નનુચ વિહારસ્સ દેમાતિ સઙ્ઘિકવિહારં સન્ધાય વુત્તન્તિ વિમતિવિનોદનિયં વુત્તન્તિ. વુત્તં એત્થ હિ આચરિયસ્સઅધિપ્પાયેન ભવિતબ્બં "ખેત્તવત્તાદીનિપુગ્ગલિકવિહારસ્સ દેમા"તિ વુત્તે "ન કપ્પતિ ઉપાસકા"તિ પટિક્ખિપિતબ્બં. કસ્મા પુગ્ગલો તસ્સ વિહારસ્સ સામિ, વિહારસ્સ દિન્ને પુગ્ગલસ્સ દિન્નમેવ હોતિ, એવં સતિ ચ "ખેત્તવત્થુપટિગ્ગહણા પટિવિરતો હોતી"તિ આદિના વુત્તસિક્ખાપદેન કારેતબ્બતં આપજ્જતિ. સઙ્ઘિકવિહારસ્સ પન ન પટિક્ખિપિતબ્બં. કસ્મા સો પુગ્ગલો તસ્સ સઙ્ઘિકવિહારસ્સ અનિસ્સરો. ચાતુદ્દિસં સઙ્ઘં ઉદ્દિસ્સ દિન્નં યંકિઞ્ચિ ખુદ્દકં વા મહન્તં વા પદેસં અચ્છિન્દિત્વા ગણ્હન્તસ્સપિ પારાજિકો ન હોતિ, સબ્બસ્સેવ ચાતુદ્દિસિકસ્સ સઙ્ઘસ્સ ધુરનિક્ખેપસ્સ અસમ્ભવતો તસ્મા સઙ્ઘિકવિહારસ્સ દિન્ને પટિક્ખિત્તે સઙ્ઘસ્સ લાભન્તરાયકરો હોતીતિ. ઇમમેવત્થં સન્ધાય વિહારસ્સ દેમાતિ સઙ્ઘિકવિહારં સન્ધાય વુત્ત'ન્તિ વુત્તં ભવેય્ય, ન પુગ્ગલિકભાવેનાપિ પટિગ્ગહેતબ્બન્તિ. એવઞ્ચ સતિ સામિકાનં ધુરનિક્ખેપેના'તિ એત્થ એકસ્સ સન્તકે તળાકે ખેત્તે ચ જાતે તસ્સેવ ધુરનિક્ખેપેન પારાજિકં. યદિ પન તં તળાકં સબ્બસાધારણં, ખેત્તાનિ પાટિપુગ્ગલિકાનિ, તસ્સ ચ ધુરનિક્ખેપે અવહારો. અથ ખેત્તાનિપિ સબ્બસાધારણાનિ, સબ્બેસં ધુરનિક્ખેપેયેવ પારાજિકં, નાસતીતિ દટ્ઠબ્બન્તિ વિમતિવિનોદનિયં વુત્તવચનેન અવિરોધો સિયા, તથા હિ ખેત્તવત્થાદિસહિતસ્સ વિહારસ્સ પુગ્ગલિકભાવેન અકપ્પિયે સતિ. કથં પુગ્ગલસ્સ ખેત્તવત્થાદિકમારબ્ભ અભિયુઞ્જભાવો ભવેય્ય, એવઞ્ચ પન વદેય્ય "ધુરં નિક્ખિપતીતિ એત્થ એકસ્સ સન્તકે તળાકે ખેત્તે ચાતિએત્થ ગિહિસન્તકમેવ સન્ધાય વુત્ત"ન્તિ. તથાપિ ન વત્તબ્બં. કસ્મા "ધુરં નિક્ખિપતીતિ યદા પન સામિકો અયં થદ્ધો કક્ખળો, જીવિતબ્રહ્મચરિયન્તરાયમ્પિ મે કરેય્ય, અલં દાનિ મય્હં ઇમિના"તિ પદસ્સ દિસ્સનતો તેનેવ "ખેત્તાનિ પાટિપુગ્ગલિકાનિ, તસ્સ ચ ધુરનિક્ખેપે"તિ વિમતિવિનોદનિયં વુત્તં. તથા "અનુજાનામિ ભિક્ખવે સબ્બં પાસાદપરિભોગ"ન્તિ વચનતો પુગ્ગલિકેપિ સેનાસને સેનાસનપરિભોગવસેન નિયમિતં સુવણ્ણઘટાદિકં પરિભુઞ્જિતું ન વટ્ટમાનમ્પિ કેવલં અત્તનો સન્તકં કત્વા પરિભુઞ્જિતું ન વટ્ટતી"તિ સારત્થદીપનિયં વુત્ત વચનેનાપિ અવિરોધો સિયા, તથા "સેનાસને કિઞ્ચિ પટિસેધેતબ્બં નત્થિ અઞ્ઞત્ર વિરુદ્ધસેનાસનના"તિ અટ્ઠકથાવચનેનાપિ સંસન્દમેવ. તથા "યં ભિક્ખવે મયા ઇદં ન કપ્પતીતિ અપ્પટિક્ખિત્તં, તં ચે કપ્પિયં અનુલોમેતિ, અકપ્પિયં પટિબાહતિ, તં વો કપ્પતી"તિ ઇમિના સુત્તાનુલોમેનપિસંન્દમેવ. કથં "અનુજાનામિ ભિક્ખવે પઞ્ચલેણાનિ વિહારન્ત્યા"દિના અનુઞ્ઞાતવિહારસ્સ પટિગ્ગહિતત્થા. તપ્પટિબદ્ધચીવરાદિકપ્પિયપચ્ચયસ્સેવ પરિભુઞ્જિતત્તા ચ વિહારપિણ્ડપાતગિલાનપચ્ચયભેસજ્જપરિક્ખારાપિ ભિક્ખુસ્સ સબ્બકપ્પિયા કપ્પિયાનુલોમા ચ હોન્તિ. એવં સુત્તસુત્તાનુલોમઆચરિયવાદઅત્તનોમતીહિ સંસન્દનતો

અઞ્ઞદત્થુ ગઙ્ગોદકેન યમુનોદકં વિય ખેત્તવત્થાદિસહિતવિહારો પુગ્ગલિકભાવેનાપિ પટિગ્ગહેતબ્બોતિ કપ્પિયા કપ્પિયાનિ વિનયકોવિદેહિ દટ્ઠબ્બો. અયં ઇસિનગરવાસીનં મહાથેરાનં સમાનવિસ્સજ્જના.

''યે ચ જના ગરુભણ્ડં સંવિધાય અવહરું. ધુરનિક્ખેપો ચ હોતિ, પારાજિકમનાપન્ના, પઞ્હામેસા કુસલેહિ ચિન્તિતા''તિ.

અયં પઞ્હા સઙ્ઘિકભૂમિથેનકે ભિક્ખુ સન્ધાય વુત્તા, તત્થ હિ પચ્ચુપ્પન્નસઙ્ઘસ્સ ધુરનિક્ખેપેન ચાતુદ્દિસિકસઙ્ઘસ્સ ધુરનિક્ખેપાભાવતો અવહારો નત્થીતિ. અયં લાભસિમાય વિચારણા.

ગામસીમાનિગમસીમાનગરસીમા પન પાકટાયેવ. તાસં પન વિસેસો એવં વેદિતબ્બો યસ્મિં પન પદેસે આપણમેવ અત્થિ, ન પાકારપરિક્ખિત્તં પાકારપરિક્ખિત્તમેવ વા અત્થિ ન આપણં અયં પદેસો ગામો નામ. યસ્મિં પન ઠાને ગામોયેવ અત્થિ, ન પન આપણપાકારા સન્તિ, અયં પદેસો નિગમો નામ. યત્થ પન આપણમ્પિ અત્થિ પાકારપરિક્ખિત્તમ્પિ, અયં પદેસો નગરં નામ. અયં પદેસો નાગારવન્તિ એત્થાતિ વચનત્થેન રાજૂનં વા મહામત્તાનં વા નિવાસનયોગ્યટ્ઠાનત્તા નગરન્તિ વુચ્ચતિ. લોકિયસત્થે પન.

''વિચિત્તદેવાયતનં, પાસાદાપણમન્દિરં;
નગરં દસ્સયે વિદ્વા, રાજમગ્ગો પસોભિત''ન્તિ.

વુત્તં. એવં ગામનિગમનગરાનં વિસેસં ઞત્વા ગામોયેવ ગામસીમા, નિગમોયેવ નિગમસીમા, નગરમેવ નગરસીમાતિ તાસં વચનત્થો વેદિતબ્બો. તત્થ યં પદેસં અસમ્મતાય ભિક્ખવે સીમાય અઠપિતાય યં ગામં વા નિગમં વા ઉપનિસ્સાય વિહરતિ, યા તસ્સ ગામસ્સ વા ગામસીમા નિગમસ્સ વા નિગમસીમા, અયં તત્થ સમાનસંવાસા એકૂપોસથા'તિ અનુઞ્ઞાતં, તસ્મિં પદેસે સબ્બોપિ વા ગામપદેસો. યમ્પિ એકસ્મિંયેવ ગામખેત્તે એકં પદેસં ''અયં વિસું ગામો હોતૂ''તિ પરિચ્છિન્દિત્વા રાજા કસ્સચિ દેતિ સોપિ વિસુંગામસીમા હોતિયેવ તસ્મા સા ચ ઇતરા ચ પકતિગામનગરનિગમસીમા બદ્ધસીમાસદિસાયેવ હોન્તિ. કેવલં પન તિચીવરવિપ્પવાસપરિહારં ન લભન્તિ. એત્થ ચ અપરે એવં વદન્તિ, ''રાજા પસેનદીકોસલાદયો પોક્ખરસાતિપભુતીનં દક્ખિણોદકપાતનવસેન દેન્તિ વિય બ્રહ્મદેય્યવસેન દિન્નમેવ વિસું ગામસીમા હોતિ, ન આયમત્તસ્સ, છેજ્જભેજ્જસ્સ અનિસ્સરત્તા''તિ તં ન પનેવં દટ્ઠબ્બં, છેજ્જભેજ્જસ્સ રાજારહત્તા તથા હિ લોકવોહારસઙ્કેતવસેન અયં પદેસો ઇમસ્સ ગામસ્સ પરિચ્છેદો''તિ ઇસ્સરેહિ કતપરિચ્છિન્નમેવ પમાણં હોતિ. યદિ છેજ્જભેજ્જકરો ભવેય્ય, રાજાત્વેવ સઙ્ખ્યં ગચ્છતિ. સોપિ ગામદેસો નગરરજ્જસીમા ભવેય્ય, ન પન ગામસીમામત્તમેવ, તેનેવાહ સમન્તપાસાદિકાય વિનયટ્ઠકથાય ''યત્તકે પદેસે તસ્સ ગામસ્સ ગામભોજકા બલિં લભન્તિ, સો પદેસો અપ્પો વા હોતુ મહન્તો વા, ગામસીમાત્વેવ સઙ્ખ્યં ગચ્છતિ. નગરનિગમસીમાસુપિ એસેવ નયો''તિ. અયં ગામ નિગમનગરસીમાનં વિચારણા.

અબ્ભન્તરસીમા નામ યં પટપદેસં અગામકે ભિક્ખવે અરઞ્ઞે સમન્તા સત્તબ્ભન્તરા, અયં તત્થ સમાનસંવાસા એકૂપોસથા'તિ અનુઞ્ઞાતા અબ્ભન્તરસીમા નામ. તત્થ સમન્તા સત્તબ્ભન્તરાતિ યસ્મિં વિઞ્ઝાટવિસદિસે અરઞ્ઞે ભિક્ખુ વસતિ, અથસ્સ ઠિતોકાસતો સમન્તા પુરત્થિમાય સત્તબ્ભન્તરા પચ્છિમાય સત્તબ્ભન્તરા દક્ખિણાય સત્તબ્ભન્તરા ઉત્તરાય સત્તબ્ભન્તરાતિ સમન્તા સત્તબ્ભન્તરા. વિનિબ્બેધેન ચુદ્દસા તિ પુરત્થિમપચ્છિમવસેન ચુદ્દસબ્ભન્તરા, દક્ખિણુત્તરવસેનપિ ચુદ્દસબ્ભન્તરાતિ એવં નિબ્બેધેન ચુદ્દસ ચુદ્દસ કત્વા

સમન્તા અટ્ઠવીસતિ અબ્ભન્તરા હોન્તિ. એત્થ ચ એકં અબ્ભન્તરં અટ્ઠવીસતિ હત્થપ્પમાણં હોતિ, તસ્મા પુરત્થિમાય સત્તબ્ભન્તરે છન્નવુતિસતહત્થપ્પમાણં હોતિ, એવં દક્ખિણુત્તરપચ્છિમેસુપીતિ સબ્બં સમ્પિણ્ડેત્વા ચતુરાસીતિસત્તસતહત્થપ્પમાણં હોતિ. પરિમણ્ડલવસેન પન સબ્બં છસત્તતિએકસતુત્તરાનિ ચ એકં સહસ્સઞ્ચ હોતિ. પકતિઅયનવસેન મિનિતે પન –

''પઞ્ચહત્થો મતો દણ્ડો, વીસદણ્ડો ઉસભો;
અથીતિઉસભા ગાવી, ચતુગાવી યોજન''ન્તિ.

વુત્તત્તા અયનવસેન વિનિબ્બેધે ચુદ્દસબ્ભન્તરે દ્વેહત્થાધિકઅટ્ઠસત્તતિ હોતિ. સબ્બં અટ્ઠવીસતિ અબ્ભન્તરં સમ્પિણ્ડેત્વા ચતુહત્થાધિકછપ્પઞ્ઞાસુત્તર એકસતં હોતિ. પરિમણ્ડલવસેન પન છહત્થાધિકચતુતિંસુત્તરદ્વેસતાનિ હોન્તિ, ઉસભવસેન પન વિનિબ્બેધેન ચુદ્દસ અબ્ભન્તરે દ્વેહિ ઊનાનિ ચત્તારિ ઉસભાનિ ચ દ્વેરતનઞ્ચ હોન્તિ. સબ્બં સમ્પિણ્ડેત્વા અટ્ઠવીસતિયા અબ્ભન્તરે ચતુરતનઞ્ચ સોળસ અયનાનિ અધિકાનિ સત્ત ઉસભાનિ હોન્તિ. પરિમણ્ડલવસેન પન છરતનઞ્ચ ચુદ્દસઅયનાનિ ચ અધિકાનિ એકાદસ ઉસભાનિ હોન્તિ. અયમેત્થ સારતો વિનિચ્છયો. કેચિ પન અબ્ભન્તરસદ્દં હત્થરતનવાચકં પરિકપ્પેત્વા એવં વદન્તિ મજ્ઝે ઠિતસ્સ સમન્તા સત્ત વિનિબ્બેધેન ચુદ્દસા'તિ વુત્તત્તા પુરત્થિમાય સત્ત હત્થા દક્ખિણુત્તરપચ્છિમેસુપિ સત્ત સત્ત હત્થાતિ કત્વા એવં નિબ્બેધેન ચુદ્દસ હત્થા હોન્તિ. સબ્બં સમ્પિણ્ડેત્વા અટ્ઠવીસતિહત્થં અબ્ભન્તરન્તિ તં તેસં મતિમત્તમેવ, ન સારતો પચ્ચેતબ્બં. કસ્મા અટ્ઠકથાયં તત્થ એકં અબ્ભન્તરં અટ્ઠવીસતિહત્થ'ન્તિ વુત્તત્તા. યદિ તેસં મતેન સબ્બં સમ્પિણ્ડેત્વા અટ્ઠવીસતિહત્થબ્ભન્તરં ભવેય્ય, અટ્ઠકથાયં તત્થ અબ્ભન્તરં નામ અટ્ઠવીસતિહત્થપ્પમાણં હોતિ, મજ્ઝે ઠિતસ્સ સમન્તા સત્તવિનિબ્બેધેન ચુદ્દસા હોન્તી'તિ વત્તબ્બં ભવેય્ય, ન પનેવં વુત્તં, તસ્મા તં તેસં મતિમત્તમેવાતિ દટ્ઠબ્બં. તત્થ અયઞ્હેત્થત્થો તત્થ તત્થા'તિ નિદ્ધારણે ભુમ્મં. એકન્તિ ગણનપરિચ્છેદો. અબ્ભન્તરન્તિ પરિચ્છિન્નનિદ્દેસો, નિયમિતપરિદીપનં વા. અટ્ઠવીસતિહત્થપ્પમાણન્તિ પરિચ્છિન્દિતબ્બધમ્મસમુદાયનિદ્દેસો તત્થ તેસુ સમન્તા સત્તબ્ભન્તરેસુ એકં અબ્ભન્તરં નામ અટ્ઠવીસતિહત્થપ્પમાણં હોતીતિ અત્થો દટ્ઠબ્બો. એત્થ પન સઙ્ખ્યા કથેતબ્બા. સા દુવિધા પરિમાણમિનનવસેન. તત્થ પરિમાણ સઙ્ખ્યા એવં વેદિતબ્બા ચતસ્સો મુટ્ઠિયો એકો કુડુવો. ચત્તારો કુડુવા એકો પત્થો, ચત્તારો પત્થા એકો આળ્હકો. ચત્તારો આળ્હકા એકં દોણં, ચત્તારિ દોણાનિ એકા માનિકા. ચતસ્સો માનિકા એકા ખારી. વીસતિ ખારિકા એકો વાહો. તદેવ એકં સકટન્તિ સુત્તનિપાતટ્ઠકથાદીસુ વુત્તં. સારત્થદીપનિયં પન નવ વાહસહસ્સાનીતિ એત્થ ચતસ્સો મુટ્ઠિયો કુડુવો, ચત્તારો કુડુવા એકો પત્થો, ચત્તારો પત્થા એકો આળ્હકો. ચત્તારો આળ્હકા એકં દોણં, ચત્તારિ દોણાનિ એકા માનિકા, ચત્તસ્સો માનિકા એકા ખારી. વીસતિખારિકા એકો વાહો. તદેવ એકં સકટન્તિ સુત્તનિપાતટ્ઠકથાદીસુ વુત્ત'ન્તિ વત્વા ''ઇધ પન દ્વે સકટાનિ એકો વાહોતિ વદન્તી''તિ લિખિતં પચ્ચન્તવોહારેન મિનિતે પન સટ્ઠિસતં એકો વાહોતિ રઞ્ઞો ધમ્માસોકસ્સ સૂવકાહતસાલિયા મિનિતે પન પચ્ચન્તવોહારેન વીસાધિકતિસતં હોતિ એકો વાહોતિ વદન્તિ. મિનન સઙ્ખ્યા પન એવં વેદિતબ્બા. તથા હિ –

''છત્તિંસ પરમાણૂનં, અણુમત્તન્તિ વુચ્ચતિ;
છત્તિં સઅણુમત્તં, તજ્જારીતિ પવુચ્ચતિ.

છત્તિં સમત્તાતજ્જારી, રથરેણુપમાણં;
છત્તિંસ રથરેણૂ ચ, એકા લિક્ખાતિ વુચ્ચતિ.

સત્તલિક્ખા ચ એકૂકા, સત્તૂકા ધઞ્ઞમાસકો;
સત્તધઞ્ઞઙ્ગુલિ એકા, વિદત્થિ દ્વાદસઙ્ગુલિ.

દ્વે વિદત્થિતુ રતનં, સત્તહત્થં એકયટ્ઠિ;
વીસયટ્ઠિતુ ઉસભં, ઉસભાસીતિ ગાવુતં;
ગાવુતાનિ ચત્તારિ, મેરુયોજનન્તિ વુચ્ચતી''તિ.

વુત્તત્તા એકા રજો પરમાણુ અતિસુખુમા અચક્ખુવિઞ્ઞેય્યા, સરીરમ્પિ ઘનસેલમયં સિનેરુપબ્બતરાજમ્પિ વિનિજ્ઝિત્વા ગતા. તસ્સા છત્તિંસપરિમાણં એકોઅણુ તજ્જારિતસ્સ છત્તિંસપરિમાણં એકારથરેણુ. તસ્સા છત્તિંસપરિમાણં એકલિક્ખા. સત્તલિક્ખા એકા ઊકા. સત્ત ઊકા એકં ધઞ્ઞં. સત્તધઞ્ઞં એકા અઙ્ગુલિ, દ્વાદસઅઙ્ગુલિ એકા વિદત્થિ. દ્વે વિદત્થિ એકરતનં. સત્તહત્થં એકયટ્ઠિ, વીસયટ્ઠિ એકા ઉસભા, અસીતિ ઉસભા ગાવુતં. ચત્તારિ ગાવુતાનિ મેરુયોજનન્તિ વુચ્ચતિ. તત્થ અણુરજો કિળઞ્જકુટ્ટછિદ્દાદીસુ વાતે પહટકાલે સૂરિયાલોકેસુ દિસ્સતિ. તજ્જારી પન સકટમગ્ગાદીસુ દક્ખિણવામ પસ્સાદીસુ દિસ્સતિ . રથરેણુ પન તસ્સા અલ્લીયનટ્ઠાનેસુ દિસ્સતિ. લિક્ખા પન અતિઓળારિકા પાકટા હોતિ. અયં મેરુઅયનવસેન વુત્તં.

અપરમ્પિ

''દસ કેસા એકતિલં, છતિલં યવકં ભવે;
ચતુયવઞ્ચ અઙ્ગુલિ, પઞ્ચદસ એકપાદ''ન્તિ.

વુત્તત્તા દસ કેસા એકતિલં નામ. છતિલં એકં યવં નામ. ચતુયવં એકો અઙ્ગુલિ નામ. પઞ્ચદસઙ્ગુલિયો એકો પાદોતિ વુચ્ચતિ. ઇદં તીસુ વેદેસુ આગતવસેન વુત્તં.

અપરમ્પિ

''દસ કેસા એકતિલં, છતિલં યવકં ભવે;
ચતુયવઞ્ચ અઙ્ગુલિ, અટ્ઠઙ્ગુલિ એકા મુટ્ઠિ, રતનં તિમુટ્ઠિ ભવે''તિ.

વુત્તત્તા દસકેસા એકં તિલં નામ. છતિલં એકં યવં નામ. ચતુયવં એકાઅઙ્ગુલિ નામ. અટ્ઠઙ્ગુલં એકામુટ્ઠિ. ત્રિમુટ્ઠિ એકરતનં. પઞ્ચ રતનાનિ એકોદણ્ડો. વીસતિ દણ્ડાનિ એકોઉસભો. અસીતિ ઉસભા એકા ગાવી. ચતસ્સો ગાવિયો એકયોજનન્તિ વુત્તં, તેનેવાહ.

''પઞ્ચહત્થો મતો દણ્ડો, વીસદણ્ડો ચ ઉસભો;
અસીતિ ઉસભા ગાવી, ચતુગાવી ચ યોજન''ન્તિ.

ઇદં પકતિઅયનવસેન વુત્તં. ચક્કવાળઅયનયોજનવસેન પન

''સત્તહત્થો મતો દણ્ડો, વીસદણ્ડો ચ ઉસભો;
અસીતિ ઉસભા ગાવી, ચતુગાવી ચ યોજન''ન્તિ વુત્તં.

અપરમ્પિ.

“દસ કેસા એકતિલં; છતિલં એકં યવં;
ચતુયવં એકઙ્ગુલિ; અટ્ઠઙ્ગુલં એકામુટ્ઠિ;
ત્રિમુટ્ઠિ એકરતનં, અટ્ઠવીસતિરતનં એકંઅબ્ભન્તરન્તિ.

વુત્તં. તેનેવાહ “તત્થ એકં અટ્ઠવીસતિહત્તપ્પમાણં હોતી”તિ. એત્થ ચ અગામકે ચેતિ એત્થ અકારો કતરત્થોતિ, તથા હિ અકારો.

પટિસેધે વુદ્ધિતબ્ભાવે, અઞ્ઞત્થે સદિસેપિચ;
વિરુદ્ધે ગરહે સુઞ્ઞે, અકારો વિરહ’પ્પકે’તિ.

વુત્તેસુ દિસ્સતિ તથા હિ અજનેત્વા તિઆદીસુ પટિસેધે દિસ્સતિ. “અપરિહાનીયા ધમ્મા”તિ આદીસુ વુદ્ધિમ્હિ. “અનવજ્જં ભન્તે”તિ આદીસુ તબ્ભાવે અક્ખરા’તિ આદીસુ અઞ્ઞત્થે. “અમરુ રાજા”તિઆદીસુ સદિસે. “અમલ”ન્તિ આદીસુ વિરુદ્ધે. “અસેટ્ઠોયં બ્રાહ્મણો અબ્રહ્મચારી”તિ આદીસુ ગરહે. “અગામો”તિ આદીસુ સુઞ્ઞે. “અપતિકાયંઇત્થી”તિ આદીસુ વિરહે. “અથ નાયં કઞ્ઞા”તિ આદીસુ અપ્પકે. ઇધ પન સુઞ્ઞે વિરહે વા દટ્ઠબ્બો. સુઞ્ઞત્થેન પન અગામકે નિમનુસ્સે કેવલારઞ્ઞેતિ અત્થો. વિરહત્થો વા અગામકે ગામવિરહિતે પદેસેતિ અત્થો દટ્ઠબ્બો. તેનેવ સુઞ્ઞત્થેન વિરહત્થેન “અગામકે”તિમિનાપદેન ગામનદીજાતસ્સરસમુદ્દે મુઞ્ચિત્વા યં અનવસેસં હેટ્ઠા પથવીસન્ધારકઉદકમ્પિઉદકસન્ધારકો વાતોપિ અજટાકાસમ્પિ, તથા યાવ ઉપરિબ્રહ્મલોકં ઉપાદાય સબ્બં અસુરયક્ખસુરાદિઆકાસટ્ઠકદેવબ્રહ્મવિમાનાનિપિ અરઞ્ઞન્ત્વેવ સઙ્ગહિતા. નદીસમુદ્દન્તરેસુપિ મચ્છબન્ધાનં અગમનપથો દીપકો વા પબ્બતો વા, સોપિ અરઞ્ઞસીમાત્વેવ સઙ્ખ્યં ગચ્છતિ, તસ્મા અયં સત્તબ્ભન્તરસીમા નિમનુસ્સે કેવલારઞ્ઞે પથવીમણ્ડલેપિ દેવલોકે વિમાનકપ્પરુક્ખાદીસુપિ લબ્ભતેવ. પથવિયં પન યસ્મિં ગામખેત્તે હેટ્ઠા પથવિયા યત્થ વા સુવણ્ણમણિઆદીનિ ખણિત્વા ગહેતું સક્કોન્તિ, તં પદેસં ગામખેત્તમેવ. તતો પરા યાવ પથવીસન્ધારકઉદકા અજટાકાસેપિ લબ્ભતેવ. નનુ છકામાવચર દેવલોકેસુપિ દેવવિમાનકપ્પરુક્ખગામનિગમાદયોપિ અત્થેવ. અથ કસ્મા “અરઞ્ઞા”તિ કથિતાતિ અમનુસ્સા વા સત્તા જાતિભિન્નત્તા ચ તે અગામાયેવ, તેનેવ “નિમનુસ્સમ્હિ અરઞ્ઞમ્હી”તિ વુત્તં. તિરચ્છાનવત્થુસ્મિમ્પિ “નાગો વા હોતુ સુપણ્ણમાણવકાદીનં વા અઞ્ઞતરો અન્તમસો સક્કં દેવરાજાનં ઉપાદાય યો કોચિ અમનુસ્સજાતિકો સબ્બોવ ઇમસ્મિં અત્થે તિરચ્છાનગતોતિ વેદિતબ્બો”તિ વુત્તં, તસ્મા જાતિભિન્નતાય અમનુસ્સાવાસો અરઞ્ઞન્તિ વેદિતબ્બો. અબ્ભન્તરસીમાય વિચારણા.

ઇદાનિ ઉદકુક્ખેપસીમાય સંવણ્ણનાક્કમો સમ્પત્તો. તત્થ “સબ્બા ભિક્ખવે નદી અસીમા. સબ્બો સમુદ્દો અસીમો. સબ્બો જાતસ્સરો અસીમો. નદિયા વા ભિક્ખવે સમુદ્દે વા જાતસ્સરે વા યં મજ્ઝિમસ્સ પુરિસસ્સ સમન્તા ઉદકુક્ખેપા, અયં તત્થ સમાનસંવાસા એકૂપોસથા”તિ પઞ્ઞત્તા, અયં ઉદકુક્ખેપસીમા નામ. તત્થ “સબ્બા ભિક્ખવે નદી અસીમા”તિ એત્થ અસીમસદ્દે અકારો વિરહત્થો, અસીમા બદ્ધસીમા વિરહિતાતિ અત્થો. ઞત્તિદુતિયકમ્મવાચં સાવેત્વાપિ બન્ધસીમાવિરહિતાતિ વુત્તં હોતિ. પટિસેધત્થો વા, અસમ્મન્નિતબ્બાતિ અત્થો. વુદ્ધિઅત્થો વા, “અસેક્ખા ધમ્મા”તિ યથા સિક્ખિતસિક્ખા નિટ્ઠિતસિક્ખાતિ વુત્તં હોતિ. એવં અસીમાસીમકિચ્ચનિટ્ઠપ્પત્તાતિ અત્થો. ઞત્તિદુતિયકમ્મ વાચં સાવેત્વા સમ્મતાપિ અસમ્મતાયેવ, અત્તનો

સભાવેનેવ ગામસીમા વિય બદ્ધસીમાસદિસાતિ વુત્તં હોતિ. એતેન નદીજાતસ્સરસમુદ્દાનં બદ્ધસીમાય અખેત્તભાવો દસ્સિતો હોતિ. એવં ''સબ્બા ભિક્ખવે નદી અસીમા''તિઆદિના નદીસમુદ્દજાતસ્સરાનં બદ્ધસીમાભાવં પટિક્ખિપિત્વા તત્થ લોકવોહારસિદ્ધાસુ એતાસુ નદીઆદીસુ અબદ્ધસીમાસુ પુન વગ્ગકમ્મપરિહારત્થં વાલિકાદીહિ સીમપરિચ્છિન્દનં કત્તુકામો ભગવા ''નદિયા વા ભિક્ખવે સમુદ્દે વા જાતસ્સરે વા યં મજ્ઝિમસ્સ પુરિસસ્સ સમન્તા ઉદકુક્ખેપા''તિ આદિમાહ. તત્થ મજ્ઝિમસ્સ પુરિસસ્સતિ થામમજ્ઝિમસ્સ પુરિસસ્સ તેનેવાહ સમન્તપાકાદિકાય વિનયટ્ઠકથાયં ''થામમજ્ઝિમેન પુરિસેના''તિ. યદિ વડ્ઢકીપુરિસમિચ્છેય્ય, ''વડ્ઢકીપુરિસેના''તિ વુત્તં ભવેય્ય, ન પનેવં વુત્તં, તેન ઞાયતિ ''થામમજ્ઝિમસ્સ પુરિસસ્સા''તિ. તિવિધા હિ પુરિસા ઉત્તમપુરિસો મજ્ઝિમપુરિસો પકતિપુરિસોતિ. તત્થ ઉત્તમપુરિસો નામ સબ્બઞ્ઞુ ભગવા, સો હિ ભગવા સબ્બસત્તુત્તમો થામયસસમ્પત્તિઇસ્સરિયાદીહિ તથા હિ તથાગતસ્સ થામો.

> ''કાળાવકઞ્ચ ગઙ્ગેય્યં, પણ્ડરં તમ્બપિઙ્ગલં;
> ગન્ધમઙ્ગલહેમઞ્ચ, ઉપોસથં છદ્દન્તિમે''તિ.

વુત્તાનં દસન્નં હત્થિકુલાનં બલાનુસારેન વેદિતબ્બો. તત્થ કાળાવક ન્તિ પકતિહત્થિકુલં યં દસન્નં પુરિસાનં કાયબલં, તં એકસ્સ કાળાવકસ્સ હત્થિનો બલં. યં દસન્નં કાળાવકાનં બલં, તં એકસ્સ ગઙ્ગેય્યસ્સ બલં. યં દસન્નં ગઙ્ગેય્યાનં બલં, તં એકસ્સ પણ્ડરસ્સ બલં, યં દસન્નં પણ્ડરાનં બલં, તં એકસ્સ તમ્બસ્સ બલં. યં દસન્નં તમ્બાનં બલં, તં એકસ્સ પિઙ્ગલસ્સ બલં. યં દસન્નં પિઙ્ગલાનં બલં, તં એકસ્સ ગન્ધહત્થિનો બલં. યં દસન્નં ગન્ધહત્થીનં બલં, તં એકસ્સ મઙ્ગલસ્સ બલં. યં દસન્નં મઙ્ગલાનં બલં, તં એકસ્સ હેમસ્સ બલં. યં દસન્નં હેમવતાનં બલં, તં એકસ્સ ઉપોસથસ્સ બલં. યં દસન્નં ઉપોસથાનં બલં, તં એકસ્સ છદ્દન્તસ્સ બલં. યં દસન્નં છદ્દન્તાનં બલં, તં એકસ્સ તથાગતસ્સ કાયબલં. ''નારાયનસઙ્ખાતં બલ''ન્તિપિ ઇદમેવ વુચ્ચતિ. તત્થ નારા વુચ્ચન્તિ રસ્મિયો, તા બહૂ નાનાવિધા તતો ઉપ્પજ્જન્તીતિ નારયનં, વજિરં, તસ્મા વજિરસઙ્ખાતં બલન્તિ પિ અત્થો, તદેતં પકતિહત્થિગણનાય હત્થિકોટિસહસ્સં, પુરિસગણનાય દસન્નં પુરિસકોટિસહસ્સાનં બલં હોતિ, ઇદં તથાગતસ્સ કાયબલં. ઇસ્સરિયાદિબલવિધાનં પન તંતં સુત્તાનુસારેન વેદિતબ્બં. મજ્ઝિમપુરિસો નામ વડ્ઢકિપુરિસો સો હિ તથાગતસ્સ બલં પટિચ્ચ સિનેરુપબ્બતરાજં સાસપબીજેન મિનન્તો વિય સતેનપિસહસ્સેનપિ સતસહસ્સેનપિ મિનેતું અભબ્બો, અન્તમસો પાદઙ્ગુટ્ઠ સો પાદઙ્ગુટ્ઠકમ્પિ ગણ્હેતું અભબ્બોવ. તસ્સ પકતિપુરિસતો મહન્તભાવેન મજ્ઝે ભવત્તા મજ્ઝિમપુરિસો નામ જાતો, તથા હિ સુગતવિદત્થિ વડ્ઢકિસ્સ તિસ્સો વિદત્થિયો, વડ્ઢકિહત્થેન દિયડ્ઢહત્થો હોતિ, તથા વડ્ઢકિવિદત્થિ પકતિપુરિસસ્સ દ્વે વિદત્થિયો, પકતિપુરિસહત્થેન પરિપુણ્ણહત્થો હોતિ તથા હિ સુગતવિદત્થિ નામ ઇદાનિ મજ્ઝિમસ્સ પુરિસસ્સ તિસ્સો વિદત્થિયો, વડ્ઢકિહત્થેન દિયડ્ઢો હત્થો હોતીતિ કુટિકારસિક્ખાપદટ્ઠકથાયં વુત્તં. અયં ઇધ મજ્ઝિમપુરિસોતિ નાધિપ્પેતા. કસ્મા કુટિકારસિક્ખાપદેયેવ તિહત્થાતિ વડ્ઢકિહત્થેન તિહત્થા. પમાણયુત્તો મઞ્ચોતિ પકતિવિદત્થિયા નવવિદત્થિપ્પમાણો મઞ્ચોતિ વુચ્ચતિ યથા, એવં મજ્ઝિમપુરિસેના'તિ ઇધ અવત્વા'થામમજ્ઝિમેન પુરિસેના'તિ અટ્ઠકથાયં વુત્તત્તા. પકતિપુરિસો નામ'યં દસન્નં પુરિસાનં કાયબલં, તં એકસ્સ કાળાવકસ્સ હત્થિનો બલ'ન્તિ વુત્તપુરિસો પકતિપુરિસો નામ. તત્થ કિઞ્ચાપિ એકચ્ચે પુઞ્ઞવન્તા રાજા અજાતસત્તુ જીવકો કોમારભચ્ચો ઇત્થિયાપિ વિસાખા મિગારમાતાતિ એવમાદયો પઞ્ચન્નં હત્થીનં બલં ધારેન્તિ, ન પન તે મજ્ઝિમપુરિસા નામ હોન્તિ, પકતિપુરિસો યેવ, પુઞ્ઞવન્તભાવેન વિસેસપુરિસત્તા. ઇધ પન પકતિપુરિસોયેવ થામ મજ્ઝિમપુરિસોતિ અધિપ્પેતો. ઉદકુક્ખેપાતિ ઉદકુક્ખેપેન પરિચ્છિન્ના, તેનેવાહ માતિકાટ્ઠકથાયં લીનત્થપ્પકાસનિયં ઉદકુક્ખેપાતિ કરણત્થે નિસ્સક્કવચનન્તિ આહ. ઉદકુક્ખેપેના'તિ

અયઞ્હેત્થત્થો . નદીસમુદ્દજાતસ્સરેસુ યંઠાનં મજ્જિમસ્સ પુરિસસ્સ સમન્તા પરિસપરિયન્તતો ઉદકુક્ખેપેન પરિચ્છિન્નં, અયં તત્થ નદીઆદીસુ લોકવોહાર સિદ્ધાસુ તાસુએવ અબદ્ધસીમાસુ અપરાપિ સમાનસંવાસા એકૂપોસથાતિ કઙ્ખાવિતરણિયં પન યં મજ્ઝિમસ્સ પુરિસસ્સ સમન્તા ઉદકુક્ખેપાતિ યં ઠાનં થામમજ્ઝિમસ્સ પુરિસસ્સ સમન્તતો ઉદકુક્ખેપેન પરિચ્છિન્નં. તત્થ યથા અક્ખધુત્તા દારુગુળં ખિપન્તિ, એવં ઉદકં વા વાલિકં વા હત્થેન ગહેત્વા મજ્ઝિમેન પુરિસેન સબ્બથામેન ખિપિતબ્બં. યત્થ એવં ખિત્તં ઉદકં વા વાલિકા પતતિ, અયં ઉદકુક્ખેપો નામ. અયં તત્થ સમાન સંવાસા એકૂપોસથાતિ, અયં તેસુ નદીઆદીસુ ઉદકુક્ખેપપરિચ્છિન્ના સીમા સમાનસંવાસાચેવ એકૂપોસથાચા’તિ અત્થયોજનં કત્વા અયં એતેસં નદીઆદીનં અન્તોયેવ લબ્ભતિ, ન બહિ, તસ્મા નદિયા વા જાતસ્સરે વા યત્તકં પદેસં પકતિવસ્સકાલે ચતૂસુ માસેસુ ઉદકં ઓત્થરતિ, સમુદ્દે યસ્મિં પદેસે પકતિવીચિયો ઓસરિત્વા સણ્ઠહન્તિ, તતોપટ્ઠાય કપ્પિયભૂમિ. દુબ્બુટ્ઠિકાલે વા ગિમ્હે વા નદીજાતસ્સરેસુ સુક્ખેસુપિ સાએવ કપ્પિયભૂમિ. સચે પન સુક્ખે જાતસ્સરે વાપિં વા ખણન્તિ વપ્પં વા કરોન્તિ, તં ઠાનં ગામખેત્તં હોતિ. યા પનેસા કપ્પિયભૂમીતિ વુત્તા, તતો બહિ ઉદકુક્ખેપસીમા ન ગચ્છતિ, અન્તોયેવ ગચ્છતિ, તસ્મા તેસં અન્તોપરિસપરિયન્તતો પટ્ઠાય સમન્તાઉદકુક્ખેપ પરિચ્છેદો કાતબ્બો’’તિ વુત્તં. ગણ્ઠિપદે પન યં મજ્ઝિમસ્સ પુરિસસ્સ સમન્તા ઉદકુક્ખેપાતિ પન એતિસ્સા નદિયા ચતુવગ્ગાદીનં સઙ્ઘાનં વિસું ચતુવગ્ગકરણીયાદિકમ્મકરણકાલે સીમાપરિચ્છેદદસ્સનત્થં વુત્તં, તિચીવરેન વિપ્પવાસપરિચ્છેદદસ્સનત્થમ્પિ સત્તબ્ભન્તરસીમાય પરિચ્છેદદસ્સનં વિયાતિ આચરિયા, તસ્મા ઉદકુક્ખેપપરિચ્છેદાભાવેપિ અન્તોનદિયં કાતું વટ્ટતીતિ સિદ્ધ’ન્તિ લિખિતં. તત્થ ઉદકુક્ખેપપરિચ્છેદાભાવેપી’તિ ઇદં પદં સમન્તતો ઉદકુક્ખેપેન પરિચ્છિન્ન’ન્તિ મહાઅટ્ઠકથાવચનેન વા સમન્તા ઉદકુક્ખેપપરિચ્છેદો કાતબ્બો’તિ માતિકાટ્ઠકથાય કઙ્ખા વિતરણિયઞ્ચ વુત્તવચનેન વા, ‘‘તત્થાપિ હિ મજ્ઝિમપુરિસો ન ઞાયતિ, તથા સબ્બથામેન ખિપન’’ન્તિ વા, ‘‘એતદત્થમેવ હિ વાલિકાદીહિ સીમપરિચ્છિન્દન’’ન્તિ વા વિમતિવિનોદનીવચનેહિ વા ન સમેતિ. ગન્થકારેનાપિ પરૂપવાદવિવજ્જનત્થં ‘‘અયં અમ્હાકં ખન્તી’’તિ અવત્વા’અચરિયા’તિ અઞ્ઞકત્તારે નિદસ્સિત્વા પરતો નિગમને ‘‘ઇદં સબ્બં સુટ્ઠુ વિચારેત્વા ગરુકુલે પયિરુપાસિત્વા ગહેતબ્બં યુત્તં ગહેતબ્બં, ઇતરં છડ્ડેતબ્બ’’ન્તિ વુત્તં તસ્મા અઞ્ઞેસં આચરિયાનં મતેન લિખિતન્તિ દટ્ઠબ્બં. અઞ્ઞથા તિસ્સોપિ સઙ્ગીતિયો આરૂળ્હે અટ્ઠકથાવચને ચ કઙ્ખાવિતરણી-વિમતિવિનોદનીવચનાનિ ચ મક્ખેતબ્બાનિ ભવેય્યું, ગન્થાપિ અઞ્ઞમઞ્ઞવિરુદ્ધા ભવેય્યું, ભગવતા પઞ્ઞત્તસિક્ખાપદમ્પિ સાવકાનં મતેન પટિસઙ્ખરિતબ્બં ભવેય્ય ભગવતા પઞ્ઞત્તસિક્ખાપદં પન ન મક્ખેતબ્બં, યથા પઞ્ઞત્તેયેવ વત્તિતબ્બં વક્ખતિ હિ વત્થું જાનિત્વાપિ મજ્જં પિવતો ભિક્ખુસ્સ પાચિત્તિયં, સામણેરસ્સ પન જાનિત્વા પિવતો સીલભેદો, ન અજાનિત્વાતિ વુત્તં તત્થ કારણં મગ્ગિતબ્બં, સિક્ખાપદ પઞ્ઞત્તિયા બુદ્ધાનમેવ વિસયત્તા ન વા મગ્ગિતબ્બં, યથા પઞ્ઞત્તેયેવ વત્તિતબ્બ’ન્તિ તસ્મા સમન્તા ઉદકુક્ખેપાતિ પઞ્ઞત્તસિક્ખાપદાનુરૂપં સમન્તતો ઉદકુક્ખેપેન પરિચ્છિન્નન્તિ વા ઉદકં ઉક્ખિપિતબ્બન્તિ વા ઉદકુક્ખેપેન પિ પરિચ્છિન્ના સીમાતિવા સમન્તા ઉદકુક્ખેપપરિચ્છેદો કાતબ્બોતિ વા વુત્તધમ્મસઙ્ગાહકત્થેરાનં વચનમેવ પમાણં તે હિ બુદ્ધમતઞ્ઞુનો, ઇદઞ્ચ વચનં ભગવતો ન પચ્ચક્ખવચનં નાપિસઙ્ગાહકત્થેરાનં વચનં અથવા ‘‘યં મજ્ઝિમસ્સ પુરિસસ્સ સમન્તા ઉદકુક્ખેપા’’તિ પન એતિસ્સા નદિયા...પે॰... સત્તબ્ભન્તરસીમાય પરિચ્છેદદસ્સનં વિય સીમપરિચ્છેદદસ્સનત્થં વુત્ત’ન્તિ આચરિયા યસ્મા વદન્તિ, તસ્મા ઉદકુક્ખેપપરિચ્છેદાભાવેપિ અન્તોનદિયં કાતું વટ્ટતીતિ સિદ્ધન્તિ ઇમિસ્સા અત્થયોજનાય ન ધમ્મસઙ્ગાહકત્થેરાપિ પવિટ્ઠા, ગન્થકારોપિ અપવિટ્ઠો. કસ્માતિ ચે તિસ્સોપિ સઙ્ગીતિયો આરૂળ્હેસુ વિનયટ્ઠકથાસુચેવ તબ્બિવરણભૂતાસુ સિલોકટીકાસુ ચ ‘‘ઉદકુક્ખેપેન પરિચ્છિન્નં, ઉદકં ઉક્ખિપિતબ્બં, ઉદકુક્ખેપપરિચ્છેદો કાતબ્બો’’તિ આદિના બહૂહિ આકારેહિ ઉદકુક્ખેપપરિચ્છેદમેવ લિખન્તિ, તસ્મા ધમ્મસઙ્ગાહકત્થેરાપિ અપ્પવિટ્ઠાતિ વિઞ્ઞાયતિ ગન્થકારો પિ પરૂપવાદવિવજ્જનત્થં ‘‘આચરિયા’’તિ

અઞ્ઞકત્તારે નિદસ્સેતિ, તસ્મા ગન્થકારોપિ અપ્પવિટ્ઠોતિ વિઞ્ઞાયતિ, ઇદઞ્ચ વચનં કેસઞ્ચિ થેરાનં અત્તનોમતિ, અત્તનોમતિય નામેસા સબ્બદુબ્બલા, સિનેરુપબ્બતરાજં સાસપબીજેન મિનેન્તો વિય સબ્બઞ્ઞુબુદ્ધેન પઞ્ઞત્તસ્સ ઉદકુક્ખેપાતિ સિક્ખાપદસ્સ અત્થં વદન્તાનં મહાકસ્સપયસમોગ્ગલિપુત્તતિસ્સપભુતીનઞ્ચ તેસં સિસ્સાનુસિસ્સાનં મહાવિહારવાસીનઞ્ચ વચનં કો નામ પુગ્ગલો મક્ખેતું સક્ખિસ્સતિ, ઉપસમ્પદાદિકમ્મસ્સ ચ ગરુકમ્મત્તા સાસનસ્સ મૂલત્તા ચ ગરુકેયેવ ઠાતબ્બં. ‘‘યં મજ્ઝિમસ્સ પુરિસસ્સ સમન્તા ઉદકુક્ખેપા’’તિ ભગવતા પઞ્ઞત્તં, કથં મજ્ઝિમસ્સ પુરિસસ્સ ઉદકુક્ખેપારહટ્ઠાનમેવ ઉદકુક્ખેપસીમા, ઉદાહુ ઉદકુક્ખેપેનેવ ઉદકુક્ખેપસીમાતિ ચોદનં પરિહરન્તો અટ્ઠકથાચરિયો કથં પન ઉદકં ઉક્ખિપિતબ્બન્ત્યાદિમાહ. તત્થ કથન્તિ કથેતુકમ્યતા પુચ્છા, કથં કેન કારણેન ઉદકં ઉક્ખિપિતબ્બં ઉદકાસિઞ્ચનસઙ્ખેપેન ઉક્ખિપિતબ્બં અથ ખો લેડ્ડુખિપનદારુગુળખિપનાકારેન ઉક્ખિપિતબ્બન્તિ અત્થો. અક્ખધુત્તાતિ સામઞ્ઞેન વુત્તેપિ ‘‘સીહો ગાયતિ નઙ્ગુટ્ઠં, સીહો ચાલેતિ વાલધિ’’ન્તિ એત્થ વિય દારુગુળં ખિપન્તિ સદ્દન્તરસન્નિધાનતો અત્થવસેન દારુગુળકીળકા ધુત્તજનાતિ વિઞ્ઞાયતિ અક્ખસદ્દો હિ જૂતેપિ નિરુળ્હો. દારુગુળન્તિ ભમં આરોપેત્વા આરઞ્ઞેન કતદારુવિકતિ અયઞ્હેત્થત્થો... યથા અક્ખધુત્તા દારુગુળકા ધુત્તજના દારુગુળં હત્થેન ગહેત્વા અત્તનો બલં દસ્સેન્તા વિય સબ્બથામેન અત્તાનં ઓનમિત્વા ખિપન્તિ, એવમેવ થામમજ્ઝિમેન પુરિસેન ઉદકં વા વાલિકં વા હત્થેન ગહેત્વા અત્તનો બલં દસ્સેન્તાવિય ઓનમિત્વા સબ્બથામેન નિસિન્નસ્સ વા ઠિતસ્સ વા પરિસપરિયન્તતો અનુપરિયાયિત્વા ખિપિતબ્બં, એવં ચિત્તં ઉદકં વા વાલિકં વા યત્થ યસ્મિં ઠાને પતતિ, અયમેકો ઉદકુક્ખેપો નામાતિ ‘‘અયમેકો ઉદકુક્ખેપો’’તિ ઇમિના પદેન દ્વિન્નં સઙ્ઘાનં વિસુંવિસું કમ્મકરણાધિકારે સીમન્તરિકત્તા અઞ્ઞસ્સાપિ ઉદકુક્ખેપસ્સ સમ્ભવં દસ્સેતિ, તેનેવ માતિકાટ્ઠકથાયં ‘‘સચે પન દ્વે સઙ્ઘા વિસુંવિસું ઉપોસથાદિકમ્મં કરોન્તિ, દ્વિન્નં ઉદકુક્ખેપાનં અન્તરે અઞ્ઞો એકો ઉદકુક્ખેપો ઉપચારત્થાય ઠપેતબ્બો’’તિ વુત્તં, વિમતિવિનોદનિયમ્પિ ‘‘તસ્સ અન્તોતિ તસ્સ ઉદકુક્ખેપપરિચ્છિન્નસ્સ ઠાનસ્સ અન્તો ન કેવલઞ્ચ તસ્સેવ અન્તો, તતો બહિપિ એકસ્સ ઉદકુક્ખેપસ્સ અન્તો ઠાતું ન વટ્ટતીતિ વચનં ઉદકુક્ખેપપરિચ્છેદસ્સ દુબ્બિજાનતો કમ્મકોપસઙ્કા હોતી’’તિ વુત્તં, સારત્થદીપનિયં પન ‘‘તસ્સ અન્તો હત્થપાસં વિજહિત્વા ઠિતો કમ્મં કોપેતીતિ ઇમિના પરિચ્છેદતો બહિ યત્થ કત્થચિ ઠિતો કમ્મં ન કોપેતીતિ દીપેતી’’તિ વત્વા માતિકાટ્ઠકથાવચનમ્પિ પટિક્ખિપિ, તં એકસઙ્ઘં સન્નિપાતં સન્ધાય વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં, યથા ચ મહાસીમાય ખણ્ડિત્વા બદ્ધાનં ખણ્ડસીમાનં અઞ્ઞમઞ્ઞસઙ્કરવિવજ્જનત્થં સીમન્તરિકા ઠપિતા, એવમેવ અત્તનો સભાવેન ગામસીમા વિય સયં જાતસીમાયં નદીસમુદ્દજાતસ્સરાનં અતિમહન્તભાવેન ઉદકુક્ખેપેન ઉદકુક્ખેપસીમા ભગવતા અનુઞ્ઞાતા, તથાપિ દ્વિન્નં બદ્ધસીમાનમિવ અઞ્ઞમઞ્ઞસઙ્કરવિવજ્જનત્થં દ્વિન્નં ઉદકુક્ખેપસીમાનં અન્તરે સીમન્તરિકત્થાય અઞ્ઞો ઉદકુક્ખેપો ઠપેતબ્બો’તિ વુત્તં, સનિમિત્તા બદ્ધસીમા, સઉદકુક્ખેપા ઉદકુક્ખેપસીમા, સીમન્તરિકા વિય એકો ઉદકુક્ખેપો દટ્ઠબ્બો, તેનેવ વિમતિવિનોદનિયં ‘‘ઇદઞ્ચેત્થ સીમન્તરિકાવિધાનં દ્વિન્નં બદ્ધસીમાનં સીમન્તરિકાઅનુજાનનસુત્તાનુલોમતો સિદ્ધન્તિ દટ્ઠબ્બ’’ન્તિ વુત્તં, એકસ્મિં સઙ્ઘસન્નિપાતે પન એકસ્સ ઉદકુક્ખેપસ્સ બહિ તિટ્ઠન્તોપિ કમ્મં ન કોપેતીતિ દટ્ઠબ્બં વુત્તઞ્હિ વિમતિવિનોદનિયં ભગવતા નિદાનવસેન એકગામસીમનિસ્સિતાનં એકસભાગાનઞ્ચ દ્વિન્નં બદ્ધસીમાનમેવ અઞ્ઞમઞ્ઞં સમ્ભેદજ્ઝોત્થરણં સીમન્તરિકં વિના અબ્યવધાને ઠાનઞ્ચ ભગવતા અનુમતમેવાતિ ઞત્વા અટ્ઠકથાચરિયા ઇધાપિ સીમન્તરિકાવિધાનમકંસુ વિસભાગસીમાનમ્પિ હિ એકસીમનિસ્સિતત્તં એકસભાવત્તઞ્ચાતિ દ્વીહઙ્ગેહિ સમન્નાગતે સતિ એવ સીમન્તરિકં વિના ઠાનં સમ્ભેદાય હોતિ, નાસતીતિ દટ્ઠબ્બ’ન્તિ. એવં નદીસમુદ્દજાતસ્સરેસુ સમન્તાઉદકુક્ખેપાતિ પઞ્ઞત્તસિક્ખાપદાનુરૂપં ઉદકુક્ખેપેન પરિચ્છેદં દસ્સેત્વા રસ્સપભવે નદીજાતસ્સરપદેસે ઉદકુક્ખેપેન વિનાવ અત્તનો સભાવેન ગામસીમાયમિવ સબ્બથા કપ્પિયભાવં દસ્સેતું સચે પન નાતિદીઘા હોતિ, પભવતો પટ્ઠાય ત્યાદિમાહ. તત્થ પભવતો પટ્ઠાયાતિ યસ્મિં પદેસે ચતુમાસપરમા નદી સન્દતિ, તસ્સ ઉપરિમભાગતો પટ્ઠાયાતિ

અત્થો. યાવ મુખદ્વારા તિ યાવ નદીતીરમેવેત્થ મુખદ્વારાતિ અધિપ્પેતા. સબ્બત્થા’તિ સબ્બસ્મિં નદીપદેસે ઉદકુક્ખેપસીમાકમ્મં નત્થી તિ ઉદકુક્ખેપેન પવત્તા સીમા ઉદકુક્ખેપસીમા. કરિતબ્બન્તિ કમ્મં, કરકરણેતિ ધાતુ, રમ્મપચ્ચયો. કરણેતિ મનોદ્વારવીથિયા સત્તમકુસલજવનચિત્તસમુટ્ઠાપિતવાયોધાતુયા વિકારભૂતો કાયપયોગો, તેન કાયપયોગેન ખિપિતબ્બં ઉદ્ધટં કમ્મન્તિ વુચ્ચતિ પરમત્થવસેન પન કાયપયોગસઙ્ખાતાય ચિત્તં જવાયોધાતુયા વિપ્ફારેન દેસન્તરપ્પત્તિસમુટ્ઠાપિકા અટ્ઠકલાપપુઞ્જાયેવ. ઉદકુક્ખેપસીમાય કમ્મં ઉદકુક્ખેપસીમાકમ્મં તં એત્થ રસ્સપભવનદિયા નત્થીતિ અત્થો. અયઞ્હેત્થત્થો સચે નદી નાતિદીઘા હોતિ અડ્ઢયોજનં વા ગાવુતં વા અડ્ઢગાવુતં વા, તસ્સા પવત્તનટ્ઠાનતો પટ્ઠાય યાવ નદીતીરા સબ્બત્થ નદીપદેસે અજ્ઝોત્થરિત્વા સઙ્ઘો નિસીદતિ, તત્થ તસ્મિં નદીપદેસે સમન્તતો અવસેસનદિયા અભાવા વગ્ગકમ્મસઙ્કાભાવેન ઉદકુક્ખેપસીમા કમ્મં નત્થિ, કેવલા નદી સીમાયેવાતિ સારત્થદીપનિયમ્પિ માતિકાટ્ઠકથાયલીનત્થપ્પકાસનિયમ્પિ એતદેવ સન્નિટ્ઠાનં વુત્તં વિમતિવિનોદનિયં પન યત્થ ખુદ્દકે અરઞ્ઞે મહન્તેહિ વા ભિક્ખૂહિ પરિપુણ્ણતાય વગ્ગકમ્મસઙ્કાભાવેન સત્તબ્ભન્તરસીમાપેક્ખા નત્થિ, તત્થ સત્થબ્ભન્તરસીમા ન ઉપ્પજ્જતિ, કેવલારઞ્ઞસીમાયેવ તત્થ સઙ્ઘેન કમ્મં કાતબ્બં નદીઆદીસુપિ એસેવ નયો વક્ખતિ હિ સચે નદી નાતિદીઘા હોતિ, પભવતો પટ્ઠાય યાવમુખદ્વારા સબ્બત્થ સઙ્ઘો નિસીદતિ, ઉદકુક્ખેપસીમાકમ્મં નત્થી’તિ આદિ ચ ઉભયત્થાપિ ચ. યસ્સં દિસાયં સત્તબ્ભન્તરસ્સ વા ઉદકુક્ખેપસ્સ વા ઓકાસો નપ્પહોતિ, તત્થ કથં મિનનં ખિપનં વા ભવેય્ય, ગામખેત્તાદીસુ પવિસનતો અખેત્તે સીમા પવિટ્ઠા નામાતિસીમા વિપજ્જેય્ય, અપેક્ખાય સીમુપ્પત્તિયં પન યતો પહોતિ, તત્થ સત્તબ્ભન્તરઉદકુક્ખેપસીમા સયમેવ પરિપુણ્ણા જાયન્તિ. યતો પન નપ્પહોતિ, તત્થ અત્તનો ખેત્તપ્પમાણેનેવ જાયન્તિ, ન બહીતિ વુત્તં, એત્થ ચ’સીમાપેક્ખાય સત્તબ્ભન્તરઉદકુક્ખેપસીમા સયમેવ પરિપુણ્ણા જાયન્તી’તિ વુત્તત્તા ઉદકુક્ખેપં વિનાયેવ અપેક્ખાય સીમાય ઉદકુક્ખેપસીમા ઉપ્પજ્જતી’તિ અત્થં વદન્તિ, તં અયુત્તરૂપં વિય દિસ્સતિ. કસ્માતિ ચે પાળિનયવિરોધતો વિમતિવિનોદનિયં પરતો વુત્તવચનેનાપિ વિરોધતો ચ. ઇદઞ્ચ વચનં આચરિયસ્સ કેસઞ્ચિ પુગ્ગલાનં વાદપ્પકાસનત્થં વુત્તં ભવેય્ય. કસ્મા પરતો વુત્તવચનેન અઘટિયત્તા ચ પાળિયટ્ઠકથાટીકાવચનેહિપિ વિરુજ્ઝનતો ચ, તં પરતો વણ્ણયિસ્સામ. યથા ચ લોકે વતિં અપરિક્ખિપિત્વા ‘‘ઇદં વતિયા ઠાન’’ન્તિ ચ યથા ચ નઙ્ગલકોટિયા અકસિત્વા ‘‘ઇદં કસિકટ્ઠાન’’ન્તિ ચ યથા ચ વત્થું કરોન્તા મનુસ્સા કુધારીફરસુઆદિના રુક્ખે અચ્છિન્દિત્વા ‘‘ઇદં મમ કુધારિપતનટ્ઠાન’’ન્તિ ચ યથા ચ દાત્તેન અલાયિત્વા ‘‘ઇદં મમ લાયિતટ્ઠાન’’ન્તિ ચ ન સક્કા વત્તું, એવમેવ ઉદકં વા વાલિકં વા હત્થેન અખિપિત્વા ‘‘અયમેકો ઉદકુક્ખેપોતિ ચ, ઉદકપતનટ્ઠાનન્તિ ચ ન સક્કા વત્તું. એત્થ ચ દ્વે ભિક્ખૂ એવં વિવાદં કરોન્તિ વિમતિવિનોદનિયં ‘‘યત્થ ખુદ્દકે અરઞ્ઞે મહન્તેહિ ભિક્ખૂહિ પરિપુણ્ણતાય વગ્ગકમ્મસઙ્કાભાવેન સત્તબ્ભન્તરસીમાપેક્ખા નત્થિ, તત્થ સત્તબ્ભન્તરસીમા ન ઉપ્પજ્જતિ, કેવલારઞ્ઞસીમાયેવ તત્થ સઙ્ઘેન કમ્મં કત્તબ્બં નદી આદીસુપિ એસેવ નયો. વક્ખતિ હિ સચે નદી નાતિદીઘા હોતિ. પભવતો પટ્ઠાય યાવ મુખદ્વારા સબ્બત્થ સઙ્ઘો નિસીદતિ, ઉદકુક્ખેપસીમાકમ્મં નત્થી’તિઆદિં, ઇમિના એવ વચનેન વગ્ગકમ્મપરિહારત્થં સીમાપેક્ખાય સતિ એવ ઉદકુક્ખેપસીમા સત્તબ્ભન્તરસીમા ઉપ્પજ્જન્તિ, નાસતીતિ દટ્ઠબ્બ’ન્તિ વુત્તત્તા ઉદકુક્ખેપં વિનાવ પરિસપરિયન્તતો પટ્ઠાય સીમાપેક્ખાય સહેવ ઉદકુક્ખેપસીમા ઉપ્પજ્જતિ તસ્મા ઉદકુક્ખેપેન પયોજનં નત્થેવાતિ તે એવં વત્તબ્બા ‘‘મા સપ્પુરિસા એવં વદેય્યાથ આચરિયવરઞ્ચ મા અબ્ભાચિક્ખથ ઇદઞ્ચ વચનં આચરિયવરસ્સ નેય્યવચનં, પરતોપિ આચરિયવરો સન્નિટ્ઠાનં વક્ખતિ વિનયટ્ઠકથાસુચેવ સારત્થદીપનિયઞ્ચ વુત્તવચનેહિપિ તવ વચનં અસંસન્દેવ, વિમતિવિનોદનિયમેવ પરતો વુત્તવચનેનાપિ ન ઘટિયતિ. કથં નેય્યવચનં હોતીતિ. ‘‘સીમાપેક્ખાય સતિ એવ...પે॰... નસ્સતી’’તિ એત્થ સીમાપેક્ખાય વિના મગ્ગગમનન્હાનાદિ અત્થેહિ ભિક્ખૂહિ અરઞ્ઞે વા નદીઆદીસુપિવા પવિટ્ઠક્ખણેયેવ નુપ્પજ્જતિ, સીમાપેક્ખાય સતિએવ અરઞ્ઞે સમન્તા

સત્તબ્ભન્તરા’તિ પઞ્ઞત્તસિક્ખાપદાનુરૂપં અબ્ભન્તરસીમા ઉપ્પજ્જતિ’ નદીસમુદ્દજાતસ્સરેસુપિ મજ્ઝિમસ્સ પુરિસસ્સ સમન્તા ઉદકુક્ખે’પાતિ પઞ્ઞત્ત સિક્ખાપદાનુરૂપં ઉદકુક્ખેપેન સહ ઉદકુક્ખેપસીમા ઉપ્પજ્જતિ, ન ઉદકુક્ખેપેન વિનાતિ અયં નેય્યત્થો. નાસતીતિએત્થ ઉદકુક્ખેપેન વિનાતિ અત્થોપિ ન લબ્ભતે. એવઞ્ચ સતિ વિમતિવિનોદનિયં ચેવ પુન તત્થાતિ લોકવોહારસિદ્ધાસુ એતાસુ નદીઆદીસુ તીસુ અબદ્ધસીમાસુ પુનવગ્ગકમ્મપરિહારત્થં સાસનવોહારસિદ્ધાય અબદ્ધસીમાય પરિચ્છેદં દસ્સેન્તોતિ અધિપ્પાયો. પાળિયં ‘‘યં મજ્ઝિમસ્સ પુરિસસ્સા’’તિ આદીસુ ઉદકં ઉક્ખિપિત્વા ખિપિયતિ એત્થાતિ ઉદકુક્ખેપો, ઉદકસ્સ પથનોકાસો, તસ્મા ઉદકુક્ખેપા. અયઞ્હેત્થ પદસમ્બન્ધવસેન અત્થો... ‘‘પરિસ પરિયન્તતો પટ્ઠાય સમન્તા યાવ મજ્ઝિમસ્સ પુરિસસ્સ ઉદકુક્ખેપો ઉદકપતનટ્ઠાનં, તાવ યં તં પરિચ્છિન્નં ટ્ઠાનં, અયં તત્થ નદીઆદીસુ અપરા સમાનસંવાસા ઉદકુક્ખેપસીમા’’તિ વુત્તઅત્થપદેહિપિ સમાનં ભવેય્ય આચરિયમેવ હિ કેચિપન સમન્તા અબ્ભન્તરં મિનિત્વા પરિચ્છેદકરણેનેવ સીમા સઞ્ઞાયતિ, ન સયમેવાતિ વદન્તિ, તં ન ગહેતબ્ભન્ત્યાદિના કેચિવાદં પટિક્ખિપિત્વા મિનનખિપને દોસં દસ્સેત્વા ચ યં પનેત્થ અબ્ભન્તરમિનનપ્પમાણસ્સ વાલિકાદિખિપનકમ્મસ્સ ચ દસ્સનં, તં સયંજાતસીમાનં ઠિતટ્ઠાનપરિચ્છેદદસ્સનત્થં કતં, ગામૂપચારઘરૂપચારજાનનત્થં લેડ્ડુસુપ્પાદિખિપનવિજાનનદસ્સનં વિય, તેનેવ માતિકાટ્ઠકથાયં સીમં વા બન્ધન્તિ ઉદકુક્ખેપં વા પરિચ્છેદ’ન્તિ વુત્તં, એવં કતેપિ તસ્સ પરિચ્છેદસ્સ પભવતો ઞાતું અસક્કુણેય્યત્તેન થૂલતો ઞત્વા અન્તોતિટ્ઠન્તેહિ નિરાસઙ્કટ્ઠાને ઠાતબ્બં અઞ્ઞં બહિકરોન્તેહિ અતિદૂરે નિરાસઙ્કટ્ઠાને પેસેતબ્બન્તિ વા, તસ્મા યથા વુત્તસીમાપેક્ખવસેનેવ તાસં સત્તબ્ભન્તરઉદકુક્ખેપસીમાનં ઉપ્પત્તિ, તબ્બિગમેન વિનાસો ચ ગહેતબ્બોતિ અમ્હાકં ખન્તિ, વીમંસિત્વા ગહેતબ્બં, અઞ્ઞો વા પકારો ઇતો યુત્તતરો ગવેસિતબ્બો’તિ આહ. વીમંસિત્વા ગહેતબ્બં. અઞ્ઞો વા પકારો ઇતો યુત્તતરો ગવેસિતબ્બો’તિ ઇમિના આચરિયસ્સ વચનેન ઇમસ્સ વચનસ્સ અત્તનોમતિભાવઞ્ચ આચરિયસ્સ અપટિસમ્ભિદાપત્તભાવઞ્ચ દસ્સેતિ. ઇદઞ્ચ વચનં ન ભગવતો પચ્ચક્ખવચનં, નાપિધમ્મસઙ્ગાહકત્થેરાનં વચનં, તિસ્સોપિ સઙ્ગીતિયો અનારૂળ્હા, નાપિ અટ્ઠકથાય સંવણ્ણનાચરિયસ્સ વાદપ્પકાસનમેવ તસ્મા અસલ્લક્ખિતબ્બમેવ સારત્થદીપનિયમ્પિ સચે નદી નાતિદીઘા હોતીતિ ઇમિસ્સા સંવણ્ણનાધિકારે ઉદકુક્ખેપસીમા કમ્મં નત્થીતિ યસ્મા સબ્બોપિ નદીપદેસો ભિક્ખૂહિ અજ્ઝોત્થટો, તસ્મા સમન્તતો નદિયા અભાવા ઉદકુક્ખેપેન પયોજનં નત્થી’તિ વુત્તં તથા હિ સમન્તતો નદિયા અભાવા ઉદકુક્ખેપેન પયોજનં નત્થી’તિઇમસ્સ અન્વયવસેન વા અત્થાપત્તિવસેન વા સમન્તતો નદિયા ભાવે સતિ ઉદકુક્ખેપેન પયોજનં અત્થેવ વગ્ગકમ્મપરિહારત્થન્તિ અત્થો લબ્ભતે માતિકાટ્ઠકથાય લીનત્થપ્પકાસનિયમ્પિ ‘‘સમન્તા ઉદકુક્ખેપપરિચ્છેદો કાતબ્બોતિ પહોનકટ્ઠાનં સન્ધાય વુત્તં યત્થ પન કુન્નદિયં નપ્પહોતિ. તત્થ પહોનકટ્ઠાને ઉદકુક્ખેપપરિચ્છેદો કાતબ્બો’તિવુત્તં. ઉદકુક્ખેપપરિચ્છેદો કાતબ્બો’તિ ઇમિના વચનેન સીમાપેક્ખાય સહ ઉદકુક્ખેપં વિના અત્તનો સભાવેનેવ નુપ્પજ્જતીતિ વિઞ્ઞાયતિ, તથા હિ ઉદકુક્ખેપપરિચ્છેદકે કત્તારે અસતિ કથં ઉદકુક્ખેપપરિચ્છેદો કાતબ્બો ભવેય્ય તસ્મા ‘‘વગ્ગકમ્મપરિહારત્થં સીમાપેક્ખાય સતિ એવ ઉદકુક્ખેપસત્તબ્ભન્તરસીમા ઉપ્પજ્જન્તિ, નાસતી’તિ ઇદં વચનં સારત્થદીપનિયઞ્ચ માતિકાટ્ઠકથાયઞ્ચ વુત્તવચનેહિ અઞ્ઞમઞ્ઞવિરુદ્ધં વિય દિસ્સતિ વિમતિવિનોદનિયંયેવ ચ ‘‘મહોઘેન પન ઉન્નતટ્ઠાનતો નિન્નટ્ઠાને પતન્તેન ખતો ખુદ્દકો વા મહન્તો વા લક્ખણયુત્તો જાતસ્સરોવ એત્થાપિ ખુદ્દકે ઉદકુક્ખેપકિચ્ચં નત્થિ સમુદ્દે પન સબ્બથા ઉદકુક્ખેપસીમાયમેવ કમ્મં કાતબ્બં, સોધેતું દુક્કરત્તા’’તિ વુત્તં તથા હિ અયમાચરિયવરો પુબ્બે ‘‘વગ્ગકમ્મપરિહારત્થં સીમાપેક્ખાય સતિ એવ ઉદકુક્ખેપસત્તબ્ભન્તરસીમા ઉપ્પજ્જન્તિ, નાસતી’’તિ વત્વા પરતો કથમાચરિયવરેન ‘‘એત્થાપિ ખુદ્દકે ઉદકુક્ખેપકિચ્ચં નત્થિ’’ત્યાદિવચનમુચ્ચતે, તત્થાયં વિગ્ગહો ઉદકં ઉક્ખિપિત્વા ખિપીયતિ એત્થાતિ ઉદકુક્ખેપો ઉદકસ્સ પતનોકાસો કિન્તું, ઠાનં કરિતબ્બં કિચ્ચં કર કરણેતિ ધાતુ રિચ્ચપચ્ચયો યં. ‘‘અજ્જેવ કિચ્ચં આતપ્પ’’ન્તિ યથા, ઉદકુક્ખેપસ્સ કિચ્ચં કરણં ઉદકુક્ખેપકિચ્ચં.

સમુદ્દે પના તિ એત્થ પન સદ્દો વિસેસત્થો, પક્ખન્તરત્થોતિપિ અપરે વિસેસત્થે પન નદીજાતસ્સરેસુ મહન્તેસુ ઉદકુક્ખેપસીમાયમેવ કાતબ્બં, ખુદ્દકે પન કેવલે નદીજાતસ્સરેપિ કાતબ્બં સમુદ્દે પન વિસેસતો ઉદકુક્ખેપસીમાયમેવ કાતબ્બન્તિ અયં પન સદ્દસ્સ વિસેસત્થો. સબ્બથા તિ સબ્બેન સબ્બં. ઉદકુક્ખેપસીમાયમેવા તિ એત્થ એવકારો સન્નિટ્ઠાનત્થો, ઉદકુક્ખેપસીમાયમેવ કમ્મં કાતબ્બં, ન સમુદ્દસીમાય કદાચીતિ અત્થો યુજ્જતેવ. નદીજાતસ્સરેસુ પન મહન્તેસુ ઉદકુક્ખેપસીમાય કાતબ્બં, ખુદ્દકે નદીજાતસ્સરેયેવ ન કાતબ્બન્તિ અયં અત્થો સામત્થિયતો લબ્ભતેવ નદીજાતસ્સરેસુ ખુદ્દકમહન્તભાવેન નદીજાતસ્સરઉદકુક્ખેપાતિ દ્વે દ્વે સીમા લબ્ભન્તિ સમુદ્દે પન કસ્મા સમુદ્દઉદકુક્ખેપવસેન દ્વે ન લબ્ભન્તીતિ સમુદ્દે પન કસ્મા સમુદ્દઉદકુક્ખેપવસેન દ્વે ન લબ્ભન્તીતિ ચોદનં મનસિસન્ધાયાહ ''સોધેતું દુક્કરત્તા''તિ. તત્થ સોધેતું દુક્કરત્તા તિ સમુદ્દસ્સ અતિમહન્તભાવેન સમુદ્દમોતિણ્ણે ભિક્ખૂ હત્થપાસનયનં વા બહિસમુદ્દકરણં વા કાતું અતિદુક્કરં તસ્મા સબ્બથા સબ્બેન સબ્બં ઉદકુક્ખેપસીમાયમેવ કાતબ્બન્તિ અયમાચરિયવરસ્સ અધિપ્પાયો. યદિ વગ્ગકમ્મપરિહારત્થં સીમાપેક્ખાય સતિ એવ ઉદકુક્ખેપસીમા ઉપ્પજ્જેય્ય, એવં સતિ સમુદ્દમોતિણ્ણે ભિક્ખુસમૂહેવ હત્થપાસતો બહિ કરેય્ય, એવઞ્ચ સતિ સોધેતું દુક્કરત્તા'તિ હેતુપદમ્પિ નિરત્થકં ભવેય્ય ન પનેવં સક્કા વત્તું, તેન ઞાયતિ ''વગ્ગકમ્મપરિહારત્થં ઉદકુક્ખેપપયોજન''ન્તિ. અપિચ તેસં આચરિયાનં અધિપ્પાયેન ''મયં ઉદકુક્ખેપસીમાય ન કરોમ, કેવલં સમુદ્દેયેવ કરોમા''તિ ઇચ્છમાને સતિ કથં કરિસ્સન્તિ. તસ્મા તેસં મતેન સીમાપેક્ખાય સહેવ ઉદકુક્ખેપસીમાય સમ્ભવતો ગતગતટ્ઠાને ઉદકુક્ખેપસીમા ભવેય્ય એવઞ્ચ સતિ ''સમુદ્દે પન સબ્બથા ઉદકુક્ખેપસીમાયમેવ કમ્મં કાતબ્બં, સોધેતું દુક્કરત્તા''તિ વચનમ્પિ નિરત્થકં ભવેય્ય એવઞ્ચ પન વદેય્ય... સબ્બસો સમુદ્દસીમાય અલબ્ભમાનતં સન્ધાય ''સમુદ્દે પના''ત્યાદિવચનં આચરિયવરેન વુત્તન્તિ તથાપિ ન વત્તબ્બં કસ્મા એવઞ્ચ અત્થે ઇચ્છમાને સતિ ''સમુદ્દે પન સબ્બત્થ ઉદકુક્ખે પસીમાવ લબ્ભતી''તિ વત્તબ્બં સિયા નનેવં વુત્તં. અથવા પકરણાદિવસેન સદ્દત્થે વિભજ્જીયમાનેપિ વિરુજ્ઝતેવ કથં સંયોગવસેન ''સવચ્છં ધેનુમાનેહી''તિ વુત્તે ''ગાવી''તિ વિઞ્ઞાયતિ, ન વળવા. ''અવચ્છં ધેનુ''ન્તિ વુત્તે ગાવીતિ વિઞ્ઞાયતિ, ન વળવાતિ એત્થ વિય કદાચિપિ એવસદ્દેન નિવત્તેતબ્બસ્સ સમુદ્દસ્સ નદિયમિવ નાતિદીઘભાવે અલબ્ભમાને સતિ ''સમુદ્દે પન સબ્બથા ઉદકુક્ખેપસીમાયમેવ કમ્મં કાતબ્બ''ન્તિ એવકારેન અવત્તબ્બં સિયા, તથા હિ સંયોગવિપ્પયોગવસેન ''સવચ્છં ધેનું, અવચ્છં ધેનુ''ન્તિ વુત્તે ગાવીતિ વિઞ્ઞાયતિ, ન વળવા. વળવા ચ નામ યોનિમગ્ગસ્સ અતિસમ્બાધત્તા વિજાયિતું ન સક્કોન્તિ, ગબ્ભસ્સ પરિણતકાલે કુચ્છિં ફાલેત્વા આજઞ્ઞપોતકં ગણ્હન્તિ એવં એકગબ્ભેનેવ મરન્તિ તસ્મા ''વળવં સવચ્છ''ન્તિવા અવચ્છ''ન્તિ વા વત્તું નારહતિ એવમેવ કદાચિપિ નાતિદીઘસમુદ્દસ્સપિ અનુપલબ્ભમાનત્તા તં નિવત્તાપકેન એવસદ્દેન ''સમુદ્દે પન સબ્બથા ઉદકુક્ખેપસીમાયમેવ કમ્મં કાતબ્બ''ન્તિ અપદિસિતું નારહતિયેવ તસ્મા ઉદકુક્ખેપેન સીમા ઉપ્પજ્જતીતિ નિટ્ઠમેત્થાવ ગન્તબ્બં તેન વુત્તં ''એવઞ્ચ અત્થે ઇચ્છમાને સતિ સમુદ્દે પન સબ્બથા ઉદકુક્ખેપસીમાવ લબ્ભતીતિ વત્તબ્બં સિયા ન પનેવં વુત્ત''ન્તિ તેન ઞાયતિ વગ્ગકમ્મપરિહારત્થં વાલિકાદીહિ ખિપનન્તિ અપિચ વિમતિવિનોદનિયંયેવ ''ગચ્છન્તિયા પન નાવાય કાતું ન વટ્ટતિ. કસ્મા ઉદકુક્ખેપમત્તમેવ હિ સીમા, તં નાવા સીઘમેવ અતિક્કમેતિ એવં સતિ અઞ્ઞિસ્સા સીમાય ઞત્તિ, અઞ્ઞિસ્સા અનુસાવના હોતી''તિ ઇમસ્સ સંવણ્ણનાધિકારે તન્તિ સીમં. સીઘમેવ અતિક્કમેતીતિ ઇમિના તં અનતિક્કમિત્વા અન્તો એવ પરિવત્તમાનાય કાતું વટ્ટતીતિ દસ્સેતિ. એતદત્થમેવ હિ વાલિકાદીહિ સીમાપરિચ્છિન્દનં. ઇતરથા ''બહિપરિવત્તા નુખો નો વા''તિ કમ્મકોપસઙ્કા ભવેય્ય. અઞ્ઞિસ્સા અનુસાવનાતિ કેવલાય નદીસીમાય અનુસાવના'તિ આચરિયવરેન વુત્તં. યદિસી માપેક્ખાય સહ અત્તનો સભાવેન ઉદકુક્ખેપસીમા ઉપ્પજ્જેય્ય, એવં સતિ નાવાય ગતગતટ્ઠાને સમન્તતો સભા વિય પરિખિપિત્વા ઉદકુક્ખેપસીમા ઉપ્પજ્જેય્ય, ઉપ્પજ્જમાનેપિ ચ અઞ્ઞિસ્સા અનુસાવનાતિ ચ અપરાય ઉદકુક્ખેપસીમાય અનુસાવનાતિ વત્તબ્બં

ભવેય્ય ન પનેવં વુત્તં અથાપિ વદેય્ય ‘‘પઠમોતિણ્ણટ્ઠાનેયેવ સીમાપેક્ખા હોતિ, ગતગતટ્ઠાને નત્થી’’તિ, તમ્પિ વચનં અયુત્તમેવ. કસ્મા યાવ કમ્મં ન નિપ્ફન્નં, તાવ સીમાપેક્ખાય વિના અસમ્ભવતો તેન ઞાયતિ ‘‘વગ્ગકમ્મપરિહારત્થં ઉદકુક્ખેપં વિના સીમાપેક્ખાય સહેવ અત્તનો સભાવેન ઉદકુક્ખેપસીમા નુપ્પજ્જતી’’તિ નિટ્ઠમેત્થાવ ગન્તબ્બં તસ્મા નાવાય કમ્મં કરોન્તેહિ થિરતરં કત્વા નાવં અગમનીયં કત્વાવ કાતબ્બં. સારત્થદીપનિયમ્પિ ‘‘ગચ્છન્તિયા પન નાવાય કાતુંનવટ્ટતીતિ એત્થ ઉદકુક્ખેપં અનતિક્કમિત્વા પરિવત્તમાનાય કાતું વટ્ટતીતિ વેદિતબ્બ’’ન્તિ વુત્તં. એવઞ્ચ પન વદેય્ય ‘‘યાવ પરિસા વડ્ઢતિ, તાવ સીમાપિ વડ્ઢતિ પરિસપરિયન્તતો ઉદકુક્ખેપોયેવ પમાણન્તિ વિનયટ્ઠકથાયં વુત્તત્તા પરિસવસેન વડ્ઢમાના ઉદકખિપનં વિનાયેવ વટ્ટતિ ઉપચારસીમા વિય તસ્મા ઉદકુક્ખેપેન પયોજનં નત્થેવા’’તિ. તં નુ, અયઞ્હેત્થત્થો... ઉદકુક્ખેપસીમા નામેસા વડ્ઢમાના પરિસવસેનેવ વટ્ટતિ બદ્ધસીમાયં પન વડ્ઢમાના સમૂહવસેન વટ્ટતિ. કસ્મા પરિસવસેન વડ્ઢમાના પરિસપરિયન્તતો ઉદકુક્ખેપો કાતબ્બોતિ. અપરે એવં વદન્તિ પુબ્બે ઉદકુક્ખેપોયેવ પમાણં, પુન ઉદકુક્ખેપકિચ્ચં નત્થિ, કથિનત્થતસાટકદાનકમ્મવાચાવિય તથા હિ કથિનત્થતસાટકદાનકાલે વુત્તકમ્મવાચા એકાયેવવટ્ટતિ, અત્થતેયેવ કથિને પુન વરસાટકં લભિત્વા કમ્મવાચાય દાનકિચ્ચં નત્થિ એવમેવ એત્થાપિ પુબ્બે ઉદકુક્ખેપોયેવ પમાણં, પુન ઉદકુક્ખેપકિચ્ચં નત્થીતિ તે ઉપચારસીમાયમિવ મઞ્ઞિત્વા વદન્તિ ઉપચારસીમાયઞ્હિ પુરિસાય નિસિન્નટ્ઠાનમેવ ઉપચારસીમાભાવેન વટ્ટતિ ઇધ પન પરિસપરિયન્તતો ઉદકુક્ખેપપ્પમાણેન વટ્ટતિયેવ ન ઉદકુક્ખેપં વિનાવ ઇજ્ઝતે ‘‘કથં પન ઉદકં ઉક્ખિપિતબ્બં યથા અક્ખધુત્તા દારુગુળં ખિપન્તિ, એવં ઉદકં વા વાલિકં વા હત્થેન ગહેત્વા થામમજ્ઝિમેન પુરિસેન સબ્બથામેન ખિપિતબ્બં, યત્થ એવં ખિત્તં ઉદકં વા વાલિકં વા પતતિ, અયમેકો ઉદકુક્ખેપો’’તિ અટ્ઠકથાવચનં ભિન્દન્તિ નામ. કિમિવાતિ ચે, યે પન ‘‘કમ્મમેવ કમ્મકરણં કરોતિ, નત્થિ નિરયપાલા’’તિ વદન્તિ, તે ‘‘અત્થિ ભિક્ખવે નિરયે નિરયપાલા’’તિ દેવદૂતસુત્તં ભિન્દન્તિ વિયાતિ. એવઞ્ચપન વદેય્ય યે ઉદકુક્ખેપેન સહ ઇજ્ઝન્તિ, તેપિ ‘‘સચેપિ હિ ભિક્ખુસહસ્સં તિટ્ઠતિ, તસ્સ ઠિતોકાસસ્સ બાહિરન્તતો પટ્ઠાય ભિક્ખૂનં વગ્ગકમ્મપરિહારત્થં સીમાપેક્ખાય ઉપ્પન્નાય તાય સહ સયમેવ સઞ્ઞાતા સત્તબ્ભન્તરસીમા સમાનસંવાસકાતિ અધિપ્પાયો. યત્થ પન ખુદ્દકે અરઞ્ઞે મહન્તેહિ વા ભિક્ખૂહિ પરિપુણ્ણતાય વગ્ગકમ્મસઙ્કાભાવેન સત્તબ્ભન્તરસીમાપેક્ખા નત્થિ, તત્થ સત્તબ્ભન્તરસીમા ન ઉપ્પજ્જતિ, કેવલારઞ્ઞસીમાયમેવ તત્થ સઙ્ઘેન કમ્મં કાતબ્બં નદીઆદીસુપિ એસેવનયો’’તિ વિમતિ વિનોદનિયં વુત્તવચનં ભિન્દન્તિ નામાતિ. તં ન, તેન નો કા હાનિ એવમ્પિ અમ્હાકં વાદે કોચિ વિરોધો ન વિજ્જતેવ. કસ્માતિ ચે, ઇમે દ્વે સદ્દરચનાપિ અસમ્બન્ધાવ ભિન્નલક્ખણા ભિન્નવિસયા ચેતા સીમા. કથં સદ્દરચના અસમ્બન્ધા. યથા અરઞ્ઞે તત્થ સત્તબ્ભન્તરસીમા ન ઉપ્પજ્જતિ, કેવલારઞ્ઞમેવાતિ વુચ્ચતિ, એવ મેવ ‘‘નદિયાપિ સબ્બત્થ સઙ્ઘો નિસીદતિ, ઉદકુક્ખેપસીમા નુપ્પજ્જતી’’તિ અવત્વા ‘‘ઉદકુક્ખેપસીમા કમ્મં નત્થી’’તિ ક્રિયાપરામસનવસેન વુત્તં. કરિતબ્બં કમ્મં. કિં તં, ખિપનં. એવમ્પિ સદ્દરચના અસમ્બન્ધાવ. ‘‘વગ્ગકમ્મપરિહારત્થં...પે॰... ઉદકુક્ખેપસીમા સત્તબ્ભન્તરસીમા ઉપ્પજ્જતિ, નાસતી’’તિ એત્થ ‘‘નાસતી’’તિ ઇમસ્સ ઉદકુક્ખેપેન વિનાપીતિ અત્થોપિ યુજ્જતેવ. કસ્માતિ ચે ‘‘સીમાપેક્ખાય સતિએવા’’તિ ઇમિના અનુલોમનયવસેન ‘‘સીમાપેક્ખાય અસતિ નુપ્પજ્જતી’’તિ અત્થો યુજ્જતેવ. કેચિપન ‘‘સમન્તા અબ્ભન્તરં મિનિત્વા પરિચ્છેદકરણેનેવ સીમા સઞ્ઞાયતિ, ન સયમેવા’’તિ વદન્તિ તં ન ગહેતબ્બં. યદિ હિ...પે॰... યથા ચેત્થ, એવં ઉદકુક્ખેપસીમાયપિ નદીઆદીસુપિ તત્થાપિ હિ મજ્ઝિમપુરિસો ન ઞાયતિ, તથા સબ્બથામેન ખિપનન્તિ ઇમિનાપિ વચનેન આચરિયવરસ્સ ઉદકુક્ખેપેન સહેવ સીમાપેક્ખાય સતિ ઉદકુક્ખેપસીમા ઉપ્પજ્જતિ, નાસતીતિ અધિપ્પાયો ઞાયતિ. કથં ભિન્નલક્ખણા, ગામસીમસત્તબ્ભન્તરઉદકુક્ખેપસીમા કિઞ્ચાપિ અબદ્ધસીમસામઞ્ઞેન સમાના, ન પન સમાનલક્ખણા તથા હિ ‘‘અસમ્મતાય ભિક્ખવે સીમાય અટ્ઠપિતાય યં

ગામં વા નિગમં વા ઉપનિસ્સાય વિહરતિ, યા તસ્સ ગામસ્સ વા ગામસીમા, નિગમસ્સ વા નિગમસીમા, અયં તત્થ સમાનસંવાસા એકૂપોસથા''તિ ઇમસ્મિં સિક્ખાપદે ખુદ્દકો વા મહન્તો વા સબ્બોપિ ગામપદેસો ગામસીમાતિ અનુઞ્ઞાતા, ન સત્તબ્ભન્તરસીમાય વિય સમન્તા લેડ્ડુપાતુક્ખેપેન અનુઞ્ઞાતા અબ્ભન્તરસીમાયપિ અગામકે ચે અરઞ્ઞે યં નિસ્સાય વિહરતિ, તસ્સ અરઞ્ઞસ્સ અરઞ્ઞસીમાતિ નાનુઞ્ઞાતા તથા નદીસમુદ્દજાતસ્સરેસુપિ ગામસીમાયમિવ સબ્બો નદીસમુદ્દજાતસ્સરપદેસો નદીસમુદ્દજાતસ્સ રસીમાતિ એવમેવ ન અનુઞ્ઞાતા તથા અબ્ભન્તરસીમાયમિવ સમન્તા સત્તબ્ભન્તરાતિ વા નાનુઞ્ઞાતા એવમિમા ગામસીમસત્તબ્ભન્તરઉદકુક્ખેપસીમા ભિન્નલક્ખણા, તસ્મા ભગવતા પઞ્ઞત્તસિક્ખાપદાનુસારેનેવ ગામસીમાયપિ ખુદ્દકો વા મહન્તો વા સબ્બો ગામપદેસો ગામસીમાવ હોતિ, સત્તબ્ભન્તરસીમાયપિ ''સમન્તા સત્તબ્ભન્તરા''તિ પઞ્ઞત્તસિક્ખાપદાનુસારેન સમન્તા સત્તબ્ભન્તરસીમા સીમાપેક્ખાય સહ સયમેવ ઉપ્પજ્જતી''તિ મિનનામિનનવિચારણા પન નિરત્થકાવ તથા ઉદકુક્ખેપસીમાયપિ ''મજ્ઝિમસ્સ પુરિસસ્સ સમન્તા ઉદકુક્ખેપા''તિ પઞ્ઞત્તસિક્ખાપદાનુરૂપં ઉદકુક્ખેપેન સહેવ ઉપ્પજ્જતીતિ નત્થિ ખિપનાખિપન વિચારણાય પયોજનન્તિ. કથં ભિન્નવિસયા સત્તબ્ભન્તરસીમા અરઞ્ઞવિસયા, ઉદકુક્ખેપસીમા નદીસમુદ્દજાતસ્સરવિસયા, એવમ્પિ એતા ગામસીમસત્તબ્ભન્તરઉદકુક્ખેપસીમા ભિન્નવિસયાવ તસ્મા ''નદીઆદીસુ એસેવ નયો''તિ વુત્તેપિ સત્તબ્ભન્તરસીમા અપેક્ખાય સહેવ અત્તનો સભાવેનેવ સત્તબ્ભન્તરસીમા ઉપ્પજ્જતિ યથા. એવમેવ ઉદકુક્ખેપસીમાયપિ અપેક્ખાય સહ ઉદકુક્ખેપં કત્વાવ વગ્ગકમ્મપરિહારત્થં ઉદકુક્ખેપસીમા ઉપ્પજ્જતિ, ન વિનાતિ સન્નિટ્ઠાનં કાતબ્બં. નનુ ચ માતિકાટ્ઠકથાયં પરિચ્છેદબ્ભન્તરે હત્થપાસં વિજહિત્વા ઠિતોપિ, પરિચ્છેદા બહિ અઞ્ઞં તત્તકંયેવ પરિચ્છેદં અનતિક્કમિત્વા ઠિતોપિ કમ્મં કોપેતિ, ઇદં સબ્બઅટ્ઠકથાસુ સન્નિટ્ઠાન'ન્તિ વુત્તવચને નવિરુજ્ઝતીતિ ચે. તં ન, માતિકાટ્ઠકથાયં ''સચે પન દ્વેસઙ્ઘા વિસુંવિસું ઉપોસથાદિકમ્મં કરોન્તિ, દ્વિન્નં ઉદકુક્ખેપાનં અન્તરે અઞ્ઞો એકો ઉદકુક્ખેપો ઉપચારત્થાય ઠપેતબ્બો''તિ દ્વિન્નં સઙ્ઘાનં વિસું વિસું કમ્મકરણાધિકારે વુત્તત્તા. સારત્થદીપનિયમ્પિ ''તત્થ અઞ્ઞં તત્તકંયેવ પરિચ્છેદં અનતિક્કમિત્વા ઠિતોપિ કમ્મં કોપેતીતિ ઇદં નેવ પાળિયં, ન અટ્ઠકથાયં ઉપલબ્ભતિ. યદિ ચેતં દ્વિન્નં સઙ્ઘાનં વિસુંવિસું ઉપોસથાદિકમ્મકરણાધિકારે વુત્તત્તા ઉદકુક્ખેપતો બહિ અઞ્ઞં ઉદકુક્ખેપં અનતિક્કમિત્વા ઉપોસથાદિકરણત્થં. ઠિતો સઙ્ઘો સીમાસમ્ભેદસમ્ભવતો કમ્મં કોપેતીતિ ઇમિના અધિપ્પાયેન વુત્તં સિયા. એવં સતિ યુજ્જેય્ય, તેનેવ માતિકાટ્ઠકથાયં લીનત્થપ્પકાસનિયં અઞ્ઞં તત્તકંયેવ પરિચ્છેદન્તિ દુતિયં ઉદકુક્ખેપં અનતિક્કમન્તોપિ કોપેતિ. કસ્મા, અત્તનો ઉદકુક્ખેપસીમાય પરેસં ઉદકુક્ખેપસીમાય અજ્ઝોત્થતત્તા સીમાસમ્ભેદો હોતિ, તસ્મા કોપેતી'તિ ''ઇદં સબ્બઅટ્ઠકથાસુ સન્નિટ્ઠાન''ન્તિ ચ ઇમિના અધિપ્પાયેન વુત્તન્તિ ગહેતબ્બં. સબ્બાસુપિ અટ્ઠકથાસુ સીમાસમ્ભેદસ્સ અનિચ્છિતત્તા તેનેવ અત્તનો ચ અઞ્ઞેસઞ્ચ ઉદકુક્ખેપપરિચ્છેદસ્સ અન્તરા અઞ્ઞો ઉદકુક્ખેપો સીમન્તરિકત્થાય ઠપેતબ્બોતિ વુત્તં. અઞ્ઞે પનેત્થ અઞ્ઞથાપિ પપઞ્ચેન્તિ, તં ન ગહેતબ્બ'ન્તિ વત્વા પટિક્ખિત્તં. તસ્સ ''અન્તોહત્થપાસં વિજહિત્વા ઠિતો કમ્મં કોપેતી''તિ ઇમિના પરિચ્છેદતો બહિ યત્થકત્થચિ ઠિતો કમ્મં ન કોપેતીતિ દીપેતીતિ સારત્થદીપનીવચનેનાપિ એકસ્મિં સઙ્ઘસન્નિપાતે પરિચ્છેદતો બહિ અઞ્ઞં તત્તકંયેવ પરિચ્છેદં અનતિક્કમિત્વા ઠિતોપિ કમ્મં ન કોપેતીતિ વેદિતબ્બમેતં સારત્થદીપનિયંયેવ ઇમમત્થં દળ્હિકરણવસેન ઉદકુક્ખેપપ્પમાણા સીમન્તરિકા સુવિઞ્ઞેય્યતરા હોતિ, સીમાસમ્ભેદસઙ્કા ચ ન સિયાતિ સામિચિદસ્સનત્થં અઞ્ઞો ઉદકુક્ખેપો સીમન્તરિકત્થાય ઠપેતબ્બો'તિ વુત્તં. યત્તકેન પન સીમાસમ્ભેદો ન હોતિ, તત્તકં ઠપેતું વટ્ટતિયેવ, તેનાહુ પોરાણા ''યત્તકેન સીમસઙ્કરો ન હોતિ, તત્તકમ્પિ ઠપેતું વટ્ટતિ. ખુદ્દકં પન ન વટ્ટતી''તિ ઇદમ્પિ ઉદકુક્ખેપસીમાય પરિસવસેન વડ્ઢનતો સીમસમ્ભેદસઙ્કા સિયા. તં નિવારણત્થમેવ વુત્તન્તિ.

પાળિં અટ્ઠકથઞ્ચેવ, ટીકાવિમતિઆદિકે;
ઓલોકેત્વા પુનપ્પુનં, મઞ્ઞન્તુ કવિપુઙ્ગવાતિ;
અયમેત્થ ઉદકુક્ખેપસીમાય વિચારણા.

જનપદસીમા નામ એકસ્સ રઞ્ઞો વિજિતે પવત્તો મહામચ્ચાનં નિવાસભૂતો એકમેકો પદેસો જનપદસીમા નામ.

રટ્ઠસીમા નામ કાસિકોસલાદિકા સોળસ મહાજનપદા. ''સોળસમહાનગર''ન્તિપિ તેસં નામં. તત્થ સોળસ મહાજનપદાનિ નામ. અઙ્ગરટ્ઠં, મગધરટ્ઠં, કોસલરટ્ઠં, વજ્જિરટ્ઠં, ચેતિયરટ્ઠં, કુરુરટ્ઠં, પઞ્ચાલરટ્ઠં, મજ્ઝરટ્ઠં, સુરસેનરટ્ઠં, અસ્સકરટ્ઠં, અવન્તિરટ્ઠં, ગન્ધાલરટ્ઠં, મલ્લરટ્ઠં, કમ્બોજરટ્ઠન્તિ ઇમાનિ સોળસમહાજનપદાનિ નામ. ઇમે સોળસમહાજનપદા મજ્ઝિમપદેસેયેવ પવત્તા મહારટ્ઠા નામ તદઞ્ઞેપિ સુનાપરન્તરટ્ઠાદિકા બહુતરાવ. તથા પચ્ચન્તવિસયેપિ રામઞ્ઞાદિકા અનેકપ્પભેદા મહારટ્ઠા અત્થેવ તેપિ સબ્બે રટ્ઠસીમા નામ. લોકિયસત્થેસુ પન યસ્મિં પદેસે ખત્તિયબ્રાહ્મણવેસ્સસુદ્દવસેન ચતુવણ્ણાનિ વસન્તિ, સો પદેસો ''મહારટ્ઠો''તિ પવુચ્ચતિ. વુત્તઞ્હે તં પોરાણેહિ.

''પવત્તા ચતુવણ્ણાનં, યસ્મિં પદેસે ન વિજ્જતે;
સો મિલક્ખુદેસો વુત્તો, પુઞ્ઞભૂમિ તતો પર''ન્તિ.

રજ્જસીમા નામ એકસ્સ રઞ્ઞો આણાપવત્તટ્ઠાનં રજ્જસીમા નામ.

દીપસીમા નામ સમુદ્દન્તરે વા નદિમજ્ઝે વા પવત્તા દીપા દીપસીમા નામ. યસ્મિં પન દીપે ગામા વસન્તિ, સો ગામસીમાત્વેવ સઙ્ખ્યં ગચ્છતિ, વક્ખતિ હિ સુક્ખે જાતસ્સરે વાપિં વા ખણન્તિ વપ્પં વા કરોન્તિ, તં ઠાનં ગામખેત્તં હોતીતિ.

ચક્કવાળસીમા નામ ''આયામતો ચ વિત્થારતો ચ યોજનાનં દ્વાદસસતસહસ્સાનિ તીણિસહસ્સાનિ ચત્તારિસતાનિ પઞ્ઞાસઞ્ચયોજનાનિ.

પરિક્ખેપતો

''સબ્બં સતસહસ્સાનિ, છત્તિંસપરિમણ્ડલં;
દસઞ્ચેવ સહસ્સાનિ, અડ્ઢુડ્ઢાનિ સતાનિચા''તિ.

વુત્તં એકં ચક્કવાળં ચક્કવાળસીમા નામ. એવં પન્નરસપ્પભેદા હોતિ સીમા. તત્થ ઇદ્ધિમા પુગ્ગલો યસ્મિં યસ્મિં વા સીમે ઉપોસથાદિસઙ્ઘકમ્મં કરોતિ, તત્થ તત્થ ગતે ભિક્ખૂ હત્થપાસનયનં વા બહિસીમકરણં વા કાતું છન્દારહાનં, છન્દં આહરિત્વા કાતું સક્કુણેય્યભાવોયેવ પમાણં. એવમસક્કોન્તે અનિદ્ધિમપુગ્ગલે સન્ધાય અતિમહન્તારઞ્ઞે સમન્તા સત્તબ્ભન્તરસીમા અનુઞ્ઞાતા. તત્થ સીમાપેક્ખાય સહ સમન્તા સત્તબ્ભન્તરસીમા અત્તનો સભાવેનેવ જાતા તથા નદીસમુદ્દજાતસ્સરેસુપિ મજ્ઝિમસ્સ પુરિસસ્સ સમન્તા ઉદકુક્ખેપસીમા અનુઞ્ઞાતા તત્થપિ વગ્ગકમ્મપરિહારત્થં સીમાપેક્ખં કત્વા ઉદકુક્ખેપેન સહ ઉદકુક્ખેપસીમા ઉપ્પજ્જતિ તથા ગામનિગમજનપદનગરરટ્ઠરજ્જસીમાસુપિ વગ્ગકમ્મપરિહારત્થં બદ્ધસીમા અનુઞ્ઞાતા. તતો પરેસુ પન

ગામસીમસત્તબ્ભન્તરઉદકુક્ખેપસીમા નુઞ્ઞાતસુત્તાનુલોમનયસામત્થિયતો ખુદ્દકેસુ ગામનિગમજનપદનગરેસુ તત્થ તત્થ ગતે ભિક્ખૂ સોધેત્વા છન્દારહાનં છન્દં આહરિત્વા સમગ્ગસ્સ સઙ્ઘસ્સ અનુમતિયાવ ઉપોસથાદિસઙ્ઘકમ્મં કાતબ્બમેવ તથા ખુદ્દકે અરઞ્ઞેપિ નદીજાતસ્સરેપિ યથાસુખં ઉપોસથાદિસઙ્ઘકમ્મં કાતબ્બમેવાતિ.

એવં પરિચ્છિન્દનલક્ખણેન અભેદેપિ બદ્ધાબદ્ધવસેન દુવિધા. તપ્પભેદેન પન્નરસવિધા, સરૂપવસેન પન ખણ્ડસીમા, ઉપચારસીમા, સમાનસંવાસસીમા, અવિપ્પવાસસીમા, લાભસીમા, ગામસીમા. નિગમસીમા, નગરસીમા, અબ્ભન્તરસીમા, અરઞ્ઞસીમા, ઉદકુક્ખેપસીમા, નદીસીમા, જાતસ્સરસીમા, સમુદ્દસીમા, જનપદસીમા, રટ્ઠસીમા, રજ્જસીમા, દીપસીમા, ચક્કવાળસીમાતિએકૂનવીસપ્પભેદે પિ સીમે વિપત્તિલક્ખણં પહાય સમ્પત્તિલક્ખણપ્પકાસકં સીમવિસોધનીનામ પકરણં સમત્તં.

ઇતિ

‘‘સીમવિસોધનિં નામ, નાનાગન્થસમાહટં;
કરિસ્સં મે નિસામેન્તુ, સાધવો કવિપુઙ્ગવા.

પાળિં અટ્ઠકથઞ્ચેવ, માતિકાપદભાજનિં;
ઓગાહેત્વાન તં સબ્બં, પુનપ્પુનમસેસતો.

અત્તનોમતિગન્થેસુ, ટીકાગણ્ઠિપદેસુ ચ;
વિનિચ્છયવિમતીસુ, માતિકાટ્ઠકથાસુપિ.

સબ્બં અસેસકં કત્વા, સંસન્દિત્વાન એકતો;
પવત્તા વણ્ણના એસા, તોસયન્તી વિચક્ખણે’’તિ.

ઇમેસં ગાથાપદાનં અત્થો સબ્બસો સંવણ્ણિતો હોતિ.

સીમસમ્પત્તિકથા નિટ્ઠિતા.

પરિસસમ્પત્તિનામ એકવીસતિવજ્જનીયપુગ્ગલે વજ્જેત્વા એતરહિ ઞત્તિચતુત્થકમ્મેન ઉપસમ્પન્ના ભિક્ખૂ પચ્ચન્તિમેસુ જનપદેસુ પઞ્ચવગ્ગાતો પટ્ઠાય, મજ્ઝિમેસુ જનપદેસુ દસવગ્ગાતો પટ્ઠાય સબ્બે હત્થપાસં અવિજહિત્વા નિસિન્ના હોન્તિ, અયં પરિસસમ્પત્તિ નામ. તત્થ એકવીસતિ વજ્જનીયા નામ ‘‘ન ભિક્ખવે સગ ટ્ઠાય પરિસાયા’’તિ વચનતો હેટ્ઠા ‘‘ન ભિક્ખવે ભિક્ખુનિયા નિસિન્નપરિસાય પાતિમોક્ખં ઉદ્દિસિતબ્બ’’ન્તિ આદિનાનયેન વુત્તા ભિક્ખુની, સિક્ખમાના, સામણેરો, સામણેરી, સિક્ખાપચ્ચક્ખાતકો, અન્તિમવત્થુઅજ્ઝાપન્નકો, આપત્તિયા અદસ્સને ઉક્ખિત્તકો, આપત્તિયા અપ્પટિકમ્મે ઉક્ખિત્તકો, પાપિકાય દિટ્ઠિયા અપ્પટિનિસ્સગ્ગે ઉક્ખિત્તકો, પણ્ડકો, થેય્યસંવાસકો, તિત્થિયપક્કન્તકો, તિરચ્છાનગતો, માધાતુતકો, પિતુઘાતકો, અરહન્તઘાતકો, ભિક્ખુનિદૂસકો, સઙ્ઘભેદકો, લોહિતુપ્પાદકો, ઉભતોબ્યઞ્જનકોતિ તે બહિસીમકરણવસેન નિસિન્નાતિ અત્થો. યદિ તે હત્થપાસે વા સીમેયેવ વા હોન્તિ, તે અવજ્જેત્વા પઞ્ચવગ્ગાદિકો પકતત્તગણો હત્થપાસં અવિજહિત્વા નિસિન્નો હોતિ, કારકસઙ્ઘો સાવજ્જો, કમ્મંપન ન કુપ્પતિ કસ્મા અવગ્ગારહત્તા. અપરેપન એવં વદન્તિ અન્તિમવત્થુઅજ્ઝાપન્નસ્સ અવન્દનીયેસુ અવુત્તત્તા, તેન સદ્ધિં સયન્તસ્સ સહસેય્યાપત્તિયા અભાવતો તસ્સ ચ

પટિગ્ગહણસ્સ રૂહનતોતિ તદેવ યુત્તતરન્તિ વિઞ્ઞાયતિ, કિઞ્ચાપિ યાવ સો ભિક્ખુભાવં પટિજાનાતિ, તાવ વન્દિતબ્બો. યદા પન ''અસ્સમણોમ્હી''તિ પટિજાનાતિ, તદા ન વન્દિતબ્બોતિ અયમેત્થ વિસેસો વેદિતબ્બો. અન્તિમવત્થુઅજ્ઝાપન્નસ્સ હિ ભિક્ખુભાવં પટિજાનન્તસ્સેવ ભિક્ખુભાવો, ન તતોપરં. ભિક્ખુભાવં અપ્પટિજાનન્તો હિ અનુપસમ્પન્નપક્ખં ભજતીતિ મજ્ઝિમગણ્ઠિપદે સારત્થદીપનિયઞ્ચ વુત્તત્તા અન્તિમવત્થુ અજ્ઝાપન્નપુબ્બો ભિક્ખુ અત્તનો કારણં અજાનિત્વાવ તેન સહ પઞ્ચવગ્ગગણો ઉપોસથાદિસઙ્ઘકમ્મં કરોતિ, કારકસઙ્ઘો અનવજ્જો, કમ્મમ્પિ ન કુપ્પતીતિ, તેસં મતિમત્તમેવ. કસ્મા સહસેય્યાપત્તિ અભાવોપિ તસ્સ ભિક્ખુસઞ્ઞાય પતિટ્ઠિતત્તા, પટિગ્ગહણરુહણસ્સ ચ તસ્મિં પુગ્ગલે ભિક્ખૂતિ સદ્દહિતત્તા તેન પુગ્ગલેન સહસેય્યાપત્તિપિ નત્થિ, પટિગ્ગહણઞ્ચ રુહતિ, એકવીસતિવજ્જનીયપુગ્ગલેપિ તથાવિધસ્સ અવિચારિકત્તા તેન સહ પઞ્ચવગ્ગગણો ઉપોસથાદિસઙ્ઘકમ્મં કરોન્તો કારકસઙ્ઘો અસઞ્ચિચ્ચ અનુપવજ્જો. કમ્મં પન કુપ્પતીતિ અમ્હાકં ખન્તિ, ઇતો યુત્તતરો લબ્ભમાનો પરિયેસિતબ્બોવ.

પરિસસમ્પત્તિકથા નિટ્ઠિતા.

એવં વત્થુઞત્તિઅનુસાવનસીમપરિસસમ્પત્તિવસેન પઞ્ચહિ અઙ્ગેહિ સમ્પન્નોતિ પઞ્ચઙ્ગોતિ વા સમગ્ગેન સઙ્ઘેન ઞત્તિચતુત્થેન કમ્મેન અકુપ્પેન ઠાનારહેન ઉપરિભાવં સમાપન્નોતિ વા દ્વીહિ કારણેહિ લદ્ધનામો ઞત્તિ ચતુત્થઉપસમ્પન્નભાવો અતિદુલ્લભોવ.

એવં બુદ્ધુપ્પાદો દુલ્લભો, તતો પબ્બજ્જા ચ ઉપસમ્પદા ચા તિ ઇમેસં તિણ્ણં પદાનં અત્તો વુત્તોયેવ હોતિ.

ઇતિ સાગરબુદ્ધિત્થેરવિરચિતે સીમવિસોધને

ઉપસમ્પદાકણ્ડો પઠમો પરિચ્છેદો.

૨. કપ્પવિનાસકણ્ડો

ઇદાનિ **બુદ્ધુપ્પાદદુલ્લભકથા**

> ‘‘બુદ્ધો ચ દુલ્લભો લોકે, સદ્ધમ્મસવનમ્પિ ચ;
> સઙ્ઘો ચ દુલ્લભો લોકે, સપ્પુરિસાતિ દુલ્લભા’’તિ.

ઇમિસ્સા ગાથાય સંવણ્ણનાક્કમો સમ્પત્તો. તત્થ ઇમસ્મિં સત્તલોકે ઓકાસલોકે વા સબ્બઞ્ઞુસમ્માસમ્બુદ્ધો દુલ્લભોવ તથા હેસ લોકો સઙ્ખારલોકો, સત્તલોકો, ઓકાસલોકોતિ તિપ્પભેદો હોતિ તેસં સમ્પત્તિવિપત્તિ ચ એવં વેદિતબ્બા તત્થ લુજ્જતિ પલુજ્જતીતિ લોકોતિ વચનત્થેન સત્તલોકો વેદિતબ્બો. લોકિયન્તિ પતિટ્ઠહન્તિ એત્થ સત્તનિકાયાતિ વચનત્થેન ઓકાસલોકો વેદિતબ્બો. તથા હેસ સત્તા અવકસન્તિ એત્થાતિઓકાસોતિ વુચ્ચતિ સો ભૂમિવસેન અપાયભૂમિ, કામસુગતિભૂમિ, રૂપાવચરભૂમિ, અરૂપાવચરભૂમિચેતિ ચતુબ્બિધા હોતિ. તત્થ નિરયં, તિરચ્છાનયોનિ, પેત્તિવિસયો, અસુરકાયો, તિ ચતસ્સો અપાયભૂમિ નામ. મનુસ્સા, ચાતુમહારાજિકા, તાવતિંસા, યામા, તુસિતા, નિમ્માનરતિ, પરનિમ્મિતવસવત્તી ચેતિ સત્તવિધા હોતિ કામસુગતિભૂમિ સાપનાયં એકાદસવિધાપિ કામતણ્હા અવચરતિ એત્થાતિ વચનત્થેન કામાવચરભૂમિ નામ. બ્રહ્મપારિસજ્જા, બ્રહ્મપુરોહિતા, મહાબ્રહ્મા ચ પઠમજ્ઝાનભૂમિ ઇદં અગ્ગિના પરિગ્ગહિતટ્ઠાનં. પરિત્તાભા, અપ્પમાણાભા, આભસ્સરા ચ દુતિયજ્ઝાનભૂમિ ઇદં આપેન પરિગ્ગહિતટ્ઠાનં. પરિત્તસુભા, અપ્પમાણસુભા, સુભકિણ્હા ચ તતિયજ્ઝાનભૂમિ ઇદં વાતેન પરિગ્ગહિતટ્ઠાનં, તેસં વિપત્તિં પરતો વણ્ણયિસ્સામ. વેહપ્ફલા, અસઞ્ઞસત્તા, સુદ્ધાવાસા ચ ચતુત્થજ્ઝાનભૂમિચેતિ રૂપાવચરભૂમિ સોળસવિધા હોતિ. અવિહા, અતપ્પા, સુદસ્સા, સુદસ્સી, અકનિટ્ઠાચેતિ સુદ્ધાવાસભૂમિ પઞ્ચવિધા હોતિ. આકાસાનઞ્ચાયતનભૂમિ, વિઞ્ઞાણઞ્ચાયતનભૂમિ, આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનભૂમિ, નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનભૂમિચેતિ ચતુબ્બિધા હોતિ અરૂપભૂમિ. એત્તાવતા એકતિંસપ્પભેદાપિ ભૂમિ અવકસન્તિ એત્થ સત્તનિકાયાતિ વચનત્થેન ઓકાસોતિ વુચ્ચતિ. તત્થ અટ્ઠ મહાનિરયાનિ અપાયભૂમિ નામ. તિરચ્છાનં પેત્તિવિસયો અસુરકાયોતિ ઇમેસં વિસું ભૂમિ નામ નત્થિ, મનુસ્સભૂમિયંયેવ યત્થ કત્થચિ અરઞ્ઞવનપત્થાદીસુ નિબદ્ધવાસં વસન્તિ સોયેવ પદેસો તેસં ભૂમિ. મનુસ્સભૂમિતો દ્વિતાલીસસહસ્સયોજનો યુગન્ધરપ્પમાણો સિનેરુનો પઞ્ચમાળિન્ધો ચાતુમહારાજિકભૂમિ. તતુપરિ દ્વિતાલીસસહસ્સયોજનં સિનેરુમત્થકં તાવતિંસાનં ભૂમિ. તતુપરિ દ્વેતાલીસસહસ્સયોજનં ઠાનં યામાનં ભૂમિ. ઇમિના નયેન યાવ વસવત્તિભૂમિ દ્વિતાલીસસહસ્સયોજને તિટ્ઠતિ, તસ્મા મનુસ્સભૂમિતો યાવ વસવત્તિભૂમિ દ્વેસહસ્સાનિપઞ્ચન હુતાનિ દુવેસતસહસ્સાનિ યોજનાનિ હોન્તિ, તેનેતં વુચ્ચતિ.

> ‘‘મનુસ્સભૂમિતો યાવ, ભૂમિ વસવત્તન્તરા;
> દુવે સતસહસ્સાનિ, પઞ્ચનહુતમેવ ચ.
>
> દ્વેસહસ્સઞ્ચ મધિકં, યોજનાનં પમાણતો;
> ગણના નામ ભૂમીસુ, સઙ્ખ્યા એવં પકાસિતા’’તિ.

તતુપરિ બ્રહ્મપારિસજ્જાદયો તયો બ્રહ્મુનો પઞ્ચપઞ્ઞાસસતસહસ્સ અટ્ઠસહસ્સયોજને સમતલે ઠાને તિટ્ઠન્તિ. દુતિયતતિયભૂમીબ્રહ્મુનોપિ તપ્પમાણેસુ સમતલેસુ તિટ્ઠન્તિ. ચતુત્થભૂમિયં પન વેહપ્ફલઅસઞ્ઞસત્તા તપ્પમાણે

સમતલે ઠાને તિટ્ઠન્તિ. તતુપરિસુદ્ધાવાસભૂમિયો તંતં પમાણે ઠાને ઉપરૂપરિ તિટ્ઠન્તિ. ચતસ્સોપિ અરૂપભૂમિયો તપ્પમાણે ઠાને ઉપરૂપરિ તિટ્ઠન્તિ. એત્તાવતા ચ મનુસ્સભૂમિતો યાવ ભવગ્ગા યોજનાનં સત્તકોટિ ચ અટ્ઠારસલક્ખા ચ પઞ્ચનહુતાનિ ચ છસહસ્સાનિ ચ હોન્તિ તેનેતં વુચ્ચતિ પોરાણેહિ.

“હેટ્ઠિમા બ્રહ્મલોકમ્હા, પતિતા મહતી સિલા;
અહોરત્તેન એકેન, ઉગ્ગતા અટ્ઠતાલીસં.

યોજનાનં સહસ્સાનિ, ચાતુમાસેહિ ભૂમિ;
એવં વુત્તપ્પમાણેન, સાયં હેટ્ઠિમભૂમિ.

ઇતો સતસહસ્સાનિ, સત્તપઞ્ઞાસ ચાપરં;
સટ્ઠિ ચેવ સહસ્સાનિ, ઉબ્બેધેન પકાસિતા.

યોજનેસુપિ વુત્તેસુ, હિત્વા કામપ્પમાણકં;
સેસાનિ વસવત્તીનં, પારિસજ્જાન મન્તરં.

તઞ્ચ પઞ્ચહિ પઞ્ઞાસ, સતસહસ્સાનિ ચાપરં;
અટ્ઠ ચેવ સહસ્સાનિ, યોજનાનિ પવુચ્ચરે.

ઇતો પરાસુ સબ્બાસુ, બ્રહ્મભૂમીસુ યોજના;
તપ્પમાણાવ દટ્ઠબ્બા, નયગ્ગાહેન ધીમતા.

ભૂમિતો આભવગ્ગમ્હા, સત્તકોટિ અટ્ઠારસ;
લક્ખા પઞ્ચ નહુતાનિ, છસહસ્સાનિ સબ્બદાતિ.

એસા ચ વિચારણા ટીકા ચરિયમતેન કતા;
ઇદમેવ સન્ધાય, યાવતા ચન્દિમસૂરિયા.

પરિહરન્તિ દિસા ભન્તિ, વિરોચમાના યાવતા;
તાવ સહસ્સધા લોકે, એત્થ તે વત્તતી વસો”તિ.

વુત્તં. એત્થન્તરે સત્તા તિટ્ઠન્તિ, તેસં વિત્થારો અપુબ્બં કત્વા કથેતું અસક્કુણેય્યત્તા ન વક્ખામ ઇમસ્મિં સત્તલોકે ઓકાસલોકે ચ સબ્બઞ્ઞુસમ્માસમ્બુદ્ધોવ દુલ્લભો, તથા હિ ચત્તારો બુદ્ધા અનુબુદ્ધો, સાવકબુદ્ધો, પચ્ચેકબુદ્ધો, સમ્માસમ્બુદ્ધોતિ. તત્થ બહુસ્સુતં ભિક્ખું પસંસન્તેન ચ ન સો તુમ્હાકં સાવકો નામ, બુદ્ધોનામેસ ચુન્દાતિ બહુસ્સુતસ્સ ભિક્ખુનો બુદ્ધભાવં અનુજાનન્તેન ચ.

ધમ્મકાયો યતો સત્થા, ધમ્મો સત્થુકાયો મતો;
ધમ્માસિકોસો સટ્ઠો ચ, સત્થુસઙ્ખ્યમ્પિ ગચ્છતીતિ.

વુત્તે પુથુજ્જનોપિ ઉપચારવસેન વાચનામગ્ગસ્સ બોધત્તા અનુબુદ્ધો નામ. અરિયસાવકો પન પરતો ઘોસવસેન ચત્તારિ સચ્ચાનિ બુજ્ઝતિ બુજ્ઝનમત્તમેવ વાતિ વચનત્થેન બુજ્ઝનસભાવત્તા સાવકબુદ્ધો નામ. યો પન ખગ્ગવિસાણકપ્પો સયમ્ભૂઞાણેન અનઞ્ઞબોધકો હુત્વા સામં બુજ્ઝનત્થેન પચ્ચેકબુજ્ઝત્તા પચ્ચેકબુદ્ધો નામ. સમ્બુદ્ધોતિપિ એતસ્સેવ નામં. યો પન સઙ્ખતાસઙ્ખતપ્પભેદં સકલમ્પિ ધમ્મજાતં યાથાવસરસલક્ખણપ્પટિવેધવસેન સમ્મા પકારેન સયં પચિતુપારમિતાસયમ્ભૂતેન સયમ્ભૂઞાણેન સયમેવ અનઞ્ઞબોધિતો હુત્વા સવાસનસમ્મોહનિદ્દાય અચ્ચન્તં વિગતો દિનકરકિરણસમાગમેન પરમરુચિરસિરીસોભગ્ગપ્પત્તિયા વિકસિતમિવ પદુમં અગ્ગમગ્ગઞાણસમાગમેન અપરિમિતગુણગણાલઙ્કતસબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણપ્પત્તિયા સબ્બધમ્મે બુજ્ઝિ અબુજ્ઝિ અઞ્ઞાસીતિ સમ્માસમ્બુદ્ધો, ભગવા, સોવ લોકે દુલ્લભો પચ્ચેકસમ્બુદ્ધાનમ્પિ હિ એકસ્મિં કાલે સતસહસ્સાદિવસેન એકતો પવત્તત્તા તે દુલ્લભાપિ અનચ્છરિયજાતત્તા પરેસં મગ્ગફલાધિગમાય ઉપનિસ્સયરહિતત્તા ચ સમ્માસમ્બુદ્ધોવ લોકે દુલ્લભો, અયં લોકસમ્પત્તિવિચારણા.

કથં લોકસ્સ વિપત્તિ વેદિતબ્બા તથા હેસ લોકો વિનસ્સમાનો તેજેનપિ આપેનપિ વાયુનાપિ વિનસ્સતિ. તસ્સ વિત્થારો વિસુદ્ધિમગ્ગાદીસુ વુચ્ચમાનોપિ કેસઞ્ચિ પુગ્ગલાનં મતેન મિચ્છાગાહત્તા બ્રહ્મૂનં આયુના મિનિતેપિ અસમાનં સંવટ્ટસીમાપિ વિરુદ્ધા, તસ્મા તેસં વાદં અપનેત્વા ગન્થતો સમાનેત્વા વક્ખામ. તત્થ ચત્તારિ અસઙ્ખ્યેય્યાનિ. કતમાનિ ચત્તારિ અસઙ્ખ્યેય્યાનિ સંવટ્ટો, સંવટ્ટટ્ઠાયી, વિવટ્ટો, વટ્ટટ્ઠાયીતિ. તયો સંવટ્ટા આપોસંવટ્ટો, તેજોસંવટ્ટો, વાયોસંવટ્ટો. તિસ્સો સંવટ્ટસીમા આભસ્સરા, સુભકિણ્હા, વેહપ્ફલાતિ. અયમેત્થ ઉદ્દેસો. તત્થ સંવટ્ટો નામ પરિહાયમાનો કપ્પો. તેન સંવટ્ટટ્ઠાયીપિ ગહિતો હોતિ, તં મૂલકત્તા. વડ્ઢયમાનો વિવટ્ટકપ્પો નામ. તેન વિવટ્ટટ્ઠાયીપિ ગહિતો તં મૂલકત્તા. તત્થ સંવટ્ટોતિ વિનાસો. યદા કપ્પો વિનસ્સમાનો તેજેન સંવટ્ટતિ, આભસ્સરતો હેટ્ઠા પઠમજ્ઝાનભૂમિ અગ્ગિના દય્હતિ. યદા આપેન સંવટ્ટતિ, સુભકિણ્હતો હેટ્ઠા યાવ દુતિયજ્ઝાનભૂમિ ઉદકેન વિલીયતિ. યદા વાયુના સંવટ્ટતિ, વેહપ્ફલતો હેટ્ઠા યાવ તતિયજ્ઝાનભૂમિ વાતેન સંવટ્ટતિ. વિત્થારતો પન જાતિખેત્ત આણાખેત્તવિસયખેત્તવસેન તિણ્ણં બુદ્ધખેત્તાનં આણાખેત્તં વિનસ્સતિ. તસ્મિં વિનટ્ઠે જાતિખેત્તમ્પિ વિનસ્સતેવ. તત્થ જાતિખેત્તં દસસહસ્સચક્કવાળપરિયન્તં હોતિ. તં તથાગતસ્સ પટિસન્ધિગ્ગહણઆયુસઙ્ખારોસ્સજ્જનાદિકાલેસુપિ કમ્પતિ. આણાખેત્તં કોટિસતસહસ્સચક્કવાળપરિયન્તં. યત્થ રતનસુત્તં ખન્ધપરિત્તં ધજગ્ગપરિત્તં આટાનાટિયપરિત્તં મોરપરિત્તન્તિ ઇમેસં પરિત્તાનં આનુભાવો પવત્તતિ. વિસયખેત્તં અનન્તં અપરિમાણં. તત્થ જાતિખેત્તઆણાખેત્તાવસેન દ્વે ખેત્તાનિ એકતો વિનસ્સન્તિ. સણ્ઠહન્તમ્પિ એકતો સણ્ઠહતિ. તસ્સ વિનાસોચ સણ્ઠહન્તઞ્ચ એવં વેદિતબ્બં યસ્મિં સમયે કપ્પો અગ્ગિના નસ્સતિ, તદા આદિતો કપ્પવિનાસકમહામેઘો વુટ્ઠહિત્વા કોટિસતસહસ્સચક્કવાળં એકમેઘવસ્સં વસિ, તુટ્ઠા મનુસ્સા બીજાનિ વપ્પેન્તિ, સસ્સેસુ ગોખાયિતમત્તેસુ જાતેસુ ગદ્રભરવં વિરવન્તો એકબિન્દુપિ ન પતતિ. યદા પચ્છિન્નમેવ હોતિ તદા વસ્સૂપજીવિનો સત્તા કાલં કત્વા પરિત્તાભેસુ બ્રહ્મભૂમીસુ ઉપ્પજ્જન્તિ પુપ્ફફલૂપજીવિનોપિ દેવતા તત્થેવ બ્રહ્મલોકે ઉપ્પજ્જન્તિ, એવં દીઘસ્સ અદ્ધુનો અચ્ચયેન તત્થ તત્થ ઉદકં પરિક્ખયં ગચ્છતિ, મચ્છકચ્છપાદિ ઉદકનિસ્સિતા પાણા કાલં કત્વા મનુસ્સદેવલોકેસુ નિબ્બત્તિત્વા ઝાનં ઉપ્પાદેત્વા બ્રહ્મલોકે નિબ્બત્તન્તિ. નેરયિકસત્તાપિ સત્તમસૂરિયપાતુભાવા વિનસ્સન્તિ, તેપિ દેવલોકે પટિલદ્ધજ્ઝાનવસેન બ્રહ્મલોકે ઉપ્પજ્જન્તિ, તદા હિ લોકબ્યૂહા નામ કામાવચરદેવા ઉક્ખિત્તસિરા વિકિણ્ણકેસા રુદમુખા અસ્સૂનિ હત્થેહિ મુઞ્ચમાના રત્તવત્થનિવત્થા અતિવિય વિરૂપવેસધારિનો હુત્વા મનુસ્સપથે વિચરન્તા એવં આરોચેન્તિ ''મારિસા ભો ઇતો વસ્સસત સહસ્સચ્ચયેન કપ્પવુટ્ઠાનં ભવિસ્સતિ અયં લોકો વિનસ્સિસ્સતિ મહાસમુદ્દોપિસુસ્સિસ્સતિ અયઞ્ચ મહાપથવી સિનેરુપબ્બતરાજા ડય્હિસ્સતિ વિનસ્સિસ્સતિ યાવબ્રહ્મલોકા વિનાસો ભવિસ્સતિ મેત્તં મારિસા ભાવેથ.

કરુણં, મુદિતં, ઉપેક્ખં મારિસા ભાવેથ માતરં ઉપટ્ઠહથ, પિતરં ઉપટ્ઠહથ, કુલે જેટ્ઠાપચાયિનો હોથા''તિ. તેસં વચનં સુત્વા યેભુય્યેન મનુસ્સા ચ ભુમ્મદેવતા ચ સંવેગજાતા અઞ્ઞમઞ્ઞં મુદુચિત્તા હુત્વા મેત્તાદીનિ પુઞ્ઞાનિ કરિત્વા દેવલોકે નિબ્બત્તન્તિ. તત્થ સુધાભોજનં ભુઞ્જિત્વા વાયો પરિકમ્મં કત્વા ઝાનં પટિલભન્તિ, એવં નેરયિકસત્તાપિ અપરાપરિયકમ્મેન દેવલોકં નિબ્બત્તન્તિ. યે પન નિયતમિચ્છાદિટ્ઠિકા તેસં કમ્મસ્સ અપરિક્ખયા અઞ્ઞચક્કવાળેસુ અત્તનો કમ્માનુરૂપં વિપાકમનુભોન્તિ. તેનેવ અહોસિકમ્મે મિચ્છાદિટ્ઠિવસેન અકત્તબ્બં નામ પાપં નત્થિ, યતો સંસારખાણુભાવોવ નામ હોતીતિ આહ ''દિટ્ઠિ પરમાનિ ભિક્ખવે વજ્જાની''તિ. ''અપરાપરિયવેદનીયકમ્મરહિતોપિ સંસરન્તો સત્તો નામ નત્થી''તિ વુત્તત્તા. ''અપરાપરિયકમ્મવસેન યતો મિચ્છાદિટ્ઠિસમાદાનતો સપ્પુરિસૂપનિસ્સયવસેન વિરાજેત્વા ભવતો વુટ્ઠાનં નામ ભવેય્યાતિ અમ્હાકં ખન્તિ. એવં દેવલોકે પટિલદ્ધજ્ઝાનવસેન સબ્બેપિ બ્રહ્મલોકે નિબ્બત્તન્તિ. વસ્સુપચ્છેદતો પન ઉદ્ધં દીઘસ્સ અદ્ધુનો અચ્ચયેન દુતિયો સૂરિયો પાતુભવતિ. પાતુભૂતે ચ તસ્મિં નેવ રત્તિપરિચ્છેદો, ન દિવા પરિચ્છેદો પઞ્ઞાયતિ, એકો સૂરિયો ઉટ્ઠેતિ, એકો સૂરિયો અત્થં ગચ્છતિ. અવિચ્છિન્નસૂરિયસન્તાપોવ લોકો હોતિ.

પકતિસૂરિયે સૂરિયદેવપુત્તો અત્થિ કપ્પવિનાસકસૂરિયે પન નત્થિ. પકતિસૂરિયોભાસેન આકાસે વલાહકા ધૂમસિખાપિ ચરન્તિ. કપ્પવિનાસકસૂરિયોભાસેન વિગતધૂમવલાહકં આદાસમણ્ડલં વિય નિમ્મલં હોતિ નભં ઠપેત્વા ગઙ્ગા, યમુના, સરભૂ, અચિરવતી, મહીતિ, ઇમા પઞ્ચ મહાનદિયો ઠપેત્વા અવસેસપઞ્ચસતકુન્નદીઆદીસુ ઉદકં સુસ્સતિ તતો દીઘસ્સ અદ્ધુનો અચ્ચયેન તતિયો સૂરિયો પાતુભવતિ તસ્મિં પાતુભૂતે પઞ્ચ મહાનદિયોપિ સુસ્સન્તિ. તતો દીઘસ્સ અદ્ધુનો અચ્ચયેન ચતુત્થો સૂરિયો પાતુભવતિ. યસ્સ પાતુભાવા હિમવતી મહાનદીનં પભવા સીહપતનો, હંસપતનો, મન્દાકિની, કણ્ણમુણ્ડકો, રથકારદહો, અનોતત્તદહો, છદ્દન્તદહો, કુણાલદહોતિ ઇમે સત્ત મહાસરા સુસ્સન્તિ. તતો દીઘસ્સ અદ્ધુનો અચ્ચયેન પઞ્ચમો સૂરિયો પાતુભવતિ, યસ્સ પાતુભાવા અનુપુબ્બેન મહાસમુદ્દો અઙ્ગુલિપબ્બતેમનમત્તમ્પિ ઉદકં ન સણ્ઠાતિ. તતો દીઘસ્સ અદ્ધુનો અચ્ચયેન છટ્ઠો સૂરિયો પાતુભવતિ, યસ્મિં પાતુભાવે સકલચક્કવાળં એકધૂમં હોતિ, પરિયાદિન્નસિનેહધૂમેન યથા ચ એવં કોટિસતસહસ્સચક્કવાળમ્પિ. તતોપિ દીઘસ્સ અદ્ધુનો અચ્ચયેન સત્તમો સૂરિયો પાતુભવતિ, યસ્સ પાતુભાવા સકલચક્કવાળં એકજાલં હોતિ સદ્ધિં કોટિસતસહસ્સચક્કવાળેહિ યોજનસતિકાદિભેદા સિનેરુકૂટાનિ પલુજ્જિત્વા આકાસેયેવ અન્તરધાયન્તિ. સાપિ અગ્ગિજાલા ઉટ્ઠહિત્વા ચાતુમહારાજિકે ગણ્હાતિ, તત્થ કનકવિમાનરતનવિમાનાનિ ઝાપેત્વા તાવતિંસભવનં ગણ્હાતિ એતેનૂપાયેન યાવ પઠમજ્ઝાનભૂમિ ગણ્હાતિ. તત્થ તયોપિ બ્રહ્મલોકે ઝાપેત્વા આભસ્સરે આહચ્ચ અટ્ઠાસિ. સા યાવ અણુમત્તમ્પિ સઙ્ખારગતં અત્થિ, તાવ નનિબ્બાયિ. સબ્બસઙ્ખારપરિક્ખયા પન સપ્પિતેલઝાપનઅગ્ગિસિખા વિય છારિકમ્પિ અનવસેસેત્વા નિબ્બાયિ. હેટ્ઠા આકાસેન સહ ઉપરિ આકાસો એકો હોતિ મહન્ધકારો. એવં કપ્પવિનાસકમહામેઘતો યાવજાલપરિચ્છેદા સંવટ્ટો નામ એકમસઙ્ખ્યેય્યં નામ. અથ દીઘસ્સ અદ્ધુનો અચ્ચયેન મહામેઘો વુટ્ઠહિત્વા પઠમં સુખુમં વસ્સતિ. અનુપુબ્બેન કુમુદનાળયટ્ઠિમુસલતાલક્ખન્ધાદિપ્પમાણાહિ ધારાહિ વસ્સન્તો કોટિસતસહસ્સચક્કવાળેસુ સબ્બડટ્ઠટ્ઠાનં પૂરેત્વા અન્તરધાયતિ. તં ઉદકં હેટ્ઠા ચ તિરિયઞ્ચ વાતો સમુટ્ઠહિત્વા ઘનં કરોતિ. પરિવટુમં પદુમિનિપત્તે ઉદકબિન્દુસદિસં. એવં અગ્ગિજાલનિબ્બાયનતો યાવ કોટિસતસહસ્સચક્કવાળપરિપૂરતો સમ્પત્તિમહામેઘો, ઇદં સંવટ્ટટ્ઠાયી નામ, દુતિયમસઙ્ખ્યેય્યં નામ. કથં તાવ મહન્તં ઉદકરાસિં વાતો ઘનં કરોતીતિ ચે. વિવરસમ્પદાનતો તં વા તેન પિણ્ડિયમાનં ઘનં કરિયમાનં પરિક્ખયમાનં અનુપુબ્બેન હેટ્ઠા ઓતરતિ. ઓતિણ્ણોતિણ્ણે ઉદકે પુબ્બે બ્રહ્મલોકટ્ઠાને બ્રહ્મપારિ સજ્જ-બ્રહ્મપુરોહિતમહાબ્રહ્માવસેન પઠમજ્ઝાનભૂમિ પઠમં પાતુભવતિ. તતો ઓતિણ્ણોતિણ્ણે ઉદકે ચતુકામાવચરદેવલોકટ્ઠાને અનુક્કમેન પરનિમ્મિતવસવત્તી, નિમ્માનરતી, તુસિતા, યામાતિ ચત્તારો

કામાવચરદેવલોકા પાતુભવન્તિ. તતો પુરિમપથવિટ્ઠાનં ઓતિણ્ણે પન ઉદકે બલવવાતા ઉપ્પજ્જન્તિ. તે તં પિદહિતદ્વારે ધમકરણે ઠિતઉદકમિવ નિરુસ્સાસં કત્વા નિરુજ્ઝન્તિ. મધુરોદકં પરિક્ખયં ગચ્છમાનં ઉપરિ રસપથવિં સમુટ્ઠાપેતિ સા વણ્ણસમ્પન્નાચેવ હોતિ ગન્ધરસસમ્પન્ના ચ, નિરુદકપાયાસસ્સ ઉપરિ પટલં વિય તદા ચ આભસ્સરબ્રહ્મલોકે પઠમતરાભિનિબ્બત્તા સત્તા આયુક્ખયા વા પુઞ્ઞક્ખયા વા તતો ચવિત્વા ઇધૂપપજ્જન્તિ. ‘‘પુઞ્ઞક્ખયા વા’’તિ ઇમિના બ્રહ્મૂનં આયુપરિચ્છેદં અપ્પત્વાવ કમ્મક્ખયેન મરણં વિઞ્ઞાયતિ. તે હોન્તિ સયંપભા અન્તલિક્ખચરા. તે અગ્ગઞ્ઞસુત્તે વુત્તનયેન તં રસપથવિં સાયિત્વા તણ્હાભિભૂતા આલુપ્પકારં પરિભુઞ્જિતું ઉપક્કમન્તિ. અથ નેસં સયં પભા અન્તરધાયતિ, અન્ધકારો હોતિ તે અન્ધકારં દિસ્વા ભાયન્તિ. તતો નેસં ભયં નાસેત્વા સૂરભાવં જનયન્તં પરિપુણ્ણપણ્ણાસયોજનં સૂરિયમણ્ડલં વા પાતુભવતિ. તે તં દિસ્વા ‘‘આલોકં પટિલભિમ્હા’’તિ હટ્ઠતુટ્ઠા હુત્વા ‘‘અમ્હાકં ભયં નાસેત્વા સૂરભાવં જનયન્તો ઉટ્ઠિતો, તસ્મા સૂરિયો હોતૂ’’તિ સૂરિયો ત્વેવસ્સ નામં કરોન્તિ. અથ સૂરિયે દિવસં આલોકં કત્વા અત્થઙ્ગતે ‘‘યમ્પિ આલોકં લભિમ્હા, સોપિ નો નટ્ઠો’’તિ પુન ભીતા હોન્તિ. તેસં એવં હોતિ ‘‘સાધુવતસ્સ અઞ્ઞં આલોકં લભેય્યામા’’તિ. તેસં ચિત્તં ઞત્વા વિય એકૂનપઞ્ઞાસયોજનં ચન્દમણ્ડલં પાતુભવતિ . તે તં દિસ્વા ભિય્યોસોમત્તાય હટ્ઠતુટ્ઠા હુત્વા ‘‘અમ્હાકં છન્દં ઞત્વા વિય ઉટ્ઠિતો, તસ્મા ચન્દો હોતૂ’’તિ ચન્દોત્વેવસ્સ નામં કરોન્તિ. તતો પભુતિ રત્તિદિવા પઞ્ઞાયન્તિ. અનુક્કમેન ચ માસદ્ધમાસઉતુસંવચ્છરા. ચન્દિમસૂરિયાનં પન પાતુભૂતદિવસેયેવ સિનેરુચક્કવાળહિમવન્તપબ્બતા પાતુભવન્તિ, તે ચ ખો અપુબ્બં અચરિમં ફગ્ગુણપુણ્ણમદિવસેયેવ પાતુભવન્તિ. કથં યથાનામ કઙ્ગુભત્તે પચ્ચમાને એકપ્પહારેનેવ બુબ્બુળકાનિ ઉટ્ઠહન્તિ. એકે પદેસા થૂપથૂપા હોન્તિ, એકે નિન્નનિન્ના, એકે સમસમા એવમેવ થૂપથૂપટ્ઠાને પબ્બતા હોન્તિ, નિન્નનિન્નટ્ઠાને સમુદ્દા, સમસમટ્ઠાને દીપાતિ એવં મનુસ્સલોકે સણ્ઠિતે ચાતુમહારાજિકા, તાવતિંસાતિ દ્વે કામાવચરદેવલોકા પચ્છતો પાતુભવન્તિ. ભૂમનિસ્સિતા નામ હેતે દ્વે દેવલોકા. એવં સમ્પત્તિમહામેઘતો યાવ ચન્દિમસૂરિયપાતુભાવો, ઇદં વિવટ્ટો નામ તતિયમસઙ્ખ્યેય્યં નામ. અથ તેસં સત્તાનં રસપથવિં પરિભુઞ્જન્તાનં કમ્મેન એકચ્ચે વણ્ણવન્તો, એકચ્ચે દુબ્બણ્ણા હોન્તિ તત્થ વણ્ણવન્તો દુબ્બણ્ણે અતિમઞ્ઞન્તિ. તેસં માનાતિમાનપચ્ચયા સાપિ રસપથવી અન્તરધાયતિ. ભૂમિપપ્પટકો પાતુભવતિ અથ નેસં તેનેવ નયેન સોપિ અન્તરધાયતિ, પતાલતા પાતુભવતિ, તેનેવ નયેન સાપિ અન્તરધાયતિ. અકટ્ઠપાકો સાલિ પાતુભવતિ અકણો અથુસો સુદ્ધો સુગન્ધો તણ્ડુલપ્ફલો. તતો નેસં ભાજનાનિ ઉપ્પજ્જન્તિ તે સાલી ભાજને ઠપેત્વા પાસાણપિટ્ઠિયા ઠપેન્તિ, સયમેવ જાલસિખા ઉટ્ઠહિત્વા પચતિ. સો હોતિ ઓદનો સુમનજાતિપુપ્ફસદિસો, ન તસ્સ સૂપેન વા બ્યઞ્જનેન વા કરણીયં અત્થિ. યંયં રસં ભુઞ્જિતુકામા હોન્તિ, તંતં રસોવ હોતિ. તેસં તં ઓળારિકં આહારં આહરતં તતો પભુતિ મુત્તકરીસં સઞ્જાયતિ. અથ નેસં તસ્સ નિક્ખમનત્થાય વણમુખાનિ પભિજ્જન્તિ. પુરિસસ્સ પુરિસભાવો, ઇત્થિયા ઇત્થિભાવો પાતુભવતિ. તત્રસુદં ઇત્થી પુરિસં, પુરિસો ચ ઇત્થિં અતિવેલં ઉપનિજ્ઝાયતિ. તેસં અતિવેલં ઉપનિજ્ઝાયનભાવા કામપરિળાહો ઉપ્પજ્જતિ. તતો મેથુનધમ્મં પટિસેવન્તિ. તે અસદ્ધમ્મપટિસેવનપચ્ચયા વિઞ્ઞૂહિ ગરહિયમાના વિહેઠિયમાના તસ્સ અસદ્ધમ્મસ્સ પટિચ્છાદનહેતુ અગારાનિ કરોન્તિ.

તે અગારં અજ્ઝાવસમાના અનુક્કમેન અઞ્ઞતરસ્સ અલસજાતિકસ્સ સત્તસ્સ દિટ્ઠાનુગતિં આપજ્જન્તા સન્નિધિં કરોન્તિ. તતો પભુતિ કણોપિ થુસોપિ તણ્ડુલં પરિયોનદ્ધન્તિ, લાયિતટ્ઠાનમ્પિ નપ્પટિવિરૂહતિ. તે સન્નિપતિત્વા અનુત્થુનન્તિ ‘‘પાપકા વત ભો ધમ્મા સત્તેસુ પાતુભૂતા, મયં પુબ્બે મનોમયા અહુમ્હા’’તિ. અગ્ગઞ્ઞસુત્તે વુત્તનયેન વિત્થરેતબ્બં. તતો મરિયાદં ઠપેન્તિ. અથઞ્ઞતરો સત્તો અઞ્ઞસ્સ ભાગં અદિન્નં આદિયતિ. તં દ્વિક્ખત્તું પરિભાસિત્વા તતિયવારે લેડ્ડુદણ્ડેહિ પહરન્તિ. તે એવં અદિન્નાદાનકલહમુસાવાદદણ્ડદાનેસુ

ઉપ્પન્નેસુ સન્નિપતિત્વા ચિન્તયન્તિ, ''યંનૂન મયં એકં સત્તં સમ્મન્નેય્યામ, યો નો સમ્મા ખિયિતબ્બં ખિયેય્ય, ગરહિતબ્બં ગરહેય્ય, પબ્બાજેતબ્બં પબ્બાજેય્ય, મયં પનસ્સ સાલીનં ભાગં અનુપદસ્સામા''તિ. એવં કતસન્નિટ્ઠાનેસુ પન સત્તેસુ ઇમસ્મિં તાવ કપ્પે અયમેવ ભગવા બોધિસત્તભૂતો તેન સમયેન તેસુ સત્તેસુ અભિરૂપતરો ચ દસ્સનીયતરો ચ મહેસક્ખતરો ચ બુદ્ધિસમ્પન્નો પટિબલો નિગ્ગહપગ્ગહં કાતું તે તં ઉપસઙ્કમિત્વા યાચિત્વા સમ્મનિંસુ. સો તેન મહાજનેન સમ્મતોતિપિ મહાસમ્મતો, ખેત્તાનં અધિપતીતિ ખત્તિયો, ધમ્મેન સમેન પરેસં રઞ્જેતીતિ રાજાતિ, તીહિ નામેહિ પઞ્ઞાયિત્થ. યઞ્હિ લોકે અચ્છરિયં ઠાનં બોધિસત્તોવ તત્થ આદિ પુરિસોતિ એવં બોધિસત્તં આદિં કત્વા ખત્તિયમણ્ડલે સણ્ઠિતે અનુપુબ્બેન બ્રાહ્મણાદયોપિ વણ્ણા સણ્ઠહિંસુ. એવં ચન્દિમસૂરિયપાતુ ભાવતો યાવ પુન કપ્પવિનાસકમહામેઘો, ઇદં વિવટ્ટટ્ઠાયી નામ ચતુત્થમસઙ્ખ્યેય્યં નામ. તેનેતં વુચ્ચતિ મેઘો જાલપરિચ્છિન્નો સંવટ્ટોતિ જાલા મેઘપરિચ્છિન્નો સંવટ્ટટ્ઠાયીતિ વુચ્ચતિ. મેઘા સૂરિયપરિચ્છિન્નો વિવટ્ટોતિ વુચ્ચતિ. સૂરિયા મેઘપરિચ્છિન્નો વિવટ્ટટ્ઠાયીતિ વુચ્ચતિ. ચત્તારિ ઇમાનિ કપ્પાનિ મહાકપ્પોતિ વુચ્ચતિ. વિવટ્ટટ્ઠાયિકપ્પેયેવ ઉપ્પજ્જન્તિ બુદ્ધાદયોતિ. તથા હિ ઇમસ્મિંયેવ વિવટ્ટટ્ઠાયિઅસઙ્ખ્યય્યકપ્પે બુદ્ધપચ્ચેક બુદ્ધસાવકચક્કવત્તિનો ઉપ્પજ્જન્તિ, ન તીસુ અસઙ્ખ્યેય્યકપ્પેસુ. તઞ્ચ ખો અસુઞ્ઞકપ્પેયેવ, ન સુઞ્ઞકપ્પે. તત્થ બુદ્ધપચ્ચેકબુદ્ધસાવકચક્કવત્તીહિ પુઞ્ઞવન્તપુગ્ગલેહિ અસુઞ્ઞત્તા અસુઞ્ઞકપ્પો નામ. તબ્બિગમેન સુઞ્ઞકપ્પો વેદિતબ્બો. તેસુપિ અસુઞ્ઞકપ્પો પઞ્ચવિધો હોતિ સારકપ્પો , મણ્ડકપ્પો, વરકપ્પો, સારમણ્ડકપ્પો, ભદ્દકપ્પોતિ, તેસુ યસ્મિં કપ્પે એકોવ બુદ્ધો ઉપ્પજ્જતિ, સો સારકપ્પો નામ. યસ્મિં કપ્પે દ્વે બુદ્ધા ઉપ્પજ્જન્તિ, સો મણ્ડકપ્પો નામ. યસ્મિં કપ્પે તયો ઉપ્પજ્જન્તિ, સો વરકપ્પો નામ. યસ્મિં કપ્પે ચત્તારો બુદ્ધા ઉપ્પજ્જન્તિ, સો સારમણ્ડકપ્પો નામ. યસ્મિં કપ્પે પઞ્ચ બુદ્ધા ઉપ્પજ્જન્તિ, સો ભદ્દકપ્પોનામ. ઇમાનિ પઞ્ચકપ્પાનિયેવ સહેવ સમોધાનેત્વા જાતત્તકીસોતત્તકિયા નિદાને.

''નન્દો સુનન્દો પથવી, મણ્ડો ધરણી સાગરો;
પુણ્ડરીકો ઇમે સત્ત, અસઙ્ખ્યેય્યા પકાસિતા.

પઞ્ચ બુદ્ધસહસ્સાનિ, હોન્તિ નન્દે અસઙ્ખ્યેય્યે;
નવ બુદ્ધસહસ્સાનિ, સુનન્દમ્હિ અસઙ્ખ્યેય્યે.

દસ બુદ્ધસહસ્સાનિ, પથવિમ્હિ અસઙ્ખ્યેય્યે;
એકાદસ સહસ્સાનિ, તમ્હિ મણ્ડે અસઙ્ખ્યેય્યે.

વીસતિ બુદ્ધસહસ્સાનિ, ધરણિમ્હિ અસઙ્ખ્યેય્યે;
તિંસ બુદ્ધસહસ્સાનિ, સાગરમ્હિ અસઙ્ખ્યેય્યે.

ચત્તાલીસ સહસ્સાનિ, પુણ્ડરીકે અસઙ્ખ્યેય્યે;
અસઙ્ખ્યેય્યેસુ સત્તસુ, એત્તકાતિ પવુચ્ચતિ.

એકંસતસહસ્સાનિ, વીસતિ ચ સહસ્સઞ્ચ;
સેસા પઞ્ચસહસ્સાનિ, સબ્બબુદ્ધેહિ મણ્ડિતા''તિ.

વુત્તં. અપરમ્પિ વુત્તં.

‘‘ભદ્દો સબ્બકુલ્લો, સબ્બરતનો ઉસભક્ખન્ધો;
માનિતભદ્દો ચ પદુમો, ઉસભક્ખન્તુત્તમેવ ચ;
સબ્બભાસો અસઙ્ખ્યેય્યો, નવમોતિ પવુચ્ચતિ.

પણ્ણાસ બુદ્ધસહસ્સાનિ, સબ્બભદ્દે અસઙ્ખ્યેય્યે;
સટ્ઠિ બુદ્ધસહસ્સાનિ, સબ્બકુલ્લે અસઙ્ખ્યેય્યે.

સત્તતિ બુદ્ધસહસ્સાનિ, સબ્બરતને અસઙ્ખ્યેય્યે;
અસીતિ બુદ્ધસહસ્સાનિ, ઉસભક્ખન્ધે અસઙ્ખ્યેય્યે.

નવુતિ બુદ્ધસહસ્સાનિ, માનિતભદ્દે અસઙ્ખ્યેય્યે;
વીસતિ બુદ્ધસહસ્સાનિ, પદુમમ્હિ અસઙ્ખ્યેય્યે.

દસ બુદ્ધસહસ્સાનિ ઉસભમ્હિ અસઙ્ખ્યેય્યે;
પઞ્ચ બુદ્ધસહસ્સાનિ, ખન્તુત્તમે અસઙ્ખ્યેય્યે.

દ્વે ચ બુદ્ધસહસ્સાનિ, સબ્બભાસે અસઙ્ખ્યેય્યે;
અઙ્ખ્યેયે નવસ્મિં, એત્તકાતિ પવુચ્ચતિ.

તીણિ સતસહસ્સાનિ, સત્તાસીતિસહસ્સઞ્ચ;
ગણનાનઞ્ચ બુદ્ધાનં, સબ્બબુદ્ધેહિ મણ્ડિતા’’તિ.

તે સબ્બેપિ સમ્માસમ્બુદ્ધે યાવ અરિમેત્તેય્યા સમોધાનેત્વા

‘‘સમ્બુદ્ધે અટ્ઠવીસઞ્ચ, દ્વાદસઞ્ચ સહસ્સકે;
પઞ્ચસતસહસ્સાનિ, નમામિ સિરસા મહં;
તેસં ધમ્મઞ્ચ સઙ્ઘઞ્ચ, આદરેન નમામહં.

નમક્કારાનુભાવેન, હિત્વા સબ્બે ઉપદ્દવે;
અનેકઅન્તરાયાપિ, વિનસ્સન્તુ અસેસતો’’તિ.

નમસ્સનગાથા પવત્તા સા ઊનસઙ્ખ્યાવસેનેવ કતાવ ભવિતબ્બં, તથા હિ અમ્હાકં ભગવા પોરાણબ્રહ્મદેવબુદ્ધં આદિં કત્વા યાવ પોરાણસક્યગોતમા મનસાવ ચિન્તેન્તસ્સ સત્તઅસઙ્ખ્યેય્યાનિ વીતિવત્તાનિ પોરાણસક્યગોતમબુદ્ધં આદિં કત્વા યાવ મજ્ઝિમદીપઙ્કરા વાચામત્તેન નવ અસઙ્ખ્યેય્યાનિ વીતિવત્તાનિ. મજ્ઝિમદીપઙ્કરતો પટ્ઠાય યાવ પદુમુત્તરબુદ્ધા કાયઙ્ગવાચઙ્ગવસેન ચત્તારિ અસઙ્ખ્યેય્યાનિ વીતિવત્તાનિ. પદુમુત્તરબુદ્ધતો યાવ કકુસન્ધા એકમસઙ્ખ્યેય્યં વીતિવત્તં. એવમિમેસુ વીસતિઅસઙ્ખ્યેય્યેસુ બ્રહ્મદેવપોરાણસક્યગોતમબુદ્ધાનમન્તરે સત્ત અસઙ્ખ્યેય્યે સબ્બં સમ્પિણ્ડેત્વા એકસતસહસ્સઞ્ચ વીસતિ સહસ્સઞ્ચ પઞ્ચસહસ્સાનિ ચ હોન્તિ. પોરાણસક્યગોતમમજ્ઝિમદીપઙ્કરાનમન્તરે નવ અસઙ્ખ્યેય્યે સબ્બં સમ્પિણ્ડેત્વા તીણિસતસહસ્સાનિ સત્તાસીતિસહસ્સાનિ ચ હોન્તિ. મજ્ઝિમદીપઙ્કરતો યાવ મેત્તેય્યા અટ્ઠવીસાતિ સબ્બં

સમોધાનેત્વા અટ્ઠવીસઞ્ચ દ્વાદસસહસ્સઞ્ચ પઞ્ચસતસહસ્સાનિ ચ હોન્તિ તસ્મા ઊનસઙ્ખ્યાતિ વેદિતબ્બા. પરિપુણ્ણસઙ્ખ્યાવસેન ઇચ્છમાનેહિ ચિન્તેતબ્બાવ. એસા ચ સઙ્ખ્યાવિચારણા નિદાને વુત્તાવ.

> એવં ''ચિન્તિતં સત્તસઙ્ખ્યેય્યં, નવસઙ્ખ્યેય્યવાચકં;
> કાયવાચા ચતુસઙ્ખ્યેય્યં, બુદ્ધત્તંસમુપાગમી''તિ.

વુત્તેસુ વીસતિઅસઙ્ખ્યેય્યેસુ પવત્તઅસઙ્ખ્યેય્યકપ્પવસેનેવ કતા. અત્થતો પન સારકપ્પમણ્ડકપ્પવરકપ્પસારમણ્ડકપ્પભદ્દકપ્પવસેન પઞ્ચવિધાતિ વેદિતબ્બા. ઇમાનિ પઞ્ચનામાનિ બુદ્ધુપ્પાદકપ્પેયેવ લબ્ભન્તિ, અનુપ્પન્નકપ્પે પન સુઞ્ઞકપ્પોત્વેવ નામં લબ્ભતિ તથા હિ કપ્પસણ્ઠહનકાલે સબ્બપઠમં મહાબોધિપલ્લઙ્કટ્ઠાનેયેવ પદુમિનિગબ્ભા ઉપ્પજ્જતિ. સા યસ્મિં કાલે એકો બુદ્ધો ઉપ્પજ્જિસ્સતિ, એકો પદુમિનિગબ્ભો અટ્ઠપરિક્ખારેહિ સહ ઉપ્પજ્જતિ. તં દિસ્વા સુદ્ધાવાસબ્રહ્મુનો નેમિત્તપાઠકા અરહન્તો ઇમસ્મિં કપ્પે એકો બુદ્ધો ઉપ્પજ્જિસ્સતીતિ સઞ્જાતપીતિસોમનસ્સા હુત્વા અટ્ઠપરિક્ખારે ગહેત્વા બ્રહ્મલોકે ઠપેન્તિ ''યદા બુદ્ધો ઉપ્પજ્જિસ્સતિ, તદા દસ્સામા''તિ. એવં દ્વે તયો ચત્તારો પઞ્ચ બુદ્ધા ઉપ્પજ્જિસ્સન્તિ, તદા દ્વે તીણિ ચત્તારિ પઞ્ચ પદુમિનિગબ્ભા અટ્ઠપરિક્ખારેહિ સહ ઉપ્પજ્જન્તિ. તઞ્ચ ખો એકસ્મિં યેવ નાળેકેક બદ્ધા હુત્વા ઉપ્પજ્જન્તિ. એવં કપ્પસણ્ઠહનકાલતો પટ્ઠાયેવ ઇમાનિ પઞ્ચ નામાનિ લબ્ભન્તીતિ વેદિતબ્બાનિ. એત્તાવતા ઇમસ્મિંયેવ વિવટ્ટટ્ઠાયીઅસઙ્ખ્યેય્યકપ્પે બુદ્ધાદયો મહેસક્ખા પુઞ્ઞવન્તો ચક્કવત્તિરાજાનો ઉપ્પજ્જન્તિ, તથા આયુકપ્પન્તરકપ્પાનિપિ. તત્થ આયુકપ્પો નામ તેસં તેસં સત્તાનં આયુપરિચ્છેદો. અન્તરકપ્પો નામ તત્થ સત્થરોગદુબ્ભિક્ખાનં અઞ્ઞતરસંવટ્ટનેન બહૂસુ વિનાસમુપગતેસુ અવસિટ્ઠસત્તસન્તા નપ્પવત્તકુસલકમ્માનુભાવેન દસવસ્સતો પટ્ઠાય અનુક્કમેન અસઙ્ખ્યેય્યાયુકપ્પપ્પમાણેસુ સત્તેસુ પન અધમ્મસમાદાનવસેન કમેન પરિહાયિત્વા દસવસ્સાયુકેસુ જાતેસુ રોગાદીનમઞ્ઞતરસંવટ્ટનેન સત્તાનં વિનાસપ્પત્તિ યાવ અયમેકો અન્તરકપ્પો. એવં પરિચ્છિન્નઅન્તરકપ્પવસેન ચતુસટ્ઠિઅન્તરકપ્પો એકો અસઙ્ખ્યેય્યકપ્પો વીસતિ અન્તરકપ્પપ્પમાણોતિ અપરે વદન્તિ. ઇમાનિ ચત્તારિ અસઙ્ખ્યેય્યકપ્પાનિ એકો મહાકપ્પો નામ. એવં તેજો સંવટ્ટવસેન તાવ મહાકપ્પાનં અન્તરં અગ્ગિનાવ વિનસ્સતિ. યસ્મિં પન સમયે કપ્પો ઉદકેન નસ્સતિ, તદા આદિતોવ કપ્પવિનાસકમહામેઘો વુટ્ઠહિત્વાતિ પુબ્બે વુત્તનયેનેવ વિત્થારેતબ્બં અયં પન વિસેસો યથા તત્થ દુતિયસૂરિયો, એવમિધપિ કપ્પવિનાસકો ખારુદકમહામેઘો વુટ્ઠાતિ સો આદિતો સુખુમં વસ્સન્તો અનુક્કમેન મહાધારાહિ કોટિસતસહસ્સચક્કવાળં પૂરેન્તો વસ્સતિ. ખારુદકેન ફુટ્ઠફુટ્ઠા પથવીપબ્બતાદયો વિલીયન્તિ તં ઉદકં વાતેન સમન્તતો ધારિતં પથવિતો યાવ પરિત્તાભા અપ્પમાણાભા આભસ્સરાતિ તયોપિ દુતિયજ્ઝાનભૂમિ ઉદકં ગણ્હાતિ. તત્થ તયોપિ બ્રહ્મલોકે વિલીયાપેત્વા સુભ કિણ્હે આહચ્ચ તિટ્ઠતિ યાવ અણુમત્તં સઙ્ખારગતં અત્થિ, તાવ ન વૂપસમતિ. ઉદકાનુગતં પન સબ્બસઙ્ખારગતં અભિભવિત્વા સહસા વૂપસમતિ અન્તરધાનં ગચ્છતિ, હેટ્ઠા આકાસેન સહ ઉપરિ આકાસો એકો હોતિ મહન્ધકારોતિ સબ્બં વુત્તસદિસમેવ. કેવલં પનિધ ઓતિણ્ણોતિણ્ણે ઉદકે આભસ્સરબ્રહ્મલોકં આદિં કત્વા લોકપાતુભાવો વેદિતબ્બો. સુભકિણ્હતો ચવિત્વા આભસ્સરટ્ઠાનાદીસુ સત્તા નિબ્બત્તન્તિ એત્થાપિ કપ્પવિનાસકમહામેઘતો યાવ કપ્પવિનાસકઉદકપરિચ્છેદો સંવટ્ટો નામ પઠમમસઙ્ખ્યેય્યકપ્પો નામાતિ ચત્તારિઅસઙ્ખ્યેય્યકપ્પાનિ વુત્તસદિસાનિ એવં સત્ત મહાકપ્પાનિ સત્તક્ખત્તું અગ્ગિના વિલીયિત્વા અટ્ઠમે મહાકપ્પે ઉદકેનપિ વિનાસો ચ સણ્ઠહનઞ્ચ વેદિતબ્બં, એવં સત્તસત્તમહાકપ્પો સત્તસત્તવારં અગ્ગિના વિલીયિત્વા અટ્ઠમે અટ્ઠમે વારે આપેન વિલીયિત્વા અનુક્કમેન તેસટ્ઠિમહાકપ્પાનિ પરિપુણ્ણાનિ તદા આપવારં પટિબાહિત્વા ચતુસટ્ઠિમે મહાકપ્પે વાતેન વિનસ્સતિ તદા આદિતો

કપ્પવિનાસકમહાવાતો વુટ્ઠહિત્વાતિ સબ્બં પુબ્બે વુત્તનયમેવ. અયં પન વિસેસો યથા અગ્ગિના વિનાસકપ્પે દુતિયસૂરિયો, એવમિધાપિ કપ્પવિનાસનત્થં વાતો સમુટ્ઠાતિ સો પઠમં સુખુમરજં ઉટ્ઠાપેતિ, તતો થૂલરજં સણ્હરજં સુખુમવાલિકં સક્ખરપાસાણાદયોતિ યાવ કૂટાગારમત્તે પાસાણેપિ વિસમટ્ઠાને ઠિતમહારુક્ખેચ ઉટ્ઠાપેતિ, તે પથવિતો નભમુગ્ગતા ન પુન પતન્તિ, તત્થેવ ચુણ્ણવિચુણ્ણા હુત્વા અભાવં ગચ્છન્તિ. યથાનુક્કમેન હેટ્ઠા મહાપથવિયા વાતો સમુટ્ઠહિત્વા પથવિં પરિવત્તેત્વા ઉદ્ધંમૂલં કત્વા આકાસે ખિપતિ યોજનસતપ્પમાણાપિ પથવિપ્પદેસા દ્વિયોજનતિયોજનચતુયોજનપઞ્ચયોજનછયોજનસત્તયોજનપ્પમાણાપિ ભિજ્જિત્વા તે વેગક્ખિત્તા આકાસેયેવ ચુણ્ણવિચુણ્ણા હુત્વા અભાવં ગચ્છન્તિ ચક્કવાળપબ્બતમ્પિ વાતો ઉક્ખિપિત્વા આકાસે ખિપતિ તે અઞ્ઞમઞ્ઞં ઘટ્ટયન્તા ચુણ્ણવિચુણ્ણા હુત્વા વિનસ્સન્તિ એતેનેવ ભૂમટ્ઠકવિમાનાનિ આકાસટ્ઠકવિમાનાનિ ચ વિનાસેન્તો છકામાવચરદેવલોકે નાસેત્વા કોટિસતસહસ્સચક્કવાળાનિ વિનાસેતિ. તત્થ ચક્કવાળા ચક્કવાળેહિ, હિમવન્તા હિમવન્તેહિ, સિનેરૂ સિનેરૂહિ અઞ્ઞમઞ્ઞં સમાગન્ત્વા ચુણ્ણવિચુણ્ણા હુત્વા વિનસ્સન્તિ. પથવિતો યાવ પરિત્તસુભા, અપ્પમાણસુભા, સુભણ્ણિણ્હાતિ તયોપિ તતિયજ્ઝાનભૂમી વાતો ગણ્હાતિ તત્થ તયોપિ બ્રહ્મલોકે વિનાસેત્વા વેહપ્ફલં આહચ્ચ અટ્ઠાસિ. એવં સબ્બં સઙ્ખારગતં વિનાસેત્વા સયં વિનસ્સતિ, હેટ્ઠા આકાસેન સહ ઉપરિ આકાસો એકો હોતિ મહન્ધકારોતિ સબ્બં વુત્તસદિસં. ઇધ પન સુભકિણ્હબ્રહ્મલોકં આદિં કત્વા લોકો પાતુભવતિ. વેહપ્ફલતો ચવિત્વા સુભકિણ્હાદીસુ સત્તા નિબ્બત્તન્તિ, તત્થકપ્પવિના સકમહામેઘતો યાવ કપ્પવિનાસકવાતુપચ્છેદો, ઇદં સંવટ્ટો નામ, પઠમમસઙ્ખ્યેય્યં નામાતિ ચત્તારિ અસઙ્ખ્યેય્યકપ્પાનિ એકો મહાકપ્પો નામાતિ સબ્બં તેજોસંવટ્ટે વુત્તનયમેવ.

વુત્તમ્પિ ચેતં.

> ''સત્ત સત્ત ગ્ગિના વારા, અટ્ઠમે અટ્ઠમે દકા;
> ચતુસટ્ઠિ યદા પુણ્ણા, એકો વાયુવરો સિયા.
>
> અગ્ગિના'ભસ્સરા હેટ્ઠા, આપેન સુભકિણ્હતો;
> વેહપ્ફલતો વાતેન, એવં લોકો વિનસ્સતી''તિ.

તસ્મા તિણ્ણમ્પિ પઠમજ્ઝાનતલાનં એકકપ્પેપિ અવિનાસાભાવતો સકલકપ્પે તેસં સમ્ભવો નત્થીતિ અસઙ્ખ્યેય્ય કપ્પવસેન તેસં આયુપરિચ્છેદો દટ્ઠબ્બો. દુતિયજ્ઝાનતલતો પટ્ઠાય પન પરિપુણ્ણમહાકપ્પવસેન આયુપરિચ્છેદો દટ્ઠબ્બો, ન અસઙ્ખ્યેય્યકપ્પવસેન. યદિ દુતિયજ્ઝાનતલતો પટ્ઠાય પરિપુણ્ણમહાકપ્પવસેન આયુપરિચ્છેદો સિયા, કથં આભસ્સરાદીસુ બ્રહ્મૂનં અટ્ઠમહાકપ્પાદિવસેન આયુ પરિપુણ્ણં સિયા, તથા હિ પઠમજ્ઝાનતલં સત્તસુ વારેસુ અગ્ગિના વિનસ્સતિ. અટ્ઠમે વારે યાવ આભસ્સરા ઉદકેન વિનસ્સતિ પુન સત્તવારેસુ અગ્ગિના પઠમજ્ઝાનતલં, પુન અટ્ઠમેવારે ઉદકેન દુતિયજ્ઝાનતલં વિનસ્સતીતિ એવં અટ્ઠમે વારે આપવારં પટિબાહિત્વા યાવ સુભકિણ્હા વાતેન વિનસ્સતિ એવં ચતુસટ્ઠિ પરિપુણ્ણા હોતીતિ સચ્ચં , હેટ્ઠાવિવટ્ટટ્ઠાયી અસઙ્ખ્યેય્યકપ્પવસેન એકો સત્ત મહાકપ્પાનિ ચાતિ અટ્ઠ કપ્પાનિ આભસ્સરબ્રહ્મૂનં આયુપ્પમાણં હોતિ. ચતુસટ્ઠિકપ્પેસુપિ વિવટ્ટટ્ઠાયીઅસઙ્ખ્યેય્યકપ્પવસેન એકો તે સટ્ઠિમહાકપ્પાનિ ચાતિ ચતુસટ્ઠિકપ્પાનિ સુભકિણ્હાનં બ્રહ્મૂનં આયુપ્પમાણં હોતિ તેન વુત્તં પોરાણેહિ.

> સત્ત સત્ત'ગ્ગિના વારા, અટ્ઠમે અટ્ઠમે દકા;

ચતુસટ્ઠિ યદા પુણ્ણા, એકો વાયુવરો સિયા’તિ.

કેચિ પન.

‘‘અગ્ગિના’ભસ્સરા હેટ્ઠા, આપેન સુભકિણ્હતો;
વેહપ્ફલતો વાતેન, એવં લોકો વિનસ્સતી’’તિ.

ઇમિસ્સા ગાથાય ‘‘આભસ્સરાતિ’’ચ ‘‘સુભકિણ્હતો’’તિ ચ ‘‘વેહપ્ફલતો’’તિ ચ અભિવિધિવસેન વુત્તભાવઞ્ચ સમતલભાવેપિ સેટ્ઠભૂમિત્તા પટ્ઠાનવસેન વુત્તભાવઞ્ચ અમઞ્ઞિત્વા સુદ્ધાવાસભૂમીસુ વિય ઉપરૂપરિવસેન ભૂમિક્કમોતિ મઞ્ઞિત્વા.

‘‘પઞ્ચભૂમિ નટ્ઠા અગ્ગિ, અટ્ઠ ભૂમિ નટ્ઠા દકા;
નવભૂમિ નટ્ઠા વાતા, લોકનટ્ઠા તદા સિયું.

પઠમે અગ્ગિ દ્વત્તિંસ, દુતિયે આદિ સોળસ;
દુતિયભૂમે મજ્ઝે અટ્ઠમં, તં છપ્પઞ્ઞાસ વારકં.

આભસ્સરમ્હિ ચતુત્થં, પરિત્તસુભમ્હિ દ્વે જલં;
અપ્પમાણસુભં એકવારં, મતં ઉદકસત્તમ’’ન્તિ.

વદન્તિ તેસં વાદે આભસ્સરતો હેટ્ઠા પઞ્ચભૂમિ અગ્ગિનટ્ઠા, સુભકિણ્હતો હેટ્ઠા અટ્ઠભૂમિ ઉદકનટ્ઠાતિ વદન્તિ. સમતલદીપનત્થં સન્દેહચ્છેદનત્થં એવં ગહિતાતિ એકભવપરિયોસાનં સન્ધાય પટિસન્ધિભવઞ્ચાતિ આદિ વુત્તન્તિ. ઇમિસ્સાપિ અત્થં દુગ્ગહિતેન ગહેત્વા પટિસન્ધિભવઙ્ગવસેન સદિસભાવમેવ સન્ધાય વુત્તન્તિ પરિકપ્પેન્તિ સો અયુત્તરૂપો વિય દિસ્સતિ અતિવિય મિચ્છાગાહો ચ હોતિ અઞ્ઞઞ્ઞસુત્તવિસુદ્ધિમગ્ગાદીહિ વિરુજ્ઝનતો સંવટ્ટસીમાપિ વિરુદ્ધા તત્થ પઠમજ્ઝાનતલં ઉપાદાય અગ્ગિના, દુતિયજ્ઝાનતલં ઉપાદાય ઉદકેન, ચતુત્થજ્ઝાનતલં ઉપાદાય વાતેન વિનસ્સતીતિ વુત્તવચનેનાપિ વિરુજ્ઝતેવ તસ્મા ‘‘આભસ્સરા’’તિ ચ ‘‘સુભકિણ્હતો’’તિ ચ ‘‘વેહપ્ફલતો’’તિ ચ એત્થાભિવિધિવસેન અત્થો ગહેતબ્બો. અઞ્ઞથા ‘‘ઉપરિ પબ્બતા દેવો વસ્સતી’’તિ એત્થ વિય આભસ્સરસુભકિણ્હવેહપ્ફલાનં તેન તેન સંવટ્ટેન વિનાસોપિ ન ભવેય્ય. અયં લોકવિપત્તિપરિચ્છેદો. એવં બુદ્ધો ચ દુલ્લભો લોકે તિ ઇમસ્સ અત્થો વુત્તોયેવ.

ઇતિ સાગરબુદ્ધિત્થેરવિરચિતે સીમવિસોધને

કપ્પવિનાસકણ્ડો દુતિયો પરિચ્છેદો.

૩. નિબ્બાનકણ્ડો

ઇદાનિ "સદ્ધમ્મસવનમ્પિ ચાતિ ઇમસ્સ સંવણ્ણનાક્કમો સમ્પત્તો તત્થ સદ્ધમ્મસવનમ્પિ ચ લોકે દુલ્લભમેવ તથા હિ સદ્ધમ્મો નામ તિવિધો હોતિ. પરિયત્તિસદ્ધમ્મો, પટિપત્તિસદ્ધમ્મો, પટિવેધસદ્ધમ્મોતિ. તત્થ પરિયત્તિસદ્ધમ્મો નામ તેપિટકં બુદ્ધવચનં. પટિપત્તિસદ્ધમ્મો નામ તેરસધુતઙ્ગાનિ અસીતિ ખન્ધકવત્તાદયો અભિસમાચારવત્તાદીનિ. પટિવેધસદ્ધમ્મો નામ ચતુસચ્ચપ્પટિવેધો. તેસુ પરિયત્તિસદ્ધમ્મો દ્વિન્નં સદ્ધમ્માનં પુબ્બઙ્ગમોયેવ પદટ્ઠાનઞ્ચ. કસ્મા તંમૂલકત્તા તથા હિ પરિયત્તિયા અસતિ પટિવેધો નામ નત્થિ. પરિયત્તિયા અન્તરહિતાય પટિપત્તિ, પટિપત્તિયા અન્તરહિતાય અધિગમો અન્તરધાયતિ. કિં કારણા અયઞ્હિ પરિયત્તિ પટિપત્તિયા પચ્ચયો હોતિ. પટિપત્તિઅધિગમસ્સાપિ પરિયત્તિયેવ પમાણં. તત્થ પટિવેધો ચ પટિપત્તિ ચ હોતિપિ નહોતિપિ. એકસ્મિઞ્હિ કાલે પટિવેધધરા ભિક્ખૂ બહૂ હોન્તિ, "એસ ભિક્ખુ પુથુજ્જનો"તિ અઙ્ગુલિં પહરિત્વા દસ્સેતબ્બો હોતિ. ઇમસ્મિં યેવ દીપે એકવારં પુથુજ્જનભિક્ખુનામ નાહોસિ. પટિપત્તિપૂરકાપિ કદાચિ બહૂ હોન્તિ કદાચિ અપ્પા. ઇતિ પટિવેધો ચ પટિપત્તિ ચ હોતિપિ ન હોતિપિ. સાસનસ્સ ઠિતિયા પન પરિયત્તિયેવ પમાણં પણ્ડિતો હિ તેપિટકં સુત્વા દ્વેપિ પૂરેતિ, યથા અમ્હાકં બોધિસત્તો આળારસ્સ સન્તિકે પઞ્ચ અભિઞ્ઞા સત્ત ચ સમાપત્તિયો નિબ્બત્તેત્વા નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતન સમાપત્તિયા પરિકમ્મં પુચ્છિ. સો "ન જાનામી"તિ આહ. તતો ઉદકસ્સ સન્તિકં ગન્ત્વા અધિગતવિસેસં સંસન્દિત્વા નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનસ્સ પરિકમ્મં પુચ્છિ. સો આચિક્ખિ, તસ્સ વચનસમનન્તરમેવ મહાસત્તો તં સમ્પાદેસિ એવમેવ પઞ્ઞવા ભિક્ખુ પરિયત્તિં સુત્વા દ્વેપિ પૂરેતિ તસ્મા પરિયત્તિયા ઠિતાય સાસનં ઠિતં હોતિ યથા મહાતળાકસ્સ પાળિયા થિરાય ઉદકં ન ઠસ્સતીતિ ન વત્તબ્બં ઉદકે સતિ પદુમાદીનિ પુપ્ફાનિ ન પુપ્ફિસ્સન્તીતિ ન વત્તબ્બં એવમેવ મહાતળાકસ્સ થિરપાળિસદિસે તેપિટકે બુદ્ધવચને સતિ મહાતળાકે ઉદકસદિસા પટિપત્તિપૂરકા કુલપુત્તા નત્થીતિ ન વત્તબ્બં. તેસુ સતિ મહાતળાકેસુ પદુમાદીનિ પુપ્ફાનિ વિય સોતાપન્નાદયો અરિયપુગ્ગલા નત્થીતિ ન વત્તબ્બં, એકન્તતો પરિયત્તિયેવ પમાણં પરિયત્તિયા અન્તરહિતાય પટિપત્તિપટિવેધાનં અન્તરધાનતો. તત્થ પરિયત્તિનામ તેપિટકં બુદ્ધવચનં સાટ્ઠકથા પાળિયાવ સા તિટ્ઠતિ, તાવ પરિયત્તિ પરિપુણ્ણા હોતિ. ગચ્છન્તે કાલે કલિયુગરાજાનો અધમ્મિકા હોન્તિ તેસુ અધમ્મિકેસુ રાજામચ્ચાદયો અધમ્મિકા હોન્તિ તથા રટ્ઠજનપદવાસિનોપિ અધમ્મિકા એતેસં અધમ્મિકતાય ન દેવો સમ્મા વસ્સતિ, તતો સસ્સાનિ ન સમ્પજ્જન્તિ. તેસુ સમ્પજ્જન્તેસુ પચ્ચયદાયકા ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ પચ્ચયે દાતું ન સક્કોન્તિ. ભિક્ખૂ પચ્ચયેહિ કિલમન્તા અન્તેવાસિકે સઙ્ગહેતું ન સક્કોન્તિ. ગચ્છન્તે ગચ્છન્તે કાલે પરિયત્તિ પરિહાયતિ, અત્થવસેન ધારેતું ન સક્કોન્તિ, પાળિવસેનેવ ધારેન્તિ. તતો કાલે ગચ્છન્તે પાળિમ્પિ સકલં ધારેતું ન સક્કોન્તિ પઠમં અભિધમ્મપિટકં પરિહાયતિ. પરિહાયમાનં મત્થકતો પટ્ઠાય પરિયત્તિ હાયતિ પઠમઞ્હિ મહાપકરણં પરિહાયતિ. તસ્મિં પરિહાયમાને યમકં, કથાવત્થુ, પુગ્ગલપઞ્ઞત્તિ, ધાતુકથા, વિભઙ્ગો, ધમ્મસઙ્ગહોતિ એવં અભિધમ્મપિટકે પરિહીને મત્થકતો પટ્ઠાય સુત્તન્તપિટકં પરિહાયતિ. પઠમઞ્હિ અઙ્ગુત્તરનિકાયો પરિહાયતિ. તસ્મિમ્પિ પઠમં એકાદસનિપાતો...પે॰... તતો એકનિપાતોતિ એવં અઙ્ગુત્તરે પરિહીને મત્થકતો પટ્ઠાય સંયુત્તનિકાયો પરિહાયતિ, પઠમં મહાવગ્ગો પરિહાયતિ. તતો પટ્ઠાય સળાયતનવગ્ગો, ખન્ધવગ્ગો, નિદાનવગ્ગો, સગાથાવગ્ગોતિ એવં સંયુત્તનિકાયે પરિહીને મત્થકતો પટ્ઠાય મજ્ઝિમનિકાયો પરિહાયતિ પઠમઞ્હિ ઉપરિપણ્ણાસકો પરિહાયતિ. તતો મજ્ઝિમપણ્ણાસકો, તતો મૂલપણ્ણાસકોતિ એવં મજ્ઝિમનિકાયે પરિહીને મત્થકતો પટ્ઠાય દીઘનિકાયો પરિહાયતિ, પઠમઞ્હિ પાથિયવગ્ગો પરિહાયતિ તતો મહાવગ્ગો, તતો ખન્ધકવગ્ગોતિ દીઘનિકાયે પરિહીને સુત્તન્તપિટકં પરિહીનં નામ હોતિ. વિનયપિટકેન સદ્ધિં જાતકમેવ ધારેન્તિ.

વિનયપિટકં લજ્જિનો ધારેન્તિ. લાભકામા પન સુત્તન્તે કથિતેપિ સલ્લક્ખેન્તા નત્થીતિ જાતકમેવ ધારેન્તિ. ગચ્છન્તે કાલે જાતકમ્પિ ધારેતું ન સક્કોન્તિ. અથ નેસં પઠમં વેસ્સન્તરજાતકં પરિહાયતિ. તતો પટિલોમક્કમેન પુણ્ણકજાકતકં, મહાનારદકસ્સપજાતકં પરિહાયતિ. વિનયપિટકમેવ ધારેન્તિ. ગચ્છન્તે કાલે તમ્પિ મત્થકતો પરિહાયતિ પઠમઞ્હિ પરિવારો પરિહાયતિ, તતો ખન્ધકો ભિક્ખુનીવિભઙ્ગો મહાવિભઙ્ગોતિ અનુક્કમેન ઉપોસથક્ખન્ધકમત્તમેવ ધારેન્તિ, તદા પરિયત્તિ અનન્તરહિતાવ હોતિ. યાવ પન મનુસ્સેસુ ચતુપ્પદિકગાથાપિ પવત્તતિ, તાવ પરિયત્તિ અનન્તરહિતાવ હોતિ. યદા સદ્ધો પસન્નો રાજા હત્થિક્ખન્ધે સુવણ્ણચઙ્કોટકમ્હિ સહસ્સત્થવિકં ઠપાપેત્વા ''બુદ્ધેહિ કથિતં ચતુપ્પદિકં ગાથં જાનન્તો ઇમં સહસ્સં ગણ્હતૂ''તિ નગરે ભેરિં ચરાપેત્વા ગણ્હકં અલભિત્વા એકવારં ચરાપિતે ન સુણન્તાપિ હોન્તિ અસુણન્તાપિ, યાવ તતિયં ચરાપેત્વા ગણ્હકં અલભિત્વા રાજપુરિસા સહસ્સત્થવિકં પુન રાજકુલં પવેસેન્તિ, તદા પરિયત્તિઅન્તરહિતા નામ હોતિ. એવં પરિયત્તિયા અન્તરહિતાય પટિપત્તિપિ પટિવેધોપિ અન્તરહિતોવ હોતિ. સદ્ધમ્મસવનસ્સ દુલ્લભભાવો ધમ્મસોણ્ડકવત્થુના દીપેતબ્બો અમ્હાકં કિર સમ્માસમ્બુદ્ધો કસ્સપસમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ ધમ્મરાજસ્સ સાસનન્તરધાનતો નચિરેનેવ કાલેન બારાણસિરઞ્ઞો પુત્તો ધમ્મસોણ્ડકરાજકુમારો હુત્વા પિતુઅચ્ચયેન રજ્જે પતિટ્ઠાય કસ્સપદસબલેન દેસિતં ધમ્મં સોતુકામો હુત્વા માસમત્તં રજ્જં કત્વા અમ્હાકં સમ્માસમ્બુદ્ધો ઇમસ્મિં યેવ ભદ્દકપ્પે રજ્જં કારેત્વા દેવનગરસદિસે બારાણસિનગરે ચક્કવત્તિરજ્જસદિસં રજ્જં કરોન્તો એવં ચિન્તેસિ... ''મય્હં એવરૂપં રજ્જં કિં વિલાસં રજ્જાનુભાવં સદ્ધમ્મવિયોગેન, દિવાકરવિરહિતો આકાસો વિય, સસઙ્કવિરહિતરત્તિ વિય, દાઠાવિરહિતગજો વિય, વેલન્તવિરહિતમહાસમુદ્દો વિય ચક્ખુવિરહિત સુસજ્જિતવદનં વિય, સુગન્ધવિરહિતપારિછત્તપુપ્ફં વિય, ચતુઅક્ખરનિયમિતધમ્મદેસનાવિયોગેન મય્હં ઇદં રજ્જં ન સોભતી''તિ ચિન્તેત્વા સુવણ્ણચઙ્કોટકેન સહસ્સત્થવિકં ભણ્ડકં સુસજ્જિતં મઙ્ગલહત્થિકુમ્ભે ઠપેત્વા બારાણસીનગરે મહાવીથિયં ભેરિં ચરાપેતિ ''એકપદિકં વા દ્વિપદિકં વા તિપદિકં વા ચતુપ્પદિકં વા ધમ્મપદં જાનન્તસ્સ દમ્મી''તિ એવં ભેરિં ચરાપેત્વા ધમ્મજાનનકં અલભિત્વા પુનપ્પુનં દ્વિસહસ્સં તિસહસ્સં યાવ સતસહસ્સં કોટિ દ્વે સહસ્સકોટિ, સતસહસ્સકોટિ ગામનિગમજનપદસેનાપતિટ્ઠાનં ઉપરાજટ્ઠાનં. પરિયોસાને ધમ્મદેસકં અલભિત્વા અત્તનો સુવણ્ણપીઠકં સેતચ્છત્તં ચજિત્વાપિ ધમ્મદેસકં અલભિત્વા રજ્જસિરિં પહાય અત્તાનં ચજિત્વા ''ધમ્મદેસકસ્સ દાસો હુત્વાપિ ધમ્મં સોસ્સામી''તિ વત્વા એવમ્પિ ધમ્મ દેસકં અલભિત્વા વિપ્પટિસારી હુત્વા ''કિં મે સદ્ધમ્મવિયોગેન રજ્જેનાતિ અમચ્ચાનં રજ્જં નિય્યાતેત્વા સદ્ધમ્મગવેસકો હુત્વા ધમ્મસોણ્ડકમહારાજા મહાવનં પાવિસિ ધમ્મસોણ્ડકમહારાજસ્સ સદ્ધમ્મસવનં સન્ધાય પવિટ્ઠક્ખકે સક્કદેવમહારાજસ્સ વેજયન્તપાસાદો સહેવ કિણ્ણિકાય કમ્પો અહોસિ, પણ્ડુકમ્બલસિલાસનં ઉણ્હાકારં અહોસિ. સક્કોદેવરાજા કેનકારણેન પણ્ડુકમ્બલસિલાસનં ઉણ્હાકારં અહોસી''તિ ચિન્તેત્વા અત્તનો સહસ્સનેત્તેન દેવમનુસ્સેસુ વિત્થારેત્વા ઓલોકેન્તો ધમ્મગવેસકો હુત્વા વનં પવિટ્ઠં ધમ્મસોણ્ડકમહારાજાનં દિસ્વા ચિન્તેસિ... ''અજ્જ મે અત્તાનમ્પિ જહાય રક્ખસવેસં માપેત્વા એતં અનિચ્ચપરિદીપનં જાતિજરાબ્યાધિમરણં સકલસરીરે દોસં દસ્સેત્વા ધમ્મં દેસેત્વા એતં સકરજ્જેયેવ પતિટ્ઠાપેતબ્બ''ન્તિ ચિન્તેત્વા સક્કો દેવરાજા યક્ખસરૂપં માપેત્વા બોધિસત્તસ્સ અભિમુખો અવિદૂરે અત્તાનં દસ્સેસિ. તં દિસ્વા ધમ્મસોણ્ડકમહારાજા એવં ચિન્તેસિ... ''એવંરૂપો નામ રક્ખસો ધમ્મં જાનેય્યા''તિ, ચિન્તેત્વા અવિદૂરે ઠાને ઠત્વા પુચ્છામીતિ રક્ખસેન સદ્ધિં સલ્લપન્તો આહ ''સામિપુઞ્ઞદેવરાજ ઇમસ્મિં પન વનઘને વસનકદેવરાજા કિં નુખો ધમ્મં જાનાસી''તિ, દેવતા ''મહારાજ ધમ્મં જાનામી''તિ આહ. ''યદિ ધમ્મં જાનાસિ, મય્હં ધમ્મકથં કથેથા''તિ આહ. ''અહં તુય્હં ધમ્મં કથેસ્સામિ, ત્વં મય્હં કીદિસં ધમ્મકથિકસ્સ સક્કારં કરિસ્સસી''તિ આહ. ''એવં સન્તે મય્હં ધમ્મં કથેત્વા પચ્છા મય્હં સરીરે મંસં ખાદિસ્સસી''તિ આહ. ''અહં મહારાજ છાતો હુત્વા ધમ્મં કથેતું ન સક્કોમી''તિ આહ. ''યદિ તુમ્હે પઠમં મંસં ખાદથ, ધમ્મં કો સુણિસ્સતી''તિ આહ. પુન સો રક્ખસો

‘‘નાહં ધમ્મં દેસેતું સક્કોમી’’તિ. પુન રાજા ‘‘મય્હં ધમ્મપટિલાભઞ્ચ તુમ્હાકં મંસપટિલાભઞ્ચ તુમ્હે જાનિત્વા મય્હં ધમ્મં દેસેથા’’તિ આહ. અથ સક્કો દેવરાજા ‘‘સાધુ હોથા’’તિ વત્વા અવિદૂરે ઠાને ઉબ્બેધેન તિગાવુતમત્તં મહન્તં અઞ્જનપબ્બતં માપેત્વા એવમાહ... ‘‘સચે મહારાજ ઇમં પબ્બતમુદ્ધનિં આરૂય્હ આકાસા ઉપ્પતિત્વા ત્વં મમ મુખે પતિસ્સસિ, અહં તે આકાસગતકાલે ધમ્મં દેસેસ્સામિ, એવં સન્તે તુય્હઞ્ચ ધમ્મપ્પલાભો મય્હઞ્ચ મંસપટિલાભો ભવિસ્સતી’’તિ આહ. તસ્સ કથં સુત્વા ધમ્મસોણ્ડકમહારાજા ‘‘અનમતગ્ગે સંસારે પુરિસો હુત્વા અધમ્મસમઙ્ગી હુત્વા અધમ્મસ્સેવ અત્થાય પાણાતિપાતો અદિન્નાદાનો કામેસુમિચ્છાચારો સૂકરિકો ઓરબ્ભિકો સાકુણિ કો ચોરો પરદારિકો તં ગહેત્વા સીસચ્છિન્નાનં લોહિતં ચતૂસુ મહાસમુદ્દેસુ ઉદકતોપિ બહુતરં માતાપિતુઆદીનમ્પિ મનાપાનં અત્થાય રોદન્તાનં અસ્સુ ચતૂસુમહાસમુદ્દેસુ ઉદકતોપિ બહુતરં, ઇમં પન સરીરં ધમ્મસ્સ અત્થાય વિક્કિણામિ તં મહપ્ફલઞ્ચ મનાપઞ્ચા’’તિ ચિન્તેત્વા ‘‘સાધુ મારિસ એવં કરોમી’’તિ પબ્બતં આરૂય્હ પબ્બતગ્ગે ઠિતો ‘‘મમ રજ્જેન સદ્ધિં મય્હં સજીવસરીરં સદ્ધમ્મસ્સત્થાય દસ્સામી’’તિ સોમનસ્સો હુત્વા ‘‘ધમ્મં કથેથા’’તિ સદ્ધમ્મત્થાય જીવિતં પરિચ્ચજિત્વા આકાસતો ઉપ્પતિત્વા ધમ્મં કથેથાતિ આહ. અથ સક્કો દેવરાજા સકત્તભાવેન સબ્બાલઙ્કારેહિ પટિમણ્ડિતો અતિવિય સોતું સોમનસ્સો આકાસતો પતન્તં દિબ્બફસ્સેન પરામસન્તો ઉરેન પટિગ્ગણ્હિત્વા દેવલોકં નેત્વા પણ્ડુકમ્બલસિલાસને નિસીદાપેત્વા માલાગન્ધાદીહિ પૂજેત્વા ધમ્મસોણ્ડકમહારાજસ્સ ધમ્મં દેસેન્તો ઇમં ગાથમાહ.

‘‘અનિચ્ચા વત સઙ્ખારા, ઉપ્પાદવયધમ્મિનો;
ઉપ્પજ્જિત્વા નિરુજ્ઝન્તિ, તેસં વૂપસમો સુખો’’તિ.

એવં સક્કો ધમ્મસોણ્ડકમહારાજસ્સ ધમ્મં દેસેત્વા દેવલોકસમ્પત્તિં દસ્સેત્વા દેવલોકતો આનેત્વા સકરજ્જે પતિટ્ઠાપેત્વા અપ્પમાદેન ઓવદિત્વા દેવલોકમેવ અગમાસિ એવં સદ્ધમ્મસવનસ્સાપિ દુલ્લભભાવો વેદિતબ્બો. એવં પરિયત્તિઅન્તરધાનેન પટિપત્તિ પટિવેધાપિ અન્તરધાયન્તિ. એત્થ ચ તીણિ પરિનિબ્બાનાનિ વેદિતબ્બાનિ કતમાનિ તીણિ પરિનિબ્બાનાનિ. કિલેસપરિનિબ્બાનં, ખન્ધપરિનિબ્બાનં, ધાતુપરિનિબ્બાનન્તિ. તત્થ કિલેસપરિનિબ્બાનં બોધિમણ્ડેયેવ હોતિ, ભગવા હિ બોધિમણ્ડેયેવ વીરિયપાદેહિ સીલપથવિયં પતિટ્ઠાય સદ્ધાહત્થેન કમ્મક્ખયકરં ઞાણફરસું ગહેત્વા સબ્બો લોભદોસમોહવિપરીતમનસિકારઅહિરીકાનોત્તપ્પકોધૂપનાહમક્ખપળાસ-ઇસ્સામચ્છરિયમાયાસાઠેય્યથમ્ભસારમ્ભમાનાતિ માનમદપમાદતણ્હા’વિજ્જાતિવિધાકુસલમૂલદુચ્ચરિતસંકિલેસમલવિસમસઞ્ઞાવિતક્ક પપઞ્ચચતુબ્બિધવિપરિયેસઆસવગન્થઓઘયોગા’ગતિગન્થુ’ પાદાનપઞ્ચચેતોખિલવિનિબન્ધનીવરણા’ભિનન્દન છવિવાદમૂલતણ્હાકાયસત્તાનુસય અટ્ઠમિચ્છત્તનવતણ્હામૂલકદસાકુસલકમ્મપથ દ્વાસટ્ઠિદિટ્ઠિગત અટ્ઠસતતણ્હાવિચરિતપ્પ ભેદ સબ્બદરથપરિળાહકિલેસસતસહસ્સાનિ, સઙ્ખેપતો વા પઞ્ચ કિલેસઅભિસઙ્ખારખન્ધમચ્ચુદેવપુત્તમારે અસેસતો હતા વિહતા અનભાવંકતા તસ્મા સબ્બેપિ કિલેસા બોધિમણ્ડેયેવ નિબ્બાનં નિરોધં ગચ્છન્તીતિ કિલેસનિબ્બાનં બોધિમણ્ડેયેવ હોતિ એત્થ ચ બોધીતિ અરહત્તમગ્ગઞાણં અધિપ્પેતં તથા હિ સબ્બેસમ્પિ બુદ્ધપચ્ચેકબુદ્ધઅરિયસાવકાનં અરહત્તમગ્ગક્ખણેયેવ સબ્બેપિ કિલેસા અસેસં નિરોધં નિબ્બાનં ગચ્છન્તિ તેપિ બુદ્ધા ઉગ્ઘટિતવિઞ્ઞૂવિભજ્જિતઞ્ઞૂનેય્યવસેન તિવિધા હોન્તિ વુત્તઞ્હેતં જાતત્તકીસોતત્તકીનિદાને.

‘‘ઉગ્ઘટિતઞ્ઞુનામકો, વિભજ્જિતઞ્ઞુનો દુવે;

તતિયો નેય્યો નામેન, બોધિસત્તો તિધા મતો.

ઉગ્ઘટિતઞ્ઞુબોધિસત્તો, પઞ્ઞાધિકોતિ નામસો;
વિભજ્જિતઞ્ઞુબોધિસત્તો, વુત્તો વીરિયાધિકો.

મતો નેય્યો સદ્ધાધિકો નામ, બોધિસત્તા ઇમે તયો;
કપ્પેચ સતસહસ્સે, ચતુરો ચ અસઙ્ખ્યેય્યે.

પૂરેત્વા બોધિસમ્ભારે, લદ્ધબ્યાકરણો પુરે;
ઉગ્ઘટિતઞ્ઞુબોધિસત્તો, પત્તો સમ્બોધિમુત્તમં.

અટ્ઠમે ચ અસઙ્ખ્યેય્યે, કપ્પે ચ સતસહસ્સે;
પૂરેત્વા બોધિસમ્ભારે, લદ્ધબ્યાકરણો પુરે.

વિપઞ્ચિતઞ્ઞુબોધિસત્તો, પત્તો સમ્બોધિમુત્તમં;
નેય્યો તુ બોધિસત્તો ચ, સોળસે અસઙ્ખ્યેય્યે.

કપ્પે ચ સતસહસ્સે, લદ્ધબ્યાકરણો પુરે;
પૂરેત્વા બોધિસમ્ભારે, પત્તો સમ્બોધિમુત્તમ'' ન્તિ.

સુત્તનિપાતઅપદાનટ્ઠકથાસુ પન ''બુદ્ધાનં આનન્દ હેટ્ઠિમપરિચ્છેદેન ચત્તારિ અસઙ્ખ્યેય્યાનિ કપ્પસતસહસ્સઞ્ચ, મજ્ઝિમપરિચ્છેદેન અટ્ઠ અસઙ્ખ્યેય્યાનિ કપ્પસતસહસ્સઞ્ચ, ઉપરિમપરિચ્છેદેન સોળસાસઙ્ખ્યેય્યાનિ કપ્પસતસહસ્સઞ્ચ. એતેચ પઞ્ઞાધિકસદ્ધાધિકવીરિયાધિકવસેન વેદિતબ્બાતિ વુત્તં તેસુ પઞ્ઞાધિકો ચત્તારિ અસઙ્ખ્યેય્યાનિ કપ્પસતસહસ્સઞ્ચ, સદ્ધાધિકો અટ્ઠઅસઙ્ખ્યેય્યાનિ કપ્પસતસહસ્સઞ્ચ, વીરિયાધિકો સોળસઅસઙ્ખ્યેય્યાનિ કપ્પસતસહસ્સઞ્ચાતિ વેદિતબ્બં. તત્થ પઞ્ઞાધિકો યોનિગતિવિઞ્ઞાણટ્ઠિતિસત્તાવાસેસુ સંસરન્તોપિ પઞ્ઞાબહુલ્લવસેન સમ્પન્નજ્ઝાસય સમ્ભવતો ખિપ્પઞ્ઞેવ તસ્સ સમ્બોધિ. સદ્ધાધિકો પન મન્દપઞ્ઞત્તા અસ્સદ્દહિતબ્બેપિ સદ્દહતિ, તસ્મા તસ્સ મન્દઞ્ઞેવ સમ્બોધિ. વીરિયાધિકો પન ઉભયમન્દો અસ્સદ્દહિતબ્બમ્પિ સદ્દહતિ, અકત્તબ્બમ્પિ કરોતિ, રાજા પસ્સેનદીકોસલો યથા સો હિ સબ્બઞ્ઞુબુદ્ધે ધરમાનેયેવ અગમનીયમ્પિ પરદારં ગન્તું ચિત્તં ઉપ્પાદેત્વા પરં જીવિતા વોરોપેતું આરદ્ધો નેરયિકાનં વિરવન્તાનં દુ-સ-ન-સોતિ સદ્દમ્પિ સુત્વા અતિવિમૂળ્હો સબ્બઞ્ઞુબુદ્ધં ઠપેત્વા મિચ્છાદિટ્ઠિબ્રાહ્મણં પુચ્છિત્વા તસ્સ વચનેન સબ્બજનાનં યઞ્ઞત્થાય દુક્ખં ઉપ્પાદેસિ કો પનવાદો અનુપ્પન્ને બુદ્ધે, તથા હિ એસ કસ્સપભગવતો સાસનન્તરધાનેન અન્ધભૂતે લોકે બારાણસિયં રાજા હુત્વાપિ નિગ્રોધરુક્ખદેવતાય યઞ્ઞત્થાય એકસતરાજાનો મહેસીહિ સદ્ધિં મારેતું આરદ્ધો. એવં વીરિયાધિકો ઉભયમન્દો, તસ્મા તસ્સ સમ્બોધિ અતિમન્દોતિ એવં પઞ્ઞાધિકસદ્ધાધિકવીરિયાધિકવસેન કાલસ્સાપિ રસ્સદીઘભાવો વેદિતબ્બોતિ. પચ્છિમનયોએવ પસંસિતબ્બોતિ અયમેત્થ અમ્હાકં અત્તનોમતિ. ખન્ધપરિનિબ્બાનં પન કુસિનારાય ઉપવત્તને મલ્લાનં સાલવને યમકસાલાનમન્તરે વેસાખપુણ્ણમદિવસે પચ્ચૂસસમયે એકૂનવીસતિયા ચુતિચિત્તેસુ મેત્તાપુબ્બભાગસ્સ સોમનસ્સઞાણસમ્પયુત્તઅસઙ્ખારિકકુસલચિત્તસદિસેન મહાવિપાકચિત્તેન અબ્યાકતેન ચરિમકં કત્વા કત્થચિ ભવે પટિસન્ધિવિઞ્ઞાણસ્સ અનન્તરપચ્ચયો હુત્વા કમ્મતણ્હાકિલેસેહિ અનુપાદાનો સબ્બુપધિપટિનિસ્સગ્ગો

ઉપાદિન્નકક્ખન્ધપરિચ્ચાગો હોતીતિ વેદિતબ્બં. વિત્થારો પન દીઘનિકાયે મહાવગ્ગે મહાપરિનિબ્બાનસુત્તવણ્ણનાયં ઓલોકેતબ્બો. તત્થ વિદેસં ગચ્છન્તો પુરિસો સબ્બં ઞાતિજનં આલિઙ્ગેત્વા સીસે ચુમ્બિત્વા ગચ્છતિ વિય ભગવાપિ નિબ્બાનપુરં પવિસન્તો સબ્બેપિ ચતુવીસતિકોટિસતસહસ્સસમાપત્તિયો અનવસેસં સમાપજ્જિત્વા યાવ સઞ્ઞાવેદયિતં, તતોપિ વુટ્ઠાય યાવ નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનં સમાપજ્જિત્વા વુટ્ઠાય ઝાનઙ્ગાનિ પચ્ચવેક્ખિત્વા ભવઙ્ગચિત્તેન અબ્યાકતેન દુક્ખસચ્ચેન પરિનિબ્બાયિ. પાળિયં પન ''ચતુત્થજ્ઝાના વુટ્ઠહિત્વા સમનન્તરા ભગવા પરિનિબ્બાયી''તિ વુત્તં તત્થ દ્વે સમનન્તરા ઝાનસમનન્તરા, પચ્ચવેક્ખણસમનન્તરાતિ. તત્થ ઝાના વુટ્ઠાય ભવઙ્ગં ઓતિણ્ણસ્સ તત્થેવ પરિનિબ્બાનં ઝાનસમનન્તરં નામ. ઝાના વુટ્ઠહિત્વા પુન ઝાનઙ્ગાનિ પચ્ચવેક્ખિત્વા ભવઙ્ગં ઓતિણ્ણસ્સ તત્થેવ પરિનિબ્બાનં પચ્ચવેક્ખણસમનન્તરં નામ. ભગવા પન ઝાનસમનન્તરા અપરિ નિબ્બાયિત્તા પચ્ચવેક્ખણસમનન્તરમેવ પરિનિબ્બાયીતિ વેદિતબ્બં, તેનેવાહ ''ભગવા પન ઝાનં સમાપજ્જિત્વા ઝાના વુટ્ઠાય ઝાનઙ્ગાનિ પચ્ચવેક્ખિત્વા ભવઙ્ગચિત્તેન અબ્યાકતેન દુક્ખસચ્ચેન પરિનિબ્બાયી''તિ. એત્થ ભગવતો પરિનિબ્બાનચિત્તસ્સ કિં આરમ્મણં કમ્મં વા હોતિ, ઉદાહુ કમ્મનિમિત્તગતિનિમિત્તાનિ, અથ નિબ્બાનન્તિ અપરે એવં વદન્તિ.

નાહુ અસ્સાસપસ્સાસા, ઠિતચિત્તસ્સ તાદિનો;
અનેજો સન્તિ'મારબ્ભ, યંકાલ'મકરી મુનિ.

અસલ્લીનેન ચિત્તેન, વેદનં અજ્ઝવાસયિ;
પજ્જોતસ્સે'વ નિબ્બાનં, વિમોક્ખો ચેતસો અહૂ'તિ.

ઇમિસ્સાગાથાય ''યં યો મુનિ અનેજો સન્તિ નિબ્બાનં આરબ્ભ કાલં અકરી''તિ યોજેત્વા ભગવતો પરિનિબ્બાનચિત્તસ્સ નિબ્બાનારમ્મણન્તિ તમયુત્તં, પટિસન્ધિભવઙ્ગચુતીનં નિબ્બાનારમ્મણસ્સ અનારહત્તા ''નિબ્બાનં ગોત્રભુસ્સ વોદાનસ્સ મગ્ગસ્સ આરમ્મણપચ્ચયેનપચ્ચયો, નિબ્બાનં ફલસ્સ આવજ્જનાયા''તિ પટ્ઠાનપાળિયા જવનઆવજ્જનાનમેવ અધિપ્પેતત્તા તસ્મા એત્થ ''યં યો મુનિ ફલસમાપત્તિયા અનેજો અનેજસઙ્ખાતો તણ્હારહિતો સન્તિં નિબ્બાનં આરબ્ભ આરમ્મણં કત્વા કાલં અસીતિવસ્સપરિમાણં અકરિ અતિક્કમી''તિ યોજના કાતબ્બા. કેચિ પન એવં વદન્તિ... ''કત્થચિ પન અનુપ્પજ્જમાનસ્સ ખીણાસવસ્સ યથોપટ્ઠિતં નામરૂપધમ્માદિકમેવ ચુતિપરિયોસાનાનં ગોચરભાવં ગચ્છતિ, ન કમ્મ-કમ્મનિમિત્તાદયો''તિ વુત્તત્તા કમ્મનિત્તગતિનિમિત્તાનિ અરહતો ચુતિચિત્તસ્સ આરમ્મણભાવં ન ગચ્છન્તીતિ તમ્પિ અયુત્તમેવ અયઞ્હેત્થત્થો કત્થચિ પન ભવે અનુપ્પજ્જમાનસ્સ ખીણાસવસ્સ અરહતો યથા યથા યેન યેન પકારેન ઉપટ્ઠિતં નામરૂપધમ્માદિકમેવ ચુતિપરિયોસાનં આવજ્જનજવનચિત્તાનં ગોચરભાવં ગચ્છતિ, પુન ભવાભિનિબ્બત્તિયા અભાવતો. કિં કારણં ભૂતાનિ કમ્મકમ્મનિમિત્તગતિનિમિત્તાનિ ગોચરભાવં ન ગચ્છન્તીતિ. ચુતિચિત્તસ્સ પન પટિસન્ધિચિત્તેન ગહિતં અતીતારમ્મણમેવ ગોચરભાવં ગચ્છતિ. ''નામરૂપાદિકમેવા તિ એત્થ નામ''ન્તિ ચિત્તચેતસિકનિબ્બાનં રૂપન્તિ અટ્ઠારસવિધં રૂપં સઙ્ગણ્હાતિ. નામઞ્ચ રૂપઞ્ચ નામરૂપા. નામરૂપા ચ તે ધમ્મા ચેતિ તથા. તે આદિ યેસં તેતિ નામરૂપધમ્માદિ તમેવ નામરૂપધમ્માદિકં. આદિસદ્દેન છ પઞ્ઞત્તિયો સઙ્ગણ્હાતિ, તેન નિબ્બાનમ્પિ અરહતો મરણાસન્નકાલે ક્રિયજવનસ્સપિ આરમ્મણભાવો ભવેય્યાતિ અમ્હાકં ખન્તિ વીમંસિત્વા પન ગહેતબ્બં. ભગવતો નિબ્બાનચિત્તસ્સ પન તુસિતપુરતો ચવિત્વા સિરીમહામાયાય કુચ્છિમ્હિ વસિતપટિસન્ધિચિત્તેન ગહિતારમ્મણમેવ આરમ્મણં હોતીતિ દટ્ઠબ્બં તઞ્ચ ખો ગતિનિમિત્તમેવ, ન કમ્મકમ્મનિમિત્તાનિ. યુત્તિતોપિ આગમતોપિ ગતિનિમિત્તમેવ યુજ્જતિ તથા હિ તુસિતપુરેયેવ સેતકેતુદેવપુત્તો

હુત્વા દિબ્બગણનાય ચત્તારિ સહસ્સાનિ, મનુસ્સગણનાય સત્તપઞ્ઞાસવસ્સકોટિ,સટ્ઠિવસ્સસતસહસ્સાનિ ઠત્વા પરિયોસાને પઞ્ચ પુબ્બનિમિત્તાનિ દિસ્વા સુદ્ધાવાસે અરહન્તબ્રહ્મુના દસહિ ચક્કવાળસહસ્સેહિ આગમ્મ દેવતાવિસેસેહિ ચ.

> ‘‘કાલો દેવ મહાવીર, ઉપ્પજ્જ માતુકુચ્છિયં;
> સદેવકં તારયન્તો, બુજ્ઝસ્સુ અમતં પદ’’ન્તિ.

યાચિયમાનો ‘‘કાલં દીપઞ્ચ દેસઞ્ચ, કુલં માતરમેવ ચા’’તિ વુત્તાનિ પઞ્ચ મહાવિલોકનાનિ વિલોકેત્વા તુસિતપુરતો ચવિત્વા આસાળ્હીપુણ્ણમાયં ઉત્તરાસાળ્હનક્ખત્તેનેવ સદ્ધિં એકૂનવીસતિયા પટિસન્ધિચિત્તેસુ મેત્તાપુબ્બભાગમસ્સ સોમનસ્સઞાણસમ્પયુત્તઅસઙ્ખારિકકુસલચિત્તસ્સ સદિસેન મહાવિપાકચિત્તેન પટિસન્ધિં અગ્ગહેસિ. તદારમ્મણાસન્નવીથિતો પુબ્બભાગે આલોકિતાનિ કાલદીપદેસકુલમાતરવસેન ઇમાનિ પઞ્ચ પટિસન્ધિચિત્તસ્સ ગતિનિમિત્તારમ્મણભાવેન ગોચરભાવં ગચ્છન્તીતિ અમ્હાકં ખન્તિ તન્નિન્નતપ્પોણતપ્પબ્ભારવસેન બાહુલ્લપ્પવત્તિતો તેનેવ અભિધમ્મત્થસઙ્ગહાદીસુ અભિધમ્મત્થ વિભાવનિયં ‘‘મરણકાલે યથારહં અભિમુખીભૂતં ભવન્તરે પટિસન્ધિજનકં કમ્મં વા તં કમ્મકરણકાલે રૂપાદિકમુપલદ્ધપુબ્બમુપકરણભૂતઞ્ચ કમ્મનિમિત્તં વા અનન્તરમુપ્પજ્જમાનભવે ઉપલભિતબ્બં ઉપભોગભૂતં ગતિનિમિત્તં વા કમ્મબલેન છન્નં દ્વારાનમઞ્ઞતરસ્મિં પચ્ચુપટ્ઠાસિ, તતો પરં તમેવ તથોપટ્ઠિતમાલમ્બણં આરબ્ભ વિપચ્ચમાનકકમ્માનુરૂપં પરિસુદ્ધં વા, ઉપક્કિલિટ્ઠં વા ઉપપજ્જિતબ્બભવાનુરૂપં તત્થોણતંવ ચિત્તસન્તાનમભિણ્હં પવત્તતિ બાહુલ્લેન. તમેવ વા પન જનકભૂતં કમ્મં અભિનવકરણવસેન દ્વારપ્પત્તં હોતિ. પચ્ચાસન્નમરણસ્સ પન તસ્સ વીથિચિત્તાવસાને ભવઙ્ગક્ખયેવા ચવનવસેન પચ્ચુપ્પન્નભવપરિયોસાનભૂતં ચુતિચિત્તં ઉપ્પજ્જિત્વા નિરુજ્ઝતિ. તસ્મિં નિરુદ્ધાવસાને તસ્સાનન્તરમેવ તથા ગહિતમાલમ્બણમારબ્ભ સવત્થુકમવત્થુકમેવ વા યથારહં અવિજ્જાનુસયપરિક્ખિત્તેન તણ્હાનુસયમૂલકેન સઙ્ખારેન જનિયમાનં સમ્પયુત્તેહિ પરિગ્ગય્હમાનં સહજાતાનમધિટ્ઠાનભાવેન પુબ્બઙ્ગમભૂતં ભવન્તરપટિસન્ધાનવસેન પટિસન્ધિસઙ્ખાતં માનસમુપ્પજ્જમાનમેવ પતિટ્ઠાતિ ભવન્તરે’’તિ વુત્તં. તત્થ ‘‘તત્થોણતંવ ચિત્તસન્તાનમભિણ્હં પવત્તતિ બાહુલ્લેના’’તિ ઇમિના કમ્મબલેન ઉપટ્ઠિતં ગતિનિમિત્તં મરણાસન્નવીથિતો પુબ્બે એકાહદ્વીહાદિવસેન સત્તાહમ્પિ, સત્તાહતો ઉત્તરિપિ ઉપ્પજ્જતે વાતિ દસ્સેતિ તથા હિ પરિસુદ્ધં વા ઉપક્કિલિટ્ઠં વા વિપચ્ચમાનકકમ્માનુરૂપં ગતિનિમિત્તં ચિરકાલમ્પિ તિટ્ઠતિ, અરિયગાલતિસ્સચોરઘાતકાદયો વિય તથા હિ અરિયગાલતિસ્સો નામ ઉપાસકો સીહળદીપે અત્તનો ભરિયાય સુમનાય સદ્ધિં યાવજીવં દાનાદિ પુઞ્ઞકમ્માનિ કત્વા આયૂહપરિયોસાને અરિયગાલતિસ્સસ્સ મરણમઞ્ચે નિપન્નસ્સ છદેવલોકતો રથં આનેત્વા અત્તનો અત્તનો દેવલોકં વણ્ણેસું. ઉપાસકો દેવતાનં કથં સુત્વા તુસિતપુરતો આહટરથં ઠપેત્વા અવસેસરથે ‘‘ગહેત્વા ગચ્છથા’’તિ આહ. સુમના પન અત્તનો સામિકસ્સ વચનં સુત્વા ‘‘કિં તિસ્સ મરણાસન્ને વિલાપં અકાસી’’તિ આહ. તિસ્સો અત્તનો ભરિયાય કથં સુત્વા આહ... ‘‘અહં વિલાપં ન કરોમિ, દેવલોકતો દેવતા છ રથે આનેસું તાહિ દેવતાહિ સદ્ધં કથેમી’’તિ. તં નપસ્સામિ કુહિ’’ન્તિ વુત્તે પુપ્ફદામં આહરાપેત્વા આકાસે ખિપાપેસિ. સા તં પુપ્ફદામં રથસીસે ઓલમ્બમાનં દિસ્વા ગબ્ભં પવિસિત્વા સયને સયિત્વા નાસિકવાતં સન્નિરુજ્ઝિત્વા ચવિત્વા પાતુરહોસિ. સા અત્તનો સામિકસ્સ સાસનં પેસેસિ... ‘‘અહં પન પઠમં આગતોમ્હિ, ત્વં કસ્મા ચિરાયસી’’તિ. ઉભોપિ રથે ઠત્વા સબ્બે ઓલોકેન્તાનંયેવ તુસિતપુરં અગમંસુ. ઇમસ્મિઞ્હિ વત્થુસ્મિં સામિકસ્સ ઉપટ્ઠિતગતિનિમિત્તં ભરિયાય પાકટં હુત્વા પુરેતરતુસિતપુરે નિબ્બત્તિત્વા સામિકસ્સ સાસનં પેસેસિ તેન અરિયગાલતિસ્સસ્સ ચિરકાલં ગતિનિમિત્તં ઉપટ્ઠાતીતિ વેદિતબ્બં. મનુસ્સલોકે હિ ચિરકાલં તુસિતપુરે

મુહુત્તંવ હોતિ. એવં પરિસુદ્ધં વિપચ્ચમાનકકમ્માનુરૂપં ગતિનિમિત્તં ચિરકાલં પવત્તતિ ઇમિના નયેન દુટ્ઠગામણિઅભયધમ્મિકઉપ્સકાદીનમ્પિ વત્થુ વિત્થારેતબ્બં. ચોરઘાતકસ્સ પન મહાનિરયે વિપચ્ચમાનકકમ્માનુરૂપં નેરયગ્ગિજાલાદિકં સત્તાહં ઉપટ્ઠાતિ. સાવત્થિનગરે કિર પઞ્ચસતા ચોરા બહિનગરે ચોરકમ્મં કરોન્તિ. અથેકદિવસં જનપદપુરિસો તેસં અબ્ભન્તરો હુત્વા ચોરકમ્મં અકાસિ, તદા તે સબ્બેપિ રાજપુરિસા અગ્ગહેસું. રાજા તે દિસ્વા ''તુમ્હાકં અન્તરે ઇમે સબ્બે મારેતું સમત્થસ્સ જીવિતં દમ્મી''તિ આહ. પઞ્ચસતા ચોરા અઞ્ઞમઞ્ઞં સમ્બન્ધા અઞ્ઞમઞ્ઞં સહાયકાતિ અઞ્ઞમઞ્ઞં મારેતું ન ઇચ્છિંસુ, જનપદમનુસ્સો પન ''અહં મારેમી''તિ વત્વા સબ્બે મારેસિ. રાજા તસ્સ તુસ્સિત્વા ચોરઘાતકકમ્મં અદાસિ. સો પઞ્ચવીસતિવસ્સાનિ ચોરઘાતકકમ્મં આકાસિ. રાજા તસ્સ મહલ્લકોતિ વત્વા અઞ્ઞસ્સ ચોરઘાતક કમ્મં દાપેસિ. સો ચોરઘાતકકમ્મા અપનીતો અઞ્ઞતરસ્સ સન્તિકે નાસિકવાતં ઉગ્ગણ્હિત્વા હત્થપાદકણ્ણનાસાદીહિ છિન્દિતબ્બાનં ઊરૂથનકટ્ઠાનં ભિન્દન્તમારેતબ્બયુત્તાનં નાસિકવાતં વિસ્સજ્જેત્વા મારેતબ્બં મન્તં લભિ. સો રાજાનં આરોચેત્વા નાસિકવાતેન ચોરઘાતકકમ્મં કરોન્તસ્સેવ તિંસ વસ્સાનિ અતિક્કમિ. સો પચ્છા મહલ્લકો હુત્વા મરણમઞ્ચે નિપજ્જિ ''સત્તદિવસેન કાલં કરિસ્સતી''તિ. મરણકાલે મહન્તં વેદનં અહોસિ. સો મહાનિરયે નિબ્બત્તો વિય મહાસદ્દં કત્વા દુક્ખિતો હોતિ. તસ્સ સદ્દેન ભીતા મનુસ્સા ઉભતોપસ્સે ગેહં છડ્ડેત્વા પલાયિંસુ. તસ્સ મરણદિવસે સારિપુત્તત્થેરો દિબ્બચક્ખુના લોકં ઓલોકેન્તો એતસ્સ કાલં કત્વા મહાનિરયે નિબ્બત્તમાનં દિસ્વા તસ્સ અનુકમ્પં પટિચ્ચ ગેહદ્વારે પાકટો અહોસિ. સો કુજ્ઝિત્વા નાસિકવાતં વિસ્સજ્જેસિ. યાવ તતિયં વિસ્સજ્જમાનોપિ વિસ્સજ્જાપેતું અસક્કોન્તો થેરં અતિરેકેન વિરોચમાનં દિસ્વા ચિત્તં પસાદેત્વા પાયાસં થેરસ્સ દાપેસિ. થેરો મઙ્ગલં વડ્ઢેત્વા અગમાસિ. ચોરઘાતકો થેરસ્સ દિન્નદાનં અનુસ્સરિત્વા ચવિત્વા સગ્ગે નિબ્બત્તિ, નિરયજાલાદયો અન્તરધાયન્તિ. સો અનાગતેપિ પચ્ચેકબુદ્ધો ભવિસ્સતિ. એવં ઉપક્કિલિટ્ઠં વા વિપચ્ચમાન કકમ્માનુરૂપં ગતિનિમિત્તમ્પિ સત્તાહપરમં ઉપટ્ઠાતિ. અત્થિકેહિ પન સહસ્સવત્થુ સગાથાવગ્ગેસુ ઓલોકેતબ્બો. ભગવતો પન પરિસુદ્ધં મેત્તાપુબ્બભાગસ્સ સોમનસ્સ ઞાણસમ્પયુત્તકુસલસ્સ કમ્મસ્સ વેગેન કાલદીપદેસકુલમાતરવસેન ઇમાનિ પઞ્ચગતિનિમિત્તાનિ ચિરકાલં હુત્વા ઉપટ્ઠહન્તિ. **ચિરકાલ**ન્તિ મનુસ્સલોકે સત્તાહમત્તં, તુસિતપુરેમુહુત્તમેવ, તથાપિ મનુસ્સલોકે સત્તાહમત્તે કાલે દેવતાનં પઞ્ચપુબ્બનિમિત્તાનિ પઞ્ઞાયન્તિ તઞ્ચ ખો પુઞ્ઞવન્તાનંયેવ પઞ્ઞાયન્તિ, ન સબ્બેસં મનુસ્સલોકે પુઞ્ઞવન્તાનં રાજરાજમહામત્તાદીનં વિય તં દિસ્વા મહેસક્ખા દેવતા જાનન્તિ, ન અપ્પેસક્ખા, મનુસ્સલોકે નેમિત્તકા બ્રાહ્મણપણ્ડિતાદયોવિય. મહેસક્ખા દેવતા તં પુબ્બનિમિત્તં દિસ્વા નન્દવનં નેત્વા ''કાલો દેવા''તિ આદીહિ યાચન્તિ. મહાસક્કો તત્થેવ નન્દવનુય્યાને કાલદીપદેસકુલમાતરવસેન પઞ્ચ વિલોકેત્વા ચવિત્વા તમારમ્મણં કત્વા મહામાયાય કુચ્છિમ્હિ પટિસન્ધિં અગ્ગહેસીતિ સન્નિટ્ઠાનમવગન્તબ્બં.

તત્થ **કાલ**ન્તિ મનુસ્સલોકે એકૂનતિંસતિમે વસ્સે વેસાખપુણ્ણમદિવસે બુદ્ધો ભવિસ્સામીતિ કાલં ઓલોકેસિ. **દીપ**ન્તિ જમ્બુદીપેયેવ ભવિસ્સામિ, ન અઞ્ઞદીપેસૂતિ દીપં ઓલોકેસિ. **દેસ**ન્તિ મજ્ઝિમદેસેયેવ, તઞ્ચ ખો મહાબોધિમણ્ડેયેવ, ન અઞ્ઞદેસેતિ દેસં ઓલોકેસિ. **કુલ**ન્તિ દ્વે કુલાનિ ખત્તિયકુલબ્રાહ્મણકુલવસેન. તત્થ યસ્મિં કાલે ખત્તિયકુલં લોકે સેટ્ઠભાવેન ''અયમેવ લોકે અગ્ગો''તિ સમ્મન્નતિ, તદા ખત્તિયકુલેયેવ બુદ્ધા ઉપ્પજ્જન્તિ. યસ્મિં પન કાલે બ્રાહ્મણકુલં અયમેવ લોકે અગ્ગોતિ, તદા બ્રાહ્મણકુલેયેવ બુદ્ધા ઉપ્પજ્જન્તિ. ઇદાનિ પન ખત્તિયકુલમેવ અગ્ગોતિ સમ્મન્નન્તિ. ખત્તિયકુલેપિ સક્યરાજાનોવ લોકે ઉત્તમા, અસમ્ભિન્નખત્તિયકુલત્તા તસ્મા સક્યરાજકુલેયેવ ભવિસ્સામીતિ કુલં ઓલોકેસિ. **માતર**ન્તિ મમ માતરં દસ માસાનિ સત્ત ચ દિવસાનિ ઠસ્સતિ, એત્થન્તરે મમ માતુયા અરોગો ભવિસ્સતીતિ માતરમ્પિ ઓલોકેસિ. બોધિસત્તમાતા પન પચ્છિમવયે ઠિતા. એવં

યુત્તિતોપિ આગમતોપિ ભગવતો નિબ્બાનચિત્તસ્સ પટસન્ધિચિત્તેન ગહિતનિમિત્તમેવ આરમ્મણં હોતીતિ વેદિતબ્બં.

સબ્બઞ્ઞુજિનનિબ્બાન, ચિત્તસ્સ ગોચરં સુભં;
વિઞ્ઞેય્યં ગતિનિમિત્તં, ગન્થેહિ અવિરોધતો.

ધાતુપરિનિબ્બાનમ્પિ બોધિમણ્ડેયેવ ભવિસ્સતિ વુત્તઞ્હેતં ઉપરિપણ્ણાસકે ''ધાતુપરિનિબ્બાનં અનાગતે ભવિસ્સતિ સાસનસ્સ હિ ઓસક્કનકાલે ઇમસ્મિં તમ્બપણ્ણિદીપે ધાતુયો સન્નિપતિત્વા મહાચેતિયતો નાગદીપે રાજાયતનચેતિયં, તતો મહાબોધિપલ્લઙ્કં ગમિસ્સન્તિ. નાગભવનતોપિ દેવલોકતોપિ ધાતુયો મહાબોધિપલ્લઙ્કમેવ ગમિસ્સન્તિ સાસપમત્તાપિ ધાતુયો અન્તરા ન નસ્સિસ્સન્તિ, સબ્બા ધાતુયો મહાબોધિપલ્લઙ્કે રાસિભૂતા સુવણ્ણક્ખન્ધા વિય એકગ્ઘના હુત્વા છબ્બણ્ણરસ્મિયો વિસ્સજ્જિસ્સન્તિ, તા દસસહસ્સલોકધાતું ફરિસ્સન્તિ. તતો દસસહસ્સચક્કવાળેસુ દેવતા સન્નિપતિત્વા "અજ્જ સત્થા પરિનિબ્બાયતિ અજ્જ સાસનં ઓસક્કતિ પચ્છિમદસ્સનં ઇદં અમ્હાક''ન્તિ દસબલસ્સ પરિનિબ્બુતદિવસતો મહન્તતરં કારુઞ્ઞં કરિસ્સન્તિ ઠપેત્વા અનાગામિખીણાસવે અવસેસા સકત્તભાવેન સન્ધારેતું નાસક્ખિંસુ, ધાતુસરીરતો તેજોધાતુ ઉટ્ઠહિત્વા યાવ બ્રહ્મલોકા ઉગ્ગચ્છિસ્સતિ. સાસપમત્તાયપિ ધાતુયા સતિ એકજાલા ભવિસ્સતિ ધાતૂસુ પરિયાદાનં ગતાસુ પચ્છિજ્જિસ્સતિ. એવં મહન્તં આનુભાવં દસ્સેત્વા ધાતૂસુ અન્તરહિતાસુ સાસનં અન્તરહિતં નામ હોતિ. યાવ એવં ન અન્તરધાયતિ, તાવ અનન્તરધાનમેવ સાસનં. પરિનિબ્બાનકાલતો પટ્ઠાય યાવ સાસપમત્તા ધાતુ તિટ્ઠતિ, તાવ બુદ્ધકાલતો પચ્છાતિ ન વેદિતબ્બં ધાતૂસુ હિ ઠિતાસુ બુદ્ધા ઠિતા વ હોન્તિ, તસ્મા એત્થન્તરે અઞ્ઞસ્સ બુદ્ધસ્સ ઉપ્પત્તિ નિવારિતાવ હોતિ. તેનેવ વદામ.

પરિનિબ્બાનકાલતો, પચ્છા ધરન્તિ ધાતુયો;
અનિબ્બુતોવ સમ્બુદ્ધો, અઞ્ઞબુદ્ધસ્સ વારિતા.

જીવમાનેપિ સમ્બુદ્ધે, નિબ્બુતે વા તથાગતે;
યો કરોતિ સમં પૂજં, ફલં તાસ સમં સિયા'તિ.

ઇતિ સાગરબુદ્ધિત્થેરવિચરિતે સીમવિસોધને ધમ્મવણ્ણનાય

નિબ્બાનકણ્ડો તતિયો પરિચ્છેદો.

૪. સમસીસિકણ્ડો

ઇદાનિ સઙ્ઘો ચ દુલ્લભો લોકેતિ પદસ્સ વણ્ણનાક્કમો સમ્પત્તો. તત્થ સઙ્ઘોતિ પરમત્થસમ્મુતિવસેન દુવિધો હોતિ. તેસુ પરમત્થસઙ્ઘો ચત્તારિ પુરિસયુગાનિ, અટ્ઠપુરિસપુગ્ગલા, ચત્તાલીસમ્પિ પુગ્ગલા, અટ્ઠસતમ્પિ પુરિસપુગ્ગલાતિ ચતુબ્બિધો હોતિ. તત્થ સઙ્ખેપવસેન સોતાપત્તિમગ્ગટ્ઠો ફલટ્ઠોતિ એકં યુગં, સકદામિમગ્ગટ્ઠો ફલટ્ઠોતિ એકં, અનાગામિમગ્ગટ્ઠો ફલટ્ઠોતિ એકં, અરહત્તમગ્ગટ્ઠો ફલટ્ઠોતિ એકન્તિ ચત્તારિ પુરિસયુગાનિ હોન્તિ. ચત્તારો મગ્ગટ્ઠા ચત્તારો ફલટ્ઠાતિ અટ્ઠપુરિસપુગ્ગલા હોન્તિ. ચત્તાલીસમ્પિ પુગ્ગલાતિ સોતાપત્તિમગ્ગટ્ઠો પઠમઝાનિકાદિવસેન પઞ્ચ, તથા સકદાગામિઅનાગામિઅરહત્તમગ્ગટ્ઠાપિ પઞ્ચ પઞ્ચાતિ વીસતિ મગ્ગટ્ઠપુગ્ગલા, તથા ફલટ્ઠાપિ સોતપત્તિફલટ્ઠાદિવસેન પઞ્ચ પઞ્ચાતિ વીસતિ ફલટ્ઠાતિ ચત્તાલીસપુગ્ગલા હોન્તિ. એત્થ ચ મગ્ગસ્સ એકચિત્તક્ખણિકત્તા કથં વીસતિમગ્ગટ્ઠા પુગ્ગલા ભવેય્યુન્તિ.

વુચ્ચતેપાદકજ્ઝાનસમ્મસિતજ્ઝાનપુગ્ગલજ્ઝાસયેસુપિ હિ અઞ્ઞતરવસેન તં તં ઝાનસદિસવિતક્કાદિઅઙ્ગપાતુભાવેન ચત્તારોપિ મગ્ગટ્ઠા પઠમજ્ઝાનિકાદિવોહારં લભન્તા પચ્ચેકં પઞ્ચપઞ્ચધા વિભજિયન્તિ, તસ્મા વીસતિ મગ્ગટ્ઠા હોન્તિ. તત્થ પઠમજ્ઝાનાદીસુ યં યં ઝાનં સમાપજ્જિત્વા તતો વુટ્ઠાય સઙ્ખારે સમ્મસન્તસ્સ વુટ્ઠાનગામિનીવિપસ્સના પવત્તા, તં પાદકજ્ઝાનં વુટ્ઠાનગામિનિવિપસ્સનાય પદટ્ઠાનભાવતો. યં યં ઝાનં સમ્મસન્તસ્સ સા પવત્તા, તં સમ્મસિતજ્ઝાનં. ''અહો વત મે પઠમજ્ઝાનસદિસો મગ્ગો પઞ્ચઙ્ગિકો, દુતિયજ્ઝાનાદીસુ વા અઞ્ઞતરસદિસો ચતુરઙ્ગિકાદિભેદો મગ્ગો ભવેય્યા''તિ એવં યોગાવચરસ્સ ઉપ્પન્નજ્ઝાસયો પુગ્ગલજ્ઝાસયો નામ. તત્થ યેન પઠમજ્ઝાનાદીસુ અઞ્ઞતરં ઝાનં સમાપજ્જિત્વા તતો વુટ્ઠાય પકિણ્ણકસઙ્ખારે સમ્મસિત્વા મગ્ગો ઉપ્પાદિતો હોતિ, તસ્સ સો મગ્ગો પઠમજ્ઝાનાદિ તં તં પાદકજ્ઝાનસદિસો હોતિ. સચે પન વિપસ્સનાપાદકં કિઞ્ચિઝાનં નત્થિ, કેવલં પઠમજ્ઝાનાદીસુ અઞ્ઞતરં ઝાનં સમ્મસિત્વા મગ્ગો ઉપ્પાદિતો હોતિ, તસ્સ સો સમ્મસિતજ્ઝાનસદિસો હોતિ. યદા પનયં કિઞ્ચિ ઝાનં સમાપજ્જિત્વા તતો અઞ્ઞં સમ્મસિત્વા મગ્ગો ઉપ્પાદિતો હોતિ, તદા પુગ્ગલજ્ઝાસયવસેન દ્વીસુ અઞ્ઞતરસદિસો હોતિ. એવં સમથયાનિકસ્સ પુથુજ્જનસ્સ અરિયાનં વા પાદકજ્ઝાનસમ્મસિતજ્ઝાનપુગ્ગલજ્ઝાસયવસેન પઠમજ્ઝાનાદીનં અઞ્ઞતરઝાનસદિસસ્સ મગ્ગઙ્ગિકસ્સ પવત્તનતો પુગ્ગલભેદવસેન વીસતિ મગ્ગટ્ઠા પુગ્ગલા હોન્તિ, તથા ફલટ્ઠાપિ વીસતીતિ ચત્તાલીસઅરિયપુગ્ગલા હોન્તિ. અપરમ્પિ સચે પન પુગ્ગલસ્સ તથા વિધો અજ્ઝાસયો નત્થિ, અનુલોમવસેન હેટ્ઠિમહેટ્ઠિમઝાનતો વુટ્ઠાય ઉપરૂપરિઝાનધમ્મે સમ્મસિત્વા ઉપ્પાદિતમગ્ગો પાદકજ્ઝાનમનપેક્ખિત્વા સમ્મસિતજ્ઝાનસદિસો હોતિ. પટિલોમવસેન ઉપરૂપરિઝાનતો વુટ્ઠાય હેટ્ઠિમહેટ્ઠિમઝાનધમ્મે સમ્મસિત્વા ઉપ્પાદિતમગ્ગો સમ્મસિતજ્ઝાનમનપેક્ખિત્વા પાદકજ્ઝાનસદિસો હોતિ, હેટ્ઠિમહેટ્ઠિમઝાનતો હિ ઉપરૂપરિઝાનં બલવતરન્તિ, અટ્ઠસતમ્પિ પુરિસપુગ્ગલાતિ તત્થ એકબીજી, કોલંકોલો, સત્તક્ખત્તુપરમોતિ તયો સોતાપન્ના. કામરૂપારૂપભવેસુ અધિગતફલા તયો સકદાગામિનોતિ તે સબ્બેપિ દુક્ખપટિપદા દન્ધાભિઞ્ઞં, દુક્ખપટિપદા ખિપ્પાભિઞ્ઞં, સુખાપટિપદા દન્ધાભિઞ્ઞં, સુખાપટિપદા ખિપ્પાભિઞ્ઞન્તિ ચતુન્નં પટિપદાનં વસેન ચતુવીસતિ, અન્તરાપરિનિબ્બાયી, ઉપહચ્ચપરિ નિબ્બાયી, સસઙ્ખારપરિનિબ્બાયી, અસઙ્ખારપરિનિબ્બાયી, ઉદ્ધંસોતો અકનિટ્ઠગામીતિ અવિહાસુ પઞ્ચ અનામિગાનો, તથા અતપ્પાસુદસ્સાસુદસ્સીસુપિ પઞ્ચ. અકનિટ્ઠેસુ પન ઉદ્ધંસોતવજ્જા અન્તરાપરિનિબ્બાયી, ઉપહચ્ચપરિનિબ્બાયી, સસઙ્ખારપરિનિબ્બાયી, અસઙ્ખારપરિબ્બાયીતિ ચત્તારોતિ ચતુવીસતિ અનાગામિનો. સુક્ખવિપસ્સકો, સમથયાનિકોતિ દ્વે અરહન્તો, ચત્તારો મગ્ગટ્ઠાતિ

ચતુપઞ્ઞાસ તે સબ્બેપિ સદ્ધાધુરપઞ્ઞાધુરાનંવસેન દ્વેગુણે હુત્વા અટ્ઠસતં અરિયપુગ્ગલા હોન્તિ. તે સબ્બેપિ ''અટ્ઠસતં વા''તિ વિત્થારવસેન ઉદ્દિટ્ઠા અરિયપુગ્ગલા તે સઙ્ખેપતો યુગવસેન સોતાપત્તિ મગ્ગટ્ઠો ફલટ્ઠોતિ એકં યુગન્ત્યાદિના ચત્તારોવ હોન્તિ. તેનેવાહ રતનપરિત્તે ''યે પુગ્ગલા અટ્ઠસતં પસત્થા, ચત્તારિ એતાનિ યુગાનિ હોન્તી''તિ અયં પભેદોમગ્ગટ્ઠફલટ્ઠેસુ મિસ્સકવસેન લબ્ભતિ ઝાનિકવિપસ્સકપભેદો પન ફલટ્ઠેયેવ લબ્ભતિ મગ્ગસ્સ એકચિત્તક્ખતિકત્તા મગ્ગટ્ઠેસુ ન લબ્ભતિ. તત્થ સોતાપત્તિફલટ્ઠો ઝાનિકસુક્ખવિપસ્સકવસેન દુવિધો. તેસુ ઝાનિકો પુગ્ગલો તસ્મિં ભવે અરહત્તપ્પત્તો પરિનિબ્બાયતિ. અપ્પત્તો બ્રહ્મલોકગતો હોતિ, સો ઝાનિકો નામ. મૂલટીકાયં પન નિકન્તિયા સતિ પુથુજ્જનાદયો યથાલદ્ધજ્ઝાનસ્સ ભૂમિભૂતે સુદ્ધાવાસવજ્જિતે યત્થ કત્થચિ નિબ્બત્તન્તિ તથા કામભવેપિ કામાવચરકમ્મબલેન ''ઇજ્ઝતિ હિ ભિક્ખવે સીલવતો ચેતોપણિધિ વિસુદ્ધત્તા''તિ વુત્તં. અનાગામિનો પન કામરાગસ્સ સબ્બસો પહીનત્તા કામભવેસુ નિકન્તિં ન ઉપ્પાદેન્તીતિ કામલોકવજ્જિતે યથાલદ્ધસ્સ ભૂમિ ભૂતે યત્થ કત્થચિ નિબ્બત્તન્તી'તિ વુત્તં તથા હિ અનાગામિસ્સેવ કામભવે નિકન્તિયા પહીનત્તા સોતાપન્નસકદાગામીનમ્પિ નિકન્તિયા સતિ કામભવે કામાવચરકમ્મબલેન ઉપ્પત્તિભાવો અવારિતોવ હોતીતિ વિઞ્ઞાયતિ તસ્મા ''અપ્પત્તે બ્રહ્મલોકગતો હોતિ, સો ઝાનિકો નામાતિ ઇદં યેભુય્યવસેન વુત્ત''ન્તિ દટ્ઠબ્બં. સુક્ખવિપસ્સકો પન તિવિધો એકબીજી, કોલંકોલો, સત્તક્ખત્તુપરમોતિ. તત્થ એકો મનુસ્સલોકે વા હોતુ છદેવલોકે વા, એકપટિસન્ધિકો હુત્વા અરહત્તં પત્વા પરિનિબ્બાયતિ, અયં એકબીજી નામ એકો મનુસ્સલોકે એકા પટિસન્ધિ દેવલોકે એકાતિ દ્વેપટિસન્ધિકો વા, એવં તિચતુપઞ્ચછપરમો હુત્વા અરહત્તં પત્વા પરિનિબ્બાયતિ, અયં કોલંકોલો નામ. એકો મનુસ્સલોકે સોતાપન્નો હુત્વા દેવલોકે એકા પટિસન્ધિ તતો પુનાગન્ત્વા મનુસ્સલોકે એકાતિ એવં મનુસ્સદેવલોકમિસ્સકવસેન તત્થ ચત્તારિ ઇધ તીણિત્યાદિના તત્થ છ, ઇધ એકોતિ યાવ સત્તપટિસન્ધિકો હુત્વા પરિનિબ્બાયતિ, અયં સત્તક્ખત્તુપરમો નામ. કેવલં પન મનુસ્સલોકે યેવ સત્ત દેવલોકેયેવ વા સત્તાતિ એવં અમિસ્સો હુત્વા પટિસન્ધિકો ગહેતબ્બો અપરે પન ''ઇતો સત્ત, તતો સત્ત સંસારે વિચરન્તી''તિ વુત્તત્તા મનુસ્સલોકસત્તપટિસન્ધિદેવલોક સત્તપટિસન્ધિવસેન સત્તક્ખત્તુપરમં વદન્તિ. તં અયુત્તં કસ્મા ''કિઞ્ચાપિ તે હોન્તિ ભુસંપમત્તા, ન તે ભવં અટ્ઠમમાદિયન્તી''તિ પાળિયા વિરોધત્તા. અપિચ દ્વિભવપરિચ્છિન્નો સકદાગામીપિ દ્વિક્ખત્તું મનુસ્સલોકં આગતો ભવેય્ય, તસ્સપિ તત્થ એકં, ઇધ એકન્તિ વારસ્સ લબ્ભિતબ્બતો ન પનેવં દટ્ઠબ્બં. સકિં ઇમં મનુસ્સલોકં આગચ્છતીતિ સકદાગામી ઇધ પત્વા ઇધ પરિનિબ્બાયી, તત્થ પત્વા તત્થ પરિનિબ્બાયી, તત્થ પત્વા ઇધ પરિનિબ્બાયી, ઇધ પત્વા તત્થ પરિનિબ્બાયીતિ પઞ્ચસુ સકદાગામીસુ પઞ્ચમકો ઇધ અધિપ્પેતો. યદિ એવં ઇધ પત્વા ઇધ પરિનિબ્બાયીતિ આદયો ચત્તારો કથં સકદાગામીનામાતિ. તે સકિં પુન આગચ્છતીતિ વચનત્થેન સકદાગામી નામ. કામતણ્હાય સબ્બસો પહીનત્તા ઇમં કામધાતું અનાગચ્છતીતિ અનાગામી, નિચ્ચં બ્રહ્મલોકેયેવ પટિસન્ધિ વસેન આગચ્છતીતિ અધિપ્પાયો. ઝાનિકસ્સ એવં હોતુ, સુક્ખવિપસ્સકસ્સ કથન્તિ સોપિ ઝાનિકોવ હુત્વા ગચ્છતિ તસ્સ હિ મગ્ગન્તરે સીહબ્યગ્ઘાદીહિ હતસ્સાપિ લક્ખણત્તયં આરોપેત્વા ઝાનિકો હુત્વાવ મરણં હોતિ અયં પન રૂપારૂપભવેન એકક્ખત્તુપરમો નામ. સત્તક્ખત્તુપરમાદયો અરિયા રૂપારૂપલોકેસુ અનેકક્ખત્તુપટિસન્ધિકાપિ બ્રહ્મલોકસામઞ્ઞેન એકપટિસન્ધિકા નામ હોન્તિ. અરહા પન પાપકરણે રહાભાવા દક્ખિણં અરહત્તા પુન ભવા ભિનિબ્બત્તિયારહાભાવાત્યાદિના વચનત્થેન અરહા નામ. સોપિ તિવિધો ઝાનિક સુક્ખવિપસ્સક સમસીસીવસેન. તત્થ ઝાનિકો મગ્ગેનેવ આગતો , સો પટિસમ્ભિદાપ્પત્તો નામ. અપરોપિ પુથુજ્જનસેક્ખસન્તાને ઝાનિકો હુત્વા ઝાનં પાદકં કત્વા મગ્ગં ઉપ્પાદેતિ, સોપિ ઝાનિકોવ. સુક્ખવિપસ્સકો પન કિલેસક્ખયમત્તમેવ મગ્ગેન સહ અનાગતઝાનં નામ નત્થિ, તં પચ્છા પરિહાયતીતિપિ વદન્તિ. સમસીસી પન તિવિધો હોતિ ઇરિયાપથસમસીસી, રોગસમસીસી, જીવિતસમસીસીતિ. તત્થ યો ઠાનાદીસુ ઇરિયાપથેસુ યેનેવ ઇરિયપથેન સમન્નાગતો હુત્વા વિપસ્સનં આરભતિ, તેનેવ ઇરિયાપથેન અરહત્તં પત્વા પરિનિબ્બાયતિ અયં

ઇરિયાપથસમસીસી નામ. યો પન એકં રોગં પત્વા અન્તોરોગે એવ વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા અરહત્તં પત્વા તેનેવ રોગેન પરિનિબ્બાયતિ અયં રોગસમસીસિ નામ. યો પન તેરસસુ સીસેસુ કિલેસસીસં અવિજ્જં અરહત્તમગ્ગો પરિયાદિયતિ, પવત્તિસીસં જીવિતિન્દ્રિયં ચુતિચિત્તં પરિયાદિયતિ, અયં જીવિતસમસીસીનામ. તત્થ તેરસ સીસાનિ કતમાનિ તેરસ સીસાનિ. પલિબોધસીસં, તણ્હાબન્ધનસીસં, માનપરામાસસીસં, દિટ્ઠિવિક્ખેપસીસં, ઉદ્ધચ્ચકિલેસસીસં, અવિજ્જાઅધિમોક્ખસીસં, સદ્ધાપગ્ગહસીસં, વીરિયઉપટ્ઠાનસીસં, સતિઅવિક્ખેપસીસં, સમાધિદસ્સનસીસં, પઞ્ઞાપવત્તિસીસં, જીવિતિન્દ્રિયગોચરસીસં, વિમોક્ખસઙ્ખારસીસન્તિ. એત્થ ચ અવિજ્જા પરિયાદાયકં મગ્ગચિત્તં જીવિતિન્દ્રિયં પરિયાદાતું સક્કોતિ, જીવિતપરિયાદાયકં ચુતિચિત્તં અવિજ્જં પરિયાદાતું ન સક્કોતિ, અવિજ્જા પરિયાદાયકં ચિત્તં અઞ્ઞં, જીવિતિન્દ્રિયપરિયાદાયકં ચિત્તં અઞ્ઞં. કથં પનિદં સીસં સમં હોતીતિ. વારસમતાય, યસ્મિઞ્હિ વારે મગ્ગવુટ્ઠાનં હોતિ, સોતાપત્તિમગ્ગે મગ્ગફલનિબ્બાનપહીનસેસકિલેસપચ્ચવેક્ખણાવસેન પઞ્ચ પચ્ચવેક્ખણાનિ, તથા સકદામિમગ્ગે પઞ્ચ, અનાગામિમગ્ગે પઞ્ચ, અરહત્તમગ્ગે સેસકિલેસાભાવા ચત્તારીતિ એકૂનવીસતિમે પચ્ચવેક્ખણઞાણે પતિટ્ઠાય ભવઙ્ગં ઓતરિત્વા પરિનિબ્બાયતો ઇમાય વારસમતાય ઇદં ઉભયસીસ પરિયાદાનમ્પિ સમં હોતિ નામ. અરહત્તમગ્ગે ચ પવત્તિસીસં જીવિતિન્દ્રિયં પવત્તિતો વુટ્ઠહન્તો મગ્ગો ચુતિતો ઉદ્ધં અપ્પવત્તિકરણવસેન યદિપિ પરિયાદિયતિ. યાવ પન ચુતિ, તાવ પવત્તિસભાવતો પવત્તિસીસં જીવિતિન્દ્રિયં ચુતિચિત્તં પરિયાદિયતિ નામ. કિલેસપરિયાદાનેન મગ્ગચિત્તેન અત્તનો અનન્તરં વિય નિપ્ફાદેતબ્બા પચ્ચવેક્ખણવારાવ પરિપુણ્ણા. પરિપુણ્ણવસેન પહીનકિલેસે પચ્ચવેક્ખણતો કિલેસપરિયાદાનસ્સેવ વારાતિ વત્તબ્બતં અરહન્તિ, તેનેવ કિલેસસીસં અવિજ્જાપરિયાદાનઞ્ચ પવત્તિસીસં જીવિતિન્દ્રિયપરિયાદાનઞ્ચ સમં કત્વા ઇમાય વારસમતાય કિલેસપરિયાદાનં જીવિતપરિયાદાનાનં અપુબ્બચરિમતા વેદિતબ્બાતિ વુત્તં. સંયુત્તઠકથાયં પન યસ્સ પુગ્ગલસ્સ અપુબ્બં અચરિમં આસવપરિયાદાનઞ્ચ હોતિ જીવિતપરિયાદાનઞ્ચ, અયંતિ પુગ્ગલો સમસીસી. એત્થ ચ પવત્તિસીસં કિલેસસીસન્તિ દ્વે સીસાનિ. તત્થ પવત્તિસીસં નામ જીવિતિન્દ્રિયં. કિલેસસીસં નામ અવિજ્જા. તેસુ જીવિતિન્દ્રિયં ચુતિચિત્તં ખેપેતિ. અવિજ્જં મગ્ગચિત્તં. દ્વિન્નં ચિત્તાનં એકતો ઉપ્પાદો નત્થિ. મગ્ગાનન્તરં પન ફલં, ફલાનન્તરં ભવઙ્ગં, ભવઙ્ગતો વુટ્ઠાય પચ્ચવેક્ખણં પરિપુણ્ણં હોતિ, તં અપરિપુણ્ણં વાતિ. તિખિણેન અસિના સીસે છિન્દન્તેપિ હિ એકો વા દ્વે વા પચ્ચવેક્ખણવારા અવસ્સં ઉપ્પજ્જન્તિયેવ, ચિત્તાનં પન લહુપરિવત્તિતાય આસવક્ખયો ચ જીવિતપરિયાદાનઞ્ચ એકક્ખણે વિય સઞ્ઞાયતી'તિ વુત્તં. તટ્ટીકાયઞ્ચ ''દ્વિન્નં ચિત્તાનન્તિ ચુતિચિત્તમગ્ગચિત્તાનં. તન્તિ પચ્ચયવેકલ્લં. પરિપુણ્ણં જવનચિત્તાનં સત્તક્ખત્તું પવત્તિયા. અપરિપુણ્ણં પઞ્ચક્ખત્તું પવત્તિયા. કિઞ્ચાપિ એકો વા દ્વે વા તિ વુત્તં, તં પન વચન સિલિટ્ઠવસેન વુત્તં. યાવ એકં વા દ્વે વા તદારમ્મણચિત્તાનીતિ હેટ્ઠિમન્તેન દ્વે પવત્તન્તીતિ વદન્તી''તિ વુત્તં. એત્થ ચ ''પરિપુણ્ણં જવનચિત્તાનં સત્તક્ખત્તું પવત્તિયા, અપરિપુણ્ણં પઞ્છક્ખત્તું પવત્તિયા''તિ ઇમિના અટ્ઠકથાટીકાવચનેન સમસીસીનં પચ્ચવેક્ખણાવસેન મરણાસન્નવીથિયં પરિપુણ્ણવસેન સત્તક્ખત્તું, અપરિપુણ્ણવસેન પઞ્ચક્ખત્તું ક્રિયજવનાનિ જવન્તીતિ સન્નિટ્ઠાનમેત્થાવ ગન્તબ્બં. ''અસમ્મૂળ્હો કાલં કરોતી''તિ વુત્તત્તા ચ વિઞ્ઞાયતિ સત્તક્ખત્તું પરિપુણ્ણવસેન મરણાસન્નકાલે જવનપવત્તિ. એવઞ્ચ સતિ ''મન્દપ્પવત્તિયં પન મરણકાલાદીસુ પઞ્ચવારમેવા''તિ એત્થ ''મન્દપ્પવત્તિય''ન્તિ વિસેસનં સાત્થકં સિયા. ''પઞ્ચવારમેવા''તિ એત્થ એવકારેન મન્દપ્પવત્તિકાલે છસત્તક્ખત્તું નિવત્તેતિ. અસમ્મૂળ્હકાલે પન છસત્તક્ખત્તુમ્પિ અનુજાનાતિ. કામાવચરજવનાનઞ્ચ અનિયતપરિમાણા બલવકાલેપિ પરિસમ્પુણ્ણભાવા તથા હિ ''કામાવચરજવનાનિબલવકાલે સત્તક્ખત્તું છક્ખત્તું વા, મન્દપ્પવત્તિયં પન મરણકાલાદીસુ પઞ્ચવારમેવ. ભગવતો યમકપાટિહારિયકાલાદીસુ લહુકપ્પવત્તિયં ચત્તારિ પઞ્ચવા પચ્ચવેક્ખણજવનચિત્તાનિ ભવન્તી''તિ અનિયમિતપ્પમાણવસેન ઉપ્પત્તિભાવો આગતો ઇમસ્મિં સમસીસિનિદ્દેસવારેપિ મરણાસન્નવીથિચિત્તસ્સ વિસું

અલબ્ભનતો પચ્ચવેક્ખણન્તેયેવ ભવઙ્ગચિત્તેન પરિનિબ્બાનતો પરિપુણ્ણવસેન સત્ત જવનચિત્તાનિ પાટિકઙ્ખિતબ્બાનીતિ અમ્હાકં ખન્તિ વીમંસિત્વા ગહેતબ્બો ઇતો યુત્તતરો વા પકારો લબ્ભમાનો ગવેસિતબ્બો. એવં પરમત્થસઙ્ઘવસેન ચત્તારિ પુરિસયુગાનિ, અટ્ઠ પુરિસપુગ્ગલા, ચત્તાલીસમ્પિપુગ્ગલા અટ્ઠસતમ્પિ પુરિસપુગ્ગલાતિ સબ્બં સમોધાનેત્વા ઇમસ્મિં લોકે સઙ્ઘોપિ દુલ્લભોતિ વેદિતબ્બો તથા હિ અરિયપુગ્ગલા અતિદુલ્લભાવ સાસનસ્સ વિજ્જમાનકાલેપિ ઇદાનિ સોતાપન્નસ્સાપિ અવિજ્જમાનતો અયં પરમત્થસઙ્ઘવિચારણા. સમ્મુતિસઙ્ઘો પન ઞત્તિચતુત્થેન ઉપસમ્પન્નો પુથુજ્જનસઙ્ઘોવ, સોપિ દુલ્લભોયેવ. કસ્મા બુદ્ધુપ્પાદકાલેયેવ લબ્ભનતો તથા હિ અનુપ્પન્ને બુદ્ધે પચ્ચેકબુદ્ધાનં સતસહસ્સાદિગણને ઉપ્પજ્જમાનેપિ તેસં સન્તિકે ઉપસમ્પદાભાવસ્સ અલબ્ભમાનતો પચ્ચેકબુદ્ધાનઞ્હિ સન્તિકે પબ્બજિતાનં કુલપુત્તાનં સરણગમનકમ્મટ્ઠાનસ્સાપિ દાતું અસક્કુણેય્યત્તા. પચ્ચેકબુદ્ધા ચ નામ મૂગસ્સ સુપિનદસ્સનં વિય અત્તના પટિલદ્ધસચ્ચધમ્મે પરેસં આચિક્ખિતું ન સક્કોન્તિ, તસ્મા તે પબ્બાજેત્વા કમ્મટ્ઠાને નિયોજેતું અસમત્થા ''એવં તે નિવાસેતબ્બં, એવં તે પારુપિતબ્બ''ન્તિ આદિનાનયેન અભિસમાચારિકમેવ સિક્ખાપેસું તસ્મા બુદ્ધુપ્પાદકાલેયેવ સમ્મુતિસઙ્ઘો લબ્ભતિ. અપિચ ન તે દુલ્લભાયેવ હોન્તિ, અથ ખો તસ્મિં ઉદ્દિસ્સ અપ્પમત્તકસ્સાપિ કતાકારસ્સ અસઙ્ખ્યેય્યફલાપિ હોન્તિ વુત્તઞ્હેતં ભગવતા ''ભવિસ્સન્તિ ખો પનાનન્દ અનાગતમદ્ધાનં ગોત્રભુનો કાસાવકણ્ઠા દુસ્સીલા પાપધમ્મા તેસુ દુસ્સીલેસુ સઙ્ઘં ઉદ્દિસ્સ દાનં દસ્સન્તિ, તદા પાહં આનન્દ સઙ્ઘગતં દક્ખિણં અસઙ્ખ્યેય્યં અપ્પમેય્યં વદામિ ન ત્વેવાહં આનન્દ કેનચિ પરિયાયેન સઙ્ઘગતા દક્ખિણા પાટિપુગ્ગલિકં દક્ખિણં મહપ્ફલન્તિ વદામી''તિ. તથા હિ ઉપરિપણ્ણાસકે દક્ખિણવિભઙ્ગવણ્ણનાયં ''કાસાવકણ્ઠાનં સઙ્ઘે દિન્ને દક્ખિણાપિ ગુણાસઙ્ખ્યાય અસઙ્ખ્યેય્યા''તિ વુત્તં. સઙ્ઘગતદક્ખિણા હિ સઙ્ઘે ચિત્તીકારં કાતું સક્કોન્તસ્સ હોતિ. સઙ્ઘે પન ચિત્તીકારો દુક્કરો યો હિ ''સઙ્ઘગતં દક્ખિણં દસ્સામી''તિ દેય્યધમ્મં પટિયાદેત્વા વિહારં ગન્ત્વા ભન્તે સઙ્ઘં ઉદ્દિસ્સ એકં થેરં દેથા'તિ વદતિ, અથ સઙ્ઘતો સામણેરં લભિત્વા ''સામણેરો મે લદ્ધો''તિ અઞ્ઞથત્તં આપજ્જતિ, તસ્સ દક્ખિણા સઙ્ઘગતા ન હોતિ. મહાથેરં લભિત્વા પિ ''મહાથેરો મે લદ્ધો''તિ સોમનસ્સં ઉપ્પાદેન્તસ્સાપિ ન હોતિયેવ. તસ્સ દક્ખિણા સઙ્ઘગતા ન હોતિ. યો પન સામણેરં ઉપસમ્પન્નં વા દહરં વા થેરં વા બાલં વા પણ્ડિતં વા યંકિઞ્ચિ સઙ્ઘતો લભિત્વા નિબ્બેમતિકો હુત્વા ''સઙ્ઘસ્સ દમ્મી''તિ સઙ્ઘે ચિત્તીકારં કાતું સક્કોતિ, તસ્સ દક્ખિણા સઙ્ઘગતા નામ હોતિ. પરસમુદ્દવાસિનો કિર એવં કરોન્તિ તત્થ હિ એકો વિહારસ્સામિકુટુમ્બિકો ''સઙ્ઘગતં દક્ખિણં દસ્સામી''તિ સઙ્ઘતો ઉદ્દિસિત્વા ''એકં ભિક્ખું દેથા''તિ યાચિત્વા સો એકં દુસ્સીલભિક્ખું લભિત્વા નિસીદનટ્ઠાનં ઓપુઞ્જાપેત્વા આસનં પઞ્ઞપેત્વા ઉપરિ વિતાનં બન્ધિત્વા ગન્ધધૂમપુપ્ફેહિ પૂજેત્વા પાદે ધોવિત્વા મક્ખેત્વા બુદ્ધસ્સ નિપચ્ચકારં કરોન્તો વિય સઙ્ઘે ચિત્તીકારેન દેય્યધમ્મં અદાસિ સો ભિક્ખુ પચ્છાભત્તં વિહારં જગ્ગનત્થાય ''કુદાલકં દેથા''તિ ઘરદ્વારં આગતો ઉપાસકો નિસિન્નોવ કુદાલં પાદેન ખિપિત્વા ''ગણ્હા''તિ અદાસિ તમેનં મનુસ્સા આહંસુ ''તુમ્હેહિ પાતોવ એતસ્સ કતસક્કારો વત્તું ન સક્કા, ઇદાનિ અપચયમત્તકમ્પિ નત્થિ, કિં નામેત''ન્તિ. ઉપાસકો ''સઙ્ઘસ્સ સો અય્યો ચિત્તીકારો, ન એતસ્સા''તિ આહ. કાસાવકણ્ઠસઙ્ઘદિન્નદક્ખિણં પન કો સોધેતિ, સારિપુત્તમોગ્ગલાનાદયો અસીતિમહાથેરા સોધેન્તિ અપિ ચ થેરા ચિરપરિનિબ્બુતા, થેરે આદિં કત્વા યાવજ્જતના ધરમાનખીણાસવા સોધેન્તિયેવ, તથા હિ દાયકતો પટિગ્ગાહતોપિ મહપ્ફલં હોતિ દાનં. દાયકતો વેસ્સન્તરજાતકં કથેતબ્બં વેસ્સન્તરો હિ દુસ્સીલસ્સ જૂજકાબ્રાહ્મણસ્સ નયનસદિસે દ્વે જાલીકણ્હાજિને પુત્તે દત્વા પથવિં કમ્પેસિ. સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં આરબ્ભ પવત્તચેતનાય મહન્તભાવેન પથવિં કમ્પેસિ. એવં દાયકતોપિ મહપ્ફલં હોતિ. પટિગ્ગાહકતો પન સારિપુત્તત્થેરસ્સ દિન્નચોરઘાતકવત્થુ કથેતબ્બં ચોરઘાતકો નામ હિ સાવત્થિયં એકો જનપદપુરિસો પઞ્ચવીસતિ વસ્સાનિ ચોરઘાતકકમ્મં કત્વા મહલ્લકકાલેપિ તિંસ વસ્સાનિ નાસિકવાતેનેવ કણ્ણનાસાદીનિ છિન્દિત્વા ચોરઘાતકકમ્મં કરોન્તસ્સેવ પઞ્ચપઞ્ઞાસ વસ્સાનિ વીતિવત્તાનિ. સો મરણ મઞ્ચે

નિપન્નોવ અત્તનો કમ્મબલેન મહાનિરયે નિબ્બત્તો વિય મહાસદ્દં કત્વા દુક્ખિતો હોતિ, તસ્સ સદ્દેન ભીતા મનુસ્સા ઉભતો પસ્સે ગેહં છડ્ડેત્વા પલાયિંસુ. તદા સારિપુત્તત્થેરો દિબ્બચક્ખુ ના લોકં વોલોકેન્તો તં દિસ્વા તસ્સ અનુકમ્પં પટિચ્ચ તસ્સ ગેહદ્વારે અટ્ઠાસિ. સો કુજ્ઝિત્વા તિક્ખત્તું નાસિકવાતેન વિસ્સજ્જમાનોપિ વિસ્સજ્જિતું અસક્કોન્તો અતિવિરોચમાનં થેરં દિસ્વા અતિવિય પસીદિત્વા અત્તનો અત્થાય સમ્પાદિતં પાયાસં અદાસિ. થેરોપિ મઙ્ગલં વડ્ઢેત્વા પક્કમિ. ચોરઘાતકો થેરસ્સ દિન્નદાનં અનુસ્સરિત્વા સગ્ગે નિબ્બત્તિ, એવં પટિગ્ગાહકતોપિ મહપ્ફલં હોતિ. ઉભયતોપિ મહપ્ફલં, અનાથપિણ્ડિકવિસાખાદયો બુદ્ધપ્પમુખસ્સ દિન્નદાનં વેદિતબ્બં.

વુત્તઞ્હેતં ભગવતા.

‘‘તથાગતે ચ સમ્બુદ્ધે, અથવા તસ્સ સાવકે;
નત્થિ ચિત્તે પસન્નમ્હિ, અપ્પકા નામ દક્ખિણા.

એવં અચિન્તિયા બુદ્ધા, બુદ્ધધમ્મા અચિન્તિયા;
અચિન્તિયે પસન્નાનં, વિપાકો હોતિ અચિન્તિયો’’તિ.

એવં ઉભયવસેન મહપ્ફલભાવો વેદિતબ્બો. દાયકતોપિ પટિગ્ગાહકતોપિ નિપ્ફલમેવ. સેય્યથાપિ મક્ખલિગોસાલછસત્થારાદીનં અત્તનો ઉપાસકમિચ્છાદિટ્ઠીહિ પૂજાવિસેસા વુત્તઞ્હેતં ભગવતા.

‘‘માસે માસે કુસગ્ગેન, બાલો ભુઞ્જેય્ય ભોજનં;
ન સો સઙ્ખતધમ્માનં, કલં નાગ્ઘતિ સોળસિ’’ન્તિ.

તેનેવાહ ભગવા ચત્તારિમાનિ આનન્દ દક્ખિણવિસુદ્ધિયો’’તિ. ઇમાનિ તીણિ બુદ્ધધમ્મસઙ્ઘરતનાનિ સાધૂનં રતિજનનત્થેન રતનાનિ નામ.

વુત્તઞ્હેતં.

‘‘ચિત્તીકતં મહગ્ઘઞ્ચ, અતુલં દુલ્લભદસ્સનં;
અનોમસત્તપરિભોગં, રતનં તેન વુચ્ચતી’’તિ.

રતનઞ્ચ નામ દુવિધં સવિઞ્ઞાણકાવિઞ્ઞાણકવસેન. તત્થ અવિઞ્ઞાણકં ચક્કરતનં, મણિરતનં યં વા પનઞ્ઞમ્પિ અનિન્દ્રિયબદ્ધસુવણ્ણરજતાદિ. સવિઞ્ઞાણકં હત્થિઅસ્સરતનાદિપરિણાયકરતનપરિયોસાનં, યં વા પનઞ્ઞમ્પિ ઇન્દ્રિયબદ્ધં. એવં દુવિધે ચેત્થ સવિઞ્ઞાણકરતનં અગ્ગમક્ખાયતિ, કસ્મા યસ્મા અવિઞ્ઞાણકં સુવણ્ણરજતમણિમુત્તાદિરતનં સવિઞ્ઞાણકાનં હત્તિરતનાદીનં અલઙ્કારત્થાય ઉપનીયતિ. સવિઞ્ઞાણકરતનમ્પિ દુવિધં તિરચ્છાનગતરતનં મનુસ્સરતનઞ્ચ. તત્થ મનુસ્સરતનં અગ્ગમક્ખાયતિ. કસ્મા યસ્મા તિરચ્છાનગતરતનં મનુસ્સરતનસ્સ ઓપવય્હં હોતિ. મનુસ્સરતનમ્પિ દુવિધં ઇત્થિરતનં પુરિસરતનઞ્ચ. તત્થ પુરિસરતનં અગ્ગમક્ખાયતિ. કસ્મા યસ્મા ઇત્થિરતનં પુરિસરતનસ્સ પરિચારિકત્તં આપજ્જતિ. પુરિસરતનમ્પિ દુવિધં અગારિકરતનં અનગારિકરતનઞ્ચ તત્થ અનગારિકરતનં અગ્ગમક્ખાયતિ. કસ્મા યસ્મા અગારિકરતનેસુ અગ્ગો ચક્કવત્તીપિ સીલાદિગુણયુત્તં અનગારિકરતનં પઞ્ચપતિટ્ઠિતેન વન્દિત્વા ઉપટ્ઠહિત્વા પયિરુપાસિત્વા દિબ્બમાનુસ્સિકા સમ્પત્તિયો પાપુણિત્વા અન્તે નિબ્બાનસમ્પત્તિં પાપુણાતિ. અનગારિકરતનમ્પિ દુવિધં

અરિયપુથુજ્જનવસેન. અરિયરતનમ્પિ દુવિધં સેક્ખાસેક્ખવસેન. અસેક્ખરતનમ્પિ દુવિધં સુક્ખવિપસ્સકસમથયાનિકવસેન. સમથયાનિકરતનમ્પિ દુવિધં સાવકપારમિપ્પત્તમપત્તઞ્ચ. તત્થ સાવકપારમિપ્પત્તં અગ્ગમક્ખાયતિ. કસ્મા ગુણમહત્તતાય. સાવકપારમિપ્પત્તરતનતોપિ પચ્ચેકબુદ્ધરતનં અગ્ગમક્ખાયતિ. કસ્મા ગુણમહત્તતાય. સારિપુત્તમોગ્ગલાનસદિસાપિ હિ અનેકસતા સાવકા પચ્ચેકબુદ્ધસ્સ ગુણાનં સતભાગમ્પિ ન ઉપનેન્તિ. પચ્ચેકબુદ્ધતો સમ્બુદ્ધરતનં અગ્ગમક્ખાયતિ. કસ્મા ગુણમહત્તતાય સકલમ્પિ જમ્બુદીપં પલ્લઙ્કે ન પલ્લઙ્કં ઘટ્ટેન્તો નિસિન્ના પચ્ચેકસમ્બુદ્ધા એકસ્સ ગુણાનં નેવ સઙ્ખ્યં કલં ગણનભાગં ઉપનેન્તિ, વુત્તઞ્હેતં ભગવતા ‘‘યાવતા ભિક્ખવે સત્તા અપદા વા...પે॰... તથાગતો તેસં અગ્ગમક્ખાયતી’’તિ આદિ. એવં ‘‘બુદ્ધો ચ દુલ્લભો લોકે, સદ્ધમ્મસવનમ્પિ ચ, સઙ્ઘો ચ દુલ્લભો લોકે’’તિ ઇમેસં તિણ્ણં પદાનં અત્થુદ્ધારવસેન સબ્બસો અત્થો વુત્તોયેવ હોતિ.

ઇતિ સાગરબુદ્ધિત્થેરવિરચિતે સીમવિસોધને સઙ્ઘવણ્ણનાય

સમસીસિકણ્ડો ચતુત્થો પરિચ્છેદો.

પકિણ્ણકકણ્ડો

ઇદાનિ સપ્પુરિસાતિ દુલ્લભાતિ ઇમસ્સ સંવણ્ણનાક્કમો સમ્પત્તો તથા હિ લોકે સપ્પુરિસાપિ અતિદુલ્લભાયેવ. સપ્પુરિસાતિ કલ્યાણગુણસમ્પન્ના ઉત્તમપુરિસા. તે નિસ્સાય જાતિધમ્મા સત્તા જાતિયા, મરણધમ્મા સત્તા મરણતો મુચ્ચન્તિ વુત્તઞ્હેતં ભગવતા ''મમઞ્હિ આનન્દ કલ્યાણમિત્તં આગમ્મ જાતિયા પરિમુચ્ચન્તિ, જરાધમ્મા સત્તા જરાય મુચ્ચન્તી''તિ આદિ વચનતો પન સમ્માસમ્બુદ્ધોયેવ સબ્બાકારસમ્પન્નો કલ્યાણમિત્તો નામ. તં અલભન્તેન સારિપુત્તમોગ્ગલાનાદયો અરિયપુગ્ગલા વા. તેપિ અલભન્તેન એકન્તજહિતં સિવટ્ઠિકં કલ્યાણમિત્તં લભિતબ્બં, વુત્તઞ્હેતં પોરાણેહિ.

''પિયો ગરુ ભાવનીયો, વત્તા ચ વચનક્ખમો;
ગમ્ભીરઞ્ચ કથં કત્તા, નોચાઠાને નિયોજયે''તિ.

એવમાદિગુણસમન્નાગતો વડ્ઢિપક્ખે ઠિતપણ્ડિતપુગ્ગલો લોકે દુલ્લભોવ. કતમો પણ્ડિતપુગ્ગલો બુદ્ધપચ્ચેકબુદ્ધા અસીતિ ચ મહાસાવકા અઞ્ઞે ચ તથાગતસ્સ સાવકા સુનેત્તમહાગોવિન્દવિધુરસરભઙ્ગમહોસધસુતસોમનિમિરાજઅયોઘરકુમારક અકત્તિપણ્ડિતાદયો ચ પણ્ડિતાતિ વેદિતબ્બા. તે ભયે વિય રક્ખા, અન્ધકારે વિય પદીપા, ખુપ્પિપાસાદિદુક્ખાભિભવે વિય અન્નપાનાદિપટિલાભો, અત્તનો વચનકરાનં સબ્બભયઉપદ્દવૂપસગ્ગવિદ્ધંસનસમત્થા હોન્તિ તથા હિ તથાગતં આગમ્મ અસઙ્ખ્યેય્યા અપરિમાણા દેવમનુસ્સા આસવક્ખયં પત્તા બ્રહ્મલોકે પતિટ્ઠિતા, દેવલોકે ઉપ્પન્ના. સારિપુત્તત્થેરે ચિત્તં પસાદેત્વા ચતૂહિ ચ પચ્ચયેહિ થેરં ઉપટ્ઠહિત્વા અસીતિ કુસલહસ્સાનિ સગ્ગે નિબ્બત્તાનિ, તથા મહામોગ્ગલાનમહાકસ્સપપભુતિ સુનેત્તસ્સ સત્થુનો સાવકા અપ્પેકચ્ચે બ્રહ્મલોકે ઉપપજ્જિંસુ, અપ્પેકચ્ચે પરનિમ્મિતવસવત્તીનં દેવાનં સહબ્યતં...પે॰... અપ્પેકચ્ચે ગહપતિમહાસાલકુલાનં સહબ્યતં ઉપપજ્જિંસુ, વુત્તઞ્હેતં ''નત્થિ ભિક્ખવે પણ્ડિતતો ભયં, નત્થિ પણ્ડિતતો ઉપદ્દવો, નત્થિ પણ્ડિતતો ઉપસગ્ગો''તિ. અપિચ તગ્ગરમાલાદિગન્ધભણ્ડસદિસો પણ્ડિતો, તગ્ગરમાલાદિગન્ધભણ્ડપલિવેઠનપત્તસદિસો તદુપસેવી વુત્તઞ્હેતં નારદજાતકે.

''તગ્ગરઞ્ચ પલાસેન, યો નરો ઉપનય્હતિ;
પત્તાપિ સુરભિ વાયન્તિ, એવં ધીરૂપસેવના''તિ.

અકિત્તિપણ્ડિતો સક્કેન દેવાનમિન્દેન વરે દિય્યમાને એવમાહ

''ધીરં પસ્સે સુણે ધીરં, ધીરેન સહ સંવસે;
ધીરેના'લાપસલ્લાપં, તં કરે તઞ્ચ રોચયે.

કિં નુ તે અકરં ધીરો, વદ કસ્સપ કારણં;
કેન કસ્સપ ધીરસ્સ, દસ્સનં અભિકઙ્ખસિ.

નયં નયતિ મેધાવી, અદુરાયં ન યુઞ્જતિ;
સનરો સેય્યસો હોતિ, સમ્મા વુત્તો ન કુપ્પતિ;

વિનયં સો પજાનાતિ, સાધુ તેન સમાગમો''તિ.

અપિચ તેપિ સપ્પુરિસે સઙ્ગમ્મ અસ્સુતપુબ્બમ્પિ ઉભયલોકહિતાવહં વાચં સુય્યતેવ, વુત્તમ્પિ ચેતં.

''સુભાસિતં ઉત્તમમાહુ સન્તો, ધમ્મં ભણે નાધમ્મં તં દુતિયં;
પિયં ભણે નાપ્પિયં તં તતિયં, સચ્ચં ભણે નાલીકં તં ચતુત્થ''ન્તિ ચ.

''યં બુદ્ધો ભાસતિ વાચં, ખેમં નિબ્બાનપત્તિયા;
દુક્ખસ્સન્તકિરિયાય, સા વે વાચાનમુત્તમા''તિ.

સપ્પુરિસૂપનિસ્સયસેવનપચ્ચયાયેવ દાનાદિકુસલસમાયોગેન અપાયદુક્ખતો મુચ્ચન્તિ વુત્તઞ્હેતં ''અપિચ નેરયિકાદિદુક્ખપરિત્તાણતો પુઞ્ઞાનિ એવ પાણીનં બહૂપકારાનિ, યતો તેસમ્પિ ઉપકારાનુસ્સરણતા કતઞ્ઞુતા સપ્પુરિસેહિ પસંસનીયાદિનાનપ્પકારવિસેસાધિગમહેતૂચ હોન્તિ વુત્તઞ્હેતં ભગવતા, ''દ્વે મે ભિક્ખવે પુગ્ગલા દુલ્લભા લોકસ્મિં, કતમે દ્વે, યો ચ પુબ્બકારી, યો ચ કતઞ્ઞુ કતવેદી''તિ. અપિચ વિધુરમહોસધજાતકાદિકાલેપિ ઇધલોકપરલોકસમ્પત્તિઅત્થમેવ અત્તનો વચનકરે સમ્મા યોજેન્તિ. અનાકુલકમ્મન્તાધિટ્ઠાનેન કાલઞ્ઞુતાય પતિરૂપકારિતાય અનલસતાય ઉટ્ઠાનવીરિયસમતાય અબ્યસનિયતાય કાલાનતિક્કમનઅપ્પતિરૂપકરણઅકરણસિથિલકરણાહિ અકુસલાદીહિ રહિતકસિગોરક્ખવાણિજ્જાદયો કમ્મન્તા, એતે અત્તનો વા પુત્તદારસ્સ વા દાસકમ્મકરાનં વા બ્યત્તતાય એવં પયોજિતા દિટ્ઠેવ ધમ્મે ધનધઞ્ઞવિત્તિ પટિલાભહેતૂ હોન્તિ, વુત્તઞ્હેતં ભગવતા.

પતિરૂપકારીરિ ધુરવા, ઉટ્ઠાનતા વિન્દતે ધનન્તિ ચ;
ન દિવા સોપ્પસીલે, રત્તિં ઉટ્ઠાનદસ્સિના;
નિચ્ચપ્પમત્તેન સોણ્ડેન, સક્કા આવસિતું ઘરં.

અતીસિતં અતિઉણ્હં, અતિસારમિદં અહુ;
ઇતિ વિસ્સટ્ઠકમ્મન્તે, અત્થા અચ્ચેન્તિ માણવે.

યો ચ સીતઞ્ચ ઉણ્હઞ્ચ; તિણાનિ યો ન મઞ્ઞતિ;
સપ્પુરિસકિચ્ચાનિ, સો સુખં ન વિહાયતી''તિ ચ.

ભોગે સંહરમાનસ્સ, પરસ્સેવ ઇરયતો;
ભોગા સન્નિચયં યન્તિ, વમ્મિકોવૂપચીયતીતિ.

એવમાદિપ્પભેદા સપ્પુરિસા લોકે અતિદુલ્લભાવ. તબ્બિગમેન દુપ્પુરિસા બાલજના અગવેસન્તોપિ લબ્ભન્તેવ તે બાલા અત્તાનં સેવમાને પરજને સંસારદુક્ખેયેવ ઓસીદેન્તિ ભવતો વુટ્ઠાનં ન દેન્તિ તથા હિ પૂરણકસ્સપાદયો છસત્થારા દેવદત્તકોકાલિક-મોદકતિસ્સ ખણ્ડદેવિયાપુત્તસમુદ્દદત્તચિઞ્ચમાણવિકાદયો અતીતકાલે ચ દીઘદુક્ખસ્સ લાભાતિ ઇમે અઞ્ઞે ચ એવરૂપા સત્તા બાલા અગ્ગિપદિત્તમિવ અગારં અત્તના દુગ્ગહિતેન અત્તાનઞ્ચ અત્તનો વચનકારકે ચ વિનાસેન્તિ તથા હિ દેવદત્તમાગમ્મ રાજા અજાતસત્તુ-કોકાલિકાદયો તદઞ્ઞેપિ પુગ્ગલા અપાયે નિબ્બત્તન્તિ. રાજા અજાતસત્તુ સામઞ્ઞફલસુત્તન્તસવનકાલે યદિ પિતરં અઘાતેય્ય, સોતાપન્નો

ભવેય્ય પિતરં ઘાતિતત્તા મગ્ગફલમ્પિ અપ્પત્વા લોહકુમ્ભિયં સટ્ઠિવસ્સસહસ્સાનિ પચ્ચિત્વા મુચ્ચિસ્સતિ અનાગતેપિ પચ્ચેકબુદ્ધો ભવિસ્સતિ. કોકાલિકોપિ સારિપુત્તમોગ્ગલાનત્થેરે અનપચાયિત્વા મહાનિરયે પદુમગણનાય પચ્ચનોકાસે નિરયપદેસે પદુમનિરયે…પે॰… પદુમં ખો પન અઞ્ઞતરો ભિક્ખુ નિરયં કોકાલિકો ભિક્ખુ ઉપપન્નો સારિપુત્તમોગ્ગલાનેસુ ચિત્તં આઘાતેત્વા''તિ આહ. તત્થ અઞ્ઞતરો ભિક્ખૂતિ નામગોત્તેન અપાકટં ''કિં વ દીઘં નુખો ભન્તે પદુમે નિરયે આયુપ્પમાણ''ન્તિ પઞ્હં પુચ્છિત્વા નિસિન્નં એકં ભિક્ખું એવમાહ ''દીઘં ખો ભિક્ખુ નિરયે આયુપ્પમાણં, તં ન સુકરં સઙ્ખાતું એત્તકાનિ વસ્સાનીતિ વા એત્તકાનિ વસ્સસતાનીતિ વા એત્તકાનિ વસ્સસહસ્સાનીતિ વા એત્તકાનિ વસ્સસતસહસ્સાની''તિ વા સક્કા પન ભન્તે ઉપમં કાતુન્તિ. ''સક્કા ભિક્ખૂ''તિ ભગવા અવોચ. સેય્યથાપિ ભિક્ખુ વીસતિખારિકો કોસલકો તિલવાહો હોતિ, તતો પુરિસો વસ્સસતસ્સ વસ્સસહસ્સસ્સ અચ્ચયેન એકમેકં તિલં ઉદ્ધરેય્ય, ખિપ્પતરં ખો સો ભિક્ખુ વીસતિખારિકો કોસલકો તિલવાહો ઇમિના ઉપક્કમેન પરિક્ખયં પરિયાદાનં ગચ્છેય્ય, ન ત્વેવ એકો અબ્બુદો નિરયો. સેય્યથાપિ ભિક્ખુ વીસ અબ્બુદો નિરયો, એવમેકો નિરબ્બુદો નિરયો''તિ આદિ. વીસતિખારિકો તિ માગધિકેન પત્થેન ચત્તારો પત્થા કોસલરટ્ઠે એકો પત્થો હોતિ. તેન પત્થેન ચત્તારો પત્થા આળ્હકં. ચત્તારિ આળ્હકાનિ દોણં. ચતુદોણા માનિકા. ચતુમાનિકા ખારી. તાયખારિયા વીસતિખારિકો તિલવાહો. તિલવાહોતિ તિલસકટં. અબ્બુદો નિરયોતિ અબ્બુદો નામ એકો પચ્ચેકનિરયો નત્થિ, અવીચિમ્હિ એવ પન અબ્બુદગણનાય પચ્ચનોકાસો ''અબ્બુદો નિરયો''તિ વુત્તો. એસ નયો નિરબ્બુદાદીસુપિ. તત્થ વસ્સગણનાપિ એવં વેદિતબ્બા યથાહ ''સતંસતસહસ્સાનિ કોટિ હોતિ એવં સતંસહસ્સકોટિયો પકોટિ નામ. સતંસતસહસ્સપકોટિયો કોટિપકોટિ નામ. સતં સતસહસ્સકોટિપકોટિયો નહુતં. સતંસતસહસ્સનહુતાનિ નિન્નહુતં. સતંસતસહસ્સનિન્નહુતાનિ એકો અબ્બુદો. તતો વીસતિગુણો નિરબ્બુદો. એસ નયો સબ્બત્થ અયઞ્ચ ગણના અપરિચિતાનં દુક્કરા''તિ વુત્તં તં ન સુકરં સઙ્ખાતુ'ન્તિ કેચિ પન તત્થ પરિદેવનાનત્તેનપિ કમ્મકરણનાનત્તેનપિ ઇમાનિ નામાનિ લદ્ધાનીતિ વદન્તિ. અપરેપિ વાનકારણેહીતિ ટીકાનેત્તિ. યથા ચ દીઘવિદસ્સઆઘાતા ચ બુદ્ધન્તરં સટ્ઠિયોજનમત્તેન અત્તભાવેન ઉત્તાનો પતિતો મહાનિરયે પચ્ચતિ યથા ચ, તસ્સ દિટ્ઠિઅભિરુચિતાનિ પઞ્ચ કુલસતાનિ તસ્સેવ સહબ્યતં ઉપ્પન્નાનિ મહાનિરયે પચ્ચન્તિ. વુત્તઞ્ચેતં ભગવતા ''સેય્યથાપિ ભિક્ખવે નળાગારં વા તિણાગારં વા અગ્ગિકુટ્ઠો કૂટાગારાનિ દહતિ ઉલ્લિત્તાવલિત્તાનિ નિવાતાનિ કુસિતગ્ગળાનિ પિહિત વાતપાનાનિ એવમેવ ખો ભિક્ખવે યાનિકાનિચિ ભયાનિ ઉપ્પજ્જન્તિ, સબ્બાનિ બાલતો ઉપ્પજ્જન્તિ, નો પણ્ડિતતો યેકેચિ ઉપદ્દવા ઉપ્પજ્જન્તિ, નો પણ્ડિતતો, યેકેચિ ઉપસગ્ગા…પે॰… નો પણ્ડિતતો. ઇતિ ખો ભિક્ખવે સપ્પટિભયો બાલો અપ્પટિભયો પણ્ડિતો સઉપદ્દવો બાલો અનુપદ્દવો પણ્ડિતો, સઉપસગ્ગો બાલો અનુપસગ્ગો પણ્ડિતોતિ. અપિ ચ પૂતિમચ્છસદિસો બાલો, પૂતિમચ્છબદ્ધપત્ત પુતિસદિસો હોતિ તદુપસેવી. છડ્ડનીયતં જિગુચ્છનીયતઞ્ચ આપજ્જતિ વિઞ્ઞૂનં વુત્તમ્પિ ચેતં નારદજાતકે.

''પૂતિમચ્છં કુસગ્ગેન, યો નરો ઉપનય્હતિ;
કુસાપિ પૂતિ વાયન્તિ, એવં બાલૂપસેવના''તિ.

અકત્તિપણ્ડિતોચાપિ સક્કેન દેવાનમિન્દેન વરે દિય્યમાને એવમાહ

''બાલં ન પસ્સે ન સુણે, ન ચ બાલેન સંવસે;
બાલેના'લ્લાપસલ્લાપં, ન કરે ન ચ રોચયે.

કિંનુ તે અકરં બાલો, વદ કસ્સપ કારણં;

કેન કસ્સપ બાલસ્સ, દસ્સનં નાભિકઙ્ખસિ.

અનયં નયતિ દુમ્મેધો, અધુરાયં નિયુઞ્જતિ;
દુન્નયો સેય્યસો હોતિ, સમ્મા વુત્તો પકુપ્પતિ;
વિનયં સો ન જાનાતિ, સાધુ તસ્સ અદસ્સન''ન્તિ.

એવં બાલદુજ્જનસંસગ્ગવસેનેવ સબ્બાનિ ભયુપદ્દવાનિ ઉપ્પજ્જન્તિ, નો પણ્ડિતસેવનવસેનાતિસબ્બસો સપ્પુરિસા અતિદુલ્લભાવ.

ઇદાનિ.

''દુલ્લભઞ્ચ મનુસ્સત્તં, બુદ્ધુપ્પાદો ચ દુલ્લભો;
દુલ્લભા ખણસમ્પત્તિ, સદ્ધમ્મો પરમદુલ્લભો''તિ.

ઇમિસ્સા ગાથાય વણ્ણનાક્કમો સમ્પત્તો. તત્થ **દુલ્લભઞ્ચ મનુસ્સત્ત**ન્તિ મનુસ્સભાવોપિ દુલ્લભોયેવ મનુસ્સસ્સ દુલ્લભભાવો કાણકચ્છપોપમાદીહિ વેદિતબ્બો એકો કિર કસ્સકો ગઙ્ગાતીરે તીણિ સંવચ્છરાનિ કસિત્વા કિઞ્ચિમત્તમ્પિ અલભિત્વા નઙ્ગલફાલં દ્વેધા ભિન્દિત્વા ગઙ્ગાયં ખિપિ તેન ગઙ્ગાનદિયા વાહેન એકો ઉદ્ધં એકો હેટ્ઠાતિ એવં દ્વે નઙ્ગલફાલકા ગઙ્ગાયં વુય્હન્તા ચિરેન એકો ઉદ્ધં એકો હેટ્ઠાતિ દ્વે એકતો હુત્વા પાકતિકા યુજ્જન્તિ તસ્મિં ખણે વસ્સસતવસ્સસહસ્સચ્ચયેન એકવારં ઉમ્મુજ્જમાનો કાણકચ્છપો ઉમ્મુજ્જમાનક્ખણે તસ્સ ગીવા દ્વિન્નં નઙ્ગલફાલાનમન્તરે હોતિ અયં કાલો દુલ્લભોવ એવમેવ મનુસ્સત્તભાવોપિ દુલ્લભોયેવ તથાહિ મનુસ્સત્તભાવં અલભિત્વાવ નિરયપેતઅસુરકાયતિરચ્છાનભૂમીસુયેવ સંસરિત્વા સીસમ્પિ ઉક્ખિપિતું અલભન્તા એકબુદ્ધન્તરા દ્વે બુદ્ધન્તરા તયો બુદ્ધન્તરા ચત્તારો બુદ્ધન્તરા એકાસઙ્ખ્યેય્યવસેન નિરયે પચ્ચનકસત્તાનં ગણનપથં વીતિવત્તા, તથા પેતઅસુરકાયતિરચ્છાનભૂમીસુપિ અતિખુદ્દકેન અત્તભાવેન તિલબીજસાસપબીજસ્સ ચતુપઞ્ચછસત્તઅટ્ઠકલભાગમત્તેનેવ અઙ્ગુલિયા પતિટ્ઠિતટ્ઠાનમત્તેયેવ ભૂમિપદેસે નિસિન્નાનં અતિખુદ્દકસત્તાનં ગણનપથમ્પિ વીતિવત્તા તે હિ ગણિતું ઇદ્ધિમન્તપુગ્ગલે ઠપેત્વા અઞ્ઞો કો નામ સક્ખિસ્સતિ તેહિ મોહન્ધભાવેન કણ્હસુક્કપક્ખમ્પિ અજાનન્તા અનેકેસુ બુદ્ધસતેસુ વા બુદ્ધસહસ્સેસુ વા ઉપ્પજ્જમાનેસુપિ બુદ્ધોતિસદ્દં અસુત્વા વીતિવત્તા, એવં મનુસ્સત્તભાવોપિ દુલ્લભોયેવ. મનુસ્સત્તભાવે લભમાનેપિ બુદ્ધુપ્પાદકાલો અતિદુલ્લભોવ. બુદ્ધુપ્પાદકાલેપિ સમ્માદિટ્ઠિ હુત્વા કુસલૂપપત્તિસઙ્ખાતા ખણસમ્પત્તિ દુલ્લભાવ, સદ્ધમ્મદેસકસ્સાપિ દુલ્લભત્તા, તસ્મિમ્પિ સતિ અઙ્ગવિકલભાવેન સદ્ધમ્મસવનસ્સાપિ દુલ્લભત્તાતિ એવમાદિપ્પભેદા મનુસ્સત્તભાવાદિકા ખણસમ્પત્તિયો દુલ્લભાતિ વેદિતબ્બા. **દુલ્લભા ખણસમ્પત્તી**તિ કુસલૂપપત્તિસઙ્ખાતા ખણસમ્પત્તિ દુલ્લભાયેવ તથા હિ પચ્ચન્તવિસય અરૂપઅસઞ્ઞસત્તતિરચ્છાનપેતનેરયિકકાલે વા મજ્ઝિમદેસેપિ ચક્ખાદિઅઙ્ગવિકલેવા પરિપુણ્ણઅઙ્ગભાવેપિ મિચ્છાદિટ્ઠિભૂતા વા કુસલૂપપત્તિસઙ્ખાતા ખણા ન હોન્તિ પચ્ચન્તવિસયે હિ પવત્તા જના પાણાતિપાતાદિદસઅકુસલકમ્મપથેયેવ રમન્તિ અભિરમન્તિ, ચણ્ડસભાવા ચ તે હોન્તિ, રતનત્તયગુણમ્પિ ન જાનન્તિ. અરૂપિનોપિ પુગ્ગલા પરતોઘોસવિરહિતત્તા સોતાપત્તિમગ્ગપટિલાભોપિ તેસં નત્થિ, બુદ્ધદસ્સનાદીનિપિ ન લભન્તિ. અસઞ્ઞસત્તતિરચ્છાનપેતનેરયિકકાલેસુ પન પગેવ પૂરિતપારમીનં સત્તાનં પવત્તનમ્પિ અબ્બોહારિકં, સમ્માદિટ્ઠિકુલે જાયમાનાપિ ચક્ખુવિકલેન બુદ્ધસઙ્ઘરતનાનં અદસ્સનં, સોતવિકલેન ધમ્મસવનતોપિ હાયતિ એળમૂગાદિભાવેન કુસલસમાદાના ન હોન્તિ. અઙ્ગસમ્પન્નેપિ મિચ્છાદિટ્ઠિભાવેન

દ્વત્તિંસમહાપુરિસલક્ખણઅસીતિઅનુબ્યઞ્જનબ્યામપ્પભાપરિક્ખિત્તં સબ્બજનાનં નયનરસાયતનભૂતં સબ્બઞ્ઞુબુદ્ધમ્પિ દિસ્વા પસાદસોમ્મેન ચક્ખુના ઓલોકેતબ્બમ્પિ ન મઞ્ઞન્તિ મનોપદોસવસેનેવ યુગગ્ગાહા હુત્વા યમકપાટિહારિયકાલાદીસુ અનેકેપિ મિચ્છાદિટ્ઠિનો મહાનિરયે ઉપ્પજ્જન્તિ. એવં કુસલૂપપત્તિખણસમ્પત્તિપિ દુલ્લભાયેવ.

> ‘‘દુલ્લભઞ્ચ મનુસ્સત્તં, બુદ્ધુપ્પાદો ચ દુલ્લભો;
> દુલ્લભા ખણસમ્પત્તિ, સદ્ધમ્મો પરમદુલ્લભો’’તિ.

ઇમિસ્સા ગાથાય અત્થો વુત્તોયેવ.

ઇતિ સાગરબુદ્ધિત્થેરવિરચિતે સીમવિસોધને

પકિણ્ણકકણ્ડો નામ પઞ્ચમો પરિચ્છેદો.

એવં સત્થુપરિનિબ્બાનતો વસ્સસતચ્ચયેન પતિટ્ઠિતે ઇસિના કારિતત્તા’ ઇસિનગર’ન્તિ લદ્ધનામે દ્વત્તપાદિભૂપાલાનં નિવાસટ્ઠાનભૂતે સીરિખેત્તનગરે એરાવતિયા નદિયા પારિમતીરભૂતે પબ્બતસાનુમ્હિ પતિટ્ઠિતસ્સ કઞ્ચનવરમહાથૂપસ્સ દાયકસ્સ સત્વિવમહાધમ્મરઞ્ઞો કાલે સાસનસ્સ દ્વિસહસ્સસતાધિકએકતિંસતિમે વસ્સે સાસને પટિલદ્ધસદ્ધાનં કુલપુત્તાનં મહાજાનિકરણવસેન વિમતિવિનોદનિયા વુત્તવચનં સદ્દયુત્તિઅત્થયુત્તિવસેન સાધુકં અવિચિનિત્વા નદિયા ઉદકુક્ખેપં અકત્વા ઉપસમ્પદા કમ્મસ્સ કારિતત્તા સાસને પરાજયમાપન્ને કુલપુત્તે ઉપારમ્ભકરણવસેન સીમવિપત્તિહારકો સીમસમ્પત્તિપ્પકાસકો ગન્થો પવત્તતિ.

એત્તાવતા ચ સિરિખેત્તનગરગોચરગામેન સત્વિવમહાધમ્મરાજગુરુભૂતેન મહાવેય્યાકરણેન તિપિટકધરેન’સદ્ધમ્મકોવિદો’તિ પાકટ નામધેય્યેન મહાથેરેન ઉપજ્ઝાયો હુત્વા પઞ્ઞાધિપતીનં નિવાસભૂતે પચ્છિમજિનચક્કસાસનવરે વાસિગણાચરિયેન ગણવાચકેન વિનયધરેન મહાસામિના ચ, રાજગુરુના તિપિટકનાગત્થેરેન ચ આચરિયો હુત્વા વેજ્જકમ્મજઙ્ઘપેસનકમ્માદિવસેન અનેસનં પહાય સમ્મા આજીવેન વિસુદ્ધાજીવેહિ સઙ્ઘગણેહિ કારકસઙ્ઘા હુત્વા સિરિખેત્તનગરસ્સ દક્ખિણદિસાભાગે દીઘપબ્બતસાનુમ્હિ એરાવતિયા નદિયા તીરે વાલિકપુળિને સીમાપેક્ખાય સહ ઉદકુક્ખેપં કત્વા પવત્તાય ઉદકુક્ખેપસીમાય દસધા બ્યઞ્જનવિપત્તિં અકત્વા ઠાનારહેન ઞત્તિચતુત્થેન કમ્મેન ઉપસમ્પદાય વીસતિવસ્સેન **સાગરબુદ્ધી**તિ ગરૂહિ ગહિતનામધેય્યેન ભિક્ખુના રચિતો સાસનવિપત્તિહારકો સીમવિસોધની નામ ગન્થો સમત્તો.

> એત્તાવતા વિભત્તા હિ, સપ્પભેદપ્પવત્તિકા;
> સીમવિસોધનીહેસા, નિપુણા સાધુચિન્તિતા.
>
> સિરિખેત્તાતિ પઞ્ઞાતે, પુરે અપરનામકે;
> દક્ખિણેય્યદિસાભાગે, ઉચ્ચનેન કતાલયે.
>
> વસન્તો ભિક્ખુ નામેન, સાગરબુદ્ધીતિ વિસ્સુતો;
> પુણ્ણે વીસતિવસ્સમ્હિ, ગન્થોયં સાધુચિન્તિતો.

મયાયં રચિતો ગન્થો, નિટ્ઠપ્પત્તો અનાકુલો;
એવં પાણિનં સબ્બે, સીઘં સિજ્ઝન્તુ સઙ્કપ્પા.

યાવ બુદ્ધોતિનામમ્પિ લોકજેટ્ઠસ્સ તાદિનો;
તાવ તિટ્ઠતુ યં ગન્થો, સાસને હારયં તમં.

ઉદ્ધં યાવ ભવગ્ગા ચ, અધો યાવ અવીચિતો;
સમન્તા ચક્કવાળેસુ, યે સત્તા પથવીચરા.

તેપિ સબ્બે મયા હોન્તુ, સમસમવિપાકિનો;
ચિરં જીવતુ નો રાજા, સાસનસ્સ ઉજ્જોતકો.

દિબ્બન્તો રાજધમ્મેન, અરોગો સહ ઞાતિભિ;
અનેન પુઞ્ઞકમ્મેન, ભવેય્યં જાતિજાતિયં.

સાસનં જોતયન્તોવ, સક્યપુત્તસ્સ સાસને;
યદા નસ્સતિ સદ્ધમ્મો, અન્ધીભૂતો મહીતલે;
દેવલોકે તદા હેસ્સં, તુસિતે ઠાનમુત્તમેતિ.

સીમવિસોધની નિટ્ઠિતા.